STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 04930

YIDISHE KINDER

Sholem Aleichem

Permanent preservation of this book was made possible
by Caryn & Joe Golden
in honor of
Sydney & Lenore Bland's 70th wedding anniversary

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ש ל ו ם ע ל י כ ם

יידישע קינדער

LIBRARY OF THE
BUREAU OF JEWISH EDUCATION
CLEVELAND, OHIO

פ א ר ל א ג / ק ו ל ט ו ר - ל י ג ע / ו ו א ר ש ע

ל ויטן אָפּמאַך פֿון פאַרלאַג „קולטור־ליגע״
מיט די יורשים פֿון שלום עליכם איז פֿאַרבאָטן
צו קויפֿן און פֿאַרקויפֿן דעם דאָזיקן בוך אין
אַמעריקע, ענגלאַנד און פראַנקרייך. דאָס בוך
ווערט געדרוקט פֿון פריער־צוגעגרייטע מאַטריצן.
געדרוקט אין 1500 עקז
ווארשע, 1923 דרוק. „די וועלט״.

SZOLOM ALEJCHEM

IDISZE KINDER

Wyd. „Kultur - liga“ Warszawa
Druk. „Di Welt“, Warszawa, Nowolipie 7

אינהאלט

אַ בלעטל שיר השירים I	7
אַ בלעטל שיר השירים II	18
נאָך אַ בלעטל שיר השירים	36
אַ פסח אין דאָרף	45
אליהו הנביא	58
געציל	63
אַ פאַרשפּילטער ל"ג בעומר	74
גזלנים	82
דריי קעפּלעך	94
גרינס אויף שבועות	101
צער בעלי־חיים	110
די סוכּה	117
אַ טויטער אתרוג	129
אָפּגעשלאָגענע הושענות	140
דאָס דריידל	159
אסתּר	181

אַ בלעטעל שיר השירים

א׳.

בוזי איז אַ נאָמען, פערצוויגען פון אסתר ליבע — ליבוזי — בוזי. זי איז עלטער פון מיר מיט אַ יאָהר, און אפשר מיט צוויי, און ביידע אינאיינעם זענען מיר נישט אַלט קיין צוואַנציג יאָהר. היינט זעצט אייך אַוועק, זייט מוחל, און רעכענט אויס, וויפיעל בין איך אַלט און וויפיעל זי? נאָר דאָס, מיין איך, איז נישט וויכטיג. איך וועל אייך בעסער דערצעהלען איהר ביאָגראַפיע אין קורצען.

מיין עלטערער ברודער בעני איז געזעסען אין אַ דאָרף, געהאַלטען אַ מיהל, געקענט שיסען פון אַ ביקס, פאָהרען רייטענדיג אויף אַ פערד און שווימען ווי אַ מזיק. איינמאָל זומער האָט ער זיך געבאָדען אין טייך און איז דערטרונקען געוואָרען. אויף איהם איז געזאָגט געוואָרען דער פסוק: „אַלע גוטע שווימער ווערען דערטרונקען". נאָך איהם איז געבליעבען אַ מיהל, צוויי פערדלעך, אַ יונגע אַלמנה מיט איין קינד. די מיהל האָט מען אָפּגעלאָזט, די פערדלעך האָט מען פערקויפט, די יונגע אַלמנה האָט חתונה געהאַט און איז אַוועקגעפאָהרען ערגיץ ווייט, און דאָס קינד האָט מען געבראַכט צו אונז.

דאָס איז געווען בוזי.

ב.

אַז דער טאַטע האָט ליעב בוזי'ן ווי איין אייגען קינד און אַז די מאַמע ציטערט איבער איהר, ווי איבער אַ בת יחידה — דאָס איז גרינג צו פערשטעהן. זיי האָבען געפונען אין איהר אַ טרייסט נאָך דעם גרויסען בראָך. אָבער איך? פאַר וואָס אַז איך קום פון חדר און טרעף

ניִשט בוזיִ'ן, קריִכט מיִר ניִשט דאָס עסען איִן האַלז אַריַין? און אַז בוזיִ איז געקומען, ווערט ליִכטיִג איִן אַלע ווינקעלעך? און אַז בוזיִ רעדט צו מיִר, לאָז איִך אַראָב דיִ אויגען? און אַז בוזיִ לאַכט פון מיִר, וויין איִך?

און אַז בוזיִ...

ג.

איִך האָב לאַנג אַרויסגעקוקט אויף דעם ליִעבען גוטען יום-טוב פּסח. דעמאָלט וועל איִך זיַין פריַי. איִך וועל שפּיִעלען מיִט בוזיִ'ן איִן ניִס, אַרומלויפען איִן דרויסען, גען באַרג-אַראָב צום טיַיך. דאָרט וועל איִך איהר וויַיזען, וויִ מען לאָזט קאַטשקעלעך אויפ'ן וואַסער. אַז איִך זאָג איהר, גלויבט זיִ מיִר ניִשט, זיִ לאַכט. בכלל, גלויבט מיִר בוזיִ ניִשט פון דאַנען אַהין. דאָס היַיסט, זאָגען זאָגט זיִ מיִר גאָרניִשט ניִשט, נאָר זיִ לאַכט, און איִך האָב פיַינט, אַז מען לאַכט פון מיִר. בוזיִ גלויבט ניִשט, אַז איִך קען זיִך אַרויפדראַפּען אויפ'ן העכסטען בוים (איִך זאָל נאָר וועלען!). בוזיִ גלויבט ניִשט, אַז איִך קאָן שיִסען (איִך זאָל נאָר האָבען מיִט וואָס!). לאָז נאָר קומען פּסח, דער ליִעבער גוטער פּסח, ווען מע קאָן שוין זיַין איִן דרויסען, אויף דער פריַיער לופט, ניִשט פאַר טאַטע-מאַמען איִן דיִ אויגען, — וועל איִך איהר בעוויַיזען אַזעלכע קונצען, אַז זיִ וועט אַרויס פון דיִ כלים!

ד

געקומען דער ליִעבער גוטער יום-טוב פּסח.

מע האָט אונז ביַידען אויסגעקליַידט אויף יום-טוב בגדי-מלכות. אַלעס, וואָס אויף אונז איז געווען, האָט געגלאַנצט, געשיַינט און געקנאַקט. איִך קוק אויף בוזיִ'ן און איִך דערמאָהן מיִך איִן דעם „שיר השירים", וואָס איִך האָב געלערענט פאַר פּסח מיִט'ן רבי'ן איִן חדר. אַ פּסוק נאָך אַ פּסוק: „הנך יפה רעיתי — שען ביִזט דו, מיַין חבר'טע, שען ביִזט דו ביִז גאָר. אויגעלעך וויִ טיַיבעלעך, העריִלעך וויִ ציִגעלעך, גליִטשען זיִך אַראָב אַ באַרג, צייִהנדעלעך — וויַיסע שעפעלעך, פון טיַיך אַרויס, איינס און איינס,

אין מאַמע האָט זיי געהאַט. רויטע שנירעלעך — דיינע ליפּעלעך, אַז דו רעדסט איז צוקער־זיס״.

זאָגט מיר, איך בעט אייך, פאַר וואָס אַז מע קוקט אויף בוזי׳ן, מוז מען זיך דערמאָהנען אין דעם „שיר־השירים?״ פאַר וואָס אַז מע לערנט „שיר־השירים״, קומט אויף די געדאַנקען בוזי?

ה.

אַ זעלטענער ערב־פּסח. אַ ליכטיגער טאָג. אַ וואַרעמער אין־דרויסען.

— געהען מיר?

אַזוי זאָגט צו מיר בוזי, און איך פיהל, אַז איך ברען. די מאַמע האָט אונז נישט געזשאַלעוועט קיין ניס. פולע קעשענעס מיט ניס. זי האָט אָבער גענומען ביי אונז דאָס וואָרט, אַז מיר זאָלען איצט, פאַר׳ן סדר, נישט דערוועגען זיך די ניס צו קנאַקען. שפּילען זיך אין ניס — וויפיעל דאָס האַרץ גלוסט. מיר לאָזען זיך געהן. די ניס לאָזען זיך הע־רען. אין דרויסען איז גוט. אין דרויסען איז וואהל. די זון האַלט שוין ווייט אין הימעל, קוקט שוין אַראָב אויף יענער זייט שטאָדט. ס׳איז ברייט און גראַם און ווייך און פריי אַרום און אַרום. ערטערווייז שלאָגט זיך דורך פון באַרג וואָס אויף יענער זייט שוהל, אַ גרעזעלע, אַ גרינס, אַ פריש, אַ צאַפּעלדיגס. מיט אַ קוויטש און מיט אַ צוויץ פליהט דורך איבער אונזערע קעפּ אַ גלייך שנירעל פון קליינע שוועלבעלעך, און ווידער דערמאָהן איך מיך אין דעם „שיר־השירים״ פון חדר: „הנצנים — די שפּראָצונגען האָבען זיך שוין בעוויזען אויף דער ערד, די צייט פון דעם סאָלאָוויי־טשיק איז געקומען, און אַ קול פון׳ם ערשטען זומער־פויגעל האָט זיך געלאָזט הערען אין אונזער לאַנד״. איך פיהל מיך מאָדנע גרינג. עס דאַכט זיך מיר, אַז איך האָב פליגלען: אָט הויב איך מיך אויף און פליה.

ו.

פון שטאָדט לאָזט זיך הערען אַ מאָדנער הילך. עס רוישט. עס קאָכט. עס זידט. ס׳איז ערב פּסח! אַ זעלטענער ערב פּסח. אַ ליכטיגער טאָג. אַ וואַרעמער אין דרויסען.

אין מיינע אויגען בעקומט אין דער מינוט די גאנצע וועלט גאר איין אנדער פנים. אונזער הויף איז א שלאס. אונזער שטוב איז א פאלאץ. איך בין א פרינץ. בוזי איז א פרינצעסין. די קלעצער, וואס ליגען אנגעווארפען ביי דער שטוב, זענען טענענבוימער און באקסענבוימער, וואס ווערען דערמאהנט אין „שיר־השירים“. די קאץ, וואס ליגט ביי דער טהיר און ווארעמט זיך אויף דער זון, איז פון די פעלד־אינדען, פון די אילות־השדה, וואס ווערען דערמאהנט אין „שיר־השירים“. דער בארג, וואס אויף יענער זייט שוהל — דאס איז דער לבנון, וואס ווערט דערמאהנט אין „שיר־השירים“. די וויבלעך און מיידלעך, וואס שטעהען אין דרויסען און וואשען און פרעסען און כשר'ען אויף פסח — דאס זענען די טעכטער פון ירושלים, וואס ווערען דערמאהנט אין „שיר־השירים“. אלעס, אלעס איז פון „שיר־השירים“!

איך געה, די הענד אין די קעשענעס, טרייסעל מיט די נים, די נים קלינגען. בוזי גערט מיט מיר טריט ביי טריט. איך קען נישט געהן פאוואלי, עס טראגט מיך אין דער לופטען. מיר ווילט זיך פליהען, שוועבען, טראגען זיך ווי איין אדלער. איך לאז מיך לויפען, בוזי לויפט מיט מיר. איך שפרינג אויף די צענויפגעלעגטע קלעצער, פון איין קלאץ אויפ'ן אנדערן. בוזי שפרינגט מיט מיר. איך ארויף, זי ארויף, איך אראפ, זי אראפ. ווער וועט זיך פריהער איינמידען? איך האב גע־טראפען.

— ביז וואנענט איז דער שעור?

אזוי זאגט צו מיר בוזי. און איך ענטפער איהר מיט'ן לשון פון „שיר־השירים“:

— עד שיפוח היום — ביז עס וועט א בלאז טהון דער טאג, ונסו הצללים — און עס וועלען אנטלויפען די שאטענס — בא־בא־בא! דו האסט זיך איינגעמידט, און איך נישט!

ז.

איך פיהל מיך גליקליך, וואס בוזי קאן נישט דאס, וואס איך. און אין דער זעלבער צייט האב איך אויף איהר רחמנות. עס טהוט מיר וועה דאס הארץ. עס דאכט זיך מיר, אז זי איז פערזארגט. בוזי האט שוין אזא טבע: פרעהליך־פרעהליך, פלוצים זאל זי זיך אויעקזעצען אין א ווינקעלע און

ווײנען שטילערהייד. וויפיעל די מאַמע זאָל זי דעמאָלס נישט טרייסטען, וויפיעל דער טאַטע זאָל זי דעמאָלס נישט קושען — עס העלפט קיין זאַך נישט, בוזי מוז זיך אויסוויינען. נאָך וועמען? נאָכ'ן טאַטען, וואָס איז איהר אַזוי פריה געשטאָרבען? צי נאָך דער מאַמע, וואָס האָט חתונה גע־האַט, אַוועקגעפאָהרען און פערגעסען דעם זיי־געזונד? אַך, איהר מאַמע, איהר מאַמע! אַז מען דערמאָהנט איהר די מאַמע, ווערט זי אַלערלייא קאָ־לירען. זי האַלט נישט פון איהר מאַמע. זי רעדט נישט קיין שלעכט וואָרט אויף דער מאַמע, נאָר זי האַלט נישט פון איהר. איך ווייס דאָס פאַר געוויס. איך קען נישט ליידען, אַז בוזי זיצט פערזאָרגט. איך זעץ מיך אַוועק נעבען איהר אויף די קלעצער און וויל איהר צעשלאָגען די געדאַנקען.

ח.

איך האַלט די הענד אין די קעשענעס. קלינג מיט די ניס און זאָג צו איהר:

— טרעף, וואָס איך קען טהון, אַז איך וויל?

— וואָס קענסט דו טהון?

— אַז איך וויל, געהען איבער אַלע דיינע ניס צו מיר.

— ווערסט זיי ביי מיר אָבגעווינען?

— ניין. מיר וועלען אפילו נישט אָנהויבען שפּיעלען.

— וואָס זשע, ווערסט זיי ביי מיר אַוועקנעהמען מיט געוואַלד?

— נאָן. זיי געהען אַליין אַריבער צו מיר.

זי הויבט אויף איהרע שעהנע אויגען אויף מיר. איהרע שעהנע בלויע שיר־השירים־אויגען.

איך זאָג צו איהר:

— דו מיינסט, אַ פּנים, אַז איך טרייב קאַטאָוועס? איך האָב, נאַרע־לע, אַזאַ שפּרוך... איך זאָג אַ פּסוק.

זי עפענט אויף די אויגען נאָך שטאַרקער. איך פיהל מיך גרויס. איך גיב איהר צו פערשטעהן, ווי אַ גרויסער, ווי אַ העלד:

— מיר, יונגלעך, קענען אַלסדינג. ביי אונז אין חדר איז דאָ אַ חבר, שייקע דער בלינדער רופט מען איהם (ער איז אַ בלינדער אויף אַנ'אויג), ווייסט ער אַלסדינג. ס'איז גאָר נישטאָ אַזאַ זאַך אויף דער וועלט, וואָס שייקע זאָל

נישט וויסען, אפילו קבלה. ווייסט דו, וואס הייסט קבלה?

נײן. פון וואנען זאל זי וויסען? איך פיהל מיך אויפ'ן זיבענטען הימעל, וואס איך קען איהר געבען א לעקציע וועגען קבלה.

— קבלה, נארעלע, איז אזא זאך, וואס קומט צוניטץ. מיט קבלה קאן איך מאכען אזוי, אז איך זאל דיר זעהן, און דו מיך נישט. מיט קבלה קאן איך צאפען וויין פון א שטיין און גאלד פון דער וואנט. מיט קבלה קאן איך מאכען אזוי, אז מיר ביידע, אזוי ווי מיר זיצען אטא, אלען מיר זיך אויפהויבען ביז צו דער במארע, און נאך העכער פון דער במארע!...

ט.

אויפהויבען זיך אין דער הויך מיט בוזי'ן דורך קבלה ביז דער במארע, און נאך העכער פון דער במארע. און אוועקפליהען מיט איהר וויים=ווייט אויף יענער זייט אוקינוס — דאס איז געווען איינער פון מיינע בעסטע חלומות. דארט, אויף יענער זייט אוקינוס, הויבט זיך דאך אן דאס לאנד פון די קארליקעס, וואס קומען ארויס פון די גבורים פון דוד המלך'ס צייטען. די קארליקעס זענען דאך בטבע זעהר גוטע מענשעלעך. לעבען — לעבען זיי נאר פון צוקערקעס מיט מאנדעל=מילך, שפּילען גאנצע טעג אויף קליינע פייפעלעך און טאנצען אלע אינאיינעם א „קאראהאד״, האבען קיין מורא נישט פאר קיין זאך און האבען ליעב געסט. פון אונז אז עס קומט עמיצער צו פאהרען, גיעבען זיי איהם עסען און טרינקען, שענקען איהם די טהייערסטע קליידער מיט אהן א שעור זילבערנע און גאלדענע כלים, און פאר'ן אוועקפאהרען שטופען זיי איהם אן פולע קע= שענעט מיט דימאנטען און מיט בריליאנטען, וואס וואלגערן זיך ביי זיי, ווי, למשל, ביי אונז מיסט אויף דער גאס?

— ווי מיסט אויף דער גאס? נו?

אזוי האט מיר א מאל א ז״ג געטהון בוזי, אז איך האב איהר דער= צעהלט פון די קארליקעס.

— דו גלויבסט נישט?

— און דו גלויבסט?

— פאר וואס נישט?

— וואו האסט דו דאס געהערט?

— וואס הייסט, וואו? אין חדר.

— אַך! אין חדר?...

נידריגער, נידריגער לאָזט זיך אַראָפּ די זון און בעפאַרבט דעם הימעל מיט אַ רויטען פאַס פון גין־גאָלד. דאָס גאָלד שיינט אָפּ אין בוזי'ס אויגען. זיי באָדען זיך אין גאָלד!

י.

מיר ווילט זיך זעהר, אַז בוזי זאָל נתפעל ווערען פון שייקעס מע־טאָדע און פון די קונצען, וואָס איך קען מאַכען מיט קבלה. בוזי אָבער הויבט נישט אָן נתפעל צו ווערען. אַדרבה, עס ווייזט זיך מיר אויס, אַז זי לאַכט. וואָס דען בעווייזט זי מיר אַלע איהרע פערעלדיגע צייהנדע־לעך? עס הויבט מיך אָן פערדריסען און איך זאָג צו איהר:

— דו גלויבסט מיר אפשר נישט?

בוזי לאַכט.

— דו מיינסט אפשר, אַז איך בעריהם זיך? אַז איך טראַכט אויס פונ'ם קאָפּ ליגענס?

בוזי לאַכט נאָך שטאַרקער. ע! וויבאַלד אַזוי, דאַרף מען זיך מיט איהר אָבּרעכענען! איך ווייס שוין מיט וואָס. איך זאָג צו איהר:

— דער חסרון איז, וואָס דו ווייסט נישט, וואָס הייסט קבלה. דו זאָלסט וויסען, וואָס קבלה איז, וואָלסט דו אַזוי נישט געלאַכט. מיט קבלה, אַז איך וויל, קען איך אַראָפּברענגען אַהער דיין מאַמע. יאָ־יאָ. און אַז דו וועסט מיך שטאַרק בעטען, ברענג איך דיר זי נאָך היינטיגע נאַכט, רייטענדיג אויף אַ שטעקען.

מיט אַמאָל הערט זי אויף צו לאַכען. אַ וואָלקענדעל איז איבערגע־לאָפען איבער איהר שעהן ליכטיג פנים, און עס ווייזט זיך מיר אויס, אַז די זון איז פלוצים פערפאַלען געוואָרען. אויס זון. אויס טאָג. איך האָב מורא, אַז איך האָב אַ ביסעל איבערגעחאַפּט די מאָס. איך האָב נישט בע־דאַרפט דערמאָהנען איהר וועהטיג — די מאַמע איהרע. איך האָב חרטה אויף דער מעשה. מע דאַרף עס פערגלעטען. מע דאַרף זיך מיט איהר איבערבעטען. איך רוק מיך צו צו איהר. זי קעהרט זיך אָפּ פון מיר. איך וויל זי נעהמען ביי דער האַנד. איך וויל איהר זאָגען מיט'ן לשון פון „שיר־השירים": „שובי, שובי, השולמית — קעהר זיך אום צו מיר, בוזי!..."

פלוצים הערט זיך אַ קול פון שטוב אַרויס:

— שימעק! שימעק?

שימעק — דאָס בין איך. דאָס רופט מיך מיין מאַמע, איך זאָל געהן מיט'ן טאַטען אין שוהל אַריין.

יא.

דאָס געהן מיט'ן טאַטען אין שוהל אַריין ערב־פּסח דאַווענען — וואָס קאָן שוין זיין אַ גרעסער פערגעניגען? וואָס איז ווערטה דאָס אַליין, וואָס מע איז אָנגעטהון פון קאָפּ ביז פוס שפּאָגעל־ניי, און ס'איז דאָ מיט וואָס צו בעווייזען זיך פאַר די חברים? היינט דאָס דאַווענען? דער ערשטער יום־טוב'דיגער מעריב? דער ערשטער יום־טוב'דיגער ברכו? אַך! וויפיעל תענוגים דער גוטער גאָט האָט אָנגעגרייט פון יודישע קינדערס וועגען!

— שימעק! שימעק!

די מאַמע מיינע האָט קיין צייט נישט. „איך וועל געהן, איך וועל באַלד געהן, אָטאָ געה איך, איך וויל נאָר זאָגען בוזי'ן צוויי ווערטער. מעהר נישט ווי צוויי ווערטער...“

און איך זאָג איהר צוויי ווערטער. איך בין זיך מודה פאַר איהר, אַז דאָס וואָס איך האָב איהר אָט ערשט געזאָגט, איז נישט אמת. מאַכען מיט קבלה אַזוי, אַז יענער זאָל פליהען — דאָס קאָן מען נישט. אַליין — יאָ, איך אַליין זאָל פליהען — דאָס קאָן איך. און דאָס וועל איך איהר ווייזען, לאָז נאָר איבערגעהן דער יום־טוב, אַזוי מאַך איך די ערשטע פּרוב. איך וועל זיך אויפהויבען פאַר איהר אין די אויגען אָט דאָ אויף דעם אָרט, וואו די קלעצער ליגען, און וועל אין איין מינוט זיין שוין אויף יענער זייט כמאַרע. פון דאָרט וועל איך זיך נעהמען רעכטס, אַ הינ־צו אַ — ווהסט דו? — דאָרט ענדיגט זיך אַלדינג און עס הויבט זיך שוין אָן דער ים־הקרח.

יב.

בוזי הערט זיך צו מיט קאָפּ, די זון שיקט איהרע לעצטע שטראַה־לען, צוקושט זיך מיט דער ערד.

— וואָס הייסט דאָס ים־הקרח ? — פרעגט מיך בוזי.

— ים־הקרח ווייסט דו נישט ? ים־הקרח הייסט דער פערגליווערטער ים. דאָס וואַסער איז געדיכט אַזוי ווי לעבער און געזאַלצען אַזוי ווי ליאַג. קיין אָקרענטען געהען נישט אויף איהם, און מענשען, אַז זיי חאַפּען זיך אַהין אריין, קאָנען זיי שוין צוריק נישט קומען קיינמאָל.

בוזי קוקט אויף מיר מיט גרויסע אויגען.

— למאי זשע זאָלסט דו געהן אַהין ?

— איך געה דען, נאַרעלע ? איך פליה דאָך. איך פליה פון אויבען אַזוי ווי אַנ' אָדלער. אין עטליכע מינוט אַרום בין איך דאָך שוין ווידער אויף דער יבשה. דאָרט הויבען זיך אָן די צוועלף הויכע בערג, וואָס שפּריצען מיט פייער און אויפ'ן צוועלפטען באַרג, סאַמע ביים שפּיץ, שטעל איך זיך אָב און געה צו פוס זיבען מייל, ביז איך קום צו אַ געדיכטען וואַלד. נאָך־דעם געה איך וואַלד איין, וואַלד אויס, ביז איך קום צו צו אַ קליין וואַסער'ל. דאָס וואַסער'ל שווים איך אַריבער און צעהל אָב זיבען מאָל זיבען, וואַקסט אויס פאַר מיר אַנ' אַלטיטשקער מיט אַ לאַנגען באָרד און פרעגט מיך: „וואָס איז דיין בעגעהר ?“ זאָג איך איהם: „פיהר מיך אָב צו דער בת־מלכה“.

— וואָסער בת־מלכה ?

אַזוי זאָגט צו מיר בוזי און עס דאַכט זיך מיר, אַז זי איז דערשראָקען.

— די בת־מלכה — דאָס איז די שעהנע פּרינצעסין, וואָס מען האָט זי אויפגעכאַפּט פון אונטער דער חופּה און מע האָט זי פערכשופט און אוועקגעפיהרט און אריינגעזעצט אין אַ קריסטאָלענעם פּאַלאַץ, שוין זיבען יאָהר...

— וואָס זשע געהער זיך עס אָן מיט דיר ?

— וואָס הייסט, וואָס געהער זיך עס אָן מיט מיר ? איך דאַרף דאָך זי בעפריַיען!

— דו דאַרפסט זי בעפריַיען!

— ווער דען ?

— מע דאַרף נישט פליהען אַזוי ווייט. פאָלג מיך, מע דאַרף נישט!...

ג.

און בוזי נעהמט מיך אָן ביי דער האַנד, און איך פיהל, ווי איהר קליין ווייס הענדטעל איז קאַלט. איך קוק איהר אין די אויגען אַריין און איך זעה, ווי עס שיינט זיך אָב אין זיי די גין־גאָלדענע זון, וואָס געזעגענט זיך מיט'ן טאָג, מיט'ן ערשטען ליכטיגען וואַרעמען ערב־פסח טאָג. ביסלעכווייז שטאַרבט אָב דער דאָזיגער טאָג. ווי אַ ליכט ווערט אויסגעלאָשען די זון. דער הילך, וואָס איז געשטאַנען דעם גאַנצען טאָג, ווערט פערשטאָרבען. מע זעהט שוין כמעט קיין לעבעדיגען מענשען אויף דער גאַס. אין די פענסטער פון די היַיזלעך בעוויַיזען זיך פיַיערלעך פון די יום־טוב'דיגע בענשליכט. אַ מאָדנע, אַ הייליגע שטילקיַיט רינגעלט אונז אַרום מיך מיט בוזי'ן, און מיר פיהלען זיך פעסט צונויפגעגאָסען מיט דער דאָזיגער יום־טוב'דיגער שטילקיַיט.

— שימעק! שימעק?

יד.

דאָס דריטע מאָל שוין, אַז די מאַמע רופט מיך, איך זאָל געהן מיט'ן טאַטען אין שול אַריין. ווייס איך דען אַליין נישט, אַז מע דאַרף געהן אין שוהל אַריין? איך וועל דאָ זיצען נאָך אַ מינוט, איין מינוט נישט מעהר. דערהערט בוזי, אַז מע רופט מיך, רייסט זי אַרויס איהר האַנד, חאַפּט זיך אויף און טרייבט מיך:

— שימעק, דיך רופט מען דאָס, דיך. געה־געה. שוין צייט, געה געה.

איך קלויב מיך געהן. אויסגעבלאָזען האָט דער טאָג. אויסגעלאָשען האָט די זון. פונ'ם גאָלד איז געוואָרען בלוט. אַ ווינטעלע האָט אַ בלאָז געטהון, אַ גרינגס, אַ קיהלס. בוזי טרייבט מיך, איך זאָל געהן. איך וואַרף אויף איהר דעם לעצטען בליק. גאָר נישט די בוזי, וואָס פריהער. איין אַנדער פנים מיט איין אַנדער חן בעקומט זי אין מיַינע אויגען אינ'ם דאָזיגען פער'כשופ'טען אָבענד. „די פער'כשופ'טע פרינצעסין" — פליהט מיר דורך אַ געדאַנק אין קאָפּ. בוזי לאָזט מיך אָבער נישט לאַנג מיט מיַינע געדאַנקען. זי טרייבט מיך, זי טרייבט מיך, איך זאָל געהן. איך לאָז מיך געהן און קוק מיך אום צוריק אויף דער פער'כשופ'טער פרינצעסין.

וואָס האָט זיך אין גאַנצען צענויפגעגאָסען מיט'ן דאָזיגען פער'כשופ'טען פסח־אָבענד, און איך בלייב שטעהן אַ פער'כשופ'טער. ווייזט זי מיר אָבער מיט דער האַנד: איך זאָל געהן! איך זאָל געהן!... און עס מאָלט זיך מיר אויס, אַז איך הער איהר קול, ווי זי זאָגט צו מיר מיט'ן לשון פון „שיר־השירים״!

— „ברח דודי — אַנטלויף, מיין געליבטער! ודמה לך לצבי — און זיי געגליכען צו אַ הירש, אָדער צו אַ איַנד אויף די בשמים־בערג!״...

א.

ויהי ערב — און ס'איז געווען אַ אָוונד, ויהי בוקר — און ס'איז געווען אַ פריִהמאָרגען.

אַ שענער, אַ זעלטענער פריִהמאָרגען, ווי עס ניט זיך אוים אַמאָל תחלת זומער, אין דער צייט, וואָס צווישען פסח און שבועות.

פון די ערשטע בין איך געווען אין'ם דאָזיגען פריִהמאָרגען, וואָס האָבען זיך געפּעדערט אויפצושטעהן. דער טאָג האָט ערשט געהאַלטען ביי געבוירען צו ווערען. מיין קליין שלעפעריג שטעדטעל האָט ערשט אָנגעהויבען אויפצוואַכען פונ'ם זיסען שלאָף. די לויטערע וואַרעם-גלע-טענדיגע זון האָט זיך מכין געווען אַרויסצושפּאַצירען פון איהר גע-צעלט און לאָזען זיך לויפען איהר גרויסען הימעלוועג אין'ם דאָזיגען פריִהצייטיגען זומער-טאָג, וואָס צווישען פסח און שבועות. אַ גרינג קיהל נאַכט-ווינטעל האָט זיך נאָך געטראָגען איבער דער וועלט, קוים-קוים, ווי מיט מלאכים-פליגעל, בערירט די שטיל-אויפוואַכענדיגע ערד.

אויפגעכאַפּט זיך פון שלאָף, איז מיין ערשטער געדאַנק געווען:

בווי.

ווידער אַ מאָל בווי?

יאָ, פריינד לעזער, ווידער אַ מאָל בווי. ווידער אַ מאָל און אָבער אַ מאָל בווי. עס איז מיר אַזוי געלעגען צו רעדען פון בווין, אַז עס וועט מיר ניט נמאס ווערען צו דערצעהלען אייך פון איהר נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל. ווידער אַ מאָל און אָבער אַ מאָל איבערגע-בען אייך איהר ביאָגראַפיע אין קורצען. דער, וואָס האָט שוין געהערט,

זעט מיר מסתמא מוחל זיין. פאר דעם, וואס האט נאך ניט געהערט, איז דאס נויטיג צו הערען: ער דארף וויסען, ווער בוזי איז.

ב.

איך האב געהאט א ברודער בעני, איז ער דערטרונקען געווארען אין טייך. איז געבליבען פון איהם א יתומה מיט'ן נאמען בוזי. פערצויגען פון אסתר-ליעבע: ליבוזי — בוזי. און שען איז זי געווען, אזוי ווי די שולמית, וואס אין שיר-השירים. און מיר זענען געוואקסען, ווי א ברודער מיט א שוועסטער. — אט דאס איז די בוזי.

עס זענען איבערגעלאפען יאהרען. — איך בין אוועק פון דער היים קענען ווילען פון מיין טאטע-מאמע. איך האב ווידערשפעניגט זייער געבאט, ניט געוואלט געהן אין זייערע וועגען, אוועקגעגאנגען מיין אייגענעם וועג, זיך אוועקגעלאזט לערנען. קומט מיר אן איינמאל פאר פסח א בריוועל פון מיין טאטען מיט א מזל-טוב: בוזי איז א כלה געווארען, שבת נאך שבועות איז די חתונה, זאל איך קומען צו פאהרען אויף פסח אהיים. האב איך אפגעענטפערט מיט א מזל-טוב און בין געקומען צו פליהען אויף פסח אהיים.

און האב געטראפען בוזין אויסגעוואקסען און שען, נאך שענער, ווי געווען. און עס האט אויפגעוואכט אין מיין זכרון די אמאליגע בוזי, די שולמית פון שיר-השירים, און א שטורם האט זיך אויפגעהויבען ביי מיר אין קאפ און א פייער האט זיך אנגעצונדען אין מיין הארצען, א פייער — ניט אויף קיינעם, נאר אויף זיך אליין. אויף זיך און אויף מיינע יונגעלשע גאלדענע נארישע חלומות, וואס צוליעב זיי האב איך פערלאזען טאטע-מאמע, ווידערשפעניגט זייער געבאט און אוועקגעלאזט זיך לערנען, און אט אזוי האב איך פערשפיעלט מיין גליק, דערלאזט, אז בוזי זאל ווערען א כלה. עמיצענס — ניט מיינע!

בוזי איז פון קינדווייז אן געווען מיר ליעב און טייער — דאס איז אמת. נאר אז איך בין געקומען צו פאהרען אהיים און דערזעהען בוזין, האב איך ארויסגעזעהען:

אז איך האב ליעב בוזין.

אז איך האב זי ליעב מיט יענער הייליגער פייעריגער גיהנם-ליעבע, וואס ווערט אזוי שען בעשריבען אין אונזער שיר-השירים:

„שטאַרק ווי דער טויט איז די ליעבע. שווער ווי דער גיהנם איז די קנאה. איהרע פונקען זענען פונקען פייער, א פלאַקער פון גאָט".

ג.

איך האָב געהאַט א טעות: איך בין ניט געווען דער ערשטער יענעם פריהמאָרגען. מיין מאַמע האָט זיך געפּעדערט נאָך פריהער פון מיר. זי איז שוין אָנגעטאָן. זי איז שוין בעשעפטיגט מיט דער טיי, מיט'ן אָנבייסען.

— דער טאַטע שלאָפט נאָך. דאָס קינד שלאָפט נאָך (אַזוי הייסט ביי איהר בוזי). וואָס וועסט דו טרינקען, שימעק?

מיר איז אַלץ איינס. וואָס זי וועט מיר געבען, וועל איך טרינקען. מיין מאַמע גיסט מיר אָן טיי און דערלאַנגט מיר מיט איהרע שענע ווייסע הענד. קיינער פערמאָגט ניט אַזעלכע שענע ווייסע הענד, ווי מיין מאַמע. זי זעצט זיך אַוועק אַקעגען מיר און רעדט מיט מיר שטיל, דער טאַטע זאָל ניט הערען. טאַקי פונ'ם טאַטען רעדט זי מיט מיר. ער ווערט עלטער, ניט יונגער. ווערט עלטער און שוואַכער און הוסט. הוסט צום מיינסטען אין דערפריה, אַז ער שטעהט אויף. און אַמאָל ביינאַכט מאַכט זיך, זאָל ער זיך אויפכאַפּען און אַוועק־הוסטען א גאַנצע נאַכט. און אַמאָל בייטאָג אויך... רעדט זי איהם איין, ער זאָל זיך דורכגעהן צום דאָקטאָר — וויל ער ניט. איין עקשן, זיין עקשנות איז דען איבערצוטראָגען? זי בעקלאָגט זיך ניט חלילה אויף איהם. נאָר גאָרניט. ס'איז געקומען צו רייד, רעדט זיך...

אַזוי גיט מיר איבער די מאַמע שטילערהייד א ראַפּאָרט פונ'ם טאַטען. און אויך וועגען בוזין דערצעהלט מיר די מאַמע שטילער־הייד, און איהרע אויגען לייכטען. און זי גיסט מיר אָן נאָך א גלאָז און פרעגט מיך, וואָס איך זאָג אויף בוזין? איא, אויסגעוואַקסען, קיין עין־הרע, ווי א בוים? קיין בייז אויג זאָל איהר נור ניט שולט זיין! שבת נאָך שבועות איז די חתונה. אם־ירצה־השם, שבת נאָך שבועות. א גליקליכער שדוך. א גערעטענער חתן. א שען אָרט, בעל־הבתיש, א נגידיש הויז, א שמאַלץ־גרוב...

— פונדעסטוועגען — אַזוי דערצעהלט מיר די מאַמע ווייטער — פונדעסטוועגען וויפיעל האָט מען מיט איהר געהאָרעוועט, טאַקי מיט

בוזין, איידער מען האט ביי איהר געפועלט, זי זאל זיך לאזען אנ-קוקען. איצט איז זי, דאנקען גאט, צופרידען.

איך דערפיהל א שטאך אין הארצען, ווי מיט א שפיץ פון א נאדעל.

— צופרידען?

— נאך ווי אזוי צופרידען! די בריוועלעך, וואס מען שרייבט זיך! א טאג איבער א טאג. (דער מאמעס פנים שיינט. דער מאמעס אויגען לייכטען.). א שטיינער, לאז ניט זיין אזוי גיך קיין בריעף — טוט זיך חושך!... דאס איז איצט. אבער פריהער? שיער ניט ארויס, שונאי ציון, די נשמה, ביז מען האט דערלעבט פון איהר דאסווארט „יא” צו הערען... בוזי — אויך א גוטע עקשנ'טע. פון אזא משפחה: זיי, אז זיי שפארען זיך איין! זי רעדט ניט חלילה קיין שלעכטס אויף קיינעם. נאר גארניט. ס'איז געקומען צו רייד, רעדט זיך!...

פונ'ם מאטענס אלקיר לאזט זיך הערען א הוסטען — און נישטא מיין מאמע. פערשוואונדן.

ד.

מי זאת הנשקפה כמו שחר — ווער קוקט דאס ווי דער מאר-גענשטערען? יפה כלבנה — שען ווי די לבנה? ברה כחמה — לוי-בער ווי די זון?

דאס איז אריינגעקומען פון איהר שלאף-צימער בוזי.

איך קוק מיך איין אין בוזין — איך וואלט געמעגט שווערען איינס פון די ביידע: אדער זי האט געוויינט, אדער זי איז ניט גע-שלאפען די נאכט.

מיין מאמע איז נערעכט: ווי א בוים איז זי אויסגעוואקסען. ווי א רויז האט זי אויפגעבליהט. איהרע אויגען, איהרע שענע בלויע שיר-השירים אויגען, זענען אין דעם פריהמארגען נאך איבערגעצויגען מיט א דינן רויכעל. און דאס גאנצע פנים איהרס איז אין דעם פריהמארגען איבערגעדעקט מיט א דינעם פרוכת. און בוזי אינגאנצען איז א סוד פאר מיר. א שמערצליכער סוד. א סך זאכען וואלט איך וועלען גע-תאהר ווערען אצינד: איך וואלט וועלען וויסען, פארוואס איז בוזי ניט געשלאפען די דאזיגע נאכט? איך וואלט וועלען וויסען, אויב זי איז

מאַכן אַזוי צופרידען, ווי די מאַמע זאָגט, און אויב זי איז צופרי־
דען, טאָ פאַרוואָס זענען אַזוי טרויעריג אָט די אויגען, אָט די שענע
שיר־השירים־אויגען? איך וואָלט וועלען וויסען, וועמען האָט זי גע־
זעהען אין חלום: מיך, דעם ליעבען גאַסט, וואָס זי האָט אויף איהם
אַזוי לאַנג אַרויסגעקוקט און וואָס איז געקומען צו פליהען אַזוי אומגע־
ריכט? אָדער אַיין אַנדערען האָט זי געזעהען אין חלום? אַיין אַנדע־
רען, דעם, וואָס טאַטע־מאַמע האָבען איהר אָנגעהאַנגען קעגען איהר
ווילען?... בוזי איז אַ סוד פאַר מיר, אַ שמערצליכער סוד: גן נעול
אחותי כלה — אַ גאָרטען אַ פערשלאָסענער איז מיין שוועסטער די כלה.
אַ גאָרטען אַ פערשלאָסענער, אַ קוואַל אַ פערזיגעלטע...

ה.

בוזי איז אַ סוד פאַר מיר. אַ שמערצליכער סוד. עטליכע מאָל
אין טאָג בייט זיך ביי איהר די שטימונג. ווי דער אינדרויסען אין אַ
זומערדיגען וואָלקענטאָג: אָט איז וואַרעם, אָט איז קיהל. אָט טוט אַ
שיין אַרויס די זון פון די וואָלקענס אַרויס — און עס ווערט שען.
ביז עס רוקט זיך אָן אַ נייער וואָלקען און עס ווערט ווידער טריב
און טונקעל.

נישטאָ דער טאָג, וואָס בוזי זאָל ניט בעקומען אַ בריעף פון
„עמיצען", נישטאָ דער טאָג, זי זאָל ניט ענטפערן דעם „עמיצען".

איך ווייס גאַנץ גוט, ווער דער „עמיצער" איז, און איך פרעג זי
נישט. איך רעד נישט מעהר מיט בוזין פון „איהם". איך האַלט, אַז
„ער" איז דאָ איין איבעריגער, איין אָנגעוואָרפענער. בוזי רעדט אָבער
אַליין פון איהם. רעדט זי ניט פון איהם שוין צו־פיעל? און ווייל זי
רעדט פון איהם שוין צו־פיעל, ריהרט דאָס מיך ווינציגער. אין די גע־
צעהלטע מינוטען, ווען מיר בלייבען מיט איהר אַליין אינצווייען, רעדט
מיט מיר בוזי פון „איהם" און לויבט איהם אין טאָג אַריין. לויבט זי
איהם ניט שוין צו־פיעל? און ווייל זי לויבט איהם שוין צו־פיעל, ריהרט
דאָס מיך ווינציגער...

זי זאָגט צו מיר:

— דו ווילסט וויסען, ווער ער איז? (זי לאָזט אַראָב די אוי־
גען). ער איז אַ פיינער — אָ! זעהר אַ פיינער. ער איז אַ

וואוילער — אָ! זעהר אַ וואוילער. נאַר... (זי הויבט אויף די אויגען אויף מיר און לאַכט). ער קומט ניט צו דיר... ווי קומט ער צו דיר...

וואָס מיינט דערמיט בוזי? זי וויל מיך פערגוטיגען? אָדער זי טרייבט מיט מיר קאַטאָוועס?

ניין, ניט זי וויל מיך פערגוטיגען, ניט זי טרייבט מיט מיר קאַטאָוועס. נאָר זי רעדט זיך אויס דאָס הארץ...

דאָס איז ווי צוויי מאָל צוויי.

ו.

נאָך דער טיי ווענען די מאַמע און בוזי אַוועק אין קיך וועגען אָנבייסען, און איך מיט'ן טאַטען האָבען זיך געשטעלט דאַווענען. איך האָב עס געמאַכט בקיצור; נאָר דער טאַטע, איינגעוויקעלט אין טלית און תפילין, איז נאָך געשטאַנען מיט'ן פנים צו דער וואַנד און געלויבט גאָט. קומט אָן פלוצלונג בוזי אויסגעקליידט, מיט אַ זאָנטיקעל אין האַנד, און רופט זיך אָן צו מיר:

— קום.

— וואוהין?

— הינטער דער שטאָדט אַרויס, אַ ביסעל זיך דורכגעהן, אַ שעהנער טאָג. אַ זעלטענער טאָג.

דער טאַטע האָט אויסגעדרעהט צו איהר דעם קאָפּ, קוקט אַריבער די זילבערנע ברילען. און בוזי ציהט אָן די הענטשקעלעך אויף די הענד און מאַכט צו איהם:

— ניט אויף לאַנג, טאַטע, ניט אויף לאַנג. מיר קומען באַלד צוריק. די מאַמע ווייסט, אַז מיר געהען. קום, שימעק, דו געהסט?

די בעסטע מוזיק, די שענסטע סימפאָניע קאָן דען אַזוי שען קלינגען, ווי די ווערטער האָבען אָבגעקלונגען אין מיינע אויערן? עס האָט זיך געלאָזט הערען אין זיי איין אָבקלאַנג פון שיר-השירים: לכה, דודי — קום, ליעבער, נצא השדה — לאָמיר געהן אין פעלד אַרויס. לאָמיר נעכטיגען אין די דערפער. לאָמיר זיך פעדערן אין די ווייַנגערטנער. לאָמיר זעהען, אויב עס בליהט דער וויינשטאָק? אויב עס שפּראָצען די מילגרוימען?...

אויסער זיך פון התפעלות, לאָז איך מיך נאָך בוזין און פּיהל נישט די ערד אונטער זיך. וואָס איז דאָס מיט בוזין? דאָס ערשטע מאָל, זינט איך בין אין דער היים, טרעפט, אז בוזי זאָל מיך רופען שפּאַצירען געהן. וואָס איז דאָס מיט בוזין?...

ד.

בוזי איז געקלעט: ס'איז א שענער טאָג. א זעלטענער טאָג.

אָבשאַצען אזא זומער-טאָג קאָן מען נאָר אין מיין קליין אָרעם שטעדטעל, אז מע חאַפּט זיך אַרויס פון דער קלעם און פון דער ענגשאַפט אויף גאָטס פרייער שענער וועלט. די ערד האָט זיך בע-קליידט מיט איהר גרינעם מאַנטעל. אויסגעצירט מיט'ן גאַנצען שמוק פון איהרע פיעלפאַרביגע פעלדבלומען. אַרומגעבּרעמט מיט א זילבערן טייכעל פון איין זייט און מיט א קליינוואוקסיג נאָר געדיכט וועלדעל פון דער אנדערער זייט. דאָס זילבערנע טייכעל זעהט אויס, ווי א זילבערנע עטרה צו א נייעם טלית מיט בלויע תכלת. דאָס געדיכטע וועלדעל זעהט אויס, ווי א געדיכטע פאַטלע געקרייזעלטע האָר, פון צייט צו צייט בעריהרט פון א ווינטעל.

אויף בוזין איז געווען א בלוי בעזשען קלייד, גרינג ווי א רויך דורכזיכטיג ווי די לופט, ווי דער הימעל. א זאַנטיקעל מיט שפּיצלעך פון גרינער פאַרב און ווייסע אַזשור-הענטשקעלעך אויף די הענד. פיעלפאַרביג האָט זי אויסגעזעהען, פיעלפאַרביג, ווי דאָס פעלד.

„דאָס לעצטע מאָל — זאָגט מיר בוזי — האָט זי זיך אויסגע-בעטען ביי דער מאַמע. דאָס לעצטע מאָל וויל זי זיך געזעגנען מיט דער שטאָדט, מיט הינטער דער שטאָדט, מיט'ן „הייליגען אָרט", מיט די מיהלען, מיט'ן טייכעל, מיט'ן בריקעל. צוליעב דעם לעצטען מאָל האָט איהר די מאַמע צוליעב געטאָן. א כלה דאַרף מען צוליעב טון, חאַ-חאַ... א כלה פיהרט אום אלסדינג... וואָס זאָגסט דו, שימעק?"

שימעק זאָגט גאָרנישט. שימעק האָרכט. עס ווייזט זיך מיר אוים, אז בוזי איז היינט מאָדנע פרעהליך. ניט-נאַטירליך פרעהליך און לאַכט, ווי איבער נויט. און אפשר דאַכט זיך מיר אזוי?

— געדענקסט דו, בוזי, ווען מיר זענען דאָ געווען?

איך דערמאן איהר, ווען מיר זענען דא געוועזן. שוין לאנג־לאנג, מיט יאהרען צוריק איז דאס געוועזן. מיר זענען געגאנגען אהער אינצווייען רייסען גרינס אויף שבועות, אויב זי געדענקט. דעמאלט זענען מיר אויך געגאנגען מיט'ן זעלבען וועג, פארביי דיזעלבינע מיהלען, איבער דעמזעלבינגען טייכעל, איבער דעמזעלבינגען בריקעל.

— נאר אנדערש האבען מיר דעמאלט שפאצירט, בוזי. דעמאלט זענען מיר געלאפען, ווי די יונגע הירשען, געשפרונגען, ווי די פעלד־אינדען, איבער די בשמים־בערג, געווארפען זיך און געקאטשעט זיך. און איצט?

— און איצט? — זאגט בוזי און בויגט זיך אן רייסען בלומען.

— איצט געהען מיר סטאטעטשנע, ווי עס פאסט פאר אזעלכע סטאטעטשנע לייט, ווי מיר זענען... געדענקסט דו, בוזי, ווען מיר זענען דא געוועזן דאס לעצטע מאל?

— ערב שבועות איז דאס געוועזן, — ענטפערט מיר בוזי און שענקט מיר א בוקעט מיט שמעקענדיגע בלומען, וואס זי האט אנגעריסען פון מיינעטוועגען.

— פון מיינעטוועגען, בוזי?

— פון דיינעטוועגען, שימעק, — זאגט צו מיר בוזי מיט א קוק פון איהרע בלויע שיר־השירים־אויגען. און דער קוק דרינגט ארייַן גלייך מיר אין הארצען אריין.

ח.

מיר זענען שוין וויַט הינטער דער שטאדט. מיר זענען שוין אויפ'ן בריקעל. דארט גיב איך איהר מיין האנד (דאס ערשטע מאל זינט איך בין געקומען צו פאהרען אהיים).

מיר געהען ביידע, האנד ביי האנד, איבערן בריקעל. די ברעטער הוידען זיך, דאס וואסער לויפט אונטער אונזערע פיס, קאטשעט זיך, שלענגעלט זיך און פאלט מיט א שטילען זשומען און מיט א גרינגען רעש בארג־אראב, אזוי אז איך קאן הערען דעם „טיק־טאק" פון בוזי'ס הארץ, וואס איז אזוי נאהענט, אזוי נאהענט צו מיר (דאס ערשטע מאל זינט איך בין געקומען צו פאהרען אהיים).

עס מאלט זיך מיר אויס, אז בוזי דערנעהענטערט זיך צו מיר

אַלע מאָל נעהענטער און נעהענטער. איך דערשפּיר דעם בעקאַנטען ריח פון איהרע שענע האָר. איך דערפיהל די איידעלקייט און גלאַט-קייט פון איהר פרעכטיגער האַנד, די וואַרעמקייט פון איהר לייב. און עס דוכט זיך מיר, אַז איך הער פון איהר ווערטער מיט'ן לשון פון שיר-השירים: אני לדודי — איך בין מיין געליעבטענס. ודודי לי — און דער געליעבטער איז מיינער... און די זון, און דער הימעל, און דאָס פעלד, און דאָס טייכעל, און דער וואַלד בעקומען אַ נייעם גלאַנץ, אַ נייעם חן אין מיינע אויגען. איין עבירה, איין עבירה, וואָס דאָס בריקעל איז אַזוי קורץ. אַ מינוט — און מיר זענען שוין אויף יענער זייט בריקעל, אויף דער „לעוואַדע". אַ מינוט — און בוזים איידעלע גלאַטע פרעכטיגע האַנד האָט זיך אַרויסגעגליטשט פון מיין האַנד — און די זון, און דער הימעל, און דאָס פעלד, און דאָס טייכעל, און דער וואַלד האָבען אָנגעוואָהרען דעם פריהערדיגען גלאַנץ, מיט'ן פריהערדיגען חן אין מיינע אויגען.

— אַ מאָדנע זאַך, — זאָגט צו מיר בוזי, און איהרע שענע בלויע שיר-השירים-אויגען זענען אין דער מינוט טיעף, ווי דער הימעל, און פערטראַכט, ווי די נאַכט, — אַ מאָדנע זאַך: אַלעמאָל ווען איך געה אָדער איך פאָהר איבער אַ וואַסער, עס מעג זיין וואָס פאַר אַ וואַסער עס וויל זיך, מוז איך זעהען מיין טאַטען, און אַלע-מאָל...

איך שלאָג איהר איבער די רייד:

— דו רעדסט נאַרישקייטען, בוזי.

בוזי טראַכט אַ ווײַלע, נאָכדעם זאָגט זי צו מיר:

— נאַרישקייטען? חאַ-חאַ, ביזט גערעכט. איך רעד נאַרישקייטען, ווייל איך בין אַ נאַרעלע. אַ נאַריש מיידעל בין איך. איאַ, אַ נאַריש מיידעל? זאָג דעם אמת, שימעק. דעם אמת זאָלסט דו זאָגען, חאַ-חאַ-חאַ.

בוזי לאַכט, פערוואַרפט דעם קאָפּ און בעווייזט מיר איהרע חנ'-עוודיגע פערעל-צייהן. איהר פּנים שיינט אויף דער שיינענדיגער זון, און אַלע פאַרבען פונ'ם פעלד פינקלען זיך אָב אין איהרע אויגען און איהרע שענע בלויע פערטראַכטע שיר-השירים-אויגען.

ט.

אומזיסט! איך קאָן בײַ איהר ניט פּועל'ן, אַז זי איז גאָר ניט אַזאַ נאַר, אַז זי איז גאָר קײן נאַר ניט. זי װײסט, זאָגט זי מיר, זי װײסט, אַז ס'איז פאַרהאַן נאַרישערע פון איהר. זי װײסט. נאָר אַקעגען מיר איז זי אַ נאַרעלע. שטעלט אײַך פאָר — זי גלויבט אין חלומות!

— אַיאָ, שימעק, דו גלויבסט ניט, און איך גלויב. אָט איז מיר ערשט נעכטען געקומען צו חלום דער טאַטע פון יענער װעלט, אָנגעטאָן און פרײליך, לעבעדיג, מיט אַ שטעקעלע אין האַנד און מאַכט צו מיר אַזױ זים, אַזױ פרײַנדליך, און דרעהט מיט'ן שטעקעלע: „איך קום, טאָכטער, צו דיר אויף דער חתונה"... נו, װאָס װעסטו זאָגען דערויף, שימעק?...

— בוזי, מען דאַרף ניט גלויבען אין חלומות. חלומות זענען דברים בטלים.

— דברים בטלים — זאָגסט דו?

בוזי שטעהט אַ װײַלע פערטראַכט, לאָזט זיך לויפען איבערן פיעלפאַרביגען פעלד און בלײַבט שטעהן.

װי אַ בלום, װי אַ פיעלפאַרביגע בלום, זעהט אויס בוזי אין'ם דאָזיגען פיעלפאַרביגען פעלד, װאָס ציהט זיך אַרום אונז אָהן אַ סוף און אָהן אַ ברעג. מיט געלינקע שפּרענקעלעך איז זי בעשפּרענקעלט. מיט רויטינקע צװיקעלעך איז זי בעצװיקעלט. די בלויע הימעל-יאַר-מעלקע איבער איהר קאָפּ. דאָס זילבערנע טײַכעל פאַר איהרע פיס. פון אַלע זײַטען טראָגען זיך אַקעגען אונז שאַרף-שמעקענדיגע בשמים און געװירצען-ריח. איך בין פער'כשופט. איך בין פער'שכור'ט.

װי אַ פער'כשופ'טע שטעהט אויך בוזי אין מיטען פיעלפאַרביגען פעלד און קוקט אויף מיר פערטראַכט, פערטראַכט װי דער װאַלד.

פון װאָס טראַכט אַצינד בוזי? װאָס זאָגען איהרע אויגען, איהרע שענע בלויע פערטראַכטע שיר-השירים-אויגען?

„אני חבצלת השרון — איך בין די ליליע פון שרון. שושנת העמקים — די רויז פון די טאָלען"... אָט װאָס עס זאָגען מיר איהרע אויגען. און עס דאַכט זיך מיר, אַז קײנמאָל, קײנמאָל איז נאָך בוזי נישט געװען אַזױ די אמת'ע שולמית פון שיר-השירים װי אין דער דאָזיגער מינוט.

י.

ווי א בלום זעהט אוים בוזי, די ליליע פון שרון. ווי א בליהענ־דיגע רויז זעהט אוים בוזי, די רויז פון די טאלען, אין דעם דאזיגען ברייטען פיעלפארביגען פעלד, וואס ציהט זיך ארום אונז אהן א סוף און אהן א ברעג. מיט גלינקע שפרענקעלעך איז זי בעשפרענקעלט. מיט רויטינקע צוויקעלעך איז זי בעצוויקעלט. די בלויע הימעל־יארמעלקע איבער איהר קאפ. דאס זילבערנע טיכעל פאר איהרע פים. פון אלע זייטען טראגען זיך אקעגען שארף־שמעקענדיגע בשמים און געווירצען־ריח. איך בין פער'כשופ'ט, איך בין פע'שכור'ט.

בוזי לאזט זיך געהן. איך — נאך איהר. גרינג און גיך געהט בוזי. גרינג, ווי א סארנע, ווי א אינד פון די אינדען, טראגט זי זיך אין פיעלפארביגען פעלד, וואס ציהט זיך אהן א סוף און אהן א ברעג. און איהר פנים שיינט אויף דער שיינענדיגער זון, און אלע פארבען פונ'ם פעלד פינקלען זיך אב אין איהרע אויגען, אין איהרע שענע בלויע פערטראכטע שיר־השירים־אויגען.

קיינמאל, קיינמאל איז נאך בוזי ניט געוועזען אזוי די אמת'ע שולמית פון שיר־השירים, ווי אין דעם דאזיגען טאג.

— דערקענסט, בוזי, דאס דאזיגע פעלד?

— אמאל האט דאס געהערט צו דיר...

— און דאס בערגעל?

— דיין בארג. אמאל איז דאס געוועזען אלסדינג דיינס. אלס־דינג דיינס...

זאגט מיר בוזי מיט א גרינג שמייכעל אויף די שענע ליפען; נאר עס ווייזט זיך מיר אוים, אז זי לאכט פון מיר, ווי זי פלעגט לא־כען פון מיר אמאל, מיט יאהרען צוריק.

— זיצען מיר?

— זיצען מיר.

איך זעץ מיך אוועק אויפ'ן בערגעל און מאך איין ארט פאר איהר. בוזי זעצט זיך אוועק אקעגען מיר.

— אט דא, געדענקסט דו, בוזי, האב איך דיר אמאל דער־צעהלט, ווי אזוי איך...

בוזי פערכאפט און ענדיגט פאר מיר:

— ווי אזוי דו הויבסט זיך אויף מיט'ן „שם־המפורש" און

פליהסט, ווי אײן אָדלער, ביז דער חמאַרע, העכער פון דער חמאַרע, איבער פעלדער, איבער וועלדער, איבער בערג, איבער טאָלען, איבער ימים און מדבריות, ביז דו קומסט אויף יענער זײט הרי-חושך, אין אַ קרישטאָלענעם פּאַלאַץ. דאָרט זיצט דײן פער׳כשופ׳טע בת-מלכה שוין זיבען יאָהר און וואַרט, ביז דו וועסט זיך דערבאַרעמען אויף איהר און וועסט קומען צו פליהען מיט׳ן שם-המפורש זי אויסלײזען, בעפרײען — חאַ-חאַ-! ...

נײן, בוזי איז מיר הײנט מאָדנע פרײליך. ניט-נאַטירליך פרײליך. זי לאַכט ווי איבער נויט. געזונג. אויף אַלץ איז אַ צײט. שוין צײט רעדען מיט איהר אַ ביסעל ערנסטע, רײנע, קלאָרע דבורים. שוין צײט עפענען פאַר איהר מײן הארץ. אנטפלעקען פאַר איהר מײן נשמה... און איך לאָז אוים מײן געדאַנק מיט׳ן לשון פון שיר-השירים: „עד שיפוח היום — אײדער עם וועט אוועקגעהן דער טאָג, דער דאָזיגער גליקליכער טאָג, ונסו הצללים — און עם וועלען אַנטלויפען די שאָטענס”.

יא.

פאַר דער גאַנצער צײט, וואָס איך בין אין דער הײם, האָב איך בוזין קײן צעהנט-חלק, קײן הונדערט-חלק ניט אַרויסגעזאָגט פון דעם, וואָס עם האָט זיך אויסגעגאָסען בײ מיר אָט דאָ אין דעם דאָזיגען פריהמאָרגען. איך האָב איהר אויפגעדעקט מײן הארץ, אַנטפּלעקט פאַר איהר מײן נשמה, דערצעהלט דעם גאַנצען אמת. וואָס האָט מיך צוהער געבראַכט? ...

ווען ניט דעם טאַטענס בריוועל מיט׳ן מזל-טוב, ווען ניט די דרײ ווערטער: „שבת-נאָך-שבועות” — וואָלט מיך איצט ניט געזעהען אָט דאָס טײכעל, וואָס לויפט דאָרט באַרג-אַראָב, און דאָס וועלדעל, וואָס גרינט אָט דאָ ניט ווײט...

און איך שוועהר איהר טאַקי בײ אָט דעם טײכעל, וואָס לויפט דאָרט באַרג-אַראָב, און טאַקי בײ דעם וועלדעל, וואָס גרינט אָט דאָ ניט ווײט, און בײם דאָזיגען בלויען הימעל-דעק, וואָס איבער אונזער קאָפּ, און בײ דער גינגאָלדענער זון, וואָס פינקעלט אָב אין איהרע אויגען, און בײ דעם אַלעם, וואָס שען און רײן און הײליג איז, —

אַז איך בין געקומען אַהער נור צוליעב איהר, נור צוליעב איהר, ווארום... איך האב זי ליעב — ענדליך האט דאס ווארט זיך אַרויסגעריסען!

— ווארום איך האב דיך ליעב, בוזי, דו הערסט? איך האב דיך ליעב מיט יענער הייליגער פלאם־פייעריגער גיהנם־ליעבע, וואס ווערט בעשריבען אין שיר־השירים: „שטארק ווי דער טויט איז די ליעבע. שווער ווי דער גרוב איז די קנאה. איהרע פונקען זענען פונקען פייער. אַ פלאַקער פון גאָט”... וואס איז מיט דיר, בוזי? דו וויינסט? נאָט איז מיט דיר!...

יב.

בוזי האט געוויינט.

בוזי האט געוויינט — און די גאַנצע וועלט האט זיך אָנגעקליידט אין טרויער. די זון האט אויפגעהערט צו שיינען. דאס טייבעל — צו לויפען. דאס וועלדעל — צו גרינען. די פליגעלעך — צו פליהען, די פויגעלעך — צו זינגען.

בוזי האט געוויינט. זי האט בעהאַלטען דאס פנים אין די הענד. איהרע פּלייצעס האבען אויפגעציטערט. און זי האט געוויינט אַלע מאָל שטאַרקער און שטאַרקער.

אַזוי וויינט אַ קליין קינד, וואס דערפיהלט, אַז עס האט פערלוירען טאַטע־מאַמע.

אַזוי וויינט אַ געטרייע מוטער אויף איהר קינד, וואס מע האט דאס ביי איהר צוגענומען.

אַזוי וויינט אַ יונגפרוי, וואס בעקלאָגט איהר געליעבטען, וואס האט זיך אָבגעקעהרט פון איהר.

אַזוי וויינט אַ מענש, וואס בעקלאָגט זיין איינענע וועלט, וואס האט זיך אַרויסגעגליטשט פון אונטער זיינע פיס.

אומזיסט איז געוועזען מיין טרייסטען, וואס איך האב זי געטרייסט. אַרויסגעוואָרפען אַלע מיינע שיר־השירים־עפיטעטען, וואס איך האב אויסגענוצט פאַר איהר. בוזי וויל זיך ניט טרייסטען. בוזי וויל מיינע עפיטעטען ניט הערען. צו שפעט, זאָגט זי. צו שפעט האב איך מיך דערמאָנט אָן איהר... צו שפעט האב איך מיך אַרומגעזעהן, אַז ס'איז

דאָ אַ בוזי אויף דער וועלט, אַ בוזי, וואָס האָט אַ האַרץ, וואָס בענקט, און אַ נשמה, וואָס רײַסט זיך פֿון דאַנען אין אײַן אַנדער וועלט אַרויס... אפשר וואָלט איך מיך דערמאַנען, זאָגט זי, אָן די בריוועלעך, וואָס זי האָט מיר אַמאָל געשריבען? נאָר — פֿערחאַפּט זי זיך — ווי קום איך צו געדענקען אַזעלכע נאַרישקייטען? פֿערשטעהט זי דען ניט אַליין, און זי האָט דאָס, אייגענטליך, בעדאַרפֿט שוין לאַנג פֿאַראויסזעהען, — אַז אונזערע וועגען זענען פֿערשידען? אַז זי קאָן זיך צו מיר ניט גלייכען? ווי קומט זי צו מיר? זי, אַ יודישע טאָכטער, אַ קליינשטעדטעלדיג מיידעל, ווי קומט זי צו מיר?... ערשט פֿערשטעהט זי, אַז ס'איז געווען אַ נאַרישקייט פֿון איהר, אַ גרויסע נאַרישקייט, וואָס זי פֿלעגט מיר דולען אַ קאָפּ מיט איהרע קינדערשע בריוולעך, מיט איהרע נאַרישע אָנצוהערענישען, אַז טאַטע-מאַמע בענקען נאָך מיר... ניין. זי האָט אַליין בעדאַרפֿט פֿערשטעהן, אַז זי קאָן זיך צו מיר ניט גלייכען. ווי קומט זי צו מיר? אַ יודישע טאָכטער, אַ קליינשטעדטעלדיג מיידעל!... זי האָט אַליין בעדאַרפֿט אַרויסזעהען, אַז קוים האָב איך ניט געפּאָלגט טאַטע-מאַמע, ווידערשפּעניגט ווייער געבאָט, נישט געוואָלט געהן ווייערע וועגען און בין געגאַנגען מיין אייגענעם וועג, וועל איך געוויס שטייגען הויך, אַזוי ווייט און אַזוי הויך, אַז איך וועל קיינעם שוין ניט אַרויס-זעהען. קיינעם ניט וועלען קענען.

— קיינעם ניט, אַחוץ דיך, בוזי!

ניין, קיינעם ניט! קיינעם ניט! קיינעם ניט! קיינעם ניט זעהען, קיינעם ניט הערען, אַלעמען פֿערגעסען...

— אַלעמען, נאָר נישט דיך, בוזי.

— ניין, אַלעמען! אַלעמען! אַלעמען

יג.

בוזי האָט אויפגעהערט צו וויינען — און אַלץ האָט אויפגעלעבט. די זון האָט אָנגעהויבען צו שיינען אַזוי ווי פֿריהער. דאָס טייכעל — צו לויפֿען. דאָס וועלדעל — צו גרינען. די פֿליגעלעך — צו פֿליהען. די פֿויגעלעך — צו זינגען.

בוזי האָט אויפגעהערט צו וויינען, און טרוקען זענען געוואָרען איהרע אויגען. איהרע שענע בלויע שיר-השירים-אויגען. און אויסגע-

טריקענט האָבּען איהרע טרערען, אַזוי ווי טראָפּענס טוי אויף דער היסער זון.

און פּלוצים האָט זי זיך גענומען צו פערענטפערן איהרע טרע־רען. אצינד זעהט זי, ווי נאַריש זי איז. וואס איז געוועזען דער גע־וויין? וואס האָט זי צו וויינען? וואס פעהלט איהר? אַ סך מיידלעך אויף איהר אָרט וואָלטען זיך פיהלען גליקליך. איבּערגליקליך!... און אַ פּערל האָט זיך אָנגעצונדען אין איהרע אויגען. אין איהרע שענע בּלויע שיר-השירים-אויגען. איך האָבּ נאָך קיינמאָל ניט געזעהען דאָס דאָזיגע פּערעל אין בּוזים אויגען. און רויטע פלעקען זענען אַרויסגע־טראָטען אויף איהרע בּעקלעך, אויף איהרע שענע רויזענבּעקלעך. איך האָבּ נאָך קיינמאָל ניט געזעהען בּוזין אַזוי פייערן, אַזוי פלאַמען, ווי זי האָט געפייערט און געפלאַמט אין דער דאָזיגער מינוט. און איך וויל זי אָנגעמען פאַר אַ האַנד, לאָזט זי זיך ניט. און איך זאָג צו איהר מיט׳ן לשון פון שיר-השירים:

— הנך יפה רעיתי — ווי שען דו בּיזט, בּוזי, בּעת דיינע בּעקלעך פלאַמען און דיינע אויגען שפּריצען פייער...

אַרויסגעוואָרפען! בּוזי הערט ניט מיין שיר-השירים. בּוזי האָט איהר אייגענעם שיר-השירים. זי הערט ניט אויף צו לויבּען „עמיצען", לויבּען איהם אין טאָג אַריין. זי זאָגט צו מיר:

— דודי צח ואדום — מיין בּעשערטער איז פיין און שען, דגול מרבבה — פיינער פון אַ סך, אַ סך אַנדערע. ער איז אפשר ניט אַזוי געלערנט, ווי אַנדערע, דערפאַר איז ער אָבּער גוט. ער איז אפשר ניט אַזוי געשפּיצט ווי אַנדערע, דערפאַר איז ער מיר געטריי. דער־פאַר האָט ער מיך ליעבּ. זאָלסט זעהען די בּריעף!

— לבבתיני, — זאָג איך צו איהר ווייטער, גלייך ווי איך וואָלט ניט הערען, וואס זי זאָגט — לבבתיני אחותי כלה — דו האָסט מיין האַרץ אַוועקגענומען, מיין שוועסטער די כלה!...

און זי צו מיר:

— חכו ממתקים! כלו מחמדים! — זאָלסט זעהען די בּריעף. וואס ער שרייבּט מיר. זאָלסט זעהען די בּריעף!...

עס הערט זיך אין איהרע ווערטער אַ מאָדנער טאָן. אַ מאָדנע שטימע. די שטימע — אַזוי ווייזט זיך מיר אוים — וויל אַריבּערשריי־ען איין אַנדער שטימע. איין אינוויינינגסטע שטימע.

דאָס איז בּיי מיר ווי צוויי מאָל צוויי.

יד.

ראַשיג און אומגעריכט חאַפּט זיך בוזי אויף פונ׳ם שמעקענדיגען גראָז, טרייסעלט זיך אָב, גלייכט זיך אויס, פערוואַרפט די הענד אַהינטער און בלייבט שטעהן אַקעגען מיר, און קוקט אויף מיר פון אויבען אַראָב.

שטאָלץ און שען, גרויסאַרטיג שען, נאָך שענער ווי אַלעמאָל זעהט זי אויס אין דער מינוט ביי מיר אין די אויגען.

איך האָב מורא צו זאָגען. נאָר מיר דאַכט, אַז ווען איך זאָל זאָגען, אַז בוזי — דאָס איז די אמת׳ע שולמית, וואָס אין שיר-השירים, איז דאָס אַ קאָמפּלימענט פאַר דער שולמית, וואָס אין שיר-השירים.

ניט שוין-זשע האָט זיך דערמיט געענדיגט אונזער געשפּרעך? איך שטעה אויף נאָך איהר און געה צו צו איהר; זי קעהרט זיך אָב עטוואָס אָן אַ זייט.

— שובי שובי השולמית — קעהר דיך אום צוריק צו מיר, בוזי! — זאָג איך צו איהר ווייטער מיט מיין שיר-השירים-שפּראַך און נעם זי אָן פאַר אַ האַנד. — קעהר זיך אום צו מיר, בוזי, קעהר זיך אום צו מיר בעצייטענס!... נאָך איין וואָרט, מעהר ניט, אַז איין וואָרט דאַרף איך דיר נאָר זאָגען.

אומזיסט. אומזיסט. בוזי וויל ניט הערען דאָס איין וואָרט, וואָס איך וויל איהר זאָגען. גענוג, זאָגט זי, זיך אָנגערעדט, גענוג געזאָגט איינס דעם אַנדערן — אפשר נאָך מעהר, ווי מען בעדאַרף... גענוג-גענוג. שוין שפּעט. זעה, ווי שפּעט עס איז! — זאָגט צו מיר בוזי און בעווייזט מיר מיט איהר האַנד אויפ׳ן הימעל, און בעווייזט מיר אויף דער זון, וואָס בעגיסט זי פון אויבען ביז אַראָב מיט איהרע מילדע ווייכע גאָלדענע שטראַהלען. און בוזי, די ליליע פון שרון, בוזי, די רויז פון די טאָלען, בעקומט אַ נייעם קאָליר, אַ גינגאָלדענעם קאָליר אויפ׳ן פיעלפאַרביגען פעלד, וואָס ציהט זיך אַרום אונז אָהן אַ סוף און אָהן אַ ברעג.

— אַהיים-אַהיים! — זאָגט צו מיר בוזי און חאַפּט זיך געהן און טרייבט מיך געהן. — אַהיים-אַהיים! שוין צייט, שימעק, שוין צייט! טאַטע-מאַמע וועלען דאָרטען איבערטראַכטען גאָט ווייסט וואָס. אַהיים-אַהיים!

און איהרע לעצטע ווערטער „אַהיים-אַהיים” לאָזט זיך מיר הע-

רען דער טאָן פון אמאָל, אמאָל—מיט יאָהרען צוריק, דער לשון פון שיר-השירים.

— ברח דודי — אנטלויף, ליעבער, און זיי געגליכען צו א הירש אָדער צו א אינד פון די אינדען אויף די בשמים-בערג.

טו.

עס געהען די טעג, עס לויפען די וואָכען. עס איז אָנגעקומען דער ליעבער גרינער יום-טוב שבועות. עס איז אָנגעקומען דער שבת, וואָס נאָך שבועות. עס איז אוועקגעגאנגען דער שבת, וואָס נאָך שבועות, און נאָך א שבת און נאָך א שבת. און איך בין נאָך אַלץ אין מיין אַלטער היים. און איך בין נאָך אלץ א גאַסט אין מיין שטעדטעל.

וואָס טו איך דאָ? — גאָרנישט. גאַלע גאָרנישט. מיין טאַטע-מאַמע רעכענען, אז איך בין געוואָרען א בעל-תשובה. אז איך האָב חרטה אויף דעם, וואָס איז געוועזען: וואָס איך האָב ווידערשפעניגט זייער געבאָט, ניט געוואָלט געהן אין זייערע וועגען. און זיי זענען צו-פרידען. זעהר צופרידען...

און איך? וואָס טו איך דאָ? וואָס דאַרף איך דאָ? — גאָרנישט. גאַלע גאָרנישט. אַלע טאָג געה איך מיר אַרוים איינער אַליין אויפ'ן שפּאַציר, הינטער דער שטאָדט אַרוים. אהין — אויף יענער זייט מיה-לען. אהין — אויף יענער זייט בריקעל. אהין — צו יענעם פיעל-פאַרביגען פעלד, וואָס ציהט זיך אָהן א סוף און אָהן א ברעג, וואָס איז אַרומגעבּרעמט מיט א זילבערן טייכעל פון איין זייט און מיט א קליינוואוקסיג, נאָר געדיכט וועלדעל פון דער אַנדערער זייט. דאָס זיל-בערנע טייכעל זעהט אוים, ווי א זילבערנע עטרה צו א נייעם טלית פון בלויע תכלת. דאָס געדיכטע וועלדעל זעהט אוים ווי א געדיכטע פאַטלע געקרייזעלטע האָר, פון צייט צו צייט געריהרט פון א ווינטעל.

דאָרט זעץ איך מיר אוועק איינער אַליין אויפ'ן בערגעל. אויף יענעם בערגעל, וואו מיר זענען ערשט אָט דאָ ניט-לאַנג געזעסען אינ-צווייען, איך און בוזי, די ליליע פון שרון, די רויז פון די טאָלען.

אויף יענעם בערגעל, וואו מיר זענען אמאָל, מיט יאָהרען צו-ריק, געגאַנגען אינצווייען, איך און בוזי, רייסען גרינס אויף שבועות, אויף יענעם בערגעל, וואו מיר זענען אמאָל, מיט יאָהרען צוריק.

אינצווייען, איך און בוזי, געלאָפען, ווי די יונגע הירשען, און געשפרונגען, ווי די פעלד-אינדען אויף די בשמים-בערג.

דאָרט, אויף יענעם אָרט, וואו עס ליגען בעהאַלטען די בעסטע זכרונות פון מיין אויף אייביג פערלאָרענער יוגענד, פון מיין אויף אייביג פערלאָרענעם גליק, קאָן איך מיר אוועקזיצען איינער אליין שטונדענלאַנג און בעוויינען און בעקלאָגען די אונפערגעסליכע שולמית פון מיין שיר-השירים-ראָמאַן.

טז.

און וואָס איז מיט דער שולמית פון מיין שיר-השירים-ראָמאַן? וואָס איז מיט בוזין? וואָס איז דער שלום? וואָס איז דער סוף?

צווינגט מיך ניט, פריינד לעזער, איך זאָל אייך דערצעהלען דעם סוף פון מיין ראָמאַן. דער סוף, ער מעג זיך זיין דער בעסטער, איז ער א טרויעריגער אקאָרד. דער אָנהויב, דער ערגסטער אָנהויב, איז בעסער פונ'ם בעסטען סוף. עס איז מיר דעריבער א סך גרינגער און א סך מעהר אנגענעהם צו דערצעהלען אייך די דאָזיגע געשיכטע נאָכאַמאָל פונ'ם אָנהויב. נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל און נאָך הונדערט מאָל. און מיט'ן אייגענעם לשון, וואָס אַלעמאָל:

„איך האָב געהאַט א ברודער בעני, איז ער דערטרונקען געוואָרען אין טייך. האָט ער איבערגעלאָזט א יתומה'לע. האָט מען זי גערופען בוזי. פערצויגען פון אסתר-ליבע: ליבוזי — בוזי. און שוין איז געווען די בוזי, ווי די שולמית, וואָס פון שיר-השירים. און מיר זענען געוואַקסען, איך און בוזי, ווי א שוועסטער מיט א ברודער. און מיר האָבען זיך ליעב געהאַט, איך און בוזי, ווי א שוועסטער מיט א ברודער"...

און אַזוי ווייטער.

דער אָנהויב, דער ערגסטער אָנהויב, איז בעסער פונ'ם בעסטען סוף.

דער אָנהויב — לאָז זיין דער סוף, דער עפּילאָג פון מיין ניט-אויסגעטראַכטען, נאָר אמת'ען שמערצליכען ראָמאַן, וואָס איך האָב מיר ערלויבט צו קרוינען מיט'ן נאָמען: „שיר-השירים".

נאָך אַבּלעטער שיר השירים

א.

— גיבער, בוזי, גיבער! — זאָג איך צו בוזי'ן אַ טאָג פאַר שבועות, און נעהם זי פאַר אַ האַנד און מיר לאָזען זיך האַסטיג באַרג אַרויף. — דער טאָג שטעהט נישט, נאַרעלע. מיר דאַרפען דורכגעהן אַזאַ באַרג, און נאָכ'ן באַרג האָבען מיר נאָך אַ טייכעל. איבער'ן טייכעל געהט אַ קלאַדקע פון ברעטער, הייסט עס „דאָס בריקעל". דאָס טייכעל לויפט, די זשאַבעס קוואַקען, די ברעטער שאָקלען זיך, הוידען זיך, און ערשט דאָרט, אויף יענער זייט בריקעל — דאָרט איז ערשט דער אמת'ער גן־עדן, בוזי! דאָרט ערשט הויבען זיך אָן מיינע מאַיאָנטקעס.

— דיינע מאַיאָנטקעס?

— מיין איך, די „לעוואַדע". אַ גרויס פעלד, וואָס ציהט זיך, ציהט זיך אָהן אַ סוף אָהן אַ ברעג. מיט אַ גרינער קאָלדרע איז דאָס איבערגעצויגען. מיט געלינקע שפרענקעלעך איז דאָס בעשפרענקעלט. מיט רויטינקע צוויקעלעך איז דאָס בעצוויקעלט. און ריחות זאָלסט דו הערען דאָרטען — די שעהנסטע בשמים פון דער וועלט! און בוימער האָב איך דאָרטען, אָהן אַ שיעור בוימער, הויכע, צווייגענדיגע בוימער. און אַ בערגעל האָב איך מיר דאָרט, וואָס איך זיץ אויף דעם. וויל איך, זיץ איך מיר. וויל איך, הויב איך מיך אויף דורכ'ן „שם־המפורש" און פליה מיר, ווי אַן אָדלער, העכער פון דער כמאַרע, איבער פעלדער און וועלדער, איבער ימים און מדבריות, ביז איך קום אויף יענער זייט הרי־חושך...

— און פון דאָרטען — שלאָגט מיך איבער בוזי — געהסט דו צו פוס זיבען מייל, ביז דו קומסט צו אַ וואַסערל.

— ניין. צו אַ געדיכטען וואַלד... פריהער געה איך וואַלד־איין, וואַלד־אויס, און ערשט נאָך דעם קום איך צו אַ וואַסערל...

— דאָס וואַסערל שווימסט דו אַריבער און צעהלסט אָפּ זיבען מאָל זיבען...

— וואַקסט אוים פאַר מיר אַן׳ אַלטיטשקער מיט אַ לאַנגען באָרד...

— פרעגט ער דיך: „וואָס איז דיין בעגעהר?"

— זאָג איך איהם: „פיהר מיך אָפּ צו דער בת-מלכה"...

בוזי רייסט אַרוים איהר האַנד פון מיין האַנד און לאָזט זיך לויפען באַרג אַראָפּ. איך לויף איהר נאָך.

— בוזי, וואָס לויפסטו אַזוי?

בוזי ענטפערט נישט. זי איז ברוגז. זי האָט פיינד די בת-מלכה. אַלע מעשיות האָט זי ליעב, נאָר נישט די בת-מלכה...

ב.

ווער בוזי איז — דאַרפט איהר געדענקען. איך האָב אייך שוין אַמאָל דערצעהלט. נאָר טאָמער האָט איהר פערגעסען, חזר איך אייך איבער נאָך אַ מאָל.

איך האָב געהאַט איין עלטערן ברודער — בעני — איז ער דערטרונקען געוואָרען. נאָך איהם איז געבליבען אַ וואַסער-מיהל, אַ יונגע אַלמנה, צוויי פערדלעך און איין קינד. האָט מען די מיהל אָפּגעלאָזט, די פערדלעך פערקויפט, די אַלמנה האָט חתונה געהאַט ערגיץ וויט און דאָס קינד האָט מען געבראַכט צו אונז.

דאָס איז געוועזן בוזי.

חאַ-חאַ-חאַ! אַלע מיינען, אַז איך און בוזי זענען אַ ברודער מיט אַ שוועסטער. מיין טאַטען רופט זי טאַטע, מיין מאַמען רופט זי מאַמע, און מיר צווישען זיך לעבען ווי אַ ברודער מיט אַ שוועסטער און האָבען זיך ליעב ווי אַ ברודער מיט אַ שוועסטער.

ווי אַ ברודער מיט אַ שוועסטער? פאַר וואָס זשע שעהמט זיך פאַר מיר בוזי?

איין מאָל האָט זיך געטראָפען אַ מעשה. מיר זענען געבליבען אַליין, אַליין אין צווייען איבער דער גאַנצער שטוב. פאַרנאַכטליך איז דאָס געוועזען. פינסטערליך שוין. דער טאַטע איז נעגאַנגען אין שוהל זאָגען קדיש נאָך מיין ברודער בעני, און די מאַמע — נאָך שוועבעלעך. איך און בוזי האָבען זיך פערשלאָגען אין אַ ווינקעלע און איך דערצעהל

איהר מעשיות. בוזי האָט ליעב, אַז איך דערצעהל איהר מעשיות. שעהנע מעשיות פונ׳ם חדר, מעשיות פון טויזענד און איין נאַכט. זי רוקט זיך צו מיר גאַנץ נאָהנט. איהר האַנד איז אין מיין האַנד.

— דערצעהל, שימעק, דערצעהל.

שטיל לאָזט זיך אַראָב די נאַכט. פּאַוואָלי קלעטערן אויף די ווענד די שאָטענס, ציטערן, פּויזשען אויף דער ערד און צוקריכען זיך. קוים־קוים וואָס מיר זעהען זיך. נאָר איך פיהל, איהר הענדטעל ציטערט, און איך הער, איהר הערצעל קלאַפּט, און איך זעה, איהרע אויגען אין דער פינסטער גלאַנצען. פּלוצים רייסט זי אַרויס איהר האַנד פון מיין האַנד. „וואָס איז בוזי?" „מען טאָר נישט". „וואָס טאָר מען נישט?" „האַלטען זיך ביי די הענד" „פאַר וואָס? ווער האָט דיר געזאָגט?" איך ווייס אַליין". „מיר זענען דען פרעמדע? מיר זענען דען נישט שוועסטער און ברודער?" „ע! ווען מיר זאָלען זיין שוועסטער און ברודער!"... ציהט אויס בוזי און עס הערט זיך מיר אין איהרע ווערטער דאָס לשון פון שיר־השירים: „מי יתנך כאח לי — פאַר וואָס ביזט דו נישט מיר אַ ברודער?"

תמיד אַזוי. רעד איך פון בוזי׳ן, דערמאָהן איך מיך אין שיר־השירים.

ג.

וואו זשע האַלטען מיר? ערב־שבועות, מיר לויפען באַרג־אַראָפּ. פריהער בוזי, נאָך־דעם איך. בוזי איז אויף מיר ברוגז פאַר דער בת מלכה. אַלע מעשיות האָט זי ליעב, נאָר נישט די בת־מלכה. בוזי׳ס ברוגז זיין, איהר זאָלט גאָר קיין יסורים נישט האָבען, דויערט נישט אפילו אַזוי פיעל, ווי איך רעד צו אייך. אָט קוקט זי שוין ווידער אויף מיר מיט איהרע גרויסע ליכטיגע פערטראַכטע אויגען, פערוואָרפט די האָר אַרונטער און זאָגט צו מיר:

— שימעק! אוי, שימעק! טהו נאָר אַ קוק, זעה אַ הימעל, דו זעהסט גאָר־נישט, וואָס אין דרויסען טהוט זיך!

— איך זעה, נאַרעלע, וואָס דען, איך זעה נישט? איך זעה אַ הימעל, איך פיהל אַ וואַרעם ווינטעלע, איך הער פויגעלעך פישטשען און צווישטשען און טראָגען זיך איבער אונזערע קעפּ. דאָס איז אונזער הימעל, אונזער ווינטעלע, אונזערע פויגעלעך — אַלסדינג איז אונזערס, אונזערס, אונזערס! גיב אַהער דיין האַנד, בוזי!...

נײן. זי גיט מיר נישט די האנד. זי שעהמט זיך. למאי שעהמט זיך פאר מיר בוזי? למאי איז זי רויט געװאָרען?

— דאָרטען, זאָגט מיר בוזי און לויפט פאָראויס — דאָרטען, אויף יענער זײט ברִיקעל... און עס דאַכט זיך מיר אויס, אַז זי רעדט צו מיר מיט׳ן לשון פון שולמית, וואָס אין שיר-השירים: „לכה-דודי — קום, טהײַערער! לאָמיר געהן אין פעלד אַרויס! לאָמיר נעכטיגען אין די דערפער! לאָמיר זיך פעדערן אין די וויינגערטנער! לאָמיר זעהן, אויב דער ווײַנשטאָק בליהט? אויב דער ווײַנצווײַג האָט זיך פאַנאַנדערגענומען? אויב די מילגראָמען שפּראָצען?"...

און אָט זענען מיר בײַם בריקעל.

ד.

דאָס טײַכעל לויפט, די זשאַבעס קוואַקען און די ברעטער שאָקלען זיך, הוידען זיך און בוזי ציטערט.

— אי, ביזט דוא, בוזי, אַ... וואָס האָסט דוא מורא, נאַרעלע? האַלט זיך אָן אָן מיר, אָדער גיב, לאָס איך דיר אַרומנעהמען. איך דיך און דו מיך. זעהסט דו? אָט אַזוי, אָט אַזוי אויס בריקעל.

און אַזוי ווי מיר האָבען זיך אַרומגענומען, אַזוי געהען מיר שוין אין צווײַען, איינע אַלײן איבער דעם דאָזיגען גן-עדן. בוזי האַלט זיך אָן מיר שטאַרק, זעהר שטאַרק. זי שווײַגט. נאָר עס דאַכט זיך מיר, אַז זי זאָגט צו מיר מיט׳ן לשון פון שיר-השירים: „אני לדודי ודודי לי — איך בין דײַנע און דוא ביזט מײַנער"...

די לעוואַדע איז גרויס. זי ציהט זיך אָהן אַ סוף, אָהן אַ ברעג. מיט אַ גרינער קאָלדרע איז זי איבערגעצויגען. מיט געלינקע שפּרענקעלעך איז זי בעשפּרענקעלט. מיט רויטינקע צוויקעלעך איז זי בעצוויקעלט און ריחות שמעקען דאָ, די שעהנסטע בשמים פון דער וועלט! און מיר געהען בײדע אַרומגענומען, איינע אַלײן, אין צווײַען, אינ׳ם דאָזיגען גן-עדן.

— שימעק! — זאָגט מיר בוזי און קוקט מיר גלײַך אין די אויגען אַרײַן און רוקט זיך צו צו מיר נאָך נעהנטער. — ווען וועלען מיר אָנהויבען רײַסען גרינס אויף שבועות?

— דער טאָג איז נאָך גענוג גרויס, נאַרעלע! — זאָג איך צו איהר און איך ברען. איך ווייס נישט, וואוהין זאָל איך קוקען פריהער: צי אין דער יאַרמאָלקע פונ'ם בלאָהען הימעל? צי אויף דער גרינער קאָלדרע פונ'ם ברייטען פעלד? צי אַהין אין עק וועלט אַריין, דאָרטען, וואו דער הימעל געהט זיך צונויף מיט דער ערד? צי אין בוזי'ס ליכטיג פנים זאָל איך אַריינקוקען, אין בוזי'ס שעהנע גרויסע אויגען, וואָס ווייזען מיר אויס טיעף, ווי דער הימעל, און פערטראַכט, ווי די נאַכט? תמיד זענען איהרע אויגען פערטראַכט. אַ טיעפער זאָרג ליעגט אין זיי פערבאָרגען. מיט אַ שטילען טרויער זענען זיי איבערגעצויגען. איך ווייס איהר זאָרג, מיר איז בעקאַנט איהר טרויער. זי טראָגט אַ גרויסען ווערטאָג אין האַרצען. אַ פערדראָס אויף איהר מאַמע, וואָס האָט חתונה געהאַט פאַר אַ פרעמדען טאַטען און איז אַוועקגעפאָהרען פון איהר אויף שטענדיג, אויף עביג, גלייך ווי זי וואָלט איהר אָנגעקעהרט אַ פרעמדע. אין שטוב טאָר איהר מוטערס נאָמען נישט דערמאָהנט ווערען, גלייך ווי זי וואָלט גאָר קיין מאָל נישט געהאַט קיין מאַמע. מיין מאַמע — דאָס איז איהר מאַמע. מיין טאַטע — דאָס איז איהר טאַטע. און זיי האָבען איהר ליעב ווי אַן אייגען קינד, ציטערן איבער איהר, גיבען איהר נאָך, וואָס איהר האַרץ געלוסט. נישטאָ קיין צו טהייערס פאַר בוזי'ן. בוזי האָט געזאָגט, אַז זי וויל געהן מיט מיר אָנרייסען גרינס אויף שבועות (דאָס האָב איך זי אַרויפגעפיהרט דערויף), האָט דער טאַטע אַ זאָג געטהון צו דער מאַמע: „ווי מיינסט דו?" און בעת־מעשה האָט ער אַריבערגעקוקט אַריבער די זילבערנע ברילען און געגלעט זיך די זילבערנע פעדעם פון זיין זילבער־באָרד. און עס געהט אַוועק אַ שמועס צווישען טאַטע־מאַמע וועגען אונזער געהן אַליין אונטער דער שטאָדט אַרויס אָנרייסען גרינס אויף שבועות:

דער טאַטע: וואָס זאָגסט דו?
די מאַמע: וואָס זאָגסט דו?
דער טאַטע: זאָל מען זיי לאָזען געהן?
די מאַמע: פאַר וואָס זאָל מען זיי נישט לאָזען געהן?
דער טאַטע: איך זאָג דען, אַז ניין?
די מאַמע: וואָס זשע דען זאָגסטו?
דער טאַטע: איך זאָג נאָר, צי זאָלען זיי געהן?
די מאַמע: פאַר וואָס זאָלען זיי נישט געהן?

און אַזוי ווייטער. איך ווייס, וואָס זיי קוועטשט. אפשר צוואַנציג מאָל זאָגט מיר אָן דער טאַטע, און נאָכ'ן טאַטען אויך די מאַמע, אַז

דאָרט איז דאָ אַ בריקעל, און אונטער'ן בריקעל איז דאָ אַ וואַסער, אַ טייכעל, אַ טייכעל, אַ טייכעל...

ה.

מיר (איך און בוזי) האָבען שוין לאַנג פערגעסען דאָס בריקעל מיט'ן וואַסער, מיט'ן טייכעל. מיר טראָגען זיך איבער דער ברייטער פריי-ער לעוואַדע, אונטער'ן ברייטען פרייען הימעל. מיר לויפען איבער'ן גרינעם פעלד, פאַלען און קאַטשען זיך אין'ם שמעקענדיגען גראָז. מיר שטעהען אויף, פאַלען און קאַטשען זיך נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל, און קיין גרינס אויף שבועות הויבען מיר נאָך אַלץ נישט אָן צו רייסען. איך פיהר בוזי'ן אין דער לענג און אין דער ברייט איבער דער לעוואַדע. איך בערימ זיך פאַר איהר מיט מיינע מאַיאָנטקעס.

— וועהסט דוא אַט די בוימער? וועהסט דוא אַט דעם זאַמד? וועהסט דוא אַט דאָס בערגעל?

— איז דאָס אין גאַנצען דיינס?

אַזוי זאָגט צו מיר בוזי און איהרע אויגען לאַכען. מיך פערדריסט עס, וואָס זי לאַכט. תמיד איז ביי איהר אַזאַ טבע לאַכען פון מיר. איך בלאָז מיך אָן און קערעוועֿ מיך אָפּ אויף אַ ווייַלע פון בוזי'ן. שטויסט זיך בוזי, אַז איך בין ברוגז. פערגעהט זי צו מיר פון פאָרנט, פערקוקט מיר אין די אויגען אריין און נעהמט מיך אָן ביי דער האַנד און זאָגט צו מיר: „שימעק!"... פליהט אַוועק דער רוגז און אַלעס ווערט פערגעסען. און איך נעהם זי פאַר דער האַנד און איך פיהר זי צו מיין בערגעל, דאָרטען וואו איך זיץ מיר תמיד, אַלע יאָהר. ווייל איך, זיץ איך מיר. ווייל איך, הויב איך מיך אויף דורכ'ן „שם-המפורש" און פליה מיר, ווי אַן אָדלער, העכער פון דער כמאַרע, איבער פעלדער און וועלדער, איבער ימים און מדבריות...

ו.

דאָרטען, אויפ'ן בערגעל, זיצען מיר, איך און בוזי (קיין גרינס אויף שבועות האָבען מיר נאָך אַלץ נישט אָנגעריסען), און דערצעהלען מעשיות.

דאָס הייסט: איך דערצעהל און זי הערכט. איך דערצעהל איהר פון דעם וואָס וועט זיין אַמאָל, אַמאָל, אַז איך וועל זיין אַ גרויסער און זי אַ גרויסע... און מיר וועלען זיך נעהמען... מיר וועלען זיך באַלד אויפהויבען דורכ'ן שם־המפורש אַריבער דער כמאַרע און וועלען אַרומרייזען די גאַנצע וועלט. פריהער וועלען מיר זיין אין אַלע לענדער, וואו אלכסנדר מוקדון איז געווען. און נאָך דעם וועלען מיר געבען אַ פאָהר איבער קיין ארץ־ישראל. דאָרט וועלען מיר זיין אויף אַלע בשמים־בערג, אין אַלע ווייןגערטנער, אָנשטופען פולע קעשענעס מיט באָקסערן, פייגען, טייטלען און איילבורטען און אַוועקפליהען פון דאָרטען נאָך ווייטער און ווייטער. און אומעדום וועלען מיר אָפּטהון אַנ'אַנדער שפּיצעל, וואָרום קיינער וועט דאָך אונז נישט זעהן...

— קיינער וועט אונז נישט זעהן? — פרעגט מיך בוזי און חאַפּט מיך אָן פאַר די הענד.

— קיינער, קיינער! מיר וועלען זעהן אַלעמען, און אונז וועט נישט זעהן קיינער!

— ווי באַלד אַזוי, שימעק, האָב איך צו דיר אַ בקשה.

— אַ בקשה?

— אַ קליינע בקשה...

נאָר איך ווייס פריהער איהר בקשה. זי וויל, אַז מיר זאָלען זיך דורך־פאָהרען אַהין, וואו איהר מאַמע האָט חתונה געהאַט... אָפּטהון עפּיס אַ שפּיצעל איהר שטיף־טאַטען...

— פאַר וואָס נישט? — זאָג איך צו איהר. — מיט'ן גרעסטען כבוד! אויף מיר מעגסט דו זיך שוין פערלאָזען, נאַרעלע. איך קאָן זיי אָפּטהון אַזעלכעס, אַז זיי זאָלען מיך האָבען צו געדענקען!

— נישט זיי, נאָר איהם, איהם אַליין. — בעט זיך ביי מיר בוזי. נאָר נישט אַזוי גיך פועל'ט זי דאָס ביי מיר; מיך, אַז מע צוּ־כעס'ט, איז מיט סכנת־נפשות! וואָס הייסט, איך וועל איהר אָפּשווייגען אַזאַ מעשה, אַ פּאָטעפּאַלנאָסט פון אַ ווייבעל? נעמען און חתונה האָבען מיט אַנ' אַנדער טאַטען, פערפאָהרען צו אַלדע שוואַרצע יאָהר און אַוועקוואַרפען אַ קינד, נישט אַריינשרייבען קיין בריוועל אַפילו! היתכן, וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אַזאַ רציחה?!...

ז.

אומזיסט האָב איך מיך אַזוי צופלאַקערט. איך האָב חרטה, ווי הינט עסען מיך, נאָר ס'איז שוין פערפאַלען. בוזי האָט פערשטעלט דאָס פּנים מיטביידע הענד. זי ווייִנט? איך וואָלט גענומען און צוריסען זיך אַליין אויף שטיקלעך! צו וואָס האָט מיר געטויגט אָנריהרען איהר וועה-טאָג — די מאַמע איהרע? שטיל אין האַרצען ביי זיך רוף איך מיך אָן מיט אַלע מיאוסע נעמען: „פערד! בהמה! אָקס! קאַלב! לעקיש! לאַנגע צונג!"... איך רוק מיך צו צו איהר. איך נעהם זי אָן ביי דער האַנד: „בוזי! בוזי!" איך וויל איהר זאָגען מיט'ן לשון פון שיר-השירים: „הראיני את מראיך — לאָז מיר זעהן דיין פּנים, השמיעיני את קולך — לאָז מיך הערען דיין שטים"...

פלוצים... פון וואַנען האָבען זיך גענומען אַהער דער טאַטע מיט דער מאַמען?

ח.

דעם טאַטענס זילבערנע ברילען גלאַנצען פון דער ווייטען. די זילבערנע פעדעם פון זיין זילבער-באָרד האָבען זיך צולאָזט אויפ'ן ווינטעל, און די מאַמע מאַכט צו אונז פון דער ווייטען מיט דער פאַטשיילע. מיר ביידע, איך און בוזי, זענען געבליבען זיצען, ווי געלעהמט. וואָס טהוען דאָ טאַטע-מאַמע?

דאָס זענען זיי געקומען צו אונז אַהער, געוואָהר ווערען, וואָס מיר מאַכען. צי האָט זיך נישט געטראָפען מיט אונז, חס-ושלום, עפּים איין אונגליק? אַ קשיא אויף אַ מעשה — אַ בריקעל, אַ וואַסער, אַ טייכעל, אַ טייכעל, אַ טייכעל...

מאָרגע טאַטע-מאַמע!

— און וואו איז אייער גרינס?

— וואָסער גרינס?

— דאָס גרינס, וואָס איהר זענט געגאַנגען אָנרייסען אויף שבועות?...

מיר ביידע, איך און בוזי, קוקען זיך איבער. איך פערשטעה איהרע אויגען. איך פערשטעה איהר קוק. און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך הער, ווי זי זאָגט צו מיר מיט'ן לשון פון שיר-השירים:

„מי יתנך כאח לי — אָ, ווען דו בּיזט מיינס אַ ברודער!... פאַר וואָס בּיזט דו מיר נישט קיין ברודער?

— — — — — — — — — — — — —

— מילא גרינם אויף שבועות ווער שוין מסתמא ווי עס איז זיין — זאָגט דער טאַטע מיט אַ שמייכעל און. די זילבערנע פעדעם פון זיין זילבער-באָרד גלאַנצען אָפּ אין די ליכטיגע שטראַהלען פון דער גינ-גאָלדענער זון. — אבי געלויבט דער אויבערשטער די קינדער זענען גע-זונד און ס'איז זיי חלילה קיין זאַך נישט געשעהן.

— געלויבט איז גאָט? — ענטפערט איהם די מאַמע און ווישט זיך מיט דער פאַטשיילע דאָס רויטע פערשוויצטע פנים און ביידע קוועלען זיי אָן, ווערען ברייטער ווי לענגער.

מאָדנע, מאָדנע טאַטע-מאַמע!

— — — — — — — — — — — — —

אַ פֶּסַח אין דאָרף

(אַ אידיליע).

א.

לאָזען ווינטען בלאָזען. לאָזען שטורמען פייפען. לאָז די וועלט זיך קעהרען. איין אַלטער דעמב, וואָס שטעהט משֵׁשת־ימי־בראשית, וואָס זיינע וואָרצלען דערגרייכען מי יודע וואוהין — וואָס הערט ער ווינטען? וואָס הערט ער שטורמען?...

דער אַלטער דעמב — דאָס איז נישט קיין סימבאָל. דאָס איז אַ לעבעדיגער מענש, וואָס זיין נאָמען איז נחמן ווערעביווקער פון ווערע־ביווקע. אַ יוד פון הויכען וואוכס, אַ ברייט־ביינִיגער, אַ „גבר“, די שטאָדט־יודען קוקען אויף איהם און זענען איהם מקנא און צו גלייכער צייט מאַכען זיי פון איהם חוזק: „שלום עליכם, וואָס מאַכט עפּיס אַ יוד אין געזונד?“... נחמן ווייסט, אַז מע לאַכט פון איהם און פון זיין „גאָדלע“, בויגט ער זיך איין, ער זאָל אויסקומען אַ ביסעל מעהר יודישלעך, נאָר עס העלפט ווינציג. צו־גרויס אויסגעוואַכסען.

אין ווערעביווקע איז נחמן ווערעביווקער איין אַלטגעזעסענער. „נאַש לאַחמאַן“ — אַזוי הייסט ער ביי די ווערעביווקער גוים, וואָס האַלטען איהם פאַר נישט קיין שלעכטען מענשען, פאַר אַ בר־שׂכל, האָבען ליעב זיך דורכשמועסען מיט איהם אַ מאָל גלאַט אַזוי פון בעל־הבתישקייט. מע האַלט זיך מיט איהם איין עצה: וואָס טהוט מען מיט׳ן ברויט? — „לאַחמאַן“ האָט אַ לוח, ווייסט ער, צי ברויט וועט הייַנטיגס יאָהר זיין וואָלוועל, צי טהייער — און אַ מאָל פון וועלט־זאַכען. „לאַחמאַן“ פאָהרט אין שטאָדט, זעהט ער זיך מיט אַ מענשען, ווייסט ער, וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך...

עס איז שווער גאָר פאַרצושטעלען זיך ווערעביווקע אָהן נחמן

ווערעביווקער. נישט נאָר דער טאַטע זײַנער, פּײַטעל ווערעביווקער, איז געבוירען און געשטאָרבען אין ווערעביווקע, נאָר אפילו דער זיידע, אריה עליו=השלום, געווען אַ יוד אַ חכם און אַ ווערטעל=זאָגער, פלעגט זיך בעריהמען, אַז דערפאַר הייסט דאָס דאָרף ווערעביווקע, ווײַל אריה ווערעביווקער וואָהנט דאָרטען, וואָרום איידער ווערעביווקע איז נאָך געווען ווערעביווקע, איז ער, אריה ווערעביווקער, שוין געווען אַ ווערעביווקער... אַזוי פלעגט זאָגען דער זיידע זײַנער. אַמאָליגע יודען!

און געזאָגט האָט עס אריה ווערעביווקער, מײַנט איהר, גלאַט אַזוי? אריה איז נישט געווען קײַן פּראָסטער יוד, וואָס זאָל זאָגען אַ גלײַכווערטעל אָהן אַ מײַן, געמיינט האָט ער דאָס די „גזירות". אין זײַנע צײַטען זענען אויך געווען גזירות אויף יודען. מע האָט נאָך דעמאָלס געהאַט געשמועסט, אַז מע וועט טרײַבען יודען פון די דערפער. און נישט נאָר געשמועסט, נאָר טאַקי געטריבען. אַלעמען האָט מען געטריבען און אַרויסגעטריבען. און דעם אַלטען אַריה ווערעביווקער — אַזאַס. אַ סברא, אַז דער גובערנאַטאָר אַליין האָט גאָר נישט געקאָנט מאַכען, וואָרום אריה ווערעביווקער האָט אויסגעוויזען על פּי „זאַקאָן", אַז איהם קאָן מען פון ווערעביווקע אַזוי גרינג נישט ריהרען. אַמאָליגע יודען!

ב.

אודאי אַז מע האָט אַזאַ פּריווילעגיע אויף צו זײַן אין ווערעביווקע, אַ מין „זכות=אָבות", איז מען בײַ זיך תקיף און מע לאַכט פון דער גאַנצער וועלט. וואָס הערט אונזער נחמן ווערעביווקער „גזירות"? „טשערטאַ"? „ציִרקוליאַרען"?... וואָס הערט, אַ שטייגער, נחמן אַ גוי אַ רשע קורעטשקאַ מיט זײַנע פּזמונות, וואָס ער ברענגט איהם אַלע מאָל פון וואָלאָסט? קורעטשקאַ איז אַ גויעץ אַ נידריגער מיט קורצע פינגער, געהט אָנגעטהון אין אַ פּאָדיאָווקע, הויכע שטיוועל, אַ זילבערנע קייט מיט אַ זייגער — מעשה פּריץ. ער איז שרײַבער אין וואָלאָסט. דעריבער ווייסט ער פון אַלע שווערע הערצער. דערצו לייענט קורעטשקאַ אַלע גוטע גאַזעטען, וואָס שרײַבען הײַנט מסירות אויף יודען — פּעך און שוועבעל!...

קורעטשקאַ איז, אַזוי זיך, דוקא נישקשה פון אַ גוי. ער איז

נחמנ'ס אַ שכן און כּלומרשט אַ גוטער ברודער, אַז קורעטשקאַ'ן טהוט
וועה אַ צאָהן, גיט איהם „לאַחמאַן" אַ שווייַנקעכץ. אָדער אַז קורעטשקאַ'ס
ווייַב, למשל, געהט צו קינד און דאַרף געלעגען ווערען, איז „לאַחמאַנקע"
בייַ איהר די הויבאַמע. נאָר עפּיס פון אַ צייַט, דער רוח זאָל איהם
וויסען, זינט ער האָט זיך אַנגעלייענט מיט די שעהנע גאַזעטען, איז
קורעטשקאַ געוואָרען גאָר איין אַנדער גוי. „עשׂו האָט זיך אין איהם
צערעדט"... אַלע מאָל קומט ער צום יודען מיט אַ נייַעס: „אַ נייַער
גובערנאַטאָר"... „אַ נייַער צירקוליאַר פונ'ם מיניסטער"... „אַ נייַע
„ראַספּאָראַזשעניע" וועגען יודען"... דעם יודען רייַסט זיך טאַקי בעת־
מעשה אָפּ אין האַרצען און עס ווערד איהם פערקיהלט אינווענינ. דער
מאַמעס מילך, נאָר אַ מכּה דאַרף אַ גוי וויסען. און דער יוד הערט איהם
אוים מיט אַ שמייַכעלע און ווייַזט איהם אויף דער האַנד, ווי אײנער־
רעדט: „ווען דאָ וועט אויסוואַכסען האָר"...

לאָזען גובערנאַטאָרען זיך בייַטען, לאָזען מיניסטאָרען שרייַבען
צירקוליאַרען. וואָס גערהער זיך עס אָן מיט נחמן ווערעביוקער פון
ווערעביוקע?

ג.

לעבען לעבט נחמן ווערעביוקער אין ווערעביוקע גאַנץ נישקשה׳
דיג. דאָס הייַסט, צו די פריהעריגע יאָהרען קומט דאָס נישט. אודאַי
אַז דער זיידע אריה האָט געלעבט, איז געווען אַנדערע יאָהרען. אוי,
יאָהרען! גאַנץ ווערעביוקע איז דעמאָלס, מע קאָן זאָגען, געווען
זייַערס. נישט איינע, נאָר עטליכע פּרנסות האָבען זיי געהאַט: אַ שענק,
אַ קלייט, אַ מיהל, אַ קאַמער פון תּבואה. און פּרנסה איז געווען, טאַקי
ווי מע זאָגט, מיט טעלער און מיט לעפעל. דאָס איז אָבער אַלץ געווען
אַמאָל. הייַנט האָבען זיך די אַלע זאַכען אויסגעלאָזט. אוים שענקען,
אוים קלייטען, אוים קאַמערן פון תּבואה. גאָרנישט. גאָלע גאָרנישט.
פרעגט זיך אַ קשיא: ווי באַלד אַזוי, הייַנט וואָס זיצט אַ יוד אין ווערע־
ביוקע? — וואו זשע דען זאָל ער זיצען? אין דער ערד? אַנו, לאָז נאָר
נחמן אַ פּרוב טהון פערקויפען די דירה — ווערד ער שוין אוים ווערע־
ביוקער. ער וועט שוין הייסען דעמאָלס איין אייַנגעבעטענער, אַ
פרעמדער. און אַזוי איז פאָרט איין אייגען ווינקעל. אַ שטוב איין

אײנענע, אַ דירה אויף צו זיצען. און בײַ דער שטוב אַ גאָרטען. דאָס װײַב און די טעכטער ארבײַטען אַלײן דעם גאָרטען, און אַז גאָט העלפט, עס איז אַ געראָט, איז פאַראַן גריגם אַ גאַנץ זומער און קאַרטאָפּלעס אויפ'ן גאַנצען װינטער ביז העט-העט נאָך פסח. פון קאַרטאָפּלעס אַלײן אָבער קאָן מען נישט לעבען. צו קאַרטאָפּלעס, זאָגט מען, דאַרף מען האָבען ברויט. און קײן ברויט איז נישטאָ. נעמט מען דעם שטעקען און מע גײט זיך דורך איבער'ן דאָרף עפּיס האַנדלען. און אַז נחמן גײט זיך דורך איבער'ן דאָרף עפּיס האַנדלען, קומט ער שוין נישט אַהײם מיט לעדיגע הענד. װאָס גאָט גיט, דאָס קויפט ער: אַ ביסעל אײזענברעך, אַ טאָפּ היר׳זש, אײן אַלטען זאַק, אַ נישט — איז גאָר אַ פּעלעכעל. דאָס פּעלעכעל ציהט מען אויס, מען לופטערט דאָס דורך און מע טראָגט דאָס אַװעק צו אברהם אליה דעם קירזשנער אין שטאָדט אַרײַן. און פון די אַלע גליקען — איז אָדער מע פאַרדינט, אָדער מע דערלײגט — דערויף איז מען אַ סוחר. „קופּעץ קאַק סטרעלעץ" — זאָגט נחמן, װאָס האָט ליעב אַ גויִש װערטעל. און אברהם אליה דער קירזשנער, אַ יוד מיט אַ אונטערגעבלויטע נאָז און מיט שװאַרצע פינגער, װי אײנגעטונקטע אין טינט, לאַכט פון איהם, װאָס ער איז אַזױ װײַט פערגראָבט געװאָרען אין דאָרף, צװישען גוים, אַז אַפילו אַ װערטעל איז בײַ איהם אויך אַ גויִש...

יאָ, פערגראָבט געװאָרען. נחמן פיהלט אַלײן, אַז װאָס װײַטער װערד מען אַלץ מעהר פערגראָבט. אודאי, װען זײַן זײדע אריה װערע-ביװקער עליו-השלום זאָל אויפשטעהן און אַ קוק טהון אויף זײַן אײניקעל! אי-אי-אי! דאָס איז געװען אַ יוד אויך אַ גװאַרדיאַן, נאָר אַ יוד פון תורה. געקענט פּרק און מחזור און תהלים אויף אויסװעניג. אַמאָליגע יודען! און ער, נחמן, װאָס קען? עס זאָל אַיך צו קײן חרפּה נישט זײַן — קוים-קוים דאַװנען. נאָר גוט איז דאָס. זײַנע קינדער װעלען דאָס אויך נישט קענען... און טהוט ער אַ קוק אויף די קינדער, װי זײ װאַכסען אַלע אין שטיבער אַרײַן, הויך און ברײט אַזױ װי ער, און „נע טשיטאַטע נע פּיסאַטע", אויך אַזױ װי ער, װערד איהם צעהן לעבער אין האַרצען. און מעהר װי אויף אַלעמען טהוט איהם װעה דאָס

הארץ אויף דעם סאַמע יונגסטען, אויפ'ן מיזיניק. פּײַטעל הײַסט ער. אַ נאָמען נאָך זײַן טאַטען, פּײַטעל וועריבי׳קער עליו־השלום. אַ געראָטען קינד אָט דער פּײַטעל, מיט אַלע מעלות. אפילו דער וואוכס אויך אַ קלענערער, איין איידעלער, מעהר יודישלעך. אַ יודיש קינד... הײַנט האָט דאָס אַ קעפּעלע, אַ מיניסטערשען קאָפּ. סך־הכל איין מאָל נאָר האָט מען איהם בעוויזען אין סדור אויף אַ ציקאַוועס איין „אַלף" מיט אַ „בית", ווײַסט ער שוין, וועלכעס איז איין „אַלף" און וועלכעס איז אַ „בית". קײַן מאָל וועט ער אײַך נישט זאָגען אויף איין „אלף" — אַ „בית", און אויף אַ „בית" — איין „אלף". וואַכסט אַזאַ גאָלד אין דאָרף, משטײַנסגעיאָגט, צווישען קעלבלעך און חזירים, שפּילט זיך מיט קורעטשקאַ'ס זוהנדעל פּעדיקאַ, פּאָהרט מיט איהם רײַטענדיג אויף איין שטעקען, יאָגען זיך בײַדע נאָך איין קאַץ, גראָבען בײַדע איין גריבעל און טהוען בײַדע אַלסדינג, וואָס קליינע קינדער קענען טהון. זעהט נחמן, ווי זײַן קינד שפּילט זיך מיט'ן „שרץ", פּערדריסט דאָס איהם, און ער טריקענט, ווי איין אונטער־געהאַקטער בוים...

ה.

און פּעדיקאַ איז דוקא אַ „געראָטענער שײַגעץ", אַ „מחירה'דיג פּנים מיט אַ חנ'עוודיגע מאָרדע", מיט ווײַסע פלאַקסענע האָר, און איינע יאָה־רען מיט פּײַטלען, און איז „נאָך פּײַטלען אַ כּפּרה". און פּײַטעל איהם האָט אויך נישט פּײַנט. אַ גאַנצען ווינטער ליגען די בײַדע קינדער, יעדער בײַ זײַן טאַטען אויפ'ן אויווען, ציהען זיך צום פּענסטער און בענקען איינס נאָך דאָס אַנדערע. זעלטען, זעלטען ווען זיי האָבען די זכיה צו זעהן זיך. נאָר אָט איז אַוועק דער ווינטער, דער לאַנגער בײַזער ווינטער. אָט האָט זיך אויפגעדעקט די שוואַרצע ערד פון איהר ווײַסען קאַלטען שלײַער. און אַ שײַן האָט געטהון די זון. און אַ טריקען האָט געטהון דאָס ווינטעל. און אַ גרעזעל האָט זיך בעוויזען. און דאָרטען באַרג־אַראָפּ דאָס טײַכעל זומזשעט. און דאָס קעלבעל האָט צעלאָזט די נאָזלעכער און נישטערט. און דער האָהן האָט צוגעמאַכט איין אויגעל און שטעהט אַ פּערטראַכטער. און אַלעס אַרום און אַרום האָט אויפגעלעבט, אַלעס גריסט, אַלעס פרעהט זיך: ס'איז ערב פּסח! — דעמאָלס קען מען שוין מעהר נישט אײַנהאַלטען אין שטוב נישט פּײַט׳ען, נישט פּעדיקאַ'ן. בײַדע חאַפּען זיך אַרויס אויף

נאָט'ס וועלט, וואָס האָט זיך געעפֿענט פאַר זיי ביידען גלייך. און ביידע נעמען זיי זיך פאַר די הענד און מע לאָזט זיך לויפֿען אַהין, צום באַרג, וואָס שמייכעלט צו זיי ביידען גלייך: „קינדער, אַהער!.. און מע שפרינגט אַקעגען דער זון, וואָס גריסט זיי ביידען גלייך און רופט זיי ביידען צו זיך: „קינדער, אַהער!" און אַז זיי מידען זיך אײַן לויפענדיג, זעצען זיי זיך ביידע אַוועק אויף גאָט'ס ערד, וואָס ווייסט נישט קיין יודען, וואָס ווייסט נישט קיין גוי: „קינדער, צו מיר, צו מיר!..."

ו.

ביידע האָבען זיי וואָס צו דערצעהלען — אַזאַ לאַנגען ווינטער נישט געזעהן זיך, פייטעל בערימט זיך פאַר זיין חבר פעדיקאַ, אַז ער קען שוין כמעט דעם גאַנצען אַלף-בית. און פעדיקאַ בערימט זיך, אַז ער האָט אַ בייטש. בערימט זיך פייטעל, אַז ביי זיי איז היינט ביי נאַכט פסח. ביי זיי איז שוין דאָ מצות אויף אַלע אַכט טאָג פסח און ווײַן אויף אַרבע כוסות. „געדענקסט, פעדיקאַ, פאַר אַ יאָהרען האָב איך אַרויסגעטראָגען אַ מצה?" „מאַצאַ?" — זאָגט פעדיקאַ און איבער זיין חנ'עוודיגער מאָרדע צעגיסט זיך אַ ברייט שמייכעלע. אַ פנים, ער האָט זיך דערמאָהנט אינ'ם טעם פון דער פאַראַיאָהריגער יודישער מצה... „ביזט אַ בעלן, פעדיקאַ, פערזוכען איצט אַ שטיקעל מצה? פרישע מצה?" — אַ שאלה אַ ביסעל, אויב פעדיקאַ איז אַ בעלן? מע דאַרף נאָך פרעגען! „נו, קום זשע אַהין", זאָגט איהם פייטעל און ווייזט איהם אויפ'ן באַרג, וואָס גרינט צו זיי און ווינקט צו זיי: „אַהער, קינדער, אַהער!"... און ביידע דראַפען זיך אַרויף אַ באַרג, בלייבען שטעהן אַ ווײַלע פער'כשופ'ט, קוקען דורך די פינגער אויף די שפּילענדיגע שיטערע שטראַהלען פון דער ליבער זון און טהוען זיך אַ וואָרף ביידע אויף דער נאָך פייכטליבער ערד, וואָס שמעקט שוין מיט גרינעם, און פייטעל שלעפּט אַרויס פון אונטער'ן לייבסערדאַק אַ פרישע אַ ווייסע אַ קיילעכיגע מצה, אָנגעשטאָכען אין דער לענג און אין דער ברייט פון ביידע זייטען מיט קליינע לעכעלעך. און פעדיקאַ בעלעקט זיך שוין בעצייטענס, נאָך איידער פייטעל האָט צעשפּאָלטען די מצה פונקט אויף דער האַלב און צעטיילט זיך מיט זיין חבר. „וואָס ווערסט דו זאָגען, פעדיקאַ, אויף דער מצה?" — וואָס זאָל פעדיקאַ זאָגען, אַז ס'איז ביי איהם אַ פול מויל מיט מצה, וואָס טרישטשעט אונטער די צייהן און צעגעהט אויף

דער צונג, אַזוי ווי שנײַ? נאָך אײן מינוט — און אוים מצה. „מעהר נישטאָ?“ . . . — טהוט איהם פּעדיקאַ אַ סוּכ אַרײַן מיט גרויט אוינגען אונטער׳ן לײַבסערדאַך און בעלעקט זיך, ה. פּקאַ, נאָך פּוסטע, „ה. האָלסט רען געגעסען נאָך?“ — פרעגט איהם פּײַטעל תּמ׳עוואַטע, קײַענדיג דאָס לעצטע שטיקעל מצה, און קוקט אויף איהם שעלמיש מיט חיטרע שווארצע אויגלעך. אַ שאלה אַ ביסעל, אויב פּעדיקאַ וואָלט געגעסען נאָך! „טאָ וואָרט אַ ביסעל, — זאָגט איהם פּײַטעל, — איבער אַ יאָהר וועט זײַן נאָך“... ביידע צעלאַכען זיך פון דער המציאה און, נישט געזאָגט אײנער דעם אַנדערן קײן וואָרט, גלײַך ווי מע האָט זיך צענויפגערעדט פריהער, טהוען זיך ביידע אַ וואָרף און אַ קאַטשע אַראַב, ווי צווײ קנוילען, גיך-גיך, באַרג-אַראָב.

ז.

אויף יענער זײַט באַרג שטעלט מען זיך אויף די פיס און מע בעטראַכט דאָס זשומענדיגע טײַכעל, וואָס לויפט אַב אין אַ זײַט לינקס, און אַלײן לאָזט מען זיך רעכטס, ווײַטער און ווײַטער איבער׳ן ברײַטען פרײַען פעלד, וואָס איז נאָך נישט אומעדום גרין, נאָר גיט האָפנונג גאָר אין גיכען גרין צו ווערען, וואָס שמעקט נאָך נישט מיט גראָז, נאָר גיט האָפנונג גאָר אין גיכען מיט גראָז צו שמעקען. און זײ געהען און געהען, שוין אָהן ווערטער, נאָר פערטראַכט און פערכשופט, איבער דער ווײכער שמעקענדיגער ערד, אונטער דער לײַכטענדער שמײכלענדער זון. נישט זײ געהען, נאָר זײ שווימען. און נישט זײ שווימען נאָר זײ פליהען, זײ פליהען גלײַך מיט די פויגלען, וואָס שוועבען פאַר זײערע אויגען, וואָס טוקען זיך און טראָגען זיך אין דער גרינער לופט פון דער דאָזיגער ליבער וועלט, וואָס דער ליבער גאָט האָט בעשאַפען פאַר אַלעם וואָס לעבט. שאַ, זײ זענען שוין בײַ דער מיהל. דאָס איז דאָך דעם סטאַראָסטע׳ס ווינד-מיהל. אַמאָל איז דאָס געווען נחמן ווערעביוקער׳ס מיהל. הײַנט געהערט זי צום סטאַראָסטע. אָפאַנאַם הײסט ער. אַ חיטרע גוי מיט אײן אויריגנעל און האָט שוין אַ סאַמאָוואַר אין שטוב. אָפאַנאַם דער סטאַראָסטע איז אַ רײַכער בעל-גוף. אַ חוץ דער מיהל, האָט ער נאָך אַ קלײט אויך. טאַקי די קלײט, וואָס האָט געהערט אַמאָל צו נחמן ווערעביוקער. מיט חיטראָסט האָט ער אויסגעדונגען דעם יודען, צוגענומען בײַ איהם די קלײט מיט דער מיהל...

אַלע מאָל, אַז עס קומט אין דער צײַט, געהט זי, די מיהל. נאָר הײַנט ניִשט. הײַנט איז שטיל. נישטאָ קײַן װינד. אַ מאָדנער פּאַר פּסח. אַ פּאַר פּסח אָהן װינדען. דעריבער שטעהט זי, די מיהל. פאַר אונזערע חברים, פּײַטעל און פעדיקאַ, איז דאָס דוקא אַ מעלה. אַז די מיהל שטעהט, קאָן מען זי בעסער בעטראַכטען, אין אַ מיהל איז דאָ װאָס צו זעהן. די מיהל אַלײן איז נאָך ניִשט אַזאַ-נ-אַנטיק, װי דער באַלעק, דער קלאָץ, װאָס איז געלעגט געװאָרען, מיט אַ רעדעל בײַ'ם שפּיץ אויף צו קערעװען די מיהל אַהין, װאו דער װינד בלאָזט. און אָט אויף דעם באַלעק האָבען זיך די צװײַ חברים אַװעקגעזעצט, און ערשט דאָ האָט זיך אָנגעהויבען בײַ זײ אַ געשפּרעך, אײנס פון די געשפּרעכען, װאָס האָבען נישט קײַן אָנהויב און האָבען נישט קײַן סוף. פּײַטעל דערצעהלט חידושים פון שטאָדט. דער טאַטע האָט געהאַט אַנומעלטען איהם מיטגענומען אין שטאָדט. געװען מיט איהם אין מאַרק, געזעהן קלײַטען. נישט אײן קלײַט, װי בײַ זײ אין װערעביװקע, נאָר אַ סך קלײַטען. און נאָך-דעם פאַר נאַכט, אַזוי דערצעהלט פּײַטעל, זענען זײ געגאַנגען אין שול. דער טאַטע האָט געהאַט יאָהרצײַט נאָך זײַן טאַטען. „נאָך מײַן זײדען, הײסט עס. דו פערשטעהסט, פעדיקאַ, צי דו פערשטעהסט נישט?"

עס קאָן זײַן, אַז פעדיקאַ פערשטעהט, נאָר ער הערט נישט. װאָרום ער פאָהרט אַרײַן פלוציִם מיט אַ מעשה, װאָס עס קלעבט זיך װי אַנ'אַרבעס צו דער װאַנד. פעדיקאַ דערצעהלט פּײַטלען, װי אַזוי ער האָט פאַר אַ יאָהרען דערזעהן אַ פויגעל-נעסט אויף אַ הויכען בוים. האָט ער געװאָלט אַרויף, האָט ער נישט געקאָנט. האָט ער געװאָלט דערלאַנגען מיט אַ שטעקען, האָט ער נישט געקאָנט. האָט ער גענומען װאַרפען שטײנדלעך און האָט אַזוי לאַנג געװאָרפען, ביז ער האָט אַראָבגעװאָרפען צװײַ קלײנע פערבלוטיגטע פויגעלעך.

— דער'הרג'עט? — זאָגט פּײַטעל מיט שרעק און פערקרימט זיך.

— יונגעטשקע. — פערענטפערט זיך פעדיקאַ.

— אָבער דער'הרג'עט?

— אָהן פעדערלעך, געלע פּיסקעלעך, גראָבע בײַכעלעך.

— אָבער דער'הרג'עט? דער'הרג'עט?...

ח.

ס'איז שוין געווען ניט פריה, אַז אונזערע יונגע חברים, פּײַטעל און פעדיקאַ, האָבען, נאָך דער זון אין הימעל, זיך אַרומגעקוקט, אַז ס'איז שוין צײַט צו געהן אַהײם. פּײַטעל האָט שוין געהאַט פערגעסען, אַז הײַנט אויף דער נאַכט איז פסח. האָט ער זיך דערמאַהנט, אַז די מאַמע דאַרף איהם נאָך אויסצוואַגען דאָס קעפּעל און אָנטהון נײַע הויזען. און ער האָט זיך געגעבען אַ חאַפּ אויף, און פעדיקאַ נאָך איהם, און בײדע האָבען זײ זיך געלאָזט מיט דער זעלבער פרישקײַט און מיט דער זעלבער פרײד צוריק אַהײם. און בכדי אײנער זאָל נישט קומען פריהער און דער אַנדערער שפּעטער, האָט מען זיך, ווי אמת'ע חברים, גענומען פאַר די הענד און מע איז געפלויגען פײַל אויסען בויגען אין דאָרף אַרײַן. און אַז זײ זענען געקומען אין דאָרף אַרײַן, איז פאַר זײערע אויגען אַרויסגעטראָטען אַזאַ מין בילד:

נחמן ווערעביוקער'ס שטוב איז בעלעגערט מיט גוים און גויעס, שקצים און שיקסעס. קורעטשקאַ דער שרײַבער און אָפּאַנאַס דער סטאַראָסטע, דער סטאַרשינאַ, און דער סאָטסקע און דער אוראַדניק — אַלע זענען דאָ. אַלע רעדען, אַלע פּילדערן. און נחמן מיט נחמנ'קען שטעהען אין מיטען, טענה'ן עפּיס און מאַכען מיט די הענד. נחמן האָט אײַנגעבויגען זיך, ווישט דעם שווײס מיט בײדע הענד. בײַ דער זײַט שטעהען די עלטערע קינדער נחמנ'ס, פינסטער ווי די ערד... פּלוצים בײַט זיך איבער דאָס גאַנצע בילד. אײנער טהוט אַ ווײַז אויף די צוויי יונגע חברים, און דער גאַנצער עולם מיט'ן שרײַבער, מיט'ן סטאַרשינאַ, מיט'ן סטאַראָסטע, מיט'ן סאָטסקע, מיט'ן אוראַדניק בלײַבען שטעהן, ווי געלײַהמטע. נאָר אײן נחמן טהוט אַ קוק אויפ'ן עולם, גלײַכט זיך אויס מיט זײַנע ברײטע גוואַרדיאַנסקע פּלײצעס: „נו???" — און צעלאַכט זיך. און נחמנ'קע טהוט אַ פּלעסק מיט די הענד און הויבט גאָר אָן צו וויינען... דער סטאַראָסטע מיט'ן סטאַרשינאַ מיט'ן סאָטסקי מיט'ן אוראַדניק טרעטען אַרויס און גלײַך אויף זײ:

— וואו זענט איהר געווען, אַזעלכע און אַזעלכע?

— וואו מיר זענען געווען? בײַ דער מיהל זענען מיר געווען.

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

ט.

בײדע חברים, אי פײטעל, אי פעדיקא, האבען געהאט נאך דעם זײער עהרליך אויסקומעניש, און בײדע האבען נישט פערשטאנען פאר וואס?

פײטלען האט דער טאטע ראשית חכמה אבגעשמיסען מיט דער יארמעלקע! „א יונגעלע זאל וויסען״... וואס זאל א יונגעלע וויסען?... און א פנים, פאר רחמנות האט איהם די מאמע צוגענומען פונ׳ם טאטענס הענד, איהם אײנגעטײלט פון איהר זײט א פאר סטוסאקעס און טאקי באלד גענומען איהם אויסצוואגען דאס שווארצע קעפעל אויף יום טוב און האט ארײנגעזעצט איהם אין א פאר נײע הויזלעך — דער אײנציגער גארדעראב זײנער אויף פסח — און זי זיפצט, וואס זיפצט זי?... און נאך דעם הערט ער, ווי די מאמע זאגט צום טאטען: „אוי, גאט זאל העלפען, מע זאל שוין איבערקומען אט דעם יום-טוב! עס זאל האטש אבלויפען גלײַט... עס וואלט געמעגט אוועק דער פסח נאך אײדער ער איז געקומען!״... און פײטעל׳ס קאפ קען נישט פערשטעהן, פאר וואס זאל אוועק דער פסח אײדער נאך ער איז געקומען!״... און פײטעל ברעכט זיך דעם מח. ער פערשטעהט נישט דעם טאטענס שמיץ. ער פערשטעהט נישט דער מאמעס קלעפ. ער פערשטעהט נישט, וואס פאר א מין ערב-פסח הײנט איז אויף דער וועלט...

י.

און ווי באלד, אז פײטעל׳ס יודיש קעפעל פערשטעהט נישט, פערשטעהט דאך שוין פעדיקא אודאי נישט, וואס דא טהוט זיך. פריהער האט איהם דער טאטע קורעטשקא אנגענומען פאר דער גריווע, גוט אנגעריסען איהם די ווײסע פלאקסענע האר און נאך געשענקט א פאר פאטילעטשניקעס א פרידאטאק. די פאטילעטשניקעס האט פעדיקא צוגענומען, ווי א פילאזאף: ער איז שוין דערצו געוואהנט געווארען. און ער הערט זיך צו, ווי זײן מאמע רעדט מיט די גוי׳עס און ווי יענע דערצעהלען עפּיס מאדנע מעשיות. א מעשה פון א קינד, וואס יודען האבען פערנארט צו זיך אין שטאדט ערב פסח, אבגעהאלטען אין א קעלער א טאג מיט א נאכט און געוואלט איהם נעמען צו דער ארבײט, האט מען דערהערט דאס

געשריי, איז מען זיך צעגויפנגעלאָפען, און מע האָט אַרויסגעראַטעוועט דאָס
קינד. איז שוין געווען ביי דעם סמנים אויפ׳ן לייב — פיער שטעך אין
פיער זייטען, ווי אַ צלם...

אַזוי דערצעהלט אײנע אַ חוואַטסקע גויע מיט אַ ברייטען אָטשיפּעק
און מיט אַ רויט פּנים. און די איבריגע גויעס הערען זי אויס און שאָק-
לען מיט די פערבונדענע קעפּ און צלם׳ען זיך: „אוי. האָרענקאָ! אוי
לישענקאָ!... און פעדיקאַ׳ס קאָפּ קאָן נישט פערנעמען, וואָס קיקען אויף
איהם בעת־מעשה די גוי׳עס? און וואָס פאַר אַ שייכות האָט די מעשה
צו איהם און צו פייטלען? און פאַר וואָס האָט איהם דער טאַטע קורעטשקאַ
אָנגענומען ביי דער גריווע, אָנגעריסען ביי די ווייסע פלאַקסענע האָר און
געשענקט אַ פּאָר פּאַטילעטשניקעס אַ פּריזדאַטאָק? עס אַרט איהם נישט אַזוי
די גריווע, עס אַרט איהם נישט אַזוי די פּאַטילעטשניקעס, דאָס איז ער
נישט זשעדנע קיינמאָל, ער וואָלט נאָר אַ בעלן זיין וויסען: פאַר וואָס
עפּיס הײַנט אַזאַ־נ־אָרענטליכע פּאָרציע — אי געטראָגען פאַר דער גריווע,
אי געריסען ביי די האָר, אי פּאַטילעטשניקעס אַ פּריזדאַטאָק? פאַר וואָס?...
פאַר וואָס?...

יא.

— — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — —

— נו? — הערט פייטעל, ווי דער טאַטע זאָגט צו דער מאַמע
באַלד נאָך פסח מיט אַ שײַנענדיג פּנים. גלייך ווי עס וואָלט איהם געטראָ-
פען מי־יודע וואָס פאַר אַ גליק. — אַ יאָ? דו האָסט דאָך אַיינגעלעגט די
וועלט? דו האָסט דאָך מורא געהאַט... אַ יודענע בלייבט אַ יודענע. אַוועק
אונזער פסח און זייער פסח, און גאָרנישט!...

— דאַנקען גאָט! ענטפערט איהם די מאַמע, און פייטעל פערשטעהט
ווידער נישט, וואָס האָט די מאַמע מורא געהאַט?... און וואָס איז דאָ
די גדולה, וואָס דער פסח איז אַוועק?... וואָלט דען נישט בעסער געווען,
דער פסח זאָל זיך נאָך ציהען און ציהען?...

פייטעל בעגעגענט זיך מיט פעדיקאַ׳ן אין דרויסען ביי זייער שטוב,
קאָן ער זיך נישט איינהאַלטען און גיט איהם באַלד איבער אַלסדינג, ווי

אַזוי מע האָט בײַ זײַ געדאַווענט, און נאָך דעם ווי מען האָט בײַ זײַ גענעסען. אוי, גענעסען! און ער גיט איהם איבער דעם טעם פון אַלע פּסח'-דיגע מאכלים, וואָס מע האָט בײַ זײַ געגעסען, און דעם זיסען ווײַן, וואָס מע האָט בײַ זײַ געטרונקען. און פעדיקאַ הערט זיך צו מיט קאָפּ און פערקוקט צו פײַטלען אונטער'ן לײַבסערדאַק. איהם חלומ'ט זיך נאָך אַלץ „מאַצאַ"... פּלוצים לאָזט זיך הערען איבער דער גאַנצער גאַס אַ קוויטש מיט אַ ניגון אויף אַ סאַפּראָן-שטימע:

— חוועדי-קאַ! חוועדי-קאַ!

דאָס רופט די מאַמע אַהיים דעם קלײנעם פעדיקאַ. ער זאָל געהן עסען וואַרעמעס. נאָר פעדיקאַ חאַפּט זיך נישט. איצט וועט מען איהם שוין נישט טראָגען פאַר דער גריוועז! ערשטענס, זענען זײַ דאָך נישט בײַ דער מיהל. און צווײטענס, איז שוין „נאָך פּסח"... נאָך פּסח איז נישטאָ וואָס מורא צו האָבען פאַר די יודען... ליעגט ער זיך דאָ אין דרויסען אויפ'ן בויך מיט'ן ווײַסען קעפּעל אויף די הענד! און אַקעגען איהם ליעגט פײַטעל אויך אויפ'ן בויך מיט'ן שוואַרצען קעפּעל אויף די הענד. און דער הימעל איז בלוי, און די זון וואַרעמט. און דאָס ווינטעל גלעט און שפּיעלט זיך. און דאָס קעלבעל איז בײַ דער זײַט, און דער האָהן איז דאָ מיט אַלע זײַנע ווײַבער. און בײדע קעפּלעך, דאָס ווײַסע מיט'ן שוואַרצען, ליעגען אָנגעשפּאַרט אויף די הענד און מע רעדט, און מע רעדט, און מע רעדט, און מע קאָן זיך גאָר נישט אָנרעדען...

יב.

און נחמן ווערעביוזקער איז נישטאָ אין דערהײם. ער האָט זיך גענומען דעם שטעקען און האָט זיך פון גאַנץ פריה אָן געלאָזט געהן איבער דעם דאָרף עפּיס האַנדלען. בײַ יעדען הויף שטעלט ער זיך אָב. גיט אָב יעדען גוי דעם גוט-מאָרגען. רופט אָן יעדען בעזונדער בײַ'ם נאָמען, רעדט זיך דורך פון אַלערלײ אין דער וועלט, נאָר נישט פון דער ערב-פּסח'-דיגער מעשה... נאָר נישט פון די פּסח'דיגע פּחדים... און פאַר'ן אַוועקגאַנג שוין טהוט ער אַ טאַפּ אין וואָגען: „געפינט זיך נישט בײַ דיר, גוי, עפּיס אַ זאַך, וואָס דו דאַרפסט נישט?" „נישטאָ, לאַחמאַן". „אײזענבראָך, אַ ביסעל הירזש, אַנ'אַלטע זאַך אָדער גאָר אַ פעלעבעל?" „האָב קײן פּאַראַי-בעל נישט, לאַחמאַן, נישטאָ גאָר נישט. אַ ביטערע צײַט". „אַ ביטערע צײַט?

פאַרשכור'ט מן הסתם? אַזאַ יום-טוב!..." „ווער מיר שכור'ט? וואָס מיר יום-טוב? אַ ביטערע צײַט!.."

דער גוי זיפצט און נחמן זיפצט אויך. און נאָך דעם רעדט מען אַביסעל פון זײַטיגע זאַכען, אַזוי עס זאָל נישט אויסזעהן, אַז ער איז געקומען האַנדלען, געהט ער אַוועק פון דעם גוי צום אַנדערן, צום דריטען — ביז ער טרעפט אָן עפּיס וואָס, און קומט אַהיים נישט מיט לעדיגע הענד...

און נחמן ווערעביוקער, איין אָנגעלאָדענער און אַ דערשוויצטער, שפּאַנט מיט זײַנע גרויסע גוואַרדיאַנסקע פיס אַהיים און קלערט איצט נאָר פון איין זאַך: וויפיעל שטעהט איהם דאָ צו פערדינען, אָדער צו דערלעגען? פון דער ערב-פסח'דיגער מעשה האָט ער שוין פערגעסען. פון די פסח'דיגע פחדים האָט ער שוין פערגעסען. און דער שבן קורעטשקאַ מיט זײַנע גובערנאַטאָרען און מיט די צירקוליאַרען זענען אין דער מינוט אַרויסגעפלויגען פונ'ם קאָפּ. ער האָט איהם אין דער לינקער פּאה!..

לאָזען ווינטען בלאָזען, לאָזען שטורמען פײַפען, לאָז די וועלט זיך קעהרען. איין אַלטער דעמב, וואָס שטעהט משׁשׁת-ימי-בראשית, וואָס זײַנע וואָרצלען דערגרייכען מי יודע וואוהין — וואָס הערט ער ווינטען? וואָס הערט ער שטורמען?..

אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא

אַ פאַנטאַסטישע געשיכטע מיט אַ רעטעניש לכבוד פּסח

ספּעציעל פון קינדער וועגן.

א.

נישט גוט צו זײַן אַ בן יחיד, אַ ציטעריגער בײַ טאַטע־מאַמע. „פון זיבען איינער געבליבען”. דאָ — נישט שטעה, דאָרט — נישט געה. דאָס נישט עס, יענס — נישט טרינק. דעם קאָפּ — דעק צו. דעם האַלז — פערבינד. די הענד — בעהאַלט. די נאָז — שנײַץ אויס. אַך, נישט גוט, נישט גוט צו זײַן אַ בן יחיד. און נאָך אַ נגיד'ס אַ יונגעל דערצו. מײַן טאַטע איז אַ נגיד. אַ חלפן איז ער, געהט אַרום מיט אַ טאָרבע מינץ איבער די קלײַטען. בײַט זילבער אויף מינץ און מינץ אויף זילבער. וועגען דערפאַר בײַ איהם די פינגער תמיד שוואַרץ און די נעגעל צעטריסקעט. האָרעוועט האָרעוועט ער אַפילו זעהר שטאַרק. אַלע טאָג אַז ער קומט אַהײַם, איז ער אויסגעמידט און צעבראָכען. „נישטאָ קײַן פּים — קלאָגט ער זיך פאַר דער מאַמע — נישטאָ קײַן פּים, קײַן סימן פון קײַן פּים”...

נישטאָ קײַן פּים, — עס קען זײַן. דערפאַר האָט ער אָבער „פּרנסה בשפע”. — אַזוי זאָגען אַלע און זענען אונז מקנא, וואָס מיר האָבען פּרנסה און נאָך בשפע. די מאַמע איז צופרידען. איך אויך. „אַ פּסח בײַ מיר הײַנטיגעס יאָהר — אויף אַלע יודישע קינדער, רבונו של עולם”...

אַזוי זאָגט די מאַמע און דאַנקט גאָט, וואָס מיר האָבען אַזאַ פּסח. איך אויך. נאָר ווי דערלעבט מען איהם שוין, אָט דעם פּסח?...

ב.

קוים דערלעבט פסח. דעם ליעבען טהייערן פסח. אויסגעקליידט האָט מען מיך בגדי מלכות, ווי עס פאַסט פאַר אַ נגיד'ס אַ יונגעל. וואָס קומט מיר אָבער אַרויס? אַז איך טאָר נישט אַרום־שפּרינגען אין דרויסען — איך וועל זיך פערקיהלען, אַז איך טאָר נישט אַרום־לויפען מיט אַלע קבצנישע קינדער — איך בין אַ נגיד'ס אַ יונגעל. אַ זעלבע שעהנע מלבושים — נישטאָ פאַר וועמען צו בערימהען זיך, אַ פולע קעשענע מיט ניס — נישטאָ מיט וועמען צו שפּיעלען.

נישט גוט צו זיין אַ בן יחיד, אַ ציטעריגער, וואָס פון זיבען איינער געבליבען, און נאָך אַ נגיד'ס אַ יונגעל דערצו.

ג.

דער טאַטע האָט אָנגעטהון די בעסטע קאַפּאָטע און איז אַוועק אין שול דאַוונען. זאָגט צו מיר די מאַמע: „ווייסט דו וואָס? לעג זיך צו. שלאָף דיך אויס. וועסט דו קענען זיצען ביים סדר. וועסט דו פרעגען דעם טאַטען די פיער קשיות". משוגע בין איך? פאַר'ן סדר וועל איך געהן שלאָפען? „געדענק זשע, פסח צום סדר טאָר מען נישט שלאָפען. וואָרום טאָמער חלילה ווערסט דו אַנשלאָפען ביים סדר, אַזוי קומט אלי־נביא מיט אַ זאַק אויף די פּלייצעס"... „פסח ביי נאַכט געהט אַרום אלי־נביא און קוקט ווער עס שלאָפט ביים סדר דעם נעמט ער צו אין זאַק אַריין"... האַ־חאַ! איך וועל אַנשלאָפען ווערען ביים סדר? איך? און אַז מען זאָל זיצען אַ גאַנצע נאַכט? און אפילו ביז'ן ווייסען טאָג אַריין? ווי אַזוי איז געוועזען, מאַמע, פאַר אַ יאָהרען? „פאַר אַ יאָהרען ביזט דו אַנשלאָפען געוואָרען באַלד נאָך קידוש"... פאַר וואָס זשע איז נישט געקומען צו מיר דעמאָלט אליהו הנביא מיט'ן זאַק? „דעמאָלט ביזט דו נאָך געוועזען אַ קליי־נינקער, היינט ביזט דו אַ גרויסער. היינט דאַרפסט דו פרעגען דעם טאַטען די פיער קשיות. היינט דאַרפסט דו זאָגען מיט'ן טאַטען עבדים היינו. היינט דאַרפסט דו עסען מיט אונז פיש און יויך און קניידלעך... שאַ — אָן געהט דער טאַטע פון שול".

— גוט יום טוב!

— גוט יום טוב!

ד.

דאנקען גאט. דער טאטע האט אבגעמאכט קדוש. איך אויך. דער טאטע האט אויסגעטרונקען דעם ערשטען כוס. איך אויך. און דוקא א פולען כוס, און דוקא ביז'ן ד'נא. „זעה נאר ביז'ן דנא!" — זאגט די מאמע צום טאטען, און מיר זאגט זי: „א פולען בעכער מיט וויין? וועסט אנשלאפען ווערען"... חא-חא? איך וועל אנשלאפען ווערען? איך? און אז מען זאל זיצען א גאנצע נאכט? אפילו ביז'ן ווייסען טאג אריין? א נו, פרעגט דעם טאטען, ווי אזוי האב איך אבגעקלאפט די פיער קשיות? ווי אזוי זאג איך די הגדה? ווי אזוי שאקעל איך זיך איבערן סדור און זינג מיט'ן טאטען דעם עבדים היינו?... און די מאמע לאזט נישט אראב קיין אויג פון מיר און שמייכעלט און זאגט צו מיר: „וועסט אנשלאפען ווערען. אנשלאפען ווערען"... עך, מאמע! מאמע! מיר דאכט זיך מע זאל זיין מיט אבצעהן קעפ, קען מען פון דעם אליין אנשלאפען ווערען! אנו לאז מען אוועקזעצען איך אקעגען און זינגען אייך אין אויער: „אנשלאפען ווערען, אנשלאפען ווערען".

פערשטעהט זיך אז איך בין אנשלאפען געווארען.

ה.

אנשלאפען געווארען — חלומ'ט זיך מיר אז דער טאטע האלט שוין ביי „שפוך חמתך". די מאמע אליין שטעהט אויף פון טיש, געהט עפענען די טהיר, מקבל פנים זיין אלי נביא'ן. שעהן וועט זיין טאמער קומט טאקי אלי נביא, ווי די מאמע זאגט, מיט'ן זאק אויף די פלייצעס, און זאגט צו מיר: „קום, בחור"... און ווער וועט זיין שולדיג אין דעם אז נישט די מאמע אליין מיט איהר: „שלאף נישט! שלאף נישט!"... און אזוי ווי איך טראכט מיר די דאזיגע מחשבות — אהא! הער איך א סקריפ פון דער טהיר, און דער טאטע שטעהט אויף און רופט אויס אויף א קול: „ברוך הבא"! איך קוק מיך איין צו דער טהיר — יא, ס'איז ער. ער געהט, ער געהט. פאוואלינקע, קוים וואס מען הערט. א שעהנער יוד אליהו הנביא. אן'אלטער מאן. א זקן מיט א גרויז גראהען באָרד ביז די קניע. דאס פנים אלט, געל, געקנייטשט, נאר שעהן און גוט איז דאס אהן אנ'עק. און אויגען — אך אויגען! גוטע, ווייכע, פריינדליכע,

ליעבע נעטרייע אויגען. איינגעבויגען, אנגעלעהנט אויף א גרויסען=גרויסען שטעקען מיט א זאק אויף די פלייצעס, און שא! שטיל, אהן ווערטער און גלייך צו מיר.

ו.

— „נו, יונגעלע, אריין צו מיר אין זאק אריין און קום". אזוי זאגט צו מיר אט דער אלטעטשקער און דוקא מיט גוטען, דוקא אזוי ווייך, אזוי זים.

פרעג איך איהם: „וואוהין"? מאכט ער צו מיר: „וועסט שוין נאך דעם זעהן"... וויל איך נישט, זאגט ער מיר נאך א מאל. בעט איך מיך ביי איהם: „ווי קען איך מיט דיר געהן, אז איך בין א נגיד'ס א יונגעל?" זאגט ער: „און אז א נגיד'ס א יונגעל וואס ביזט דו פאר א מיוחס?" זאג איך: „איך בין ביי טאטע=מאמע א בן יחיד"... זאגט ער: „ביי מיר ביזט דו נישט קיין בן יחיד". זאג איך: „א ציטעריגער — פון זיעבען איינער געבליעבען. זיי וועלען, זאג איך, דערזעהן, אז איך בין נישטא, וועלען זיי דאס נישט אויסהאלטען זיי וועלען, שטארבען און דערהויפט די מאמע"... קוקט ער אויף מיר, דער אלטעטשקער, מיט גוטען און מאכט צו מיר ווייך און זים ווי פריהער: „געהסט דו נישט מיט מיר, טא שלאף געזונד, נאר ווער אנטשלאפען אויף שטענדיג, אויף עביג"... הויב איך אן צו וויינען: „הייסט דאך עס איך זאל שטארבען? זיי וועלען דאס נישט אויסהאלטען... איבערהויפט די מאמע"... „ווילסט דו נישט שטארבען, טא קום מיט מיר, געזעגען זיך אב מיט טאטע=מאמע און קום"... „סטייטש. ווי קען איך געהן, אז איך בין א בן יחיד, פון זיעבען איינער געבליבען?"... מאכט ער צו מיר שוין שטארקער: „צום לעצטען מאל, יונגעלע, קלויב דיר אויס איינס פון די צוויי: אדער געזעגען זיך אב מיט טאטע=מאמע אויף שטענדיג און קום מיט מיר, אדער בלייב דא, נאר ווער אנשלאפען אויף עביג. אויף עביג"...

ז.

אבגעזאגט די דאזיגע ווערטער, טרעט ער אב פון מיר אויף איין שפאן און וויל שוין אויסקערוועען זיך צו דער טהיר. וואס טהוט מען דא? אוועקגעהן מיט'ן אלטען, גאט ווייס וואוהין, פערפאלען ווערען — וועלען

טאַטע-מאַמע שטאַרבען. אַ בן יחיד, פון זיבען איינער געבליבען... בלייבען דאָ און אַנשלאָפען ווערען אויף עביג — הייסט דאָס דאָך איך אַליין זאָל שטאַרבען.... ציה איך אויס צו איהם ביידע הענד מיט טרעהרען אויף די אויגען: „אֵליהו הנביא! גוטער, ליבער, האַרציגער אֵליהו; גיב מיר איין מינוט אויף צו בעטראַכטען זיך!“ דרעהט ער אויס צו מיר דאָס שעהן, אַלט, געל, געקנייטשט פנים מיט'ן גרייז-גראָהען באָרד ביז די קניע, קוקט אויף מיר מיט זיינע שעהנע גוטע ליבע געטרייע אויגען, און מאַכט צו מיר מיט אַ שמייכעל: „איין מינוט אויף צו בעטראַכטען זיך גיב איך דיר, מיין קינד, אָבער נישט מעהר אַז איין מינוט“...

און דער אַלטעטשקער לעהנט זיך אָן אויף זיין גרויסען-גרויסען שטעקען און וואַרט...

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

פרעגט זיך: וואָס האָב איך בעדאַרפט אין דער מינוט צו טראַכטען אַזעלכעס, אַז איך זאָל נישט דאַרפען נישט געהן מיט'ן אַלטען און נישט אַנשלאָפען ווערען אויף עביג? — אַנו, ווער וועט טרעפען?...

געציל

— זיצט, איך וועל אייך דערצעהלען א מעשה מיט ניכ

— מיט וואס? מיט נים?

— מיט נים!

— איצט? בשעת מלחמה?

— אדרבה! ווייל מלחמה, ווייל ס'איז אייך לא עליכם'דיג אויפ'ן הארצען, וויל איך אייך א ביסעל צעשלאגען די מחשבות. און זאגב, אז מע צעביים׳ט א נוס, געפינט מען א יאדער...

1.

געהייסען האט ער געציל, נאר גערופען האט מען איהם גויעצעל, געהאלטען איהם פאר א פרא אדם: ווער עס האט נאר געהאט גאט אין הארצען, דער האט געטריבען מיט איהם קאטאוועס, געמאכט פון איהם חוזק. געווען איז ער צווישען די קליינע יונגלעך אין חדר א בחור'ל א דערוואכסענער שוין, א לעפעשעוואטער, מיט מגושם גראבע הענד און מיט מגושם גראבע ליפען. א קול האט ער געהאט ווי פון א פאס און געגאנגען איז ער מיט ברייטע הויזען און מיט גרויסע שטיוועל ווי א בער, א קאפ איז אויף איהם געזעסען א גרויסער ווי א באקדיישע, און אנגעשטאפט איז ער געווען, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט קלאטשע, היי, אדער פעדערן. אזוי האט געזאגט אויף איהם אין חדר דער רבי, רב יענקל, איהם אויסגעווארפען אלע מאל זיין וואוכס, „גויעצעל", „ווערגעלעך", „גראבער נפש", „טרפה'נער ביין", „אקסען-פעל" וכדומה אזעלכע שעהנע צונעמעניש. און ער? נאר נישט! ס'זאל איהם אפילו אנהויבען ריהרען! פערקליבען זיך אין א ווינקעל, אנגעשטאפט פולע באקען און גע'מעלה-גרה'ט ווי א קאלב. גויעצעל האט געהאלטען, פערשטעהט איהר מיך, פון דער אבילה. עסען איז ביי איהם געווען טייערער פון וואס איהר

ווילט. „אַ קישקע אָהן אַ דנאָ", האָבען געזאָגט אויף איהם זיינע חברים. „אַ זולל וסובא'ניק", האָט געזאָגט אויף איהם דער רבי, און גויעצל זאָל זיך דאָס אפילו פערקרימען! דערטאַפּט דעם אָנבייסען, אַריין אין מויל אַריין און געריבען אויף וואָס די וועלט שטעהט. און אָנבייסענס האָט מען איהם געטראָגען אין חדר אַריין תמיד די בעסטע — קנישעס מילכיגע מיט וואַרעניקעס לרוב! אָט דער מגושם'דיגער לעפּעשעוואַטער בחור איז נאָך געוועזן צו די צרות ביי זיין מאַמע די נגידית'טע אַ ציטעריגער, אַ בן־יחיד'ל, האָט זי איהם געהאָדעוועט, געשטאָפּט טאָג ווי נאַכט ווי מע שטאָפּט אַ גאַנז, און כסדר געקלאָגט זיך, אַז „דאָס קינד עסט גאָר נישט".

— מע בעדאַרף איהם אָבשפּרעכען אַ גוט אויג — פּלעגט נאָך דעם זאָגען דערויף דער רבי רב יענקעל געוויינטליך אונטער די אויגען,

— אַ מכה דער מאַמען! — פּלעגט איהם אונטערהעלפען די רבי'צין מיט אַ נגון און מאַכען בשעת מעשה אַזאַ פּנים, אַז ס'איז נישט מעגליך געווען, מע זאָל נישט לאַכען, — אין פּאָלעסיע אַזעלכע קינדער־לעך וויקעלט מען נאָך, איהם זאָל זיין פאַר מיינע ביינער!

— נאָך זיין קאָפּ זאָל איך בלייבען! — לאָזט אוים נאָך איהר דער רבי און רוקט איהם אָן דעם היטעל איבער די אויערן.

דער גאַנצער חדר לאַכט און גויעצעל זיצט אָנגעבלאָזען און שווייגט; ברוגז איז ער טאַקי, נאָר ער שווייגט. שווער אַריינצוברענגען איהם אין כעס; נאָר האָט מען איהם אַריינגעבראַכט אין כעס — איז נו־נו! אַ בער, אַז מע צערייצט איהם בעדאַרף נישט זיין אַזוי מסוכן, ווי ער; פאַר כעס הויבט ער אָן טאַנצען און בייסען זיך אַליין מיט די געזונדע ווייסע ציינער אין די הענט אַריין, און לאָזט ער אַראָפּ אַ פּאַטש, קאָן מען איהם פּיהלען, טאַקי האָבען הנאה. דאָס האָבען זיינע חברים געוואוסט גאַנץ גוט, טאַקי פאַרזוכט אויף זייערע פּלייצעס, און מהאי טעמא מורא געהאַט פאַר איהם אימת מות, נישט געוואָלט האָבען מיט איהם קיין מגע ומשא. פאַר קלעפּ, פערשטעהט איהר מיך, האָבען יודישע קינדער דרך ארץ... און בכדי מע זאָל זיין געוואָרענט פון געציל'ס קלעפּ, האָבען אַלע צעהן חדר־יונגלעך בחברותא געמוזט מאַכען אַקעגען איהם יד אחת, צעהן חברים אַקעגען איינעם, און אָט אויף אַזאַ־נ־אופן איז געוואָרען ביי יענקלען אין חדר צוויי כתות: פון איין זייט אַלע תלמידים, פון דער אַנדערער זייט געציל. די תלמידים האָבען געשאַרפט די מוחות,

געציל — דעם קולאק. די תלמידים האבען געלערנט, געציל האט געפרעסען קנישעס מיט ווארעניקעס לרוב.

II.

ויהי היום ס'איז געקומען אונטער א יום טוב, האבען זיך חברה'ל צענויפגעקליבען שפיעלען אין ניס. די שפיעל אין ניס איז א שפיעל, ווי אלע שפיעלען, נישט בעסער פון דריידיל און נישט ערגער פון קארטען: די שפיל בעשטעהט אין פערשידענע שפיעלען; אין „גריבעל", אין „באנק", און אין „יארמעלקע", און אויסלאזען לאזט זיך אויס די שפיעל ווי געוועהנטליך יעדע שפיעל: איינער פערשפילט, דער אנדערער געווינט. און ווי אומעטום איז דער וואס געווינט, א חכם און א בריה, און א וואהלער יונג, און דער, וואס פערשפיעלט, דער איז א טפש און א בהמה, און א שלים־מזל'ניק, פונקט ווי להבדיל, אין די גרויסע מקומות, אין די קלובען, דארט, וואו דער עולם זיצט יומם ולילה און איז זיך עוסק אין הלכות קארטען...

האבען זיך הייסט עס חברה צענויפגעקליבען אין חדר אלע צעהן חברים שפיעלען אין ניס, איבערגעקעהרט א באנק, אויסגעלעגט א שורה ניס אויף דער ערד און גענומעןווארפען פון דער באנק אראפ צו דער שורה; ווער עס וועט מעהר אויסשלאגען פון דער שורה, דער האט געוואונען. פלוצים עפענט זיך די טהיר און עס קומט אריין געציל מיט פולע קעשענעס געוויינטליך.

— ברוך הבא, א יוד! — רופט זיך אן איינער.

— מען זאל דערמאהנען משיח'ן! — מאכט דער אנדערער.

— ויבא המן! — זאגט דער דריטער.

— מאכט רש"י: דער רוח האט איהם געבראכט צו טראגען...

— אין וואס שפיעלט איהר, אין באנק? — שפיעל איך אויך מיט אייך; איך האב ניס. — אזוי זאגט געציל און בעקומט באלד א תשובה:

— לא מיט א ספאדיק!

— פאר וואס?

— דערפאר!

— נו, וועל איך אייך צעשלאגען די שפיעל!

און נישט לאַנג געטראַכט, גענומען מיט די בעריזשע פּיס און צעשלײַדערט די שרה נים איבער׳ן גאַנצן שטוב. האָט דאָך עם חברה מסתּמא פאַרדראָסן. אַ העזה פון אַ יונגאַטש!

— קינדער, וואָס שווײַגט איהר איהם? — האָט זיך אָנגערופן איינער.

— הבה נתחכמה — רופט זיך אָן נאָך איינער.

— לאָמיר איהם דורכברעכען די בײנער! — פאַרטײַטשט אַ דריטער.

— אַ נו, פּרובט זיך, מאַכט געציל און פאַרקאַטשעט די אַרבעל, גרײַט צו דער אַרבײַט.

און ס׳איז אַרויס אַ מלחמה, אַ געשלעג צווישען בײדע כּתּות. פון איין זײַט דער גאַנצער חדר, פון דער אַנדערער זײַט — געציל.

צעהן איז נישט איינער. זײ האָבען טאַקי געפיהלט דעם טעם פון זײַנע געזונדע קולאַקעס; אַ צווײ דרײַ סמנים: בײַלען אין שטערן און לאַנטערנעס אונטער די אויגען האָבען טאַקי געהאַפּט זײ; דערפאַר האָבען זײ אָבער אויך איהם געגעבען צו זעהן די וועלט מיט זײַערע שאַרפע נעגעל און מיט די צײהן און מיט וואָס נאָר מען האָט געקאָנט, פון פאָרנט און פון הינטען און פון אַלע זײַטען, געדראַפּעט, געשטשיפּעט, געפליקט, געריסען, געביסען — בקיצור צעהן איז נישט איינער, גובר געווען האָבען זײ און געציל האָט געמוזט מחילה נעהמען דעם וועג און מאַכען פּליטה — און ערשט דאָ הויבט זיך אָן די רעכטע מעשה מיט די נים.

III.

אַרויסגעגאַנגען אין דרויסען אַ צעקאַשמעטער, אַ צעדראַפּעטער מיט צערײַסענע פּלודערן, איז געציל געבליבען שטעהן אַ ווײַלע פאַרטראַכט. נאָך דעם האָט ער זיך געגעבען אַ פּאַטש מיט בײדע הענד איבער די קעשענעס און עס האָט זיך געלאָזט הערען אַ קלינגען פון אַ סך נים.

— ווילט איהר, הײַסט דאָס, מיט מיר נישט שפּיעלען אין נים? לאָז זיך מיט אײך שפּיעלען דער מלאך המות! איך דאַרף אײך אויף סעם סאָט כּפּרות! איך קאָן בעשטעהן, מיר זאָלען זיך אַלײן אין צווײען שפּיעלען...

אַזוי האָט געציל אַ זאָג געטהון צו זיך אַליין און האָט זיך געלאָזט נעהן וואו די אויגען וועלען איהם טראָגען. אָבגעשטעלט זיך אין מיטען וועג טהוט ער אַ זאָג צו זיך גלייך ווי ער וואָלט דאָ געווען מיט עמיצען זאַלבּעבאַנד:

— וואוהין־זשע, געציל, וועלען מיר געהן אַ שטייגער? — און מאַכט באַלד זיך אַליין געענטפערט:

אַהין, ווייט... אונטערן שטאָדט, אויף יענער זייט מיהלען, דאָרט איז נישטאָ קיינער... דאָרט וועלען מיר זיך זיין איינע אַליין אין צווייען קיינער וועט אונז נישט שטערן, און לאָז עמיצער פּרובען אונז שטערן, וועלען מיר ברעכען ביינער, מאַכען אַ תל...

און געציל רעדענדיג אַזוי מיט זיך אַליין, פיהלט, אַז ער איז נישט איינער, נאָר צוויי, און כח פיהלט ער אין זיך פאַר צוויי! אַנו, לאָזען נאָר קומען אַהער זיינע חברים, מאַכט ער פון זיי אַ מאַטשינקע, אַ האַנאַשערקע, אַ חורבן! און ער האָט דערפון שטאַרק הנאה און הערט נישט אויף צו רעדען מיט זיך אַליין, גלייך ווי זיי וואָלטען דאָ געווען באמת זאַלבּעבאַנד.

— הער נאָר אוים, ביז וואַנען וועלען מיר אַ שטייגער געהן? — מאַכט ער צו זיך אַליין און ענטפערט זיך טאַקי תוך כדי דבור:

— נו, עס ווענדט זיך אין דיר.

— טאָמער וואָלטען מיר זיך גאָר דאָ צוגעזעצט שפּיעלען אין ניס? האַ? וואָס זאָגסט דו געציל?

— טאַ, ביי מיר האָסט דו געפּועלט

און געציל זעצט זיך צו אויף דער ערד, העט־ווייט אונטערן שטאָדט אויף יענער זייט מיהלען, אַרויסגענומען און איבערגעציהלט די ניס, צע־טהיילט זיי אויף דער האַלב, גלייך אויף גלייך; איין העלפט אַריינגעלעגט אין דער רעכטער קעשענע, די אַנדערע העלפט אין דער לינקער קעשענע אויסגעטהון דאָס היטעל, און אַריינגעוואָרפען אַהין פון דער רעכטער קעשענע עטליכע ניס און אַ זאָג געטהון צו זיך אַליין:

— זיי מיינען, אַז אָהן זיי קען מען זיך גאָר נישט בעגעהן... הער נאָר אוים, געציל, און וואָס פאַר אַ שפּיעל שפּיעלען מיר?

— איך ווייס? און וואָס פאַר אַ שפּיעל דו ווילסט.

— אפשר וועלען מיר שפּיעלען אין „אום צי גראָד?"

— ביי מיר האָסט דו געפּועלט.

און ער טהוט אַטרייסעל מיט דער יאַרמאָלקע און אַ מאַך:

— אצונד טרעף! „אום" צי „גראָד"? נו, רעד ווערטער! — מאַכט ער צו זיך אַליין און טהוט זיך אַ זעץ מיט'ן עלענבויגען אין זייט אַריין און ענטפערט זיך אַליין:

— „גראָד".

— „גראָד" זאָגסט דו? ווי לאַנג שמייסט מען דיך! גיב אַהער, האָסט פערשפּיעלט דריי נים.

און ער נעהמט אַרויס פון דער לינקער קעשענע דריי נים, לעגט זיי איבער אין דער רעכטער, ווידער אַמאָל אַ טרייסעל מיט דער יאַרמאָלקע און ווידער אַמאָל אַ פרעג:

— נו, ווייטער, „אום" צי „גראָד"?

— „אום".

— „אום" זאָגסט דו? ווי לאַנג קרענקסט דו! גיב אַהער, דו האָסט פערשפּיעלט פיער נים!

און ער לעגט איבער פון דער לינקער קעשענע אין דער רעכטער פיער נים, טהוט אַ טרייסעל מיט דער יאַרמאָלקע און אַ מאַך צו זיך אַליין:

— נו אפשר וועסט דו איצט טרעפען? „אום" צי „גראָד"?

— „גראָד".

— „גראָד" זאָגסט דו? ווי לאַנג פוילען די ביינער דיינע! גיב אַהער דו פאַרך איינער, פינף ניסלעך!

— גענוג איך פערשפּיעל, שעלסט דו זיך נאָך?

— ווער איז דיר שולדיג, אַז דו ביסט אַ בהמה און טרעפסט ווי אַ בלינדער אין גרוב? נו, זאָג שוין ווייטער, זאָג: „אום" צי „גראָד"? איצט וועסט דו שוין מסתמא געוויס טרעפען.

— „גראָד".

— „גראָד"? לעבען זאָלסט דו מיר אַזוי! גיב אַהער דו פערד איינער זיבען נים, און טרעף נאָך אַ מאָל: אום צי „גראָד"?

— „גראָד".

— ווידער אַ מאָל „גראָד"? איך זאָל דיך אַזוי האָבען פאַר אַ טאַטען! גיב אַהער, שלים-מזל, נאָך פינף ניסלעך, און טרעף שוין אַצונד, אפשר וועסטו האָטש איין מאָל טרעפען: „אום" צי „גראָד"? נו, וואָס שווייגסט דו!

—איך האָב שוין נישט קיין נים.

— סאַ ליגען! דו האָסט!

— ווי איך בין אַ יוד איך האָב נישט.

— טהו נאָר אַ זוך גוט אין קעשענע אויפ'ן דנאָ! אָט אַזוי.

— נישטאָ קיין סימן אַפּילו!

— נישטאָ? פערשפּיעלט אַלע ניס? נו? צו וואָס האָט דאָס דיר געטויגט? ביזט דו נישט קיין בהמה?

— געֶנוג, האָסט אָבגעוואונען ביי מיר אַלע ניס, רייצסט דו זיך נאָך מיט מיר?

— אַ מצוה, זעהר רעכט! האָסט געוואָלט ביי מיר אָבגעווינען האָב איך ביי דיר אָפּגעוואונען.

און גויעצעל איז העכסט צופריעדען פון דער מעשה, וואָס געציל האָט פערשפּיעלט און ער, גויעצעל, האָט געוואונען; ממש ער פיהלט אַז עס קומט איהם צו אַ שטיק געזונד. ער פיהלט זיך איצטער בכח אָבגעווינען ביי דער גאַנצער וועלט אַלע ניס. „וואו נעמט מען זיי איצטער, די חברים מיינע פון חדר? וואָלט איך זיך מיט זיי צערעכענט! איך וואָלט זיי נישט איבערגעלאָזט קיין איינציג ניסעל אַפּילו אויף אַ רפואה! זיי וואָלטען זיך אויסציהען ביי מיר, אַ מיתה משונה איינגעהמען דאָ אויפ'ן אָרט!"...

און געציל ווערט אין כעס, מלא רציחה, לעגט צעניף די קולאַקעס און קריצט מיט די צייהן און רעדט צו זיך אַליין, גלייך ווי ער וואָלט דאָ באמת געווען זאַלבענאַנד:

— אַ נו? פּרובט איצט זיך אָנהויבען מיט מיר! אַצונד בין איך שוין נישט אַליין! אַצונד זענען מיר שוין זאַלבענאַנד!... נו, געציל? וואָס ביסט דו געבליבען זיצען עפּיס ווי אַ חתן? לאָמיר נאָך שפּיעלען אַ ביסעל אין ניס.

— אין ניס? וואו האָב איך ניס? איך האָב דאָך דיר געזאָגט, אַז איך האָב שוין נישט קיין איינציג ניסעל אַפּילו.

— אַך! איך האָב גאָר פערגעסען, אַז דו האָסט שוין נישט קיין ניס... ווייסט דו וואָס? איך וועל דיר געבען אַנ'עצה, געציל...

— דהיינו?

— געלד האָסט דו?

— איך האָב, נו איז וואָס?

— קויף ביי מיר ניס.

— וואָס הייסט, איך זאָל ביי דיר קויפען ניס!

— בהמה, ווייסט נישט וואָס הייסט קויפען? גיב מיר געלד, נאַ

דיר נים. העָ:

— גו, מהיכא־תיתא, ביי מיר האָסט דו געפּועלט.

און ער נעהמט אַרויס פון ביטעלע אַ זילבערנע גריוונע, דינגט זיך אויס פאר'ן מקח, צעהלט אָפּ אַ פּאַר צעהנדליג נים פון דער רעכטער קעשענע אין דער לינקער, און די שפּיעל הויבט זיך אָן גאר איבער אַ נייס.

IV.

אַ געניטער קאָרטען-שפּיעלער, דערצעהלט מען, האָט גערופען אַ האלבע שעה פאר'ן טוידט זיין זוהן אויך אַ קאָרטען-שפּיעלער, און רופט זיך אָן צו איהם בזה הלשון:

— מיין קינד! איך געה אוועק פון דער וועלט, מיר וועלען זיך שוין מעהר נישט זעהן קיין מאָל. איך ווייס, אז דו שפּיעלסט אין קאָרטען, דו האָסט מיין חולאת... שפּיעלען מעגסט דו וויפיעל דו ווילסט, נאָר אָב-שפּיעלען זיך זאָל דיר גאָט שומר ומציל זיין.

די דאָזיגע ווערטער זענען להבדיל אַ תורה. נישטאָ קיין ערגערע זאַך אויף דער וועלט ווי אָבשפּיעלען זיך. דאָס טהוט אויס, זאָגען געניטע מענשען, ביז צו דעם לעצטען העמד! דאָס טרייבט אַריין אין שאול תחתיה אַריין, און מע קען שוין נאָך דעם קיין תחית המתים נישט אויפשטעהן! אזוי זאָגט די וועלט און אזוי איז געוועזען אויך מיט אונזער חברה-מאַן. ער האָט אזוי לאנג געאַרבייט מיט'ן היטעל „אום" צי „גראָד", געלעגט פון איין קעשענע אין דער אַנדערער ביז די לינקע קעשענע איז געבליבען אָהן איין ניסעל.

— גו, פאר וואָס שפּיעלסט דו נישט?

— איך האָב שוין נישט מיט וואָס.

— וויעדער אַ מאָל געבליבען אָהן נים, שלים-מזל?

— דו זאָגסט, איך בין אַ שלים-מזל, און איך זאָג, דו ביזט אַ שולער.

— זאָגסט דו נאָך אַ מאָל דאָס וואָרט „שולער", גיב איך דיר איבער די פּיסקעס.

— לאָז דיר גאָט געבען אַזאַ זין!...

געציל בלייבט זיצען עטליכע מינוט שטיל, גראַבעלט מיט די פינגער

אין דער ערד, גראבט א גריבעל און ברומט שטילערהייד א ליעדעל אונטער דער נאז, נאך דעם טהוט ער א זאג:

— סקוטשנע! לאמיר שפיעלען אין נים.

— וואו האב איך נים?

— האסט נאך עפיס געלד? איך וועל דיר פערקויפען נאך אצעהנדליג.

— געלד? וואו האב איך געלד? איך האב שוין נישט א גראשען!

— נישט קיין נים, און נישט קיין געלד? אוי, איך וועל דאס נישט אויסהאלטען! חא! חא! חא!

און דער „חא־חא־חא" צעשיט זיך איבער'ן גאנצען פעלד, קלינגט זיך אפ מיט א ווידערקול אינ'ם געדיכטען ווייטען וואלד, און געציל קאטשעט זיך פאר געלעכטער.

— וואס איז מיט דיר פאר א געלעכטער, דו גויעציל איינער? — מאכט ער צו זיך אליין און טאקי תוך כדי דבור זיך אליין אבגעענטפערט:

— דאס לאך איך פון דיר, שלים־מזל, געווג האסט דו מיר פערשפיעלט אלע נים, צו וואס האט דיר געטויגט נאך נעמען און פערשפיעלען דאס געלד אויך, אזוי פיעל געלד, דו שוטה בן פיקהאלץ, אוי, איך וועל דאס נישט אויסהאלטען! חא־חא־חא!

— האסט דאך מיך אליין ארויפגעפיהרט דערויף, דו רשע מרושע, דו שלעכטער יונג, דו טרפה'נער ביין!

— חכם בלילה! אז איך זאל דיר זאגען אבשניידען די נאז, דארפסט מיך פאלגען? דו פעטאך איינער! דו בהמה בצורת פערד! חא־חא־חא...

— ווער חאטש אנשטומט, דו גויעץ איינער, און לאס איך דיין טרפה'נעם פרצוף נישט אנקוקען!

און ער קערעוועט זיך אוועק פון זיך אליין, זיצט עטליכע מינוט אנ'אנגעברוגז'טער, גראבעלט מיט די פינגער די ערד, פערשיט דאס אויסגעגראבענע גריבעל און זינגט שטילערהייד א ליעדעל אונטער דער נאז.

V.

— ווייסט וואס איך וועל דיר זאגען, געציל? — רופט ער זיך אן צו זיך אליין אין עטליכע מינוט ארום: לאמיר זיך שוין איבערבעטען, לאמיר ווערען חבר. גאט האט מיר געהאלפען, ס'האט מיר אזוי בעגליקט, איך

האב געוואונען, קיין עין הרע, אזוי פיעל נים, פאר וואס זאלען מיר זיך נישט פערגינען צעקנאקען עטליכע ניסלעך? זיי בעדארפען זיין, מיין איך, נישט שלעכט? הא? ווי מיינסטו, געציל? — יא, איך מיין אויך אזוי, זיי בעדארפען זיין נישט שלעכט — ענטפערט ער זיך אליין, און האפט ארײן אין מויל איין ניסעל, דאס אנדערע ניסעל, דאס דריטע ניסעל, טהוט אלע מאל א זעץ מיט'ן האנד איבער די צייהן, דאס ניסעל טהוט א טרעטשטשע, נעהמט ארויס א פעטען יאדער, רייניגט איהם ארום,ווארפט איהם ארײן אין מויל, און קייעט מיט די גרויסע ווייסע צייהן געשמאק, חראמקעט ווי א פערד האבער, און רופט זיך אן:

— ביזט אפשר אויך א בעלן, געציל, אויף א יאדער פון א ניסעל? שעם דיך נישט, זאג!

— מהיכא־תיתי, פאר וואס נישט?

אזוי ענטפערט ער זיך אליין, ציהט אוים די לינקע האנד, נאר מאקי באלד טהוט ער זי א פאטש מיט דער רעכטער:

— און א מכה ווילסטו נישט?

— לאז דיר זיין א מכה.

— לאז דיר זיין צוויי.

און ער הערט נישט אויף צו קנאקען ניסלעך און קייען די פעטע יאדערן, חראמקען ווי א פערד האבער. ס'איז איהם קארג, וואס ער פרעסט און יענער זיצט און קוקט, רופט ער זיך אן צו איהם:

— הער נאר, געציל, וואס איך וועל דיך פרעגען: ווי אזוי איז דיר למשל בשעת מעשה, אז איך עס און דו קוקסט?

— ווי אזוי מיר איז? אזא יאהר אויף דיר!

— ע, ביזט א פנים אין כעס? נא־זשע דיר א יאדער פון א ניסעל.

און געציל'ס רעכטע האנד גיט דער לינקער האנד א יאדער פון א ניסעל, וויל די לינקע האנד נעמען דעם יאדער פונ'ם ניסעל, גיט איהם די רעכטע האנד מחילה א פייג... געהט די לינקע האנד און טהוט א פאטש דער רעכטער האנד; נעהמט די רעכטע האנד און טהוט א פאטש דער לינקער האנד; געהט די לינקע האנד און דערלאנגט א פראסק אין דער רעכטער באק; געהט די רעכטע האנד און שטעקט אב דער לינקער באק צוויי פעטש; חאפט אן די לינקע האנד ביי דער רעכטער לאץ, נעמט די רעכטע האנד און רייסט אב די לינקע לאץ פון אויבען ביז אראב; געהט די לינקע האנד און האפט זיך אן ביי דער רעכטער פאה, נעהמט די רעכטע האנד און פארפאהרט אין לינקען אויער

— לאָז אָב די פאה, געצי, פאָלג מיך, לאָז אָב די פאה!
— לאָז אָב דעם אויער, וועל איך דיר אָבלאָזען די פאה!
— אַ מכּה!
— נו, בלייבסט דו אָהן אַ פאה! געצי!
— בלייבסט דו גויעץ, אָן אַנ'אויער!
— אַי!
— אַי־אַי!!

. . . .

עפּילאָג.

עטליכע מינוט האָט זיך אַזוי געקאַטשעט אויף דער ערד אונזער געציל. אַט איז ער געלעגען פון אויבען מיט דער רעכטער זייט, אַט איז ער געלעגען פון אויבען מיט דער לינקער זייט, צוגעהאַלטען מיט ביידע הענד די קעשענע מיט ניס... אַ מינוט האָט גובר געווען גויעצעל, אַ מינוט האָט גובר געווען געציל. ביז ער האָט זיך אויפגעהאַפּט פון דער ערד אַנ'איינגעקאַטשעטער אין בלאָטע. ווי אַ דבר אַחר, אַ צעפּליקטער, מיט אַ צעבלוטיגטען אויער, מיט אַנ'אונטערגעריסענער פאה, אַרויסגעהאַפּט אַלע ניס פון קעשענע און פערוואָרפען זיי אין בלאָטע אַריין, העט־ווייט ביז אויף יענער זייט מיהל, און צוגעברומט מיט כעס:
— אַט אַזוי!... אַ מצוה!...
נישט מיר. נישט דיר!...

. . . .

אַ פֿערשפּיעלטער ל"ג בעומר

(אַ מעשה פֿון חדר)

א.

אונזער רבי, „ניסל דער קליינער" (אַזוי האָט מען איהם גערופֿען ווייל ער איז געוועזען אַ קליינער) האָט זיך געלאָזט פֿיהרען ביי דער נאָז פֿון זיינע בעהעלפֿערס. וואָס די בעהעלפֿערס האָבען געוואָלט האָבען זיי געפּועלט. געקומען דער ערשטער בעהעלפֿער און האָט געזאָגט, מע דאַרף היינט לאָזען די קינדער בעציייטענס פֿריי, האָט ער געהייסען לאָזען די קינדער פֿריי. געקומען דער אַנדערער בעהעלפֿער און געזאָגט: די קינדער וועלען איבערקעהרען די וועלט, מע דאַרף זיי האַלטען אין חדר, האָט ער געהייסען מע זאָל זיי האַלטען אין חדר. ער זאָל אַליין עפּיס צוקלעהרען — דאָס נישט; דעריבער האָבען געוועלטיגט אויף אונז די בעהעלפֿערס נישט דער רבי. אין אַנדערע חדרים, למשל, ווייסען בעהעלפֿערס איינוואַשען די קינדער, זאָגען מיט זיי ברכה, טראָגען זיי אויף די פּלייצעס איבער דער בלאָטע, ברענגען זיי אין חדר אַריין אַ טעפּעלע אָנבייסען. ביי אונז האָבען די בעהעלפֿערס געפֿוילט זיך איינוואַשען אונז, זאָגען מיט אונז ברכה, טראָגען אונז אויף די פּלייצעס. דערפֿאַר האָבען זיי אָבער ליעב געהאַט ברענגען אונז אין חדר אַריין די אָנבייסענס און... טאַקי אַליין אויפֿעסען. אויסזאָגען דאָס דעם רבי'ן האָבען מיר נישט געטאָרט: די בעהעלפֿערס האָבען אונז געהאַלטען רעכט אין דער מורא, אונז אָנגעזאָגט, אַז טאָמער וועט עמיצער זיך דערוועגען זאָגען אַ וואָרט, אַ פּיפּס טהון פֿאַר דעם רבי'ן, וועט מען איהם קאַטעווען, שינדען די הויט! איינער, אַ ווייסער־חברה'ניק, האָט זיך יאָ געפּרובט אַמאָל אַרויסשפּרינגען מיט אַ וואָרט, האָבען איהם די בעהעלפֿערס נאָך דעם אַזוי געטהון, אַז ער האָט נעבאַך געקרענקט אַ גאַנצען זמן, פֿערזאָגט אַ צעהנטען מע זאָל אַ בעהעלפֿער פֿאַר'ן רבי'ן נישט מסר'ן.

יענע צײַט קאָן מען אָנרופֿען מיט'ן נאָמען „גלות הבהלפרים", אָדער „בעהעלפער־גלות".

ב:

ויהי בימי „גלות־הבהלפרים" — און ס'איז געווען אין דער צײַט פון „בעהעלפער־גלות", האָט זיך געשטעלט בײַ אונז אין מאַזעפעווקע אַ ל"ג בעומר אַ נאַסער, אַ קאַלטער, ווי עס גיט זיך אויס אַמאָל תחלת מאַי קאַלטע, נאַסע טעג. די זון טאַקי כלומר'שט בעוויַזט זיך, לײַכט און וואַרעמט; נאָר אַ שאַרפער ווינד בלאָזט ערגיץ פון ווײַטען, טראָגט אָן חמאַרעס, רײַסט בײַ די פאָלעס, וואַלגערט פון די פיס—גאָרנישט פאַחאָזשע אויף ווענסנע...

האָט זיך פערגלוסט גראָד דאַמאָלס אונזערע בעהעלפערס מיר זאָלען מאַכען אַ שפּאַציער ל"ג בעומר אונטער'ן שטאָדט און אַרויסגעהן אויף מלחמה, ווי דער מנהג איז בײַ יודישע קינדער, מיט שווערדען און מיט פײַלענבויגענס און מיט צדה לדרך, אַלערלײַ גוטע שפּײַזען אין ווענ אַרײַן.

ס'איז אַ מנהג בײַ יודישע קינדער פון קדמונים, אַז עס קומט ל"ג בעומר, ווערט מען מלחמה'דיג: מע וואָפּענט זיך אָן פון קאָפּ ביז פיס מיט כלי זיין, הילצערנע שווערדלעך, ראָדביקסלעך און פײַלענבויגענס, מע נעמט מיט עסענוואַרג אין וועג אַרײַן און מע געהט אַרויס אויפ'ן פרײַען פעלד כלומר'שט אויף מלחמה. יודישע קינדער, וואָס זיצען נעבאַך אַ גאַנץ יאָהר פערשפּאַרט אינ'ם ענגען פינסטערן חדר אונטער דעם יאָך פון דער תורה, אונטער דער מורא פונ'ם רבי'ן און אונטער די קאַנטשיקעס פון די בעהעלפערס, אַז עס קומט ל"ג בעומר און זיי געהען אַרויס אויפ'ן פרײַען פעלד אָנגעוואָפּענט פון קאָפּ ביז פיס מיט די הילצערנע שווערדלעך, ראָד־ביקסלעך און פײַלענבויגענס, מאָלט זיך זיי אויס אַז זיי זענען גבורים, וואָס קאָנען אײַננעמען דעם שטאַרקסטען שונא, חרוב מאַכען די וועלט — און זיי בעקומען מיט אַמאָל קוראַזש. און „חברה" הויבט אָן מאַכען גרויסע שפּאַ־נען און זינגען ליעדלעך, מאָדנע ליעדלעך, האַלב יודיש, האַלב גוי'עש:

ראַז דוואַ טרי טשעטירע!
יודישע קינדער
לערנען תורה,
גלויבען אין וואונדער

האָבען נישט מורא.
שמע ישרא.ל. ניטשעווֹאָ!
ניע באָימסיאַ ניקאַוואָ,
קראָמיע באָגאַ אָרנאַוואָ...

און מיר האָבען געטהון ווי דער מנהג איז: אַראָבגענומען אונזערע פֿאַראַיאָהריגע הילצערנע שווערדלעך פֿונ׳ם בוידעם, און פֿײַלענבויגענס האָבען מיר אָנגעצויגען אויף רײַפֿלעך פֿון פסח׳דיגע ווײַן־פֿעסלעך, און ראָדבּיקסלעך האָבען אונז געשאַפֿט די בעהעלפֿערס, געוועהנטליך פֿאַר געלד, נאָר אַזעלכע ראָדבּיקסלעך קונציגע, וואָס מע קען שיסען מיט זיי אַ פּליג, ווען זי זאָל נאַפּשיקלאַד וועלען שטעהן און וואַרטען ביז מע וועט איהר שיסען... וכדומה נאָך אַזעלכע מינים כלי זיין, יודיש געוועהר, וואָס מע קען מיט זיי איבערשרעקען אויף טויט קלײַנע זויגעדיגע קינדער. און מיט אָנבײַסען האָבען מיר זיך פֿערזאָרגט נישט אויף קאַטאָוועס, — איטליכער מיט וואָס גאָט האָט איהם געבענטשט און מיט וואָס די מאַמע האָט איהם בעוויליגט פֿון איהר ברײטע האַנד, און מיר זענען געקומען דעם טאָג פֿון ל״ג בעומר אין חדר אַרײַן אָנגעוואָפּענט פֿון קאָפּ ביז פֿיס און מיט פֿולע קעשענעס פֿון כל טוב, וואָס אַ מויל קען רעדען: בולקע, און קיכעל, און אייער, און שמאַלץ, און בראָנפֿען, און ווישניק, און פּערטלען עוף, און שטיקער קאַטשקע, און פּיפּקעלעך, און לעבערלעך, און טיי מיט צוקער מיט ניס מיט מאַראַנצען מיט אײַנגעמאַכטס, און אויך מיט מזומנע גראָשענס — איטליכער פֿון אונז, האָט זיך געוואָלט אויספּײַנען. ברענגען וואָס מעהר און וואָס בעסער, יוצא זײַן פֿאַר די בעהעלפֿערס... און די בעהעלפֿערס האָבען אונז געלויבט, געזאָגט אַז מיר זענען וואַהלע, אויסגעצייכענטע יונגלעך. צעטוויפגענומען אונזערע גוטע שפּײַזען צו זיך אין די טאָרבעס אַרײַן, און אונז האָבען זיי אויסגעשטעלט שורות־ווײַז, ווי מע שטעלט אוים חיל און האָבען אַ קאָמאַנדעווע געטהון:

— נעמט זיך, יודישע קינדער, פֿאַר די הענד און מאַרש איבער דער בריק גלײַך אַהין אויף מעזשריטשער פּלאַץ. דאָרט וועט איהר זיך בעגעגענען מיט די ים־קאָטערס און דאָרט וועט מען זיך שלאָגען!

הורראַ ים־קאָטערס! — האָבען מיר אויסגעשריגען אַלע אין איין קול און האָבען זיך גענומען פֿאַר די הענד און האָבען זיך ראַפּטאָם אַ לאָז געטהון אין וועג אַרײַן שטאַרק האָפֿערדיג און זיכערליך — ווי אמת׳ע גבורים.

ג.

די ים־קאַטערס—אַזוי האָבען מיר גערופען די דרדקי תלמידים דערפאַר וואָס זיי זענען געווען קינדער קליינע, קורצע, אַלף־בית־יונגלעך, און האָבען אויסגעזעהן קעגען אונז, חומש־בחורים, ווי פליגען, ווי מערעשקעס. עס האָט זיך אונז אויסגעוויזען, אַז מיט איין בלאָז — פו! — מאַכען מיר פון זיי אַ תל. מיר זענען געווען בטוח, אַז זיי וועלען נאָר אונז דערזעהן ווי מיר זענען אָנגעוואָפּענט פון אויבען ביז אַראָב מיט שווערדען, פיילענבויגענס און ראָדביקסלעך, וועלען זיי געוויס חאַפּען די פיס אויף די פּלייצעס און וועלען געוויס מאַכען פליטה. אַ קלייניגקייט אַזעלבע גבורים, חומש־בחורים, וואָס אַלע יונגלעך פון די דרדקי חדרים האָבען געציטערט פאַר אונז אימת־מות, מורא געהאַט אַריינטרעטען אין אונזערע ד' אַמות; איהר שפּיעלט זיך מיט חומש־בחורים, ווערגעלעסען, מיט לאַנגע פיס?!...

שלאָגען מיט די ים־קאַטערס האָבען מיר זיך איינענטליך קיין־מאָל נישט געשלאָגען; נאָר על פי סברא האָבען מיר גערעכענט און געווען איבערצייגט, אַז מיט'ן קוק מאַכען מיר מיט די דאָזיגע קליינע ווערוויקעס אַ פאַרלענדונג, אַ סוף, אַ תל־עולם. חוץ וואָס מיר וועלען זיי גוט איינטיילען, אָנבּרעכען אויף אַלע זייטען, וועלען מיר נאָך נעמען ביי זיי רויב, דאָס הייסט מיר וועלען זיך צוטיילען מיט זייערע אָנבייסענס און לאָזען זיי אונז לאָדען צום ונתנה תוקף.

און פאַר גרויס קוראַזש און התפּעלות פון זיך אַליין און פון אונזער כח האָבען מיר זיך איינס דאָס אַנדערע אונטערגעשטופּט. דערלאַנגט אַלע מאָל אַ שטורך אין די פּלייצעס אַריין און אַ פּליאַסק פון אונטען, און אַנגב האָבען אונז טאַקי אונטערגעטריבען די חברה בעהעלפערס מיר זאָלען געהן אַ ביסעל גיכער:

— וואָס קריכט איהר ווי די וואַנצען? — האָבען זיי צו אונז געזאָגט און אַליין האָבען זיי זיך אַלע מאָל אָבגעשטעלט. אויפגעבונדען די טאָרבעס און פערזוכט די אָנבייסענס, שטאַרק געלויבט אונזערע מאכלים מיט אינזער ווישניק:

— אויסגעצייכענטער ווישניק! — האָבען זיי געזאָגט, איבערגעגעבען איינער דעם אַנדערן דאָס פלעשעל און געבולקעט בול־בול־בול פונ'ם העלזעל גלייך אין מויל אַריין.

— איין אַנטיק פון ווישניק! הערט איהר? טאַקי נאָר אַ חריפות! — — —

אַזוי האָבען געזאָגט די חברה בעהעלפערס, געלעקט די פינגער און שטאַרק אָבגעשטאַנען פון אונז, בעוויזען אונז פון דער ווייטען מיט די הענד מיר זאָלען געהן ווייטער! ווייטער!...

און מיר זענען געגאַנגען ווייטער און ווייטער איבער דעם גרויסען מעזשערישער פלאַץ, חאָטש דער ווינד האָט געבלאָזען אַלע מאָל שטאַרקער און שטאַרקער. דער הימעל האָט זיך רעכט פערחמאַרעט און אַ געדיכט קאַלט רעגענדיל האָט געשמיסען גלייך אין פּנים אַריין. פאַר קעלט האָבען אונז די הענד געדראָלען, געוואָרען בראָן און בלוי, און די שטיוועלעך האָבען זיך צעווייקט, געקוואַטשקעט אין דער בלאָטע. ליעדלעך האָבען מיר שוין לאַנג אויפגעהערט זינגען, און געפיהלט האָבען מיר זיך מיד און הונגעריג. זעהר־זעהר הונגעריג, און ס׳איז געבליבען מיר זאָלען זיך ערגיץ צוזעצען אויף אַ ווייל, אָברוהען זיך און טאַקי אין איין וועגס עפּיס איבערהאַפּען, נעמען אין מויל אַריין.

— וואו זענען דאָס אונזערע בעהעלפערס? — האָט זיך אָנגערופען איינער פון אונז.

— חאַפּט דער רוח די בעהעלפערס! די אָנבייסענס, די אָנבייסענס וואו זענען?...

און דער עולם האָט שטאַרק אָנגעהויבען צו מורמלען אויף די בעהעלפערס: „אַ בעלנות צונעמען אַלע אונזערע פּופּקעס מיט אַלע אונזערע לעבערלעך מיט די קיכלעך מיט די אייער מיט׳ן ביסעל ווישניק מיט די מ ז ו מ נ ע ע ט ל י כ ע ג ר א ש ע נ ס און אונז איבערלאָזען דאָ אַליין אויפ׳ן פוסטען פלאַץ, אויף דער קעלט, הונגעריג, פערחאַפּט מעגען זיי ווערען!״

— אַ מיתה משונה זאָל קומען אויף אונזערע בעהעלפערס!

— אַ חלירע זאָל קומען אויף אַלע בעהעלפערס פון דער גאַנצער וועלט!

— די כפּרה זאָלען זיי זיין פאַר אונזער מינדסטען נאָגעל!

— שאַ! שטיל זאָל זיין! אָן געהט אונזער שונא! אונזער פיינד.

— קליינע ווערוויקעס מיט גרויסע שטעקענס!

— די ים־קאַטערס! די ים־קאַטערס!

— הוררראַ ים־קאַטערס!...

און ווי מיר האָבען זיי דערזעהן אַזוי האָבען מיר זיך אַ לאָז געטהון צו זיי, ווי די בייזע הונגעריגע וועלף, גרייט געווען זיי דורס זיין, צערייסען אוף שטיקלעך. נאָר — — — עס האָט זיך געטראָפען מיט אונז איין אומגליק,

א גרויסער אומגליק, וואס קיינער האט דאס בשום אופן נישט געקאנט ארויסזעהן פריהער...

אז ס'איז נישט בעשערט, העלפען נישט קיין חכמות מיט קיין גבורה מיט קיין בריה'שאפטען. הערט א מעשה, וואס עס קאן זיך טרעפען.

ד

די ים־קאטערס, חאטש זיי זענען קליינע קורצע וועוויקלעך, אלף־בית־יונגלעך, נאר א פנים נישט קיין נארישע יונגלעך: איידער זיי זענען ארויס צו אונז אקעגען אויפ'ן פעלד, אויף דעם גרויסען מעזיטשער פלאץ אויף מלחמה, האבען זיי זיך אין דערהיים פריהער גוט צוגעלערנט, געמאכט רעפעטיציע הייסט עס... נאך דעם האבען זיי זיך אונטערגעפיטערט, איבערגעביסען הייסט עס... מיטגענומען מיט זיך ווארעמע מלבושים'לעך מיט נומענע קאלאשען; אנגעוואפענט זיך פון קאפ ביז פיס נישט ערגער פון אונז און אפשר נאך בעסער פון אונז... אויך מיט שווערדלעך און מיט פיילענבויגענס און מיט ראדביקסלעך, און האבען גארנישט געוואלט ווארטען ביז מיר וועלען אנפאלען אויף זיי, נאר זיי זענען בעסער אנגעפאלען אויף אונז, און האבען אונז גענומען ברעכען די ביינער — ווי אזוי מיינט איהר א שטייגער? פון אלע זייטען און אזוי געשמעיה'דיג, אז מיר האבען גאר קיין צייט געהאט אפילו זיך ארומקוקען, וואו מיר זענען אין דער וועלט, גארנישט בעמערקט תחילת אז זיי געהען אויף אונז נישט אליין נאר מיט זייערע בעהעלפערס, וואס האבען זיי אונטערגעגעבען היטץ:

— רעבענט זיך מיט די חומש־בחורים! קלאפט זיי, די ווערגעלעסען מיט די לאנגע פיס!

ס'פערשטעהט זיך, אז מיר האבען אויך נישט געשוויגען. ווי די גבורים האבען מיר זיך געשטעלט אקעגען די קליינע וועוויקעס, געבראכט זיי מיט די שווערדלעך, אנגעצויגען די פיילענבויגענס און אנגעשטעלט אויף זיי די ראדביקסלעך. נאר — אוי ווערה! — אונזערע שווערדלעך זענען געווען טומפ ווי האלץ, און ביז מיר האבען זיך א ריהר געטהון מיט די פיילענבויגענס האבען מיר שוין אנגעהויבען חאפען קלעפ ווי האלץ... פון די ראדביקסלעך שמועסט מען נישט: וואס קאן מען טהון מיט א ראדביקסעל אז דער שונא וויל נישט ווארטען ביז מע וועט איהם אמאל טרעפען. און פליהט אונטער און שלאגט דאס אייך ארויס פון די הענד — און געהט

טהוט איהם עפּים!

שלעכט. מיר האָבען געמוזט אַוועקוואַרפען דאָס גאַנצע כלי זיין: די שווערדלעך מיט די פייַלענבויגענס מיט די ראָדביקסלעך און נעמען זיך צום געשלעג ווי גאָט האָט געבאָטען, דאָס הייסט, מיר האָבען אָנגע־הויבען אַרבייטען פּשוט מיט די הענד, מיט די קולאַקעס. דער חסרון איז אָבער געווען וואָס מיר, אויסגעמידטע, אויסגעהונגערטע און איבערגעפּרוי־רענע האָבען זיך געשלאָגען אָהן אַ טאָלק, אָהן אַ פּלאַן און אָהן אַ שום אויבערהאַר, וואָרום אונזערע בעהעלפערס זענען דאָך געבליבען פון הינטען: זיי זענען מחילה געווען אונטערען גלעזעל און טאַקי שטאַרק בגלופין פון אונזער ביסעל ווישניק, פערחאַפּט זאָלען זיי ווערען!... און זיי, די קליינע וועוויריקעס, גוט אָנגעטהון און רעכט פערביסען, זענען געקראָכען גלייך אויף אונז פון דריי זייטען אַלע מאָל שטאַרקער און שטאַרקער, געשאָטען אויף אונז קלעפּ מיט קולאַקעס מיט בוכענציס; טאַקי די זעלביגע „בוכענ־ציס" וואָס מיר האָבען געהרעכענט איינטיילען זיי האָבען זיי אונז איינגע־טיילט... און זייערע בעהעלפערס זענען געגאַנגען דוקא אויף צו־פריהער און האָבען נישט אויפגעהערט אונטערצוגעבען זיי היץ:

— רעכענט זיך מיט די חומש־בחורים, קלאַפּט זיי, קלאַפּט זיי, די ווערגעלעסען מיט די לאַנגע פּיס!...

וועד איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט זיך אויסגעדרעהט מיט'ן הינטען צום פייַנד? — דאָס איז שווער צו זאָגען. איך ווייס נאָר, אַז מיר זענען געלאָפען, שטאַרק געלאָפען — הענדום פּענדום — צוריק אַהיים, אַ היים, קיין מאַזעפּעווקע; און זיי, די קליינע וועוויריקעס, נישט געדאַכט זאָלען זיי ווערען, זענען אונז נאָך־געלאָפען משוגענער־ווייז, געהוקעט און געטיוקעט און נישט אויפגעהערט צו לאַכען און צו שרייען אונטער אונזערע פּלייצעס:

— הוררא, חומש־בחורים! הוררא, ווערגעלעסען!! — — — —

ה.

געקימען אַהיים מידע, הונגעריגע, שלעפּעריגע, אָבגעריסענע, אָבגעשלי־ענע, צעש־אָגענע, צעהרג'עטע, האָבען מיר, גבורים, גערע־כענט, אַז טאַטע־מאַמע וועלען געוויס לעגען אויף אונז רחמנות, שענקען אַ לעקע... פּאַר די קלעפּ וואָס מיר האָבען געחאַפּט. צום סוף לאָזט זיך

אוים אז מיר האבען געלעבט אין טעות: מע האט אונז אין זינען געהאט אין דער ליִנקער פיאטע. דאנקען גאט, מיר זענען ארוים גליקליך אהן פעטש פאר די צעריסענע קאפאטקעלעך און פאר די אויסגעדרעהטע שטיוועלעך, פון דער מאמע בעזונדער און פונ'ם טאטען בעזונדער. און ערשט אויף מארגען האט אונז רעכט מכבד געווען דער רבי, ניסל דער קליינער פאר די ביילען וואס זענען געשטאנען ביי אונז אויף די שטערנס, און פאר די בלויע לאנטערנעס וואס אונטער די אויגען. מע האט אונז — ס'איז א בזיון צו דערצעהלען — אנידערגעלעגט איינציגוויַיז און דוקא מיט'ן פנים אראב און מע האט אונז ארייַנגעציִמבעלט מחילה אהין וואו עס דארף צו זיין. דאס הייסט נאט אייך א פערבייסונג טאמער איז קארג!... אונז האט אבער אויף קיינעם אזוי נישט פערדראסען, ווי אויף די בעהעלפערס אונזערע, ימח שמם וזכרם! טאטע-מאמע אז זיי בעשטראפען א קינד טהוען דאס אפשר מחמת געטרייַשאפט. א רבי לעגט אוועק און שמייסט אב מיט'ן קאנטשיק — דערויף איז ער א רבי און דערויף איז דאס א קאנטשיק... אבער די בעהעלפערס, ימח שמם! נישט גענוג זיי האבען אויפגעפרעסען אונזערע אלע אנבייַסענס, אויסקרענקען זאלען זיי דאס נאר, רבונו של עולם! נישט גענוג זיי האבען איבערגעלאזט אונז איינע אליין אין מיטען פעלד אויף גאטס בעראט, האבען זיי אונז בשעת שמייסען נאך צוגעהאלטען מיר זאלען נישט דריגען מיט די פיס!

*

*

אט אזוי האט זיך אויסגעלאזט אונזער יענער ל"ג בעומר. דאס איז געווען א וויסטער, א פינסטערער, א פ ע ר ש פ י ע ל ט ע ר ל"ג בעומר.

גַזְלָנִים

אַיין אויסערגעוויעהנליכע, נאָר אַיין אמת'ע מעשה פונ'ם חדר, ווי אַזוי תלמידים האָבען זיך אָבגערעכענט מיט אַ רבי'ן.

דערציעהלט לכבוד ל"ג בעומר

א.

— ער פאָפט נאָך?
— נאָך אַ מין פאָפען!
— טפו זאָל ער ווערען!
— וועקט איהם אויף! וועקט איהם אויף
— לייב־דרייב־אָבדירעק!
— שטעה אויף, מיין פויגעלע!
— עפען אויף דיין אויגעלע!

קוים וואָס איך ריים דורך די אויגען, הויב אויף דעם קאָפ, קוק מיך אַרום אויף אַלע זייטען און דערזעה אַ גאַנצע חאַליאַסטרע ווייסע־חברה'־ניקעס, מיינע חברים פונ'ם חדר. דאָס פענסטער איז אָפען און צוזאַמען מיט זייערע גלאַנצענדיגע אויגעלעך רייסען זיך אַריין מיט אַ פרייד און מיט אַ געלעכטער די ערשטע שטראַהלען פון דער ליכטיגער וואַרעמער פריה־מאָרגענדיגער זון. איך קוק מיך אַרום אויף אַלע זייטען.

— זעהט נאָר, ווי ער קוקט!
— ווי אַ זינדיגער מענש!
— האָסט אונז נישט דערקענט?
— האָסט פערגעסען אַז מיר האָבען היינט ל"ג־בעומר?

אַך! ל"ג־בעומר?... ווי אַ בליץ פליהט דורך דאָס וואָרט איבער

אַלע מײַנע אבֿרים. עס טהוט מיך אַ בריה און אַ טראָג אויף פֿון בעט, און איין כּהרף עין בין איך אויף די פֿיס. נאָך אַ מינוט בין איך אַן'אָנגעטהו־נענער, אַן'אײַנגעוואַשענער, אַ פֿערטיגער און זוך אויף די מאַמע. זי איז פֿערטראָגען מיט'ן אָנבײַסען און מיט די קלענערע קינדער.

— מאַמע, הײַנט איז ל"ג־בעומר.

— אַ גוט יום־טוב דיר. וואָס זשע ווילסטו?

— זאָלסט מיר געבען צושטײַער אויף דער סעודה.

— וואָס זאָל איך דיר געבען? מײַנע צרות? צי מײַנע ווייטיגען?

אַזוי זאָגט צו מיר די מאַמע און איז גרייט פֿון דעסטוועגען מיר געבען צושטײַער אויף דער סעודה. מיר דינגען זיך אַפֿילו: איך וויל וואָס מעהר; זי גיט מיר וואָס ווינציגער. איך וויל צוויי אייער; זאָגט זי: אַ קרענק אין די בייגער. הויב איך אָן מיט בייזען. שענקט זי מיר צוויי פּעטש. וויין איך. בעט זי מיך איבער מיט אַן'עפּעל. וויל איך אַ מאַראַנץ. זאָגט זי: טרפֿה'נער האַלז, וואָס נאָך ווערסט דו אויסטראַכטען?

און מײַנע חבֿרים פֿון יענער זײַט פֿענסטער זעצען די נשמה:

— ווערסט אַ מאָהל געהן, צי ניין?

— לייב־דרייב=אָבדירעק!

— דער טאָג שטעהט נישט!

— גיכער! גיכער!

— ווי אַ וויכער!

מיט גרויסע צרות קום איך דורך מיט דער מאַמע, חאַפּ דעם אָנבײַ־סען מיט מײַן חלק צושטײַער אויף דער סעודה און לויף אַרויס אַ פֿרישער, אַ לעבעדיגער, אַ פֿרעהליכער צו מײַנע חבֿרים אין ליכטיגען וואַרעמען אין דרויסען אַרויס, און אַלע אין=איינעם לאָזען מיר זיך באַרג=אַראָב אין חדר אַרײַן.

ב.

אין חדר איז אַ טומעל, אַ יריד, אַ געשריי ביז'ן הימעל. צוויי צעהנ־דלינג העלזער רעדען אַלע אויף איין מאָל. דער טיש איז פֿול מיט כּל־טוב. אַזאַ סעודה, ווי הײַנטיגען ל"ג־בעומר, האָבען מיר נאָך נישט געהאַט קיין מאָל נישט. אַ סעודה מיט בראָנפֿען און מיט ווײַן. דאָס האָבען מיר צו פֿערדאַנקען אונזער חבֿר בעריל־יאָסעל דעם ווײַנערס. אַ פֿלעשעל בראָנ־

פען האָט ער געבראַכט צו טראָגען, גוטען בראָנפען. און צוויי פלעש־לעך ווײַן האָט ער אויך געבראַכט צו טראָגען, אמת'ן ווײַן, ווימאַ־ראָזינג, יאָכעל דעם ווײַנער'ס אייגענע אַרבײַט. דעם בראָנפען — דאָס האָט איהם דער טאַטע געגעבען, און די צוויי פלעשלעך ווײַן האָט ער אַליין גענומען.

— וואָס הייסט אַליין גענומען?

— וואָס פערשטעהסט דו נישט, גוי'עשער קאָפּ? גענומען פון דער פאָליצע שטילערהייד, אַז קיינער זאָל נישט זעהן.

— סטייטש! הייסט דאָך עס גע'גנבה'ט.

— חכם בלילה! נו, איז וואָס?

— וואָס הייסט, איז וואָס? נו, און „לא תגנוב״?

— צוליעב יום־טוב'דיגער סעודה, בהמה?

— איז אַ מצוה גנבה'נען?

— אודאי! וואָס זאָגט איהר אויף דעם חכם פון דער מה־נשתנה?

— וואו שטעהט עס?

— ער וויל, איהר זאָלט איהם זאָגען, וואו סע שטעהט?

— זאָגט איהם, אַז סע שטעהט אין ספר פראַלניק.

— אין פרק „ויקח״.

— דף למד בים־באָם!

— ראש־חודש קרעמעניץ.

— חאַ־חאַ־חאַ!

— שאַט, קינדער, מאַזעפּאַ געהט!

מיט אַ מאָל ווערד שטיל, ווי צו דער שטילער שמונה־עשרה. אַלע זיצען מיר אַרום טיש, ווי די סטאַטקעס, ווי די נעבאַכלעך, שטילע, גאָל־דענע קינדער, קאָנען קיין צוויי נישט צעהלען, גאָט די נשמה שולדיג.

ג

מאַזעפּאַ — אַזוי הייסט דער רבי אונזערער. דאָס הייסט דער אמת'ער נאָמען זיינער איז גאָר ברוך־משה, נאָר מחמת ער איז אַראָבגעקומען צו אונז נישט לאַנג פון מאַזעפּעווקע, האָט איהם די שטאָדט אַ נאָמען געגע־בען „דער מאַזעפּעווקער״, און מיר חדר־יונגלעך, האָבען איהם פערקירצט

און ס'איז געוואָרען פון „מאזעפּעווקער" „כאזעפּא". איבריגענס, תּלמידים אז זיי קרוינען א רבי'ן מיט אזא שעהנעם נאָמען, האָט ער דאָס מסתּמא כשר פערדינט. לאָם איך איהם פאָרשטעלען:

א קליינעס, א טרוקענס, א דארס, א פערזעהעניש, איהר זאָלט זאָגען — א סימן פון א באָרד צי פון וואָנסעס צי פון ברעמען. נישט, חלילה, מחמת ער גאָלט זיי, נאָר גלאַט אַזוי, זיי ווילען נישט וואַקסען. זיי האָבען זיך אָנגעזעדט. דערפאַר אָבער האָט ער א פּאָר ליפּען און א נאָז, אי א נאָז! א קוילעטש, א האָרן, א שופר. און א קול האָט ער, ווי א גלאָק, א שאגת ארי, ברומט ווי א לייב! פון וואַנען נעמט זיך צו אזא מין בעשעפעניש אזא מורא'דיגע געמבע? און כח ווי נעמט זיך צו איהם אַזוי פיעל? אז ער נעמט אייך אָן מיט די דאַרע קאַלטע פינגער ביי דער האַנד, דערזעהט איהר יענע וועלט, און אז ער לאָזט אייך אַראָב א פּאַטש, פיהלט איהר איהם דריי מעת־לעת דורכאַנאַנד. לאַנג שמועסען מיט אייך האָט ער פיינט. פאַר דער מינדסטער זאַך, שולדיג נישט שולדיג, איז ביי איהם איין משפּט: לעג זיך!

— רבי! יאָסעל־יעקב־יאָסעל'ס האָט מיר א זעץ געטהון.

— לעג זיך!

— רבי, ס'א ליגען, ער האָט מיר פריהער דערלאַנגט מיט דער פּוס גלייך אין זייט אַריין...

— לעג זיך.

— רבי, חיים־בעריל־לאַפּעס האָט מיר אַרויסגעשטעלט א צונג...

— לעג זיך!

— רבי, שקר וכזב, אדרבא, ער האָט מיר געשטעלט א פייג...

— לעג זיך!

און איהר מוזט זיך לעגען. עס וועט אייך נישט העלפען קיין זאַך. אפילו אֶלי דער רויטער, וואָס איז שוין א בר־מצוה יונגעל, און א חתן, און טראָגט א זילבערנעם זייגער, נו, מיינט איהר, אז ער וועט נישט געשמיסען? אהא נאָך א מין! אֶלי זאָגט: אז אָט דאָס שמייסען, וואָס ער שמייסט זיך, וועט איהם אויספּאַלען באָקאָם. ער וועט זיך מיט איהם אמאָל, זאָגט ער, אָברעכענען, מיט מאזעפּען אזוי, אז ער וועט איהם, זאָגט ער, האָבען צו געדענקען אויף קינד'ס־קינדער! — אזוי זאָגט אונז אֶלי אַלע מאָל נאָך די שמיץ, און מיר געבען איהם צו:

— אָמן הלואי, פון דיין מויל אין גאָט'ס אויערן.

ד.

אָפּגעדאַוונט מיטן רבין, ווי דער שטייגער איז (אַליין דאַוונען לאָזט ער אונז נישט, ער ווייסט, אַז אָהן איהם וועלען מיר העבער האַלב איבערהיפּען), רופט זיך אָן צו אונז מאַזעפּאַ מיט זיין לייבען־שטימע:

— נו, קינדער, אַצונד וואַשט אייך און זעצט אייך צו דער סעודה, און נאָכ'ן בענטשען וועל איך אייך לאָזען פריי אויפ'ן שפּאַציר.

מיר זענען אַפילו געוואָהנט ל"ג־בעומר צו מאַכען די סעודה אויף יענער זייט שטאָדט, אויף דער פרייער לופט, אויף דער הוילער ערד, אונטער גאָט'ס הימעל, וואַרפען די פויגעלעך ברעקלעך ברויט, לאָזען זיי אויך וויסען, אַז ס'איז ל"ג־בעומר אויף דער וועלט. נאָר מיט מאַזעפּען מאַכט מע נישט קיין לאַנגע מהזקות. מאַזעפּאַ, אַז ער זאָגט: „זעץ דיך" — דאַרף מען זיך זעצען, אַנישט קאָן ער הייסען זיך לעגען...

— ברוכים היושבים! — זאָגט אונז דער רבי נאָך־דעם, ווי מיר האָבען געמאַכט המוציא.

— קומט מיט עסען — זאָגען מיר איהם פון יוצא וועגען.

— עסט געזונד — מאַכט ער צו אונז. — עסען וויל איך נאָך נישט, נאָר שהכל נהיה בדברו וואָלט איך, מהיכא־תיתי, אפשר מאַכען. וואָס איז דאָס ביי אייך דאָרטען אין פלעשעל? בראָנפען? — זאָגט ער און ציהט אוים די טרוקענע האַנד מיט די דאַרע פינגער צום פלעשעל בראָנפען און גיסט זיך אָן אַ גלעזעל, פערזוכט און פערקרימט זיך מיט די ליפּען אַזוי, אַז מיר זענען שטאַרקער פון אייזען, וואָס מיר שיסען נישט אוים קיין געלעכטער.

— וועמענס איז אַזאַ האַרבע זאַך? — פרעגט ער און נעמט נאָך אַ ביסעל. נישט קיין שלעכט ביסעל משקה, כ'לעבען. — און נעמט נאָך אַ ביסעל און טרינקט צו אונז לחיים.

— לחיים, קינדער, גאָט זאָל געבען, מיר זאָלען דערלעבען איבער אַ יאָהר און... און... און נישטאָ ביי אייך, וואָס צו איבערהאַפּען, פערבייסען? מילא, איך וועל זיך שוין וואַשען און לכבוד ל"ג־בעומר שוין מיט אייך אינאיינעם עפּים צובייסען...

וואָס איז דאָס געוואָרען מיט אונזער רבין? גאָר נישט דער מאַזעפּאַ! אויפגעלעגט, בערעדעווידיג, די בעקלעך פערצוויקעלט, די נאָז רויט און די אויגען גלאַנצען. ער קייעט און רעדט און ווייזט אויף די פלעשלעך ווימאָראָזיג.

— וואָס איז דאָס דאָרט ביי אייך פאר אַ וויין? פסח'יגער, אַ פנים? (ער פערזוכט, ציהט אוים די ליפּען) פססס! איין חריפות אין דער וועלט! (טרינקט) שוין לאַנג גישט געטרונקען אַזאַ וויין, כ'לעבען! (צו יאָסעל דעם וויינער'ס זוהן מיט אַ גלעזעלע) אַ רוח אין דיין טאַטענס קעלער אַריין, חע-חע! פאַרהאַן ביי איהם, האָב איך געזעהן, פעסלעך אָהן אַ שיעור. פעסלעך, על הגפן ועל פרי הגפן, און דוקא פון ריינע ראָזינקעס, חע-חע! לחיים, קינדער!... לאָז גאָט געבען, איהר זאָלט זיין עהרליכע פרומע יודען און איהר זאָלט... איהר זאָלט... אויפעפענען דאָס צווייטע פלעשעל... נעמט צו קאַפּעלעך, פאַר וואָס נעמט איהר נישט? און טרינקט לחיים. לאָז גאָט געבען, אַז... (ער בעלעקט זיך און די אויגען קלעבען זיך איהם) אַז... אַז... אַלדעס גוטס מיט כל ישראל...

ה.

אָבגעגעסען און אָבגעבענשט מזומן, רופט זיך אָן צו אונז מאַזעפּאַ און די צונג בעת־מעשה פלאָנטעט זיך ביי איהם:

— האָבען מיר, הייסט עס, מקיים געווען, האַ? די מצוה פון סעודת ל"ג־בעומר. נו, און וויטער? האַ?

— וויטער וועלען מיר געהן אויפ'ן שפּאַציר.

— האַ? אויפ'ן שפּאַציר? אויסגעצייכענט, למשל, וואוהין?

— אין שוואַרצען וועלדעל אַריין.

— האַ? אין שוואַרצען וועלדעל? אויסגעצייכענט גוט! איך געה אויך מיט אייך. אין אַ וואַלד שפּאַצירען געהן איז זעהר גוט, זעהר געזונד, מחמת אַ וואַלד... האַ? אָט וועל איך אייך געבען צו פערשטעהן דעם שכל פון אַ וואַלד...

און מיר לאָזען זיך געהן אַלע מיט'ן רבי'ן אונטער דער שטאָדט. תחלת איז אונז אַביסעל פריקרע, וואָס דער רבי געהט מיט אונז, נאָר פתח שין שאַ! און דער רבי געהט אין מיטען, מאַכט מיט די הענד און גיט אונז צו פערשטעהן דעם שכל פון וואַלד:

— די טבע פון וואַלד, פערשטעהט איהר מיך, דאָס הייסט, דער אויבערשטער האָט איהם שוין אַזוי בעשאַפען, אַז ער זאָל זיין פול מיט בוימער, און אויף זיי, אויף די בוימער הייסט דאָס, זאָלען זיין צווייגען,

און די צווייגען זאלען זיין בעוואקסען מיט בלעטלעך, גריגע הייסט דאס און זיי זאל'ען שמעקען, די בלעטלעך הייסט דאס, ארויסלאזען פון זיך א ריח ניחוח, א געשמאקען זעגעפטיגען ריח...

און בעת מעשה ציהט דער רבי מיט דער נאז דעם געשמאקען זעגעפטיגען ריח, חאטש מיר זענען נאך ווייט פונ'ם וואלד, און דער ריח איז דערווייַלע נאך עפּים נישט אזוי געשמאק און זעגעפטיג...

— הא? וואס שווייגט איהר? — מאכט צו אונז דער רבי. — זאגט עפּים א גוטע זאך, זינגט עפּים א ליעדעל. הא? איך בין אויך געווען א מאל א יונגעל א קונדס, ווי איהר, חע-חע, אויך געהאט א רבי'ן, ווי איהר, חע-חע...

דאס, וואס מאזעפּא איז געווען אמאל א קונדס, ווי מיר, און געהאט א רבי'ן, ווי מיר, קומט אונז אוים מאדנע ווילד און כמעט שווער צו גלויבען: מאזעפּא — א קונדס?! מיר קוקען זיך איבער און חיחיקען שטילערהייד. מיר שטעלען זיך פאר א בילד, ווי אזוי אונזער רבי מאזעפּא איז געווען אמאל א קונדס, געהאט א רבי'ן, און דער רבי פלעגט איהם... מיר האבען נאך מורא טראכטען אזא זאך... נאר איין אלי שטעלט זיך איין און גיט איהם א פרעג:

— רבי! אייער רבי פלעגט אייך אזוי שמייסען, ווי איהר שמייסט אונז?

— הא? נאך א מין שמייסען, חע-חע!

מיר קוקען אויפ'ן רבי'ן און איינם אויף דאס אנדערע און מיר פערשטעהען זיך... מיר העלפען איהם לאכען חע-חע אזוי לאנג, ביז מיר זענען שוין ווייט אונטער דער שטאדט, אינ'ם ברייטען פרייען פעלד, נישט ווייט פונ'ם שווארצען וועלדעל.

ו.

אין פעלד איז מחיה, א גן-עדן. גרין שמעקענדיגעס גראז. ווייסע קוויטעלעך. געלע שפרינקעלעך. גרינגע פליעגעלעך. און אויבען די בלאהע יארמעלקע האט זיך פערשפרייט אהן איין עק, און אקעגען דעם וואלד אנגעטהון יום-טוב'דיג, און אויף די בוימער די פויגעלעך שפרינגען פון איין צווייגעל אויפ'ן אנדער'ן און פישטשען, דאס גיבען זיי אונז אב א ברוך-הבא, סקאצעל קומט, בעגריסען אונז מיט'ן ליעבען פרייען טאג ל"ג-בעומר...

מיר זוכען אויס א שאטען אונטער א געדיכטען בוים, א שויץ פון דער ברענענדיגער זון און זעצען זיך אוים אלע אויף דער ערד, און דער רבי אין מיטען.

דער רבי איז מיעד פונ'ם וועג. ער טהוט א פאל אנידער אויף דער ערד, ציהט זיך אוים מיט'ן פנים ארויף. די אויגען קלעפען זיך איהם. די צונג קוים וואס זי פלאנטעט:

— איהר זענט טייערע גאלדענע קי־קינדער. די יודישע קינדער... צדיקים... איך האב אייך ליעב, און איהר האט מיך ליעב... א יא, איהר האט מיך לי־ליעב?

— אזוי ווי אויגענוועטיג — ענטפערט איהם אלי.

— הא? איך ווייס, אז איהר האט מיך לי־ליעב — זאגט איהם דער רבי.

— גאט זאל אייך אזוי ליעב האבען! — זאגט איהם אלי.

מיר ווערען דערציטערט און רופען זיך אן צו אלי'ן:

— גאט איז מיט דיר!

— נאראנים! — ענטפערט אונז אלי מיט א געלעכטער. — וואס האט איהר מורא? איהר זעהט דען נישט, אז ער איז בגלופין?...

— הא? — זאגט צו איהם דער רבי מיט איין אויג (דאס אנדערע אויג שלאפט שוין), — וואס זאגסט דו עפים אזעלבעם? צדיקים?... אלע צדיקים... אדרבה... מהיכא תיתי... דער שומר ישׂ־אל... חל־חל־חל... חררררססס...

און אונזער רבי ווערט אנטשלאפען געשמאק, און זיין חראפען לאזט זיך הערען פון זיין נאז, ווי א קול פון א שופר, ווייט אין וואלד אריין, און מיר זיצען אלע ארום איהם און עס ווערד אונז סומנע אויף דער נשמה:

— אט דאס איז אונזער רבי? אט דאס איז דער, וואס מיר ציטערן פאר זיין קוק? אט דאס איז מאזעפא?...

ז.

— קינדער! — מאכט צו אונז אלי. — וואס זיצען מיר, ווי די נאפא־דעיעם? לאמיר עפים צוטראכטען א שטראף פאר מאזעפען.

עס פאלט אז אויף אונז א פחד.

— וואָס האָט איהר מורא, נאַראָנים ? — זאָגט צו אונז נאָך אַמאָל אֶלי. איצטער איז ער געגליבען צו אַ מת, צו אַ בר־מינן.

מיר ווערען נאָך מעהר דערציטערט, און אֶלי דרש׳ענט וויַטער:

— איצט קאָנען מיר מיט איהם טהון, וואָס מיר ווילען. אַ גאַנצען ווינטער האָט ער אונז געשמיסען, ווי די שעפּסען, לאָמיר זיך חאַטש איין מאָל אין איהם נוקם זיין.

— וואָס ווילסט דו איהם טהון ?

— גאָר נישט. איך וויל איהם נאָר איבערשרעקען.

— מיט וואָס וועסט דו איבערשרעקען ?

— אָט וועט איהר באַלד זעהן, — זאָגט צו אונז אֶלי און שטעהט אויף פון דער ערד און געהט צו צום רבי׳ן און נעמט אַראָב פון איהם דעם גאַרטעל און רופט זיך אָן צו אונז:

— זעהט איהר ? אָט מיט זיין איינענעם גאַרטעל ווע׳לען מיר איהם צובינדען צום בוים אזוי, אַז ער זאָל זיך אליין נישט קענען אויפבינדען! נאָך דעם וועט איינער פון אונז צוגעהן צו איהם נאָהנט און אַריינשרייען איהם גלייך אין אויער אַריין: „רבי גזלנים!״

— וואָס זשע וועט זיין ?

— גאָרנישט. מיר וועלען אַנטלויפען, און ער וועט שרייען שמע ישראל.

— ביז וואַנען וועט ער שרייען ?

— ביז ער וועט געוואוינט ווערען.

און נישט לאַנג געטראַכט, נעמט אֶלי דעם גאַרטעל און בינדט איהם אַ האַנד אויף אַ האַנד און ביידע הענד צום בוים, און מיר שטעהען און קוקען און אַ שוידער געהט אונז איבער איבער׳ן לייב:

— אָט דאָס איז אונזער רבי ? אָט דאָס איז דער, וואָס מיר ציטערן פאַר זיין קוק ? אָט דאָס איז מאַזעפּאַ ?

— וואָס שטעהט איהר, ווי די לעהמענע גולם׳ס ? — זאָגט צו אונז אֶלי. — אַז גאָט האָט אונז געטהון אַ נס און מאַזעפּאַ איז ביי אונז אין די הענד, מאַ לאָמיר חאַפּען אַ טענצעל!

און מיר נעמען זיך אַלע ביי די הענד און מיר דרעהען זיך, ווי די ווילדע מענשען, אַרום אונזער רבי׳ן און טאַנצען און שפּרינגען, און זינגען, טאַקי נאָר ווי די משוגעים.

— עד כאן אומרים בשבת הגדול! — זאָגט אֶלי. און מיר שטעלען זיך אָב. און אֶלי געהט צו צום רבי׳ן, בויגט זיך אָן איבער איהם גאַנץ

נאָהנט און שרייט איהם אַריין אין אויער אַריין הויך, אויף אַזא קול, וואָס קאָן אויפוועקען אַ טוידטען:

— געוואַלד! רבי! גזלנים! גזלנים!! גזלנים!!!...

ח.

פיל אויסען בוינען לאָזען מיר זיך לויפען אַלע ווי איין מענש, האָבען מורא זיך אָבשטעלען אַפילו אויף איין רגע, מורא אַפילו אַ קוק טהון צוריק. אַ פּחד איז געפאַלען אויף אונז אַלע און אַפילו אויף אֶלי'ן חאַטש ער הערט נישט אויף צו שרייען אויף אונז:

— שוטים! נאַראָנים! בהמות! וואָס לויפט איהר?

— וואָס לויפסט דו?

— איהר לויפט, לויף איך.

אין שטאָדט ווענען מיר אַריין מיט איין אימפּעט און מיט אַ געשריי:

— גזלנים!!... גזלנים!!!...

מענשען האָבען דערזעהן אונז לויפען, לויפען זיי אונז נאָך. דער־זעהן, אַז מענשען לויפען, האָבען אַנדערע מענשען זיך געלאָזט נאָך יענע מענשען.

— וואָס לויפט מען?

— פון וואַנען זאָלען מיר וויסען? אַלע לויפען, לויפען מיר אויך.

קוים מיט צרות האָט זיך איינגעגעבען אָבשטעלען איינעם פון אונז, און אויף איהם קוקענדיג, זענען מיר שוין אַלע שטעהן געבליבען און נישט אויפגעהערט צו שרייען: גזלנים! גזלנים! גזלנים!..

— וואו? וואו? וואו?

— דאָרט, אין שוואַרצען וועלדעל, זענען אָנגעפאַלען אויף אונז גזלנים, געבונדען דעם רבי'ן צו אַ בוים, גאָט ווייסט, אויב ער לעבט נאָך...

ט.

אויב איהר זענט אונז מקנא, וואָס מיר זענען פריי, וואָס מיר געהען נישט אין חדר (דער רבי ליעגט קראַנק), איז אומזיסט. אומזיסט! — קיינער ווייסט נישט, ווי'עמען דער שוך קוועטשט... קיינער, קיינער ווייסט נישט, ווער זענען די אמת'ע גזלנים... מיר זעהען זיך במעט נישט איינס מיט דאָס אנדערע. און אז מיר בעגעגענען זיך, איז דאָס ערשטע: „וואָס מאַכט דער רבי?" (שוין אוים מאַזעפּאַ!) און אַז מיר דאַוונען, בעטען מיר גאָט פאַר'ן רבי'ן און וויינען, וויינען שטילערהייד: רבונו של עולם! רבונו של עולם!... און אַלי? — פרעגט אונז נישט אויף אַלי'ן. ימח שמו זאָל ער אייך ווערען, אַט דער אַלי!...

עפּילאָג

אַז דער רבי איז געזונד געוואָרען (אַ וואָך זעקס איז ער געלעגען אין היטץ און גערעדט מיט גזלנים) און מיר זענען געקומען אין חדר אַריין, האָבען מיר איהם קוים דערקענט. אַזוי שטאַרק האָט ער זיך איבערגעביטען. וואו איז אַהינגעקומען זיין לייבען־שטימע? דעם קאַנטשיק האָט ער ערגיץ פערוואָרפען. אוים — לעג זיך, אוים — מאַזעפּאַ. און אויפ'ן פנים האָט זיך אויסגעצויגען ביי איהם אַ שטילע ווייכע מרה־שחורה. אַ געפיהל פון חרטה גנבה'ט זיך אַריין צו אונז אינוועניג, און מאַזעפּאַ ווערט אונז מיט אַמאָל טהייער, איינגעבאַקען אין האַרצען. אַך, ער זאָל דאָס פירהאַלטען, אַ קרום וואָרט אונז זאָגען! גלייך ווי גאָרנישט געווען... נאָר פּלוצים שטעלט ער זיך אָב אין מיטען לערנען און בעט אונז מיר זאָלען איהם נאָך אַמאָל דערצעהלען, ווי אַזוי איז געווען די מעשה דעמאָלס, ל"ג־בעומר מיט די גזלנים. מיר פוילען זיך נישט און דערצעהלען איהם איבער נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל די איינגעחזר'טע מעשה אויף אויסוועניג, ווי אַזוי גזלנים זענען מיט אַמאָל אַרוים פון וואַלד, האָבען זיך אַרויפגעוואָרפען אויף איהם, געבונדען, געוואָלט קוילען מיט אַ מעסער, האָבען מיר זיך געלאָזט לויפען אין איינפעט אין שטאָדט אַריין און מיט אונזער געוואַלד האָבען מיר איהם געראַטעוועט...

דער רבי הערט אונז אוים ביז'ן סוף מיט צוגעמאכטע אויגען. נאָך־
דעם טהוט ער אַ זיפץ און אַ פרעג מיט אמאָל:

— ווייסט איהר פאַר געוויס, אַז דאָס זענען געווען גזלנים?

— וואָס דען זענען דאָס געווען?

— אפשר כת־ליצנים?...

און דעם רבינ'ס אויגען קוקען ערגיץ ווייט אין דער וועלט אריין, און עס מאַלט זיך אונז אוים, אַז אויף זיינע משונה גראָבע ליפּען שוועבט אַ מאָדנע חנפרע שמייכעלע...

דריי קעפּלעך

I.

אַ פּען פון אַ שרײַבער זאָל זײַן אַ פּענזיל פון אַ מאַלער אָדער ווענינ־סטענס אַן אַפּאַראַט פון אַ פאָטאָגראַף, וואָלט איך דיר, פרײַנד, געטראָגען אַ מתנה אַ בילד לכבוד שבועות אַ זעלטענע גרופּע פון דרײַ יונגע שעהנע, פּרעכטיגע קעפּלעך פון דרײַ אָרעמע, נאַקעטע, באָרפיסע יודישע קינדער. אַלע דרײַ קעפּלעך זענען שוואַרץ, די הערעלעך געגרײַזעלט, די אויגעלעך גרויסע, גלאַנצענדע, ברענענדע, און גלײַך ווי פערוואונדערט קוקען זיי אויף אייך און פרעגען בײַ דער וועלט אַ קשיא: למאי? איהר קוקט אויף זיי און איהר בעוואונדערט זיי און איהר פיהלט זיך קעגען זיי ווי פערזינדיגט, גלײַך ווי איהר זענט טאַקי שולדיג אין דעם, וואָס מע האָט זיי בעשאַפען — בעשאַפען נאָך דרײַ איבריגע נפשות אויף דער וועלט!...

די דרײַ שעהנע קעפּלעך — אַבראַמטשיק, מאָיסײַטשיק און דבורה׳קע — זענען צווײַ ברידער מיט אַ קלײַן שוועסטער׳ל. אַבראַמטשיק און מאָיסײַטשיק — דאָס האָט זיי דער פאָטער, פּײַסי דער אַיינבינדער, אַזוי פערצוויגען, אויפ׳ן רוסישען שטײַגער. ער זאָל זיך נישט שעמען פאַר זײַן ווײַב פּעסי און ער זאָל נישט זײַן אַזאַ ביטערער אָרעמאַן, וואָלט ער זיך אַלײַן אויך איבערגעמאַכט דעם נאָמען פון „פּײַסי דער אַיינבינדער" אויף „פּעטי פערעפּליאָטשיק". נאָר אַזוי ווי ער האָט אַ ביסעל מורא פאַר זײַן ווײַב פּעסי און אַזוי ווי ער איז, נישט דאָ געדאַכט, אַ גרויסער אביון, איז ער דערווײַל פערבליבען בײַ׳ם אַלטען נאָמען „פּײַסי דער אַיינבינדער", ביז ס׳וועט קומען אַמאָל די גוטע צײַט, יענע גליקליכע צײַט ווען עס וועט אַלםדינג ווערען אַנדערש, אַזוי ווי בעבעל זאָגט, און אַזוי ווי קאַרל מאַרקס זאָגט, און אַזוי ווי אַלע גוטע קלוגע לײַט זאָגען — דעמאָלס, אָ דעמאָלס וועט אַלם־

דינג אַנדערש זײַן!... נאָר ביז די גוטע גליקליכע צײַט וועט אַ מאָל קומען, מוז מען דערווײַל שטעהן פון כאור ביז שפּעט אין דער נאַכט און שנײַדען קאַרטאָן-פּאַפּיער, און קלעבען קעסטעלעך, שאַכטלען... און פּײַסי דער אײנבינדער שטעהט דעם גאַנצען טאָג אויף די פיס און שנײַדט קאַרטאָן-פּאַפּיר, און קלעבט שאַכטלען, און זינגט בעת מעשה אַלטע און נײַע יודישע און נישט יודישע לידעלעך, צום מײַסטען פרעהליך-טרויעריגע מיט אַ פרעהליך-טרויעריגען נגון.

— טאָמער וואָלסט דו אויפגעהערט אַמאָל דײַנע גוי'ישע לידעלעך?

אַ מענש האָט זיך עס אַ ביסעל פערליעבט אין גוים! זיצט מען איז אַרוים אין דער גרויסער שטאָדט, איז ער געוואָרען אַ גאַנצער גוי, מ'שטײַנם געזאָגט!...

II.

אַלע דרײַ, אַבראַמטשיק, מאָיסײַטשיק און דבורה'קע, זענען געבוירען און געוואַקסען אַלע אויף אײן אָרט — צווישען וואַנד און צווישען אויווען, אַלע דרײַ זעהען פאַר זיך אַלע טאָג אײנס און דאָס זעלבע: דעם פרעהליכען טאַטען, וואָס שנײַדט קאַרטאָן, קלעבט שאַכטלעך און זינגט נגונים, און די פערזאָרגטע אויסגעטריקענטע מאַמע, וואָס קאָכט און באַקט און קערט און רוימט, און איז קײן מאָל נישט פאַרטיג. בײדע זענען זײ שטענדיג אין דער אַרבײט: די מאַמע בײַ'ם אויווען, דער טאַטע בײַ די שאַכטלען. אויף וואָס דאַרף מען אַזוי פיעל שאַכטלען? ווער דאַרף עס אַזוי פיעל שאַכטלען? אַ פנים, אַז די גאַנצע וועלט איז פול מיט שאַכטלען?... אַזוי טראַכטען די דרײַ שעהנע קעפּלעך און קוקען שוין אַרוים, אַז בײַ'ם טאַטען זאָלען זיך שוין אָנקלויבען אַ סך אַ סך שאַכטלען און ער זאָל זײ נעהמען אַלע אויפ'ן קאָפּ און אין בײדע הענד — אפשר טויזענד שאַכטלען — און זאָל מיט זײ אַרויסגעהן אין מאַרק אַרײַן און קומען צוריק אָהן שאַכטלען, נאָר מיט געלד פאַר דער מאַמע און מיט בולקעלעך, בײגעלעך אָדער צוקערקעס פאַר די קינדער... אַ גוטער, אוי אַ גוטער טאַטע בײַ זײ, אַ גאָלד! די מאַמע איז אויך אַ גוטע, נאָר אַ בײזע. מע חאַפּט פון איהר אָפּט אַ זעץ, אַ שטורך אין זײַט, אַדרעה פאַר די אויערן. זי האָט פײַנט, אַז מע מאַכט איהר אָן „אַ הקדש". זי וויל נישט, אַז די קינדער זאָלען זיך שפּיעלען אין „טאַטע-מאַמע"; זי וויל נישט, אַז אַבראַמטשיק זאָל שנײַדען

די אַראָבגעפאַלענע שטיקלעך קאַרטאָן, אַז מאָיִסייטשיק זאָל גנבה'נען פּאַפּ ביי'ם טאַטען און אַז דבורה'קע זאָל באַקען ברויט פון זאַמד מיט וואַסער.. די מאַמע וויל, אַז די קינדער זאָלען זיצען שטיל, סטאַטעטשנע, די מאַמע ווייס נישט, אַ פּנים, אַז יונגע קעפּלעך אַרבייטען, אַז יונגע נשמות רייסען זיך, רייסען זיך — וואָהין?... אין דרויסען! צו דעם ליכט! צום פענסטער! צום פענסטער!

III.

סך־הכל איין פענסטער, איין שטיקעל פענסטער. אַלע דריי קעפּלעך שלאָגען זיך פאַר'ן שטיקעל פענסטער, און וואָס זעהט מען דאָרט? אַ וואַנד. אַ הויכע, אַ ברייטע, אַ גראָהע, אַ נאַסע וואַנד. שטענדיג, עביג איז זי נאַס. אַפילו זומער!... קומט אַמאָל אַהער די זון? געווים, קומט אַמאָל אַהער די זון. דאָס הייסט, נישט די זון אַליין, נאָר אַ שיין פון דער זון. און דעמאָ"ס איז אַ יום־טוב. אַלע דריי שעהנע קעפּלעך שפּאַרען זיך צום שטיקעל פענסטער, קוקען אַרויף, גאַנץ אויבען, און זעהען אַ לאַנגען שמאָלען בלאָהיי פּאַס, ווי אַ לאַנגע בלאָהע סטענגע.

— אָ! זעהט איהר, קינדער? אָט דאָס איז הימעל!

אַזוי זאָגט אַבראַמטשיק. אַבראַמטשיק ווייס. אַבראַמטשיק געהט אין חדר. ער לערנט שוין קמץ אַלף. דער חדר איז טאַקי דאָ נישט ווייט, די צווייטע שטוב, דאָס הייסט, די צווייטע טהיר. אַך! וואָס אַבראַמטשיק דערצעהלט זיך אָן פאַר חדושים פונ'ם חדר! אַבראַמטשיק דערצעה"לט, אַז ער האָט אַליין געזעהן, ער זאָל אַזוי זעהן אַלדעס גוטס, אַ גרויסען מויער פון סאַמע פענסטער פון אויבען ביז אַראָב. אַבראַמטשיק שווערט, אַז ער האָט אַליין געזעהן, ער זאָל אַזוי זעהן אַלדעס גוטס, אַ קוימען, אַ הויכען קוימען און פונ'ם קוימען געהט אַ רויך... אַבראַמטשיק דערצעהלט אַז ער האָט אַליין געזעהן, ער זאָל אַזוי זעהן אַלדעס גוטס, אַ מאַשינע, וואָס מע נעהט אויף איהר אָהן הענד... אַבראַמטשיק דערצעהלט, אַז ער האָט אַליין געזעהן, ער זאָל אַזוי זעהן אַלדעס גוטס, אַ וואָגען, וואָס פאָהרט אָהן פערד... און נאָך אַזעלכע נסים ונפלאות דערצעהלט זיי אַבראַמטשיק פונ'ם חדר, און שווערט זיך, ווי די מאַמע שווערט זיך — ער זאָל אַזוי זעהן אַלדעס גוטס... און מאָיִסייטשיק, און דבורה'קע הערען איהם און זיפצען און זענען איהם מקנא, וואָס אַלסדינג ווייס אַבראַמטשיק, אַלסדינג!

למשל אַבראַמטשיק ווייס, אַז אַ בוים וואַקסט. אמת, ער אַליין האָט נאָך, גלייך מיט זיי, קיין מאָל נישט געזעהן ווי אַזוי עס וואַקסט אַ בוים. נישטאָ קיין בוימער אויף דער גאַס. נישטאָ! ער ווייס אָבער (אין חדר האָט ער עס געהערט), אַז אויף אַ בוים וואַקסען פירות, — און דערפאַר מאַכט מען אויף אַ פרי „בורא פרי העץ”. אַבראַמטשיק ווייס (וואָס ווייס ער דען נישט?) אַז קאַרטאָפּלעס, למשל, אָדער אוגערקעס, אָדער ציבעלעס, אָדער קנאָבעל וואַקסען אויף דער ערד. — און דערפאַר מאַכען מיר אויף זיי „בורא פרי אדמה”. אַלסדינג ווייס אַבראַמטשיק! ער ווייס נאָר נישט, ווי און ווי אַזוי דאָס וואַקסט, וואָרום ער האָט דאָס נאָך, גלייך מיט זיי קיין מאָל נישט געזעהן, וואָרום אויף זייער גאַס איז נישטאָ קיין פעלד, נישטאָ קיין גאָרטען, נישטאָ קיין בוימער, נישטאָ קיין גרעזעל, — נישטאָ! נישטאָ! אויף זייער גאַס זענען דאָ גרויסע מויערן, גראָהע ווענד, הויכע קוימענס, וואָס סע געהט פון זיי אַרויך, און פענסטערלעך אַ סך אין יענעם גרויסען מויער, טויזענדער פענסטערלעך, און מאַשינעס וואָס נעהען אָהן הענד, און וואָגענס, וואָס פאָהרען אָהן פערד — אין ווייטער גאָרנישט! גאָרנישט!

אפילו אַ פויגעלע זעהט מען דאָ זעלטען. עס פערבלאָנזעט אַמאָל אַהער אַ וואָראָבייטשיק. איז ער גראָה אַזוי ווי די גראָהע וואַנד. פּיק=פּיק די גראָהע שטיינער, הויבט זיך אויף און פליהט אַוועק... פון עופות זעהען זיי אַמאָל אויף שבת אַ פערטעל עוף מיט אַ בלאַס אויסגעצויגען פיסעל. ווי=פיעל פיסלעך האָט אַנ'עוף? — זעלבסטפערשטענדליך, פיער! עלעהיי אַ פערד! אַזוי פסקנ'ט דער עלטערער אַבראַמטשיק, און אַבראַמטשיק ווייס דאָך אַלעס!... אַמאָל ברענגט די מאַמע פונ'ם מאַרק אַ קעפעל פון אַנ'עוף מיט אַרויפגענלאָצטע אויגעלעך איבערגעצויגען מיט אַ דין ווייס הייטעל... „ס'איז טוידט”— זאָגט דער עלטערער אַבראַמטשיק, און אַלע דריי קעפלעך קוקען איינס אויפ'ס אַנדערע מיט גרויסע שוואַרצע אויגען און זיפצען... געבוירען און אויפגעצויגען געוואָרען אין דער גרויסער שטאָדט, אינ'ם גרויסען מויער, אין גרויסער ענגשאַפט, עלענד און אַרמוט, האָבען אַלע דריי קינדער קיין מאָל נאָך נישט געהאַט קיין געלעגענהייט צו זעהן פאַר זיך לעבעדיגערהייד נישט קיין עוף, נישט קיין חיה, נישט קיין בהמה, אויסער אַ קאַץ. אַ קאַץ האָבען זיי אַנ'איגענע, אַ לעבעדיגע, אַ גרויסע קאַץ, גראָה ווי די גרויכע גראָהע נאַטע וואַנד... די קאַץ איז זייער גאַנץ פערגניגען. מיט דער קאַץ שפּיעלען זיי זיך שעה'ן לאַנג, טהוען איהר אָן אַ פאַטשיילע אויפ'ן קאָפּ, רופען זי „מחותנת'טע” און לאַכען, לאַכען אָהן אַ

טעור! דערזעהט די מאַמע און טיילט זיי איין: שענקט זיי — דעם אַ זעץ דעם אַ שטורך אין זייט, דעם אַ דרעה ביי'ם אויער. די קינדער צעגעהען זיך אויף זייערע ערטער, הינטערן אויוועז. דער עלטערער, אַבראַמטשיק, דערצעהלט עפּיס, און די קלענערע, מאָיסייטשיק און דבורה'קע, האָרכען; קוקען אויף זייער עלטערן ברודערל מיט גרויסע אויגען און האָרכען. אַבראַמטשיק זאָגט, אַז די מאַמע איז גערעכט. אַבראַמטשיק זאָגט, אַז מיט אַ קאַץ טאָר מען זיך נישט שפּילען, ווייל אַ קאַץ איז אַ טמא זאַך און אַ מזיק. אַלסדינג ווייס אַבראַמטשיק, אַלסדינג! ס'איז דען דאָ אַ זאַך אויף דער וועלט, וואָס אַבראַמטשיק זאָל נישט וויסען?

IV.

אַלסדינג ווייס אַבראַמטשיק. אַבראַמטשיק ווייס, אַז ס'איז דאָ אַ לאַנד אַ וויים לאַנד, זעהר אַ וויים לאַנד, וואָס מע רופט דאָס אַמעריקאַ. דאָרט, דאָרט, אין דעם אַמעריקאַ, האָבען זיי פריינד אַ סך און בעקאַנטע. דאָרט, אין דעם אַמעריקאַ, איז יודען, קיין עין־הרע, גוט און פרעהליך. אַהינצו, אין דעם אַמעריקאַ, וועלען זיי אַריבערפאָהרען, אם ירצה השם, איבער אַ יאָהר, אַז זיי וועלען בעקומען פון דאָרטען שיפס־קאַרטען. אָהן שיפס־קאַרטען קאָן מען אין אַמעריקאַ נישט פאָהרען, ווייל ס'איז אַ ים און אויפ'ן ים איז אַ שטורם־ווינד און עס וואַרפט מיט סכנות נפשות—אַלסדינג ווייס אַבראַמטשיק.

אַלסדינג! אַפילו וואָס אויף יענער וועלט טהוט זיך. למשל, ער ווייס, אַז אויף יענער וועלט איז דאָ אַ גן־עדן, פון יודענס־וועגען געוועהנליך; אין גן־עדן איז דאָ בוימער אַ סך מיט די שענסטע פירות; טייכען וואָס פליסען בוימעל; דימאַנטען און בריליאַנטען וואַלגערן זיך אין די גאַסען, בויג זיך אָן, נעם און שטופּ אָן פולע קעשענעס, און ערליכע יודען זיצען דאָרטען טאָג ווי נאַכט און לערנען און האָבען הנאה פון דער שכינה...

אַזוי דערצעהלט אַבראַמטשיק, און ביי מאָיסייטשיק'ען און ביי דבורה'־קען ברענען די אויגעלעך, און זענען מקנא זייער עלטערן ברודער'ל, וואָס ער ווייס אַלסדינג, אַלסדינג ווייס ער! אַפילו וואָס אויפ'ן הימעל טהוט זיך. אַבראַמטשיק שווערט, אַז צוויי מאָל אין יאָהר: הושענא־רבה אויף דער נאַכט און שבועות אויף דער נאַכט, שפּאַלט זיך דער הימעל. אמת, ער אַליין האָט נאָך קיין־מאָל נישט געזעהן ווי דער הימעל שפּאַלט זיך, ווייל

ס'איז נישטאָ בײַ זײ קײן הימעל, דערפֿאַר האָבען אָבער זײַנע חברים געזעהן. זײ שווערן, אַז זײ האָבען אַלײן געזעהן, זײ זאָלען אַזוי זעהן אַלדעם גוטס. זײ וועלען דאָך נישט שווערן אויף אַ ליגען. ווי טאָר מען שווערען אויף אַ ליגען? אַנ'עבירה, וואָס בײַ זײ אויף דער גאַס איז נישטאָ קײן הימעל. ס'איז דאָ אַ לאַנגער שמאָלער בלאָהער פּאַס, ווי אַ לאַנגע שמאָלע בלאָהע ס ט ע נ ג ע, וואָס קאָן מען אין אַזאַ שטיקעל הימעל זעהן, אַ חוץ צוויי דרײַ קלײנע שטערענדלעך מיט אַנ'אָבשײַן פֿון דער לבנה?... און כּדי צו איבערצײַגען זײַן יונגערן ברודער מאָיסײטשיק און זײַן קלײן שוועסטער'ל דבורה'קע, אַז סע שפּאַלט זיך דער הימעל, גײט אַבראַמטשיק צו דער מאַמע, שלעפּט זי פֿאַר'ן קלײדעל:

— מאַמע! אַיאָ, הײַנט שבועות אַרום האַלבע נאַכט שפּאַלט זיך דער הימעל?

— דעם קאָפּ וועל איך דיר שפּאַלטען!

געכאַפּט אַ מיאוס'ען פּסק פֿון דער מאַמע, וואַרט אַבראַמטשיק אויפ'ן טאַטען, דער טאַטע איז אַוועק אין מאַרק מיט אַ גאַנצען אוצר שאַכטלען.

— קינדער! אַ נו טרעפֿט, וואָס וועט הײַנט דער טאַטע ברענגען אַ מתנה פֿונ'ם מאַרק?

אַזוי זאָגט אַבראַמטשיק און די „קינדער" הײבען אָן „טרעפֿען", וואָס וועט דער טאַטע זײ ברענגען אַ מתנה פֿונ'ם מאַרק. זײ רעכענען אויס, אויף די פֿינגער אַלסדינג, וואָס ס'איז דאָ אין מאַרק, אַלסדינג, וואָס אַ מענשענס אויג קאָן זעהן און וואָס אַ מענשענס האַרץ קאָן גלוסטען: בולקעלעך און בײגעלעך און צוקערקעס — און קײנער האָט נישט געטראָפֿען און איהר וועט, האָב איך מורא, אויך נישט טרעפֿען. פֿײַסי דער אײנבינדער האָט געבראַכט צו טראָגען איצטיגעס מאָל נישט קײן בולקעלעך, נישט קײן בײגעלעך, נישט קײן צוקערקעס: גראָז האָט ער געבראַכט צו טראָגען; אַ פּאַק מיט גראָז, מאָדנע, לאַנגע, גרינע, שמעקענדיגע גראָזען.

און אַלע דרײַ שעהנע קעפּלעך, אַבראַמטשיק, מאָיסײטשיק און דבורה'קע האָבען אַרומגערינגעלט דעם פּאָטער:

— טאַטע! וואָס איז דאָס, אָט דאָס אָ?

— דאָס איז גרינס.

— וואָס הײסט דאָס גרינס?

— גרינס אויף יום־טוב. יודען דאַרפֿען יום־טוב גרינס.

— וואו נעמט מען דאָס, טאַטע?

— וואו מע נעמט עס? הם... אין מאַרק קויפֿט מען דאָס, אין מאַרק...

אַזוי זאָגט דער טאַטע, און ער צעוואַרפט דאָס גריניע שמעקענדיגע גראָז איבער דער נאָר־וואָס אויסגעקערט־געוואַשענע שטוב און ער קוועלט, וואָס ס'איז גרין און סע שמעקט, און ער זאָגט צו דער מאַמע פריילעך, ווי זיין שטייגער איז:

— פּעסי, אַ גוט יום־טוב דיר!

— מזל טוב, אַ נייער הקדש! די ממזרים זיינע וועלן שוין האָבן וואָס צו מיסטיגען!...

אַזוי ענטפערט איהם די מאַמע נישט צופריעדען ווי אַלע מאָל און שענקט ווי אַלע מאָל די קינדער דעם אַ זעץ, דעם אַ שטורך אין זייט, דעם אַ דרעה בייַם אויער. אַ מאָדנע מאַמע ביי זיי! קיינמאָל איז זי נישט צופריעדען, תמיד פאַראומערט, שטענדיג פערזאָרגט, פונקט דער היפך פון'ם טאַטען!

און די דריי שעהנע קעפּלעך קוקען אויף דער מאַמע, קוקען אויפ'ן טאַטען, קוקען איינס אויף דאָס אַנדערע. און אַז טאַטע־מאַמע קערעוועזן אָב אַ ווײַלע אויף אַ זייט, טהוען זיי זיך אַ וואָרף אַלע דריי אויף דער ערד, פאַלען צו מיט'ן פּנים צום שמעקענדיגען גראָז, קושען דאָס שמעקענדיגע גראָז, וואָס מע רופט דאָס גרינס, און וואָס יודען דאַרפען דאָס אויף יום־יום און וואָס מע קויפט דאָס אין מאַרק...

אַלסדינג איז דאָ אין מאַרק, אַפילו גרינס. אַלסדינג קויפט דער טאַטע. אַלץ דאַרפען יודען און אַלסדינג האָבען יודען. אַפילו גרינס!... אַפילו גרינס!...

גרינם אויף שבועות.

(אַ מעשה פאַר יודישע קינדער)

I.

ערב שבועות האָב איך אויסגעבעטען בײַ דער מאַמע עליה השלום, איך זאָל מיר אַלײן געהן אונטערן שטאָדט אָנרײַסען און ברענגען אַהײם גרינם אויף שבועות.

און די מאַמע האָט מיך געלאָזט אײנעם אַלײן געהן אונטערן שטאָדט, אָנרײַסען און ברענגען אַהײם גרינם אויף שבועות. לאָז זי האָבען דערפאַר אַ ליכטיגען גן־עדן.

אײן אמת'ע נסיעה קאָן מען אָנרופען נאָר די נסיעה, וואָס אַ מענש מאַכט אײנער אַלײן, אָהן חברים, אָהן אַ שום איבערשלאָג. איך בין מיר אײנער אַלײן, אַ פרײַ פויגעלע, אין דער גרויסער ברײַטער וועלט; איבער מיר איז די גאַנצע גרויסע בלאָהע יאַרמעלקע, וואָס מע רופט זי „הימעל"; מיר אײנעם אַלײן לײַכט די שעהנע ליכטיגע טאָג־מלכּה, וואָס מע רופט די „זון"; פון מײַנעטוועגען אַלײן האָבען זיך עס צעגויפגעקליבען דאָ אין פרײַען פעלד די אַלע זינגערס, מיט אַלע פײַפערס מיט אַלע שפּרינגערס, און נאָר צוליעב מיר אַלײן האָט זיך צענומען די שמעקענדיגע רויז, צעשפּרײט דער לאַנגער, דער געלער „סאָנישניק", צעצוויקעלט און צעשפּרעקעלט דאָס גאַנצע ברײַטע פעלד מיט אַלע אַנטיקלעך פון דער מילדער נאַטור. קײנער קוועטשט מיך נישט, קײנער שטערט מיר נישט, קײנער זעהט מיך נישט, אַ חוץ גאָט, און איך קאָן מיר טהון וואָס איך וויל: וויל איך — זינג איך מיר אַ שעהנעם „כּבקרת". וויל איך — שרײַ איך משוגענער־ווײַז און רײַם זיך אויפ'ן האַלז. וויל איך — לעג איך צענויף די האַנד ווי אַ שופר און בלאָז מיר אַ „תקיעה גדולה" און שפּיעל מיר אַ „טרובאַטש". וויל איך — טהו איך מיך גאָר אַ וואַלגער ווי איך שטעה

און גנעה אויפ'ן גרינעם גראָז און קאַטשעַ מיך אויף אַלע זייטען ווי אַ לאָ-שעקל. ווער וועט מיר זאָגען אַ דעה און ווער וועט מיך? איך בין פריי! איך בין פריי!

דער טאָג איז געווען אַזוי וואַרעם, די זון אַזוי שיין, דער הימעל אַזוי לויטער, דאָס פעלד אַזוי גרין, דאָס גראָז אַזוי פריש, און אויפ'ן האַרצען איז מיר געווען אַזוי גרינג און אויף דער נשמה אַזוי גוט, אַז איך האָב גאָר פערגעסען, אַז איך בין דאָ אַ ווילד פרעמדער און אַז איך בין ארויסגעקומען אהער צו — אָנרייסען גרינס אויף שבועות. און האָב מיר פאָרגעשטעלט, אַז איך בין דאָ אַ מושל, אַ פרינץ, און דאָס גאַנצע פעלד, וואָס מיין אויג חאַפּט אַרום, מיט אַלסדינג וואָס אין פעלד און אפילו מיט דעם גאַנצען בלאָהען שטיק הימעל—דאָס אַלעס געהער צו מיר, איך בין דערויף דער איינציגער בעל-הבית, און איך האָב דערויף צו שאַפען און ווייטער קיינער נישט, און ווי אַ מושל, וואָס איהם אַלעס געהערט און ער אויף אַלעס געוועלטיגט, הויבט זיך מיר אָן ווילען ארויסבעווייזען מיין ממשלה, מיין כח און מיין גבורה, אַלעס וואָס איך קאָן און וואָס איך וויל...

קודם כל געפעלט מיר נישט אָט דער לאַנגער דראַנג מיט דער געלער היטעל (דער סאָניַשניק), וואָס בעקומט מיט אַמאָל ביי מיר אין די אויגען אַ פּנים פון אַ שונא, אַ מין גלית הפלשתי, און די אַלע איבריגע פלאַנצונגען מיט שטעקלעך און אָהן שטעקלעך (כּאָב און פאַסאָלעס) — דאָס זענען לויטער שונאים, דאָס זענען די „פלשתים", וואָס האָבען זיך בעזעצט דאָ ביי מיר אויף מיין ערד, ווער האָט געשיקט נאָך זיי? און יענע נידעריגע, די גראָבע מיט די גרינע קוטשמעס, וואָס זיצען אַזוי געדיכט האַרט האַרט ביי דער ערד (קרויט), וואָס טהוען זיי דאָ די דאָזיגע קוטשמעס? זיי וועלען זיך נאָך אָנשכּור'ן און מאַכען מיר איין אומגליק... לאָזען זיי געהן אין דער ערד אריין — איך דאַרף זיי נישט! און בייזע מחשבות, ווילדע אינסטינקטען וואַכען אויף אין מיר, און אַ מאָדנער געפיהל פון נקמה נעמט מיך אַרום דורך און דורך, און איך הויב זיך אָן נוקם זיין אין די שונאים — און נאָך ווי אַזוי נוקם זיין!...

געהאַט האָב איך מיט זיך אויף אָנצורייסען גרינס אויף שבועות מיטגענומען כּלי זיין: אַ מעסערל מיט צוויי קלינגלעך און אַ שווערד, אפילו אַ הילצערנע נאָר אַ שאַרפע.

די דאָזיגע שווערד איז ביי מיר פערבליעבען פון „ל"ג-בעומר". און האָטש איך בין מיט איהר געגאַנגען ל"ג בעומר אויף מלחמה מיט מיינע

איבעריגע חברים אונטערן שטאדט, פון דעסטוועגען קאן איך אייך שווערן (איהר מעגט מיר גלויבען אהן א שבועה), אז זי האט נישט פערגאסען קיין איין טראפען בלוט. דאס איז געוועזן א כלי פון דעם כלי זיין, וואס דאס מיליטער טראגט בשעת שלום. ס'איז טאקי הייסט עס נישטא קיין שום סימן פון מלחמה, שטיל און רוהיג ארום און ארום, נאר גאר נישט, גלאט אזוי, פון „דרך־שלום" וועגען, לאזען זיך שטעהן צוגעגרייט שווערדען, ביקסען, הארמאטען, קאנאנען, פערד, סאלדאטען — הלואי זאל מען זיי נישט בעדארפען, ווי מיין מומע־עטיל פלעגט זאגען, בשעת זי האט געפרעגעלט מאלינעס...

II.

דאס איז ידוע אויף דער גאנצער וועלט, אז בשעת מלחמה ציעלט מען זיך טרעפען דעם עלטערן, דעם אפיציר; דעם געגעראל אז מע קען טרעפען איז נאך בעסער; דעמאלס פאלען שוין במילא די סאלדאטען אזוי ווי שטרוי. דערפאר וועט אייך שוין קיין חדוש נישט זיין, וואס איך בין צום אלעם ערשטען אנגעפאלען אויף דעם „גלית הפלשתי", איהם דערלאנגט מיט דער שווערד א געשמאקען האק איבער'ן קאפ מיט דער געלער היטעל און היבשע עטליכע זעץ פון הינטען, — און דער רשע האט זיך אויסגעצויגען ווי לאנג ער איז פאר מיינע פיס. נאך איהם האב איך אנידערגעלעגט נאך היבשע עטליכע געזונדטע רשעים, די שטעקענס פון זייערע הענד ארויסגעריסען און פערווארפען צו אלדע שווארצע יאהר, און די נידריגע די גראבע מיט די גרינע קוטשמעס האב איך גענומען צו דער ארבייט גאר אויף איין אנדער אופן: ווען איך האב געקאנט, — האב איך אראפגענומען די גרינע קוטשמע, און די איבריגע האב איך געטראטען מיט די פיס, געמאכט פון זיי א תל עולם!

בשעת מלחמה, אז דאס בלוט צעהיצט זיך און מע געהט אריין אין התפעלות, שניידט מען אויף וואס די וועלט שטעהט. אז מע האלט ביי פערגיסען בלוט, פערלירט מען זיך און מע ווייסט נישט וואו מע איז אין דער וועלט. דעמאלס לעגט מען נישט קיין כבוד אויף קיין עלטערס, מע קוקט נישט אויף קיין שוואכע פרוי, מע האט נישט קיין רחמנות אויף קיין קליינע קינדער, און בלוט, בלוט גיסט זיך אזוי ווי וואסער... איך, בשעת אנפאלען אויף דעם שונא, האב נאך נישט געפיהלט אין זיך אזא

כעס מיט אַזאַ ברען, ווי נאָך די ערשטע עטליכע גוטע קלעפּ, וואָס איך האָב איינגעטיילט דעם שונא; נאָר וואָס ווייטער האָב איך מיר אַלץ מעהר געהיצט, זיך אַליין אונטער־געגעבען אַלע מאָל מעהר חשק, און איך בין אַזוי אַריין אין דער אַרבייט, איך בין געוועזען אין אַזאַ עקסטאַז, אַזאַ רציחה, אַז וואָס ס'איז מיר געקומען פאַר די אויגען דאָס האָב איך געבראָכט, געשניטען אויף אַלע זייטען, און מעהר פון אַלעמען האָבען פון מיר געליטען נעבאַך „קליין־וואַרג"... די יונגע קיילעכיגע „אַרבוזלעך", „קאַבאַקלעך" מיט די גראָבע בייכלעך, די קליינע פּיצלעך, אוגערעקלעך, וואָס קריכען נאָר וואָס אַרויס פון דער גרינער „האָדענע" מיט די געלע נאָפּעלעך, זיי האָבען מיך צערייצט נאָר מיט זייער שטיל־שווייגען און מיט זייער קאַלטקייט; און איך האָב זיי איינגעטיילט אַזוי, אַז זיי וועלען מיך האָבען צו געדענקען: איך האָב געהאַקט קעפּלעך, געשניטען בייכלעך, געריסען אויף דער האַלב, געבראָכט אויף שטיקלעך, צעשלאָגען, צעהרג'עט, געמזיק'ט אויף טויט, לאָז מיך אַזוי וויסען שלעכטס ווי איך ווייס, פון וואַנען עס האָט זיך צו מיר גענומען אַזאַ רציחה! אומשולדיגע קאַרטאָפלעס נעבאַך, וואָס זענען געזעסען טיעף אין דער ערד, האָב איך פון דער ערד אַרויסגעגראָבען און האָב זיי מוסר מודעה געוועזען, אַז פון מיר בעהאַלט מען זיך נישט!... יונגען קנאָבעל מיט גרינע ציבעלקעלעך האָב איך אַרויסגעריסען מיט'ן וואָרצעל, רעטעכלעך זענען געפלויגען ביי מיר ווי די האַלעשקעס — און לאָז מיך גאָט שטראָפען אויב איך האָב נהנה געוועזען אפילו אַ שטיקעל רעטיך, וואָרום איך געדענק גאַנץ גוט פון דער מגילה די ווערטער: „ובבזה לא שלחו את ידם" — ראַבעווען האָבען יודען נישט געראַבעוועט... און אַלע מינוט, אַז דער יצר־הרע איז געקומען צו מיר און מיך אָנגערעדט, איך זאָל געניסען אַ ציבעלקע, פערזוכען אַ קנאָבעלקע, איז מיר דער פסוק פון דער מגילה געקומען אַ קעגען מיט די ווערטער, מיט'ן טראָפּ און מיט דער נגינה: ובבזה לא שלחו את ידם!... — און איך האָב נישט אויפגעהערט צו שלאָגען, האַקען, בראָקען, מזיק'ען, ממית'ען און שניידען אויף שטיקלעך יונג און אַלט, קליין און גרויס, אָרעם און רייך אָהן אַ שום רחמנות...

אַדרבה, איך האָב מיר פאָרגעשטעלט, אַז איך הער זייער שרייען מיט זייער וויינען מיט זייער בעטען זיך ביי מיר — און עס זאָל דאָס מיך אָנהויבען אַרען! מערקווירדיג — איך, וואָס האָב נישט געקאָנט זעהן ווי מע קוילעט איין עוף, ווי מע שמייסט אַ קאַץ, ווי מע בעליידיגט אַ הונד, ווי מע שלאָגט אַ פערד, זאָל איך זיין אַזאַ מין טיראַן, איין אַכזר?!...

נקמה! האָב איך אַ פּער'שכּור'טער נישט אויפגעהערט צו שריַען — נקמה! איך וועל זיך מיט אייך אָבּרעכענען פאַר יודיש בּלוט! איך וועל אייך שוין בּעצאָהלען פאַר ירושלים, און פאַר ביתר, און פאַר די יודען אין שפּאַניען מיט פּאָרטוגאַל, און פאַר די יודען וואָס אין מאַראָקאָ, און אויך פאַר אונזערע וואָס אין אומאַן אַמאָל און וואָס אין אַנדערע ערטער אויך היַינט... און פאַר די יודישע ספר תורה'ס, וואָס מע האָט צעריסען און פאַר די... אַי! אַי! אַי! געוואַלד! ראַטעוועט! ווער האַלט דאָס מיך פאַר'ן אויער?

צוויי רעכטע סטוסאַקעס פון אונטען און אַ פּאָר כּפול־שמונה'דיגע פּעטש פון פאָרנט האָבען מיך אין איין כהרף עין אויסגעניכטערט און איך האָב דערזעהן פאַר זיך אַ בּעקאַנטען פּאַרשוין, וואָס איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז ס'איז „אַחרים דער באַשטאַנשטשיק".

III.

אַחרים דער באַשטאַנשטשיק האָט פון קדמונים געהאַלטען אַ „באַשטאַן", אַ גאָרטען, אָדער אַ „באַקטשי", בּיַי אונז אונטערן שטאָדט. דאָס היַיסט ער האָט אָפּגעדונגען אַ דעסיאַטינע ערד און דאָרטען פערפיהרט אַ גאָרטען, געזעצט קאַווענעס און דיניעס, אוגערקעס און קאַרטאָפלעס, ציבעלעס און קנאָבעל און רעטעכלעך און שאר ירקות, און געהאַט דערפון שעהן פּרנסה.

פון וואַנען האָב איך געקענט אַחרימען? וויַיל ער האָט מיט אונז געהאַנדעלט, דאָס היַיסט ער פלעגט ליַיהען בּיַי מיַין מאַמען געלד אַלע ערב פּסח, און אַרום סוכּות־ציַיט פלעגט ער אָנהויבען בּיסלעכוויַיז פונ'ם פּדיון איַינצאָהלען, און דאָס געלד פלעגט פערשריבען ווערען בּיַי דער מאַמען אין גראָבען סדור אויף דעם לינקען טאָוועל (דאָרט איז געווען איהר גאַנצע בּוכהאַלטעריע) אין אַ זיַיט, אָבגעטרעטען פון אַחרימס וועגען אַ בּעזונדער פּלאַץ, אַ בּעזונדערע קאָנטע, און אָנגעציַיכענט פון אויבען מיט גרויסע אותיות: חשבּון אַחרים, און נאָך־דעם איז שוין געגאַנגען די חשבּונות: פון אַחרים אַ קערבּיל. פון אַחרים נאָך אַ קערבּיל. פון אַחרים צוויי קערבּלעך. פון אַחרים אַ האַלב קערבּיל, פון אַחרים אַ זעקעל קאַרטאָפלעס, און אַזוי וויַיטער... און חאָטש די מאַמע איז געווען אַ יודינע נישט קיַין גביר'טע, איין אַלמנה מיט קינדער, און האָט געלעבט פון „פּראָצענט", גאָר בּיַי אַחרימען קיַין פּראָצענט האָט זי נישט גענומען קיַין מאָל: ער פלעגט אונז צאָהלען מיט גאָרטען־וואַרג, אַמאָל מעהר אַמאָל וויניגער, מיר

האָבּען זיך מִיט אִיהם קײן מאָל נִישט געקריגט.

אִיז געװען אַ גערעט פלעגט ער אַלײן אָנשִׁיטען אונז אַ פולען קעלער מִיט קאַרטאָפּלעס און מִיט אוגערקעס אױפ׳ן גאַנצען װִינטער, און אַז נִישט פלעגט ער זיך אָבּבּעטען בּײ דער מאַמע:

— ניע װִיבּאַטשאַי, אַװראומִיבּע, בּאָ נע װראָדִילאָ! דאָס הײסט: האָבּ קײן פּאַראִיבּעל נִישט, אברהם׳ס װײבּ, ס׳אִיז נִישט געראָטען; און די מאַמע פלעגט אִיהם מוחל זײן דאָס מאָל און אָנזאָגען, אַז אִם יִרצה השם אױפ׳ן אַנדערן יאָהר זאָל ער נִישט זײן קײן דבר אַחר, און טאַקי אַזױ פלעגט זי אִיהם זאָגען כּהאי לישנא ממש:

— ליאַדיוש, אָחרִימאוּ סערדצע, יאַק בּאָה דאַסט נאַ טאָי האָד שאָב טי נע בּאוו סווינִיאַ!...

— דאָבּרע, אַװראומִיבּאַ, דאָבּרע! — פלעגט אִיהר אָחרִים אָבּגע־פּערן און האַלטען װאָרט: די ערשטע גרינע צִיבּעלעס מִיט׳ן ערשטען יונגען קנאָבּעל האָט ער תמיד געבּראַכט צו טראָגען אונז; די ערשטע יונגעטשקע קאַרטאָפּעלעך מִיט די ערשטע גרינע אוגערקעס זענען תמיד געװען בּײ אונז, גיכער װי בּײ די נגידים. און איך האָבּ נִישט אײן מאָל געהערט פון אונזערע שכנים און שכני׳טעס, אַז דער אַלמנה אִיז גאָר נִישט אַזױ שלעכט, װי זי מאַכט דעם אָנשטעל. „זעהט נאָר, מע טראָגט אִיהר אַרײן אין שטוב פון כּל טוב”... סע פערשטעהט זיך, אַז איך האָבּ דאָס בּאַלד אָבּגעטראָגען דער מאַמען אין אױער אַרײן, האָט זײ די מאַמע גוט אױסגעשאָלטען:

— זאַלץ זײ אִין די אױגען, שטײנער זײ אִין האַרצען! װער סע פערגִינט מִיר נִישט, דער זאָל אַלײן נִישט האָבּען! איך װִינש זײ אִיבּער אַ יאָהר אױף מײן שטײגער!

סע פערשטעהט זיך, אַז איך האָבּ בּאַלד אִיבּערגעגעבּען אונזערע שכנטעס, װאָס די מאַמע האָט זײ געװִינשעװעט... סע פערשטעהט זיך, אַז פאַר אַזעלכע װערטער זענען זײ געװען אױף דער מאַמע להרוג ולאבּד און אָנגערופען זי מִיט אַזאַ נאָמען, װאָס מִיר אִיז געװען אַ חרפּה צו הערען... סע פערשטעהט זיך, אַז מִיך האָט דאָס פערדראָסען און איך האָבּ דאָס בּאַלד אָבּגעטראָגען דער מאַמען, האָט מִיך די מאַמע מכבּד געװען מִיט צװײ פּעטש און אָנגעזאָגט, איך זאָל אױפהערען אַרום־טראָגען „שלח־מנות” פון אײנעם צום אַנדערן... פון די פּעטש האָבּ איך געװײנט, און דאָס װאָרט „שלח־מנות” האָט מִיר געפּיקט אין מוח: איך האָבּ נִישט פערשטאַנען פאַר װאָס רופט זי דאָס עפּיס „שלח־מנות”?

א יום טוב פלעגט זיין ביי מיר, אז איך פלעג דערזעהן פון דערווייטען אחרימען מיט די גרויסע שטיוואלעס און מיט דער גראבער ווייסער, ווארעמער, וואלענער סוויטע, וואס ער האט זי געטראגען זומער און ווינטער. דערזעהן אחרימען געהן, האב איך געוואוסט, אז דאס טראגט ער אונז אפולע פעלענע מיט גארטען־ווארג, און איך פלעג לויפען אין קיך אנזאגען דער מאמע די בשורה, אז אחרים איז געקומען.

IV.

בכלל דארף איך מודה זיין, אז צווישען מיר מיט אחרימען איז געווען א מין ליבע א פערבארגענע, א מין סימפאטיע, וואס מע קען זי נישט ארויסגעבען אין ווערטער. גערעדט האבען מיר צווישען זיך כמעט קיין מאל נישט; ערשטענס דערפאר, וואס איך האב נישט פערשטאנען זיין לשון און ער האט נישט פערשטאנען מיין לשון (דאס הייסט איך איהם האב פערשטאנען, נאר ער מיך מכות!) און צווייטענס האב איך מיך געשעמט; אזא גרויסער אחרים — ווי אזוי רעדט מען מיט איהם? פלעג איך דארפען אנקומען צו דער מאמען, זי זאל זיין צווישען אונז דער טאלמאטש.

— מאמע! פרעג איהם, פאר וואס ברענגט ער מיר נישט קיין ווײַנשעל?

— וואו זאר ער דיר נעמען ווײַנשעל? אין א באשטאן איז נישטא קיין ווײַנשעל.

— למאי איז נישטא אין א באשטאן קיין ווײַנשעל?

— ווארום אין א באשטאן וואקסען נישט קיין ווײַנשעל־בוימער.

— למאי וואקסען נישט אין א באשטאן קיין ווײַנשעל־בוימער?

— למאי, למאי — דו ביזט א געשלייערטע שיקסע! מאכט צו מיר די מאמע אוןווארפט מיר אויף א פאטש.

— אווראומיכא, נע בעיי דעטינא! — מאכט צו איהר אחרים און שטעלט זיך איין פאר מיר.

אט אזא מין ערל איז געווען אחרים און ביי איהם בין איך דאס גע־לעגען אצונד אין די הענד.

מיט'ן שכל בעדארף מען פערשטעהן, אז ס'איז מן הסתם אזוי געווען די מעשה: אחרים, אז ער איז אנגעקומען און דערזעהן ביי זיך אויפ'ן באשטאן אזא חורבן, האט ער תחלת בעדארפט נישט פערשטעהן וואס

טהוט זיך דא, דערזעהן אזא נפש ווי איך ארבייט מיט דער שווערד אויף אלע זייטען, האט אחרים בעדארפט איבערקלערען אויף מיר מי יודע וואס:— א נישט=גוטער, א שרעטעלע, איין אנשיקעניש, און האט געוויס זיך איבערגעצלמ'ט עטליכע מאל, נאר נאך=דעם, אז ער איז צוגעגאנגען נעהנ־טער און דערזעהן, אז דאס ארבייט אזוי געטריי דוקא א יודיש יונגעל און דוקא מיט א הילצערנע שווערד, האט ער מיך אנגענומען ביים אויער, נאר אזוי געשמאק, אז עס האט מיך צוגעצויגען צו דער ערד און איך האב אנגעהויבען שרייען נישט מיט מיין קול:

— אי! אי!! אי!! ווער ציהט דאס מיך פאר'ן אויער?

ערשט העט שפעטער נאך די רעכטע סטוסאקעס און נאך די אמת'ע פעטש, וואס אחרים האט מיר איינגעטיילט האבען מיר זיך בעגעגענט מיט די אויגען און האבען זיך ביידע דערקענט איינס דאס אנדערע, און מיר זענען ביידע געווען איבערראשט, געבליבען אהן לשון.

— אווראומיכענע דעטינא!? — האט אחרים אויסגעשריגען און האט זיך איבערגעצלמ'ט, און האט גענומען בעטראכטען די היזקות, וואס איך האב איהם דא אנגעארבייט. בעקוקט יעדע גראדקע מיט איטליכ'ס שטיקעל ערד און עס האט איהם אזוי אנגענומען ביים הארצען, אז עס האבען זיך איהם געשטעלט טרערען אין די אויגען. ער האט זיך אוועקגעשטעלט א קעגען מיר צעגויפגעלעגט ביידע הענד ביי זיך אויפ'ן בויך און א פרעג געטהון מיך נאר איין ווארט:

— זא שטשא? — פאר וואס קומט דאס מיר הייסט דאס...

ערשט דא האב איך צעקייט וואס פאר א חתונה איך האב אנגעאר־בייט און ווע מע ן איך האב אזוי שטארק גורם היזק געווען. און איך האב זיך אליין געפרעגט: „פאר וואס?" „פאר וואס?"...

— חאדים! — מאכט צו מיר אחרים און נעמט מיך אן פאר א האנד און איך בויג זיך צו צו דער ערד פאר שרעק, איך מיין את=את מאכט ער פון מיר א פרעזשעניצע. נאר אחרים טשעפעט מיך נישט; ער האלט מיך נאר שטארק פאר דער האנד, נאר אזוי שטארק, אז עס שפרינגען מיר די אויגען פונ'ם קאפ, און פיהרט מיך אב אהיים צו דער מאמע און דערצעהלט איהר אוים אלסדינג. און גיט מיך איבער אויף איהרע הענד...

י׳

זאָל איך אייך דערציילן, וואָס איך האָב געהאַט פון דער מאַמע? זאָל איך אייך אויסמאָלן איהר שרעק מיט איהר כעס מיט איהר ברעכען די הענד, בשעת אחרים האָט איהר איבערגעגעבען מיט אַלע פּיטשטשיווע־קעס דעם גאַנצען חורבן, וואָס איך האָב איהם אָנגעמאַכט אין באַשטאַן? אחרים האָט זיך נישט געפּוילט, גענומען דעם שטעקען און בעוויזען מיט איהם דער מאַמע, ווי אַזוי איך האָב געאַרבייט אַהער און אַהין אויף אַלע זייטען, ווי אַזוי איך האָב געהאַקט און געבראָקט און געשטאָכען און גע־טרעטען מיט די פיס און די קאַרטאָפלעס פון דער ערד אַרויסגעגראָבען און די האָרענע פון די אוגערקעלעך, נאָר וואָס אויפגעגאַנגענע אוגער־קעלעך... און פאַר וואָס? פאַר ווען?

— זאַשטשאָ, אָווראומיכאַ, זאַשטשאָ?...

מעהר האָט אחרים נישט געקענט רעדען; עס האָבען זיך איהם אַ פנים געשטעלט די טרערען אין האַלז.

דעם רעכטען אמת מוז איך אייך זאָגען, קינדער, איך וואָלט בעסער געוואָלט זיין געפּאַטשט פון אחרים'ס הענד, איידער האָבען דאָס וואָס איך האָב געהאַט פון דער מאַמע פאַר שבועות און פונ'ם רבין נאָך שבועות... היינט די בזיונות, וואָס איך האָב נאָך־דעם געהאַט אַ גאַנץ קיי־לעכיג יאָהר פון מיינע חברים אין חדר, וואָס האָבען מיר צוגעזעצט זעהר אַ לייטישען נאָמען: „באַשטאַנטשיק", „יוסעל באַשטאַנטשיק"!... דער דאָזיגער שעהנער נאָמען איז מיר פערבליבען העט־העט כמעט ביז דער חתונה...

אָט ווי אַזוי איך בין געגאַנגען רייסען גרינס אויף שבועות.

„צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים"

(גֶעדאַנקֶען פֿון אַ נאַריש יונגעל)

א

— זאָלסט זײַן אַ וואוהל יונגעלע, וואָלסט דו אונז גֶעהאָלפֶען אָנרײַ־בען חרײַן, בִּיז מִיר ווֶעלֶען פאַרטִיג ווֶערֶען מִיט דִי פִּיש לכבוד דֶעם הֵיילִיגֶען יום טוב.

אַזוי מאַכט צו מִיר דִי מאַמֶע עֶרב שבועות נאָך האַלבֶען טאָג, און אִין־אֵיינֶעם מִיט דֶער קֶעכִין שאָבט זִי דִי פִּיש צו דֶער מִילכִיגֶע סעודה, נאָך לֶעבֶעדִיגֶע, נאָך צאַפּעֶלדִיגֶע פִּיש! וואָס אַז מֶע האָט זִי אַרײַנגֶעלֶעגט אִין אַ שִיסֶעל, אַ גרויסֶע לײַמֶענֶע גֶעגלײַזטֶע שִיסֶעל מִיט וואַסֶער האָבֶען זִי זִיך נאָך גֶעוואָרפֶען.

מֶעהר פון אַלֶע האָט זִיך גֶעוואָרפֶען אַ קלײַן קאַרֶעסֶעל נֶעבאַך מִיט אַ גרויס בײַכֶעלֶע, מִיט אַ קײַלֶעכִיג מוילכֶעל און מִיט רויטֶע אויגֶעלֶעך. דאָס דאָזִיגֶע קאַרֶעסֶעל האָט שטאַרק חשק גֶעהאַט אַ פּנים צורִיק אִין טײַך אַרײַן, האָט זִיך עֶס גֶעוואָרפֶען, גֶעשפּרונגֶען פון שִיסֶעל אַרויס, גֶעעֶפֶענט דאָס מוילכֶעל, גֶעפּאַטשט מִיט׳ן עֶק׳ל און גֶעשפּרִי׳צט מִיר דאָס וואַסֶער גלײַך אִין פּנים אַרײַן: „יונגֶעלֶע, ראַטֶעווע מִיך!... ראַטֶעווע מִיך!..."

אִיך ווִיש אוים דאָס פּנים און נֶעם זִיך צו דֶער אַרבֵּייט רײַבֶּען חרײַן אויף יום טוב, און טראַכט מִיר: „אָרֶעם קאַרֶעסֶעל וואָס דו בִּיזט! אִיך קאָן דִיר גאָרנִישט טהון... אָט וועט מֶען דִיך נֶעמֶען צו דֶער אַרבֵּייט. מֶע וועט דִיך אָבשאָבֶען, וועט מֶען דִיר אויפטרֶענֶען דאָס בײַכֶעלֶע. אויס־טרויבֶערן דִי קִישקֶעלֶעך. נאָך דֶעם וועט מֶען דִיך צֶעשנײַדֶען אויף שטִיק־לֶעך, אַרײַנלֶעגֶען אִין טֶעפֶּעל אַרײַן, בֶּעזאַלצֶען און בֶּעפֶּעפֶערן, אַוועק־שטֶעלֶען אויפ׳ן פֵייֶער און קאָכֶען און פּרֶעגלֶען און בּראָטֶען און בּראָטֶען און בּראָטֶען"...

— אַ רחמנות, זאָג איך צו דער מאַמע, אַ צער בעלי חיים.

— אויף וועמען אַ צער בעלי חיים?

— אויף די פישעלעך.

— ווער האָט דאָס דיר געזאָגט?

— דער רבי.

— דער רבי?

זי קוקט זיך איבער מיט דער קעכין, וואָס העלפט איהר שאָבען די פיש און ביידע צעלאַכען זיך.

— דו ביזט אַ נאַר און דיין רבי איז נאָך אַ גרעסערער. חאַ־חאַ... רייב דעם חריין, רייב!

אַז איך בין אַ נאַר — דאָס ווייס איך. דאָס זאָגט מיר די מאַמע אַלע מאָל. און דער טאַטע אויך. און די ברידער אויך. און די שוועסטער אויך. נאָר אַז דער רבי איז נאָך אַ גרעסערער נאַר, ווי איך — דאָס איז ביי מיר אַ נייעס.

ב.

איך האָב אַ חבר פינילע, אַ שוחט׳ס אַ יונגעל. בין איך געקומען אַמאָל צו איהם צו גאַסט און האָב דערזעהן ווי אַ קליין מיידעל האָט געבראַנגט צו זיי צו טראָגען, אַ גרויסען גאַלאַנאַנסקען האָהן, געפּענטעט די פיס מיט שטריקלעך. מיין חבר׳ס פאָטער, דער שוחט, איז געשלאָפען, און דאָס מיידעל איז געזעסען ביי דער טהיר און געוואַרט. דער האָהן, אַ יונגאַטש מיט ביינער, האָט זיך געריסען נעבאַך פונ׳ם מיידעל׳ס הענד, געדריגעט מיט די געזונדטע פיס איהר אין בויך אַריין, דערלאַנגט אַ פּיק איהר אין האַנד אַריין, אַרויסגעלאָזט אַלע מאָל אַ „קאָ־קאָ־קאָ״ פונ׳ם האַלז — גע־פראָטעסטירט ווי ווייט מעגליך. דאָס מיידעל איז אָבער אויך נישט געווען קיין פראָמאַך. האָט זי דעם האָהנ׳ס קעפּעל אַריינגעלעגט צו זיך אונטערן אָרעם, געגעבען איהם אַלע מאָל אַ שטורך מיט׳ן עלענבויגען און אַ זאָג דערביי:

— זיץ אין געהאַקטע וואונדען.

און ער האָט זי געפּאָלגט און געזעסען אין געהאַקטע וואונדען.

נאָך דעם אַז דער שוחט איז אויפגעשטאַנען, האָט ער געוואַשען די הענד און אַרויסגענומען דעם חלף. ער האָט מיט אַ וואונק געהייסען זיך

דערלאַנגען דעם האָהן. איך האָב דערזעהן, אַז אויפ'ן בחור איז געקומען אַ נייַע הויט. עס האָט זיך איהם אַ פּנים אויסגעוויזען, אַז דאָס בינדם מען איהם אָב די געפּענטעטע פיס, און מע לאָזט איהם אָב פּרייַ, צו זיינע היהנער, צו דער פּראָסע און צו דער קאָרעטע מיט וואַסער. צום סוף האָט איהם דער שוחט אַ גנעם געטהון זיך צווישען די פיס, מיט איין האַנד פערדריסען איהם דאָס קעפּעל, מיט די אַנדערע אויסגעפּליקט איהם עטליכע פעדערלעך איהם אַ טובה געטהון און געמאַכט אַ ברכה — און חיק — מיט'ן חלף איבערן האַלז, אָבגעצאַפּט אַ ביסעל בלוט אין אַש אַריין און אַ שליידער פון זיך. איך האָב געמיינט ער וועט צושאָטען ווערען.

— פיני! דיין טאַטע איז אַ גוי — זאָג איך צו מיין חבר.

— מיט וואָס איז ער אַ גוי.

— נישטאָ ביי איהם קיין „צער בעלי חיים“.

— איך האָב גאַר נישט געוואוסט, אַז דו ביזט אַזאַ חכם — זאָגט צו מיר מיין חבר און טראָגט מיר אונטער אַ גאַנץ שעהנע פייג גלייך אונטער דער נאָז.

ג.

אונזער קעכין איז אַ בלינדע אויף איין אויג. מע רופט זי „פרומע מיט'ן אויגעל“. אַ מויד אָהן אַ האַרץ. איין מאָל האָט זי אָבגעשמיסען די קאַץ מיט קראָפּיווע דערפאַר, וואָס האָט זיך איהר אויסגעוויזען, אַז די קאַץ האָט אוועקגעשלעפּט אַ לעבערל פונ'ם זאַלץ־ברעטעל. צום סוף אַז זי האָט איבערגעצעהלט נאָך אַמאָל די עופות מיט די לעבערלעך, האָט זיך אויסגעלאָזט, אַז זי האָט געהאַט אַ טעות. זי האָט גערעכענט אַז מע האָט געקוילעט זיבען עופות, האָט בעדאַרפט זיין נאָך איהר חשבון זיבען לעבערלעך, און ס'איז נאַר געווען זעקס עופות. און ווי באַלד אַז זעקס עופות, דאַרף דאָך מעהר נישט זיין אַז זעקס לעבערלעך. — גאָטס נסים !... אומזיסט חושד געווען אַ קאַץ.

קענט איהר מיינען, אַז פרומע האָט זיך גענומען צום האַרצען, געגאַנגען מסתמא איבערבעטען די קאַץ! ווייס איך וואָס — פערגעסען, אי זי האָט פערגעסען, אי די קאַץ האָט פערגעסען. אין אַ פּאָר שעה אַרום איז די קאַץ געזעסען גאַנץ סטאַטעטשנע אויפ'ן פּריפּעטשיק און בעלעקט זיך גלייך ווי ס'איז גאָרנישט געווען. נישט אומזיסט זאָגט מען, אַ קאַצענער מוח.

איך האָב אָבער נישט פֿערגעסען. ניין, איך האָב נישט פֿערגעסען. איך זאָג צו אונזער קעכין: „אומזיסט געשמיסען אַ קאַץ. אומזיסט גענומען אויף זיך אַן עבירה — „צער בעלי חיים”. גאָט וועט דיך שטראָפֿען”.

— וועסט נישט אַוועקגעהן? אָט גיב איך דיר מיט דער האַנד־שירקע איבער’ן פּנים!

אַזוי זאָגט פֿרומע מיט’ן אויגעל און גיט צו:

— רבונו של עולם! פֿון וואַנען נעמען זיך אַזעלכע נאַרישע קינדער אויף דער וועלט?...

ד.

דאָס איז געווען איבער אַ הונד, וואָס מע האָט איהם אָפּגעקאַכט מיט זודיג וואַסער. טאַקי זי, די אייגענע „פֿרומע מיט’ן אויגעל”. אַך, האָט איהם וועה געטהון דעם הונד! פֿריהער האָט ער געקוויטשעט, געשריגען, געבילט מיט סכנות נפשות, איינגעלעגט די וועלט. דאָס גאַנצע שטערטעל איז זיך צונויפֿגעלאָפֿען אויף זיין בייז וואונדער און געלאַכט, און געלאַכט. די אַלע איבריגע הינד וואָס אין שטעדטעל האָבען זיך אָבגערופֿען, איטליכער פֿון זיין מיסט, און איטליכער אויף זיין שטייגער, גלייך ווי מע פֿרעגט ביי זיי אַ דעה... נאָך דעם אַז דער אָבגעקאָכטער האָט זיך גוט אויסגעקוויטשעט, האָט ער אָנגעהויבען וואָיען, אונטער־האַווקען, לעקען די פֿערוואונדעטע פֿעל און ווייגען שטילערהייד. עס האָט מיך אָנגענומען ביים האַרצען. איך געה צו צו איהם, איך וויל איהם שענקען אַ גלעט:

— נאַ, סירקאָ!

דער הונד האָט דערזעהן, אַז איך הויב אויף די האַנד, האָט ער זיך אויפֿגעחאַפּט ווי נאָך אַמאָל איין אָבגעבריהטער, צעגויפֿגענומען דעם עק און איז אַוועק — אַוועק.

— סטאַי, סירקאָ! פּרוב איך מיך איהם איינשטילען מיט ווייבע רעד — וואָס אַנטלויפֿסט דו, נאַרעלע. איך וויל דיך דען טשעפּען?...

אַ הונד בלייבט אַ הונד, אַ שטומע צונג. ער ווייסט נישט פֿון קיין „צער בעלי חיים”.

דערזעהט דער טאַטע, אַז איך פּאָרע זיך מיט’ן הונד, גיט ער מיר אַ רעכטע פּאָרציע:

אין חדר אַרײַן, דו הינט־שלעגער!...
בין איך שוין נאָר דער הינט־שלעגער.

ה.

און דאָס איז געװען איבער צװײ פײגעלעך. צװײ פּשוטע, קלײנע פײגעלעך, װאָס צװײ שקציב׳לעך, אײנער אַ גרעסערער, דער אַנדערער אַ קלענערער האָבן דערהרג׳עט. די צװײ פײגעלעך, אַז זײ זענען אַראָפּגעפאַלן אויף דער ערד, האָבן זײ נאָך געלעבט, געזעסן צעלאָזט די פעדערלעך, געציטערט נעבאַך און געפּלאַטערט מיט אַלע אברים.

— ריהר זיך, דו מאַפּס! — האָט דאָס גרויסע שײגעצל אַ זאָג געטהון צום קלענערן שײגעצל, און זײ האָבן גענומען די אונטערגעשלאָגענע פײגעלעך אין די הענד אַרײַן און האָבן זײ געשלאָגען מיט די קעפּ־לעך אין בוים אַרײַן, װי מיר אַ שטײגער שלאָגן די הושענא׳ס אין שטענדער אַרײַן, ביז די פײגעלעך זענען אויסגעגאַנגען.

— װאָס טהוט איהר דאָס! האָב איך מיך נישט געקאָנט אײנהאַל־טען און האָב מיך אײנגעשטעלט צוצולויפען צו די שקצים׳לעך.

— חיבאַ שטשאָ? װאָס איז דען? — האָבן זײ מיר געענטפערט גאַנץ רוהיג — צעזש װאָראָבצי! ס׳איז דאָך נישט מעהר הײסט דאָס װי פײגעלעך, פּראָסטע פײגעלעך.

— און אַז פײגעלעך איז װאָס? אויף אַ פײגעלע איז דען נישט קײן רחמנות, קײן „צער בעלי חיים?“

בײדע שקצים האָבן זיך עפּיס מאָדנע איבערגעקוקט. און גלײך װי זײ האָבן זיך אויפגעכאַפּט נאָך פון פריהער, האָבן זײ מיך גענומען צו דער אַרבײט...

אַז איך בין געקומען אַהײם, האָט מײַן קאָפּקעלע אויסגעזאָגט די גאַנצע מעשה. דאָס מיר דער טאַטע מקיים פּסק געװען לויט מײַן פער־דינסט.

— אָבנעריסענער נאַר! שרײַט אויף מיר דער טאַטע.

מילא „אָבגעריסענער נאַר“ בין איך איהם מוחל. פאַר װאָס קומט מיר אָבער פּעטש?!..

ו.

פאַר וואָס קומט מיר פּעטש? זאָגט דען נישט דער רבי אַליין, אַז אַלע בעשעפענישען זענען ביים אויבערשטען טהײַער? אַפילו אַ פליג אויף דער וואַנד טאָר מען נישט זאַמשעפּען, זאָגט ער, איבער „צער בעלי חיים". אַפילו אַ שפּין, וואָס איז שוין אַ מזיק, טאָר אויך אַ מענש נישט הרגנען. און ער זאָגט דאָס מיט אַ טעם: „ווען ס'זאָל איהם קומען, זאָגט ער, מיתה, וואָלט איהם גאָט אַליין הרגנען"...

פרעגט זיך אַ קשיא: „גוט. ווי באַלד אַזוי, הײַנט למאי קוילעט מען אָכסען, קעלבלעך, שאָף און עופות אַלע טאָג?..."

און נישט נאָר בהמות, חיות און עופות — מענשען הרג'נען זיך דען נישט איינס דאָס אַנדערע? אָט בשעת „פּאָגראָם" האָט מען דען נישט גע־וואָרפען קליינע קינדער, עופה'לעך, פונ'ם בוידעם אראָב?...

האָט מען דען נישט גע'הרגע'ט אונזער שכנ'ס אַ מיידעלע? — פערעלע האָט זי געהייסען. — און נאָך ווי אַזוי גע'הרג'עט!!...

אַך, ווי איך האָב ליעב געהאַט דאָס קינד! און ווי דאָס קינד האָט מיך ליעב געהאַט! „פּעטער בעבעבע" פלעגט זי מיך רופען — איך הייס וועלוועלע — און רײַסען מיך בײַ דער נאָז מיט איהרע קליינע דינע זיסע פינגערלעך...

צוליעב איהר, צוליעב פערעלען רופען שוין מיך אַלע „פּעטער בעבעבע".

— אָט געהט דער „פּעטער בעבעבע", וואָס ער דיך נעמען אויף די הענד.

פערעל'ע איז געווען אַ קראַנק קינד. דאָס הייסט אַזוי איז זי געווען בישקשה, נאָר געהן האָט זי נישט געקענט. נישט געהן נישט שטעהן. נאָר זיצען. פלעגט מען זי דאַרפען טראָגען אויף די הענד אין דרויסען אַרוים. זעצען אין זאַמד אַרײַן, אויף דער זון. זי האָט ליעב געהאַט די זון, סכנות ליעב געהאַט. פלעג איך זיך אַרום־טראָגען מיט איהר, פלעגט זי מיך אַרומנעמען דעם האַלז מיט איהרע דינע זיסע פינגערלעך, זיך צוטוליען צו מיר מיט'ן גאַנצען — גאַנצען לײַבעלע, אַרײַנפאַלען אויף מיר דאָס קליינע

קעפּעלע: „ליעב דעם פּעטער בעבעבע".

אונזער שכנה קרעני זאָגט אַז זי קען נאָך עד היום נישט פֿערגעסען אָט דעם „פּעטער בעבעבע", און טהוט זי אַ קוק אויף מיר אַזוי מוז זי, זאָגט זי, דערמאָהנען זיך אָן איהר פֿערעלען...

בײַזוערט זיך אויף איהר מײַן מאַמע למאי זי וויינט. מע טאָר נישט וויינען, זאָגט די מאַמע. מע טאָר נישט זינדיגען. מע דאַרף פֿערגעסען... פֿערגעסען"...

אַזוי זאָגט איהר די מאַמע, און פֿערשלאָגט איהר „האַקע באַקע". און מיך טרײַבט די מאַמע דורך: „איך זאָל מיך נישט דרעהען פֿאַר די אויגען, וועט מען זיך נישט דערמאַהנען אָן דעם וואָס מע דאַרף נישט"...

חאַ חאַ, ווי איז דאָס מעגליך מע זאָל זיך נישט דערמאַהנען? און דערמאַהן איך זיך אינ'ם דאָזיגען קינד, אַזוי שטעלען זיך מיר טרעהרען אין די אויגען אַלײַן פֿון זיך, פֿון זיך...

— זעהט נאָר, ער וויינט שוין ווידער דער חכם! — רופֿט זיך אָן פֿרומע מיט'ן אויגעל צו דער מאַמען. און די מאַמע טהוט אויף מיר אַ גיכען קוק און צעלאַכט זיך:

— פֿערגאַנגען דיר דער חריין אין די אויגען אַרײַן! אַ מכה דער מאַמע! ס'אַ האַרבער חריין דאָס איז! פֿערגעסען איהם אָנזאָגען צומאַכען די אויגען אַ צרה איז מיר!... נאַ דיר מײַן פֿאַרטוך... ווישׁ אויס די אויגען, נאַריש יונגעל, און די נאָז אין איין וועגס ווישׁ אָפּ... די נאָז! די נאָז!...

די סוכּה

א.

פֿאַרהאַן מענשען, וואָס האָבען קיין זאַך נישט געלערענט און קאָנען אַלסדינג, אין ערגיץ נישט געוועזען און ווייסען אַלסדינג, אויף קיין זאַך נישט פערטראַכט זיך און פערשטעהען אַלסדינג.

„געבענשטע הענד!" — אַזוי רופט מען זיי, די דאָזיגע גליקליכע מענשען, און די וועלט איז זיי מקנא, חדוש'ן זיך און האָבען אָבשיי.

אַט אַזאַ מענש איז געוועזען ביי אונז אין כּתרילעווקע און גערופען האָט מען איהם: איין מאָל משה.

דערפֿאַר האָט מען איהם גערופען „איין מאָל משה", ווייל אוי־יעדער זאַך, וואָס ער האָט געזעהן, געהערט אָדער געמאַכט, האָט ער ליעב געהאַט צו זאָגען: „שוין איין מאָל אַזוי".

— ביי אונז אַ חזן אין שול — שוין איין מאָל אַ חזן!

— מע האָט געטראָגען איין אינדיק אויף פּסח — שוין איין מאָל איין אינדיק!

— מאָרגען וועט דאָס זיין אַ פראָסט אין דרויסען — שוין איין מאָל אַ פראָסט!

— איז דאָס געפלויגען פּעטש צו די הקפות — שוין איין מאָל פּעטש!

— אוי, יודען, בין איך איין אָרעמאַן — שוין איין מאָל איין אָרעמאַן!

און אַזוי אויף אַלסדינג.

און געוועזען איז משה... איך קאָן אייך נישט זאָגען, וואָס ער איז געוועזען, ער איז געוועזען אַ יוד; נאָר פון וואָס ער האָט געלעבט — איז שווער צו וויסען, ער האָט געלעבט ווי עס לעבען אַ סך טויזענדער.

צעהנער טויזענדער יודען לעבען אין כתריליװקע. געדרעהט זיך ארום פריץ, דאס הייסט נישט ארום פריץ אליין, נאר ארום די פריצים וואס ביי'ם פריץ, און נישט ארום די פריצים גופא, נאר ארום די יודען וואס דרעהען זיך ארום די פריצים וואס ביי'ם פריץ, און צי האט ער געהאט פרנסה — דאס איז שוין ווידער א בעזונדערע מעשה, וואָרום א י י ן מ א ל מ ש ה איז געווען א מענש וואס האט פיינד געהאט זיך בערימען מיט זיין גוטסקייט און בעקלאגען זיך אויף זיין שלעכטסקייט, תמיד איז ער געווען פרעהליך, תמיד זענען איהם די בעקליידונג געווען רוים, איין וואנסע אביסעל לענגער פון דער אנדערער, דאס הימעל אויף א זייט און די אויגען תמיד גוטע, שמייכלענדיגע, ער'ייג קיין צייט נישט געהאט און אלע מאל צו יעדער צייט, געווען גרייט פון יענעמס וועגען געהן צעהן מייל צו פוס.

אט אזא מין פארשוין איז געווען אונזער „א י י ן מ א ל מ ש ה".

נישט געווען איין זאך אויף דער וועלט, וואס „איין מאל משה" זאל דאס נישט קענען מאכען: א שטוב איז א שטוב, א זייגער איז א זייגער, א מאשינע איז א מאשינע, א לעמפעל, א דריידיל, א קראן, א שפיגעל, איין עמער, א שטייג — און וואס נישט?

אמת, קיינער האט נישט געקאנט אנווייזען אויף די הייזער מיט די זייגערס מיט די מאשינעס וואס זענען ארויס פון זיינע הענד, נאר אלע זענען געווען איבערצייגט אז משה קאן; אלע האבען געזאגט אז ווען ער האט געצייג, קעהרט ער איבער וועלטען, דער גאנצער אומגליק איז געווען וואס ער האט נישט געהאט קיין געצייג, מיין איך פערקעהרט: דאס איז טאקי געווען דאס גליק, וואס איבער דעם איז די וועלט נישט איבערגעקעהרט געווארען, און די וועלט הייסט דאס איז געבליבען א וועלט.

אז מען האט משה'ן נישט צוריסען אויף שטיקלעך, איז ער געווען איינער א גליקליכער! האט זיך איבערגעדרעהט א שלאס — צו וועמען איז מען געגאנגען צו משה'ן, האט זיך געשטעלט דער זייגער — צו משה'ן, פארשטאפט געווארען דער קראן פו'ם סאמאוואר און עס קען זיך נישט צאפען — צו משה'ן; טאראקאנעס, פרוסאקעס און אנדערע

מאוס'קײטען האָבען זיך פערפיהרט אין שטוב, וועמען פרעגט מען? משה'ן! א טחויר האָט זיך אַרײַנגעכאַפּט און שטיקט אַלע נאַכט די עופות, מיט וועמען האַלט מען זיך אַן עצה? מיט משה'ן, ווידער אַ מאָל „אײן מאָל משה" און טאַקי אָבער אַ מאָל „אײן מאָל משה!".

אמת, דעם איבערגעדרעהטען שלאָס האָט מען טאַקי נאָך דעם פערוואָרפען אין איבערגעדרעהטען ערגיץ אויף אַ שאַפע, דעם זײגער האָט מען געמוזט אָבגעבען צום זײגערמאַכער און דעם סאַמאָוואַר צום קעסלער. די טאַראַקאַנעס מיט די פּרוסאַקעס מיט די אַנדערע מאוס'קײטען האָבען זיך אַ פּנים פאַר משה'ן װינציג וואָס איבערגעשראָקען, און דער טחויר האָט זיך געטהון דאָס וואָס אַ טחויר דאַרף טהון... נאָר „אײן מאָל משה" איז געבליבען דער אײגענער „אײן מאָל משה" וואָס פריהער, פאָרט „געבענטשטע הענד", און מסתמא איז דאָך אין איהם עפּיס געווען אַוועלכעס. אַ וועלט איז דאָך נישט משוגע! אַ סימן האָט איהר: פאַר וואָס געהט מען נישט צו מיר אָדער צו אײך מיט קײן איבערגעדרעהטע שלעסער, מיט קײן זײגער'ס, סאַמאָוואַרען, טחוירען, טאַראַקאַנעס, פּרוסאַקעס און אַנדערע מאוס'קײטען? נישט אַלע מענשען זענען גלײַך און טאַלענטען אויף דער וועלט זענען אַ פּנים פאַראַן געצעהלטע.

מיט דעם ראָזינען „אײן מאָל משה" זענען מיר געוואָרען גאַנץ נאָהנטע שכנים אין אײן דירה אונטער אײן דאַך. איך זאָג „געוואָרען", ווײַל ביז אַהער זענען מיר געזעסען אין אונזער אײגענער דירה. נאָר עס האָט זיך בײַ אונז פּלוצים געגעבען אַ דרעה דאָס רעדיל, די צײַט איז אונז געוואָרען שלעכט, קײן „אָנזעצערס" האָבען מיר נישט געוואָלט זײַן, האָבען מיר די דירה פערקויפט, אַרומגעצאָהלט זיך מיט די חובות און אַריבער־געצויגען זיך (ערב ראש השנה איז דאָס געווען) צו הערשקע מאַמציס, אין אײן אַלטער חורבה, אָהן אַ גאָרטען, אָהן אַ הויף, אָהן אַ גאַניק, אָהן לײַב און אָהן לעבען.

— נו, אַ „חאַטע"! — זאָגט די מאַמע כלומר'שט מיט אַ געלעכטער און איך זעה בײַ איהר טרעהרען אויף די אויגען.

— זינדיג נישט! — זאָגט צו איהר דער טאַטע, שוואַרץ ווי די ערד — דאַנקען גאָט דערפאַר

פאַר וואָס „דערפאַר" — ווייס איך נישט, אפשר דערפאַר וואָס מיר זיצען נישט אין דרויסען? איך וואָלט ליבערשט געזעסען אין דרויסען אײדער דאָ בײַ הערשקע מאַמצים אין שכנות מיט פרעמדע יונגלעך און מיט פרעמדע מײדלעך וואָס איך ווייס זיי נישט און קען זיי נישט און וויל זיי נישט וויסען און וויל זיי נישט קענען מיט זייערע געלע הערעלעך, מיט זייערע נאַסע נעזעלעך, מיט זייערע דינע פיסעלעך און גראָבע בײַכעלעך, און אַז זיי געהען קאַטשען זיי זיך ווי די קאַטשקעלעך, אַליין האַלטען זײַ אין איין עסען, און אַז יענער עסט קוקען זיי אים אין מויל אַרײַן... איך האָב דאָס געהאַלטען פאַר אַ גרויסע עולה פון גאָט, וואָס ער האָט בײַ אונז צוגענומען די דירה. מיר האָט נאָך נישט אַזוי באַנק געטהון די דירה ווי די סוכּה, וואָס מיר האָבען דאָרטען געהאַט, אַ שטענדיגע, פון יאָהר צו יאָהר, מיט אַ פליגעל וואָס הויבט זיך אויף און לאָזט זיך אַראָב און מיט אַ שעהנער, געמאָלטער סטעלי פון גרינע און געלע שטעקעלעך, אויסגעלעגט אין קעסטעלעך מיט מגן דוד'ן. אמת, גוטע פרײַנד האָבען אונז אויסגערעדט דאָס האַרץ, אַז מיר וועלען זי נאָך אַמאָל אָבקויפען צוריק, אָדער, גאָט וועט העלפען, מיר וועלען זיך אויסבויען איין אַנדער דירה, אַ סך אַ בעסערע און אַ גרעסערע און אַ שעהנערע פון יענער דירה... דאָס איז אָבער געווען אַלץ נישט מעהר ווי טרייסטווערטער, קאַלטע רפואות, פונקט אַזעלכע טרייסט-ווערטער ווי בשעת איך האָב צובראָכען (אומגערן נעוויינטליך) דאָס בלעכענע זײַגערל מײַנס אויף שטיק-שטיקלעך, האָט מיך די מאַמע מכבד געווען מיט פעטש און דער טאַטע האָט מיר אויסגעווישט די אויגען, מיר צוגעזאָגט קויפען איין אַנדער זײַגערל אַ סך אַ בעסערס און אַ גרעסערס און אַ שעהנערס פון יענעם זײַגערל... וואָס מעהר דער טאַטע האָט מיר געלויבט דאָס נײַע זײַגערל וואָס מע וועט מיר אַ מאָל קויפען, אַזוי מעהר האָב איך געוויינט נאָך יענעם, נאָכ'ן אַלטען זײַגערל... שטילערהייד אַז דער טאַטע זאָל נישט זעהן, האָט די מאַמע געוויינט נאָך דער דירה, און דער טאַטע האָט געזיפצט און געקרעכצט און אַ שוואַרצער וואָלקען האָט צוגעדעקט זײַן פנים און ברייטע קנייטשען האָבען זיך געלעגט אויף זײַן גרויסען ווײַסען שטערן.

איך האָב דאָס געהאַלטען פאַר אַ גרויסע עולה פונ'ם רבונו של עולם, וואָס ער האָט צוגענומען בײַ אונז אונזער איינענע דירה...

— איך בעט דיך, זאָלסט מיר געזונד זײַן, וואָס וועלען מיר מאַכען מיט אַ סוכּה?

אזוי רופט זיך אן די מאמע צום טאטען אין איינעם פון די עשרת ימי תשובה.

— דו קעהרסט אודאי ועלען זאגען: וואס וועלען מיר טהון אהן א סוכה?

אזוי ענטפערט איהר דער טאטע, כלומר'שט מיט א שפאס, און איך זעה, אז עס קאסט איהם געזונד; איך זעה, אז ער קעהרט זיך אב אויף א זייט מע זאל נישט זעהן זיין פנים, וואס איז בעדעקט מיט א פינסטערע שווארצע חמארע, און די מאמע שנייצט די נאז אין פארטוך, שלינגט די טרעהרען, און איך — אויף זיי קוקענדיג. פלוצים קעהרט זיך אוים דער טאטע מיט'ן פנים צו אונז עפּים זעהר לעבעדיג.

— שא! מיר האבען דאך דא עפּים א שכן משה.

— „שוין איין מאל משה"? העלפט איהם אונטער די מאמע, און איך ווייס נישט, צי זי לאכט צי זי מיינט דאס ערנסט? א פנים אז ערנסט, ווארום אין א האלבע שעה ארום דרעהען זיך ארום ביי דער שטוב אלע דריי, דאס הייסט: דער טאטע און משה און הערשקע מאמצים, אונזער בעל הבית, און מע זוכט איין ארט, וואו צו שטעלען די סוכה.

ד.

הערשקע מאמצים דירה איז אפילו אזוי א גאנץ פיינע דירה, נאר איין חסרון: זי שטעהט אין דרויסען און האט נישט קיין פיצעל הויף. זי זעהט אוים, ווי מע האט זי פערלארען אין מיטען גאס: עמיצער איז געגאנ־גען און האט פערלארען א דירה. אהן א הויף, אהן א הויז, אהן א דאך, די טהיר פון יענער זייט נעסעל, ווי א קאפאטע מיט'ן סטאן פון פארנט און מיט די קנעפלעך פון אונטען — און רעדט מיט הערשקען, וועט ער אייך פערקלאפען דעם קאפ מיט זיין דירה: ווי אזוי ער האט זיך געלאדען פאר דער דירה, ווי אזוי ער האט אויסגעלאדען די דירה, ווי אזוי מע האט געוואלט צונעהמען ביי איהם די דירה, ווי אזוי ער האט זיך געשלאגען פאר דער דירה, און ווי אזוי די דירה איז געבליבען זיין דירה...

— וואו רעכענט איהר, רב משה, צו שטעלען די סוכה? פרעגט דער טאטע ביי „איין מאל משה'ן", און „איין מאל משה", פערריסען די

היטעל און פערטראַכט ווי אַ גרויסער אַרכיטעקטאָר, וואָס בעקלערט וועהר אַ גרויסען פּלאַן, ווייזט מיט ביידע הענד פון דאַנען אַהער און פון דאָרטען אַהין און וויל געבען צו פערשטעהן, אַז ווען די דירה שטעהט נישט אין דרויסען און האָט אַ הויף, פערשפּאָרט מען דעמאָלט צוויי ווענד און די סוכה ווערט ביי איהם פאַרטיג אין איין טאָג, וואָס זאָג איך אין איין טאָג? אין איין שעה! נאָר אַזוי ווי די דירה האָט ... קיין הויף און מע דאַרף האָבען פיער ווענד, וועט דאָס ביי איהם אַ ביסעל געדויערן, נאָר דערפאַר וועט דאָס זיין אַ סוכה — שוין איינמאָל אַ סוכה! דער עיקר ס'זאָל נאָר זיין מאַטריאַל.

— מאַטריאַל וועט זיין, האָט איהר שוין אינסטרומענטען? — פרעגט איהם הערשקע.

— אינסטרומענטען וועלען זיך געפינען האָט איהר שוין געהילץ? — פרעגט איהם משה.

— געהילץ איז פאַרהאַן, האָט איהר שוין צוועקעס? — פרעגט איהם הערשקע.

— צוועקעס קאָן מען קריגען האָט איהר שוין סכך? פרעגט איהם משה.

— עפּיס זענט איהר מיר היינט צו „דאָסיג", מאַכט הערשקע.

— צו וואָסיג? — פרעגט איהם משה און קוקט איהם גלייך אין די אויגען אַריין, און ביידע צולאַכען זיי זיך.

ה.

נאָר אַז הערשקע מאַמצים האָט געבראַכט צו שלעפּען די ערשטע עטליכע ברעטלעך מיט די ערשטע פּאָר קלעצלעך, האָט שוין „איין מאָל משה" געזאָגט, אַז עס וועט אם ירצה השם זיין שוין „איין מאָל אַ סוכה". און איך בין געוועזן זעהר נייגעהריג צו וויסען, ווי אַזוי וועט ער דאָס מאַכען פון די דאָזיגע עטליכע ברעטלעך מיט די פּאָר קלעצלעך אַ סוכה? איך האָב מיך אויסגעבעטען ביי דער מאַמע, זי זאָל מיך לאָזען זיין דערביי בשעת משה וועט מאַכען די סוכה, און ביי משה'ן אַליין האָב איך דאָס באַלד געפועל'ט; נישט נאָר, ער האָט מיר ערלויבט צו זיין דערביי, אדרבה — ער האָט מיר געזאָגט, איך זאָל איהם זיין אַ „פּאָמעטש", דאָס הייסט איך זאָל איהם העלפען דערלאַנגען און צוהאַלטען וואָס ער וועט מיר הייסען.

ס׳פֿערשטעהט זיך אז איך בין פֿון אזא מעשׂה געווען אויפ׳ן זיבענטען הימעל. א קליינינקייט — איך וועל העלפֿען בויען א סוכה! און געהאָלפֿען האָב איך זעהר א סך: געהאָלפֿען מאַכען מיט די ליפּען בשעת משה האָט געקלאַפּט מיט׳ן האַמער, געהאָלפֿען געהן אין שטוב אַריין גלייך מיט איהם עסען, געהאָלפֿען שרייען אויף די איבעריגע קינדער זיי זאָלען אונז נישט שטערען די אַרבייט און געהאָלפֿען אונטער־טראָגען איהם אַלע מאָל דעם האַמער בשעת ער האָט בעדאַרפֿט דעם זאַסטאַפּ און דערלאַנגען איהם די אָבצווייגנגע בשעת ער האָט בעדאַרפֿט האָבען א צוויאַק. איין אנדערער אויף זיין אָרט וואָלט פֿאַר אזא מין „העלפֿען" מיט אזא מין „אונטערטראָגען" געוואָרפֿען אין קאָפּ אַריין דעם האַמער אָדער די אָפּצווייגנגע; נאָר „איין מאָל משה" איז געווען א מענש אָהן א גאַל, איהם האָט נאָך קיינער נישט געהאַט די זכיה צו זעהן ער זאָל זיין אין כּעס.

— כּעס, האָט ער געזאָגט, איז עבודה זרה; אַזוי ווי די עבודה זרה העלפֿט, אַזוי העלפֿט כּעס...

זיין מחמת איך בין געווען זעהר פֿערטיפֿט אין דער אַרבייט, האָב איך גאָרנישט בעמערקט ווי אַזוי און פֿון וואָסערע נסים ס׳איז ביי אונז פֿאַרטיג געוואָרען די סוכה.

— קום, וועסט דו זעהן די סוכה וואָס מיר האָבען אויסגעבויט! — אַזוי זאָג איך דעם טאַטען און שלעפּ איהם אַרויס פֿאַר דער פּאָלע אין דרויסען אַרויס, און דער טאַטע קוועלט אָן פֿון אונזער אַרבייט, קוקט אויף משה׳ן מיט א שמייכעלע און זאָגט צו איהם, בעוויזענדיג אויף מיר:

— האָט איהר חאָטש געהאַט פֿון איהם, רבי משה, א שטיקעל „פּאָמעטש"?

— שוין איין מאָל א „פּאָמעטש"! זאָגט משה און קוקט אַרויף אויפ׳ן דאַך פֿון דער סוכה מיט יסורים.

— אונזער הערשקע זאָל שוין ברענגען צו טראָגען דעם סכך, וואָלט שוין געווען איין מאָל א סוכה!

ו.

הערשקע מאַמצים האָט אונז געפֿיהרט מיט׳ן סכך, אָבגעלעגט פֿון טאָג אויף טאָג, ביז גאָט האָט געהאָלפֿען דעם טאָג פֿון ערב סוכּות האָט

ער געבראַכט צו פֿיהרען אַ וואָגען מיט דינע, דינע שטעקעלעך, אַ מין קאַמיש, וואָס וואַקסט בײַ אונז אויף יענער זײַט טײַך אין געמײַזעכטס, און מיר האָבען זיך גענומען דעקען די סוכּה, דאָס הייסט, דעקען האָט געדעקט משה אַליין, און איך האָב געהאָלפֿען צוטרײַבען די ציעגען, וואָס האָבען זיך צוגעכאַפּט צום דאַזיגען סכך ווי צו עפּיס רעכטס. איך ווייס ניט, וואָס פֿאַר אַ טעם האָבען זיי געפֿונען אין די דאַזיגע ביטערע, גרינע שטעקעלעך.

מחמת הערשקע מאַמצים שטוב שטעהט אין דרויסען, דאָס הייסט אין אַ רשות הרבים, איז פֿון די ציעגען געוועען ניט אָבצוטרײַבען זיך. אָט האָט איהר אָוועקגעטריבען איינע, איז געקומען די אַנדערע, נאָך ניט אָוועקגעטריבען די אַנדערע — אַהאַ, אָט איז שוין די ערשטע נאָך אַ מאָל אויסגעוואַקסען.

איך האָב זיי געטריבען מיט שטעקענס:

— אַ קאַז'אַ וואָן פֿון דאַנען! ווײַטער ביזט דו דאָ, דו נאַרישע ציעג? אַ קאַז'אַ!

דער רוח ווייסט זיי, פֿון וואַנען זענען זיי געוואָהר געוואָרען אַז ס'איז בײַ אונז פֿאַרהאַן גרינער סכך! אַ פּנים זיי האָבען געגעבען צו וויסען איינס דאָס אַנדערע, ניט אַנדערש, וואָרום עס האָבען זיך צונויפֿגעקליבען אַרום אונז אַלע ציעגען פֿון דער גאַנצער שטאָדט און איך, איינער אַליין האָב געמוזט מיט זיי אַלע מלחמה האַלטען!

אַז גאָט האָט געהאָלפֿען, דער גאַנצער סכך איז שוין געלעגען אויף דער סוכּה, זענען די ציעגען געבליבען שטעהן ווי די נאַראָנים, געקוקט אַרויף מיט נאַרישע אויגען און נאַריש געמעלה־גרה'ט. איך האָב דערלעבט אָן זיי אַ נקמה און האָב זיך אָנגערופֿען צו זיי:

— פֿאַר וואָס שלעפּט איהר איצטער ניט קיין סכך, נאַרישע ציעגען?

עס ווײַזט אויס, אַז זיי האָבען מיך פֿערשטאַנען: זיי האָבען זיך אײַנציגווײַז אָנגעהויבען צוגעהן זובען זיך אין אַנדער עובדא, און מיר האָבען זיך גענומען אויספּוצען די סוכּה פֿון אינווענינג. קודם כּל האָבען מיר אויסגעשאָטען די ערד מיט געלע זאַמד, נאָך דעם האָבען מיר אַרום־געהאָנגען די ווענד מיט אַלערליי קאָלדרעס פֿון אַלע דרײַ שכנים, און דאָרט וואו עס האָט ניט געכאַפּט קיין קאָלדרעס איז געהאָנגען אַ שאַל, און אַז עס האָט ניט געכאַפּט קיין שאַלען איז געהאָנגען אַ טישטוך אָדער אַ לײַלעך, און ערשט נאָך דעם האָבען מיר אַרויסגעטראָגען די טישען מיט די

בענקלעך, די לייכטער מיט די בענטש־ליכט, דאס געפעס מיט די מעסערס מיט די גאפלען מיט די לעפעל, און אלע דריי בעל־הבית'טעס זענען גע־גאנגען בענטשן ליכט און מאכן א ברכה „לישב בסוכה”.

ז.

מיין מאמע, עליה השלום, איז געווען א יודענע, וואס האט ליעב געהאט וויינען. ימים נוראים — דאס זענען געווען איהרע ימים טובים, און פון זינט מיר האבן פערשפיעלט אונזער אייגענע דירה האבן זיך איהר די אויגען נישט אויסגעטריקענט אויף קיין מינוט. דער טאטע וואס איז אליין אויך ארומגעגאנגען אהן א קאפ, האט דאס נישט געוואלט ליידען, איהר געזאגט זי זאל מורא האבן פאר גאט, זי זאל נישט זינדיגען, ווארום ס'איז פארהאן נאך ערגערס, דאנקען גאט דערפאר... נאר דא אין סוכה, בשעת ליכט־בענטשען, האט זי פערשטעלט די אויגען מיט ביידע הענד און האט געקענט וויינען און וויינען שטילערהייד קיינער זאל נישט וויסען, אז זי וויינט. נאר נישט מיך נארט מען! איך האב גאנץ גוט געזעהן ווי די פלייצעס טרייסלען זיך איהר און טרעהרען רינען דורך די ווייסע, דינע פינגער און זיי פאלען אויפ'ן ווייסען טישטוך, און איך ווייס אפילו וואס זי וויינט!... איהר גליק, וואס דער טאטע גרייט זיך אין שוהל אריין, טהוט אן די שבת'דיגע שוין אפילו צוהאקטע, נאר פיינע זיידענע קאפאטע, נעמט זיך ארום מיט'ן געפלאכטענעם זיידענעם גארטעל, שטעקט אריין ביידע הענד אין גארטעל אריין און מיט א טיעפען יום־טוב־דיגען זיפץ זאגט ער צו מיר:

— קום, לאמיר געהן, שוין צייט געהן אין שול אריין דאווענען.

איך נעהם די סדורים מיט די מחזורים און מיר לאזען זיך מיט'ן טאטען אין שוהל אריין, און די מאמע בלייבט דאווענען אין דערהיים און איך ווייס פריהער וואס זי וועט טהון: זי וועט וויינען, זי וועט זיך קענען גוט אנוויינען! והראיה, אז מיר זענען געקומען צוריק און אריין אין סוכה אריין מיט'ן שעהנעם ברייטען גוט יום טוב און דער טאטע, האט זיך געשטעלט מאכען קידוש, דעם שעהנעם יום־טוב'דיגען קדוש מיט'ן שעהנעם יום־טוב'דיגען מיגון, האב איך זיך צוגעקוקט צו איהרע אויגען — זענען זיי געווען רויטליך און אונטערגעשוואלען די קישעלעך פון אונטען. אויך די נאז האט שטארק געגלאנצט, געבלישטשעט — און דאך האב

זי מיר אויסגעוויזען שעהן ווי די מוטער רחל אדער ווי אביגיל, אדער ווי די מלכה שבא, אדער ווי אסתר המלכה, און קוקענדיג אויף איהר, דערמאהן איך מיך אן אלע אונזערע שעהנע, יודישע מעכטער, די יפת תואר'ס, וואס איך בין מיט זיי פארפריה בעקאנט געווארען אין חדר. און קוק איך אויף מיין שעהנער מאמען מיט איהר שעהן קלאהר ווייס פנים, וואס שיינט ארויס פון דער שעהנער זיידענער יום-טוב'דיגער פאטשיילע מיט איהרע שעהנע, גרויסע פערזארגטע אויגען, פערקלעמט מיך ביי'ם הארצען, וואס אזעלכע שעהנע אויגען דארפען שטענדיג וויינען, וואס אזעלכע שעהנע, ווייסע הענד דארפען נעבעך אליין קאכען און באקען, און עס פערדריסט מיך אויפ'ן רבונו של עולם, פאר וואס ער גיט אונז נישט קיין געלד א סך, און איך בעט ביי גאט ער זאל מיך בעגליקען, איך זאל געפינען עפיס איין אוצר פון א סך גאלד און דימאנטען מיט בריליאנטען, אדער לאז קומען משיח, וועלען מיר אלע געהן קיין ארץ-ישראל און דארטען וועט דאך שוין אונז אלעמען זיין גוט!...

אזוי טראכט איך מיר און מיינע געדאנקען הויבען מיך אויף און פערטראגען מיך וויים, וויים אהין צו מיינע גילדענע חלומות, וואס איך וועל זיי נישט פערבייטען אויף כל הון דעלמא, און דער שעהנער יום-טוב'דיגער נגון פונ'ם טאטענס שעהנעם יום-טוב'דיגען קידוש גיסט זיך מיר אריין איז די אויערן אריין:

כי בנו בחרת,
ואותנו קדשת,
ל העמים!...

און איך פערשטעה די טייטש פון די דאזיגע שעהנע, גוטע ווערטער:

דען אונז האסט דו אויסדערוועהלט
און אונז האסט דו אויסגעקליבען
פון אלע פעלקער!...

א קליינינקייט, א פאלק א מיוחס ביי גאט? א פאלק א בן יחיד? און עס ווערט מיר גוט אויפ'ן הארצען: פונ'ם דאזיגען גליקליכען אויס-דערוועהלטען פאלק! און עס שטעלט זיך מיר פאר, אז איך בין א פרינץ... יא, א פרינץ, און די סוכה, דאס איז א פאלאץ, און דא רוהט די שכינה, און דא זיצט מיין מאמע די יפת תואר, די מלכה שבא, און דא וועלען מיר מאכען מארגען אי"ה דעם שעהנעם שההיינו איבער דעם שענסטען פון אלע פירות, איבער'ן אתרוג — אך, ווער קען זיך צו מיר גלייכען? ווער קען זיך צו מיר גלייכען!

ח.

נאָכ'ן טאַטען מאַכט קידוש „שוין איין מאָל משה", — נישט דער קידוש, וואָס בײַם טאַטען, אָבער גאָר לא! — און נאָך איהם דער בעל-הבית אַליין הערשקע מאַמצים — אַ פראָסטער יוד, אַ פראָסטער קידוש, און מיר געהען זיך וואַשען און מאַכען המוציא, און אַלע דרײַ בעל-הבית'טעס ברענגען צו טראָגען די גוטע, וואַרעמע, פרישע, געפעפערטע, מחיה שמעקעדיגע פיש — און איטליכער זיצט זיך מיט זײַן געזינדעל בײַ זײַן טיש, אַ סך קוילעטשען, אַ סך הענד טונקען איין ווײַכען קוילעטש אין הײַסער פיש-יויך, אַ סך מײַלער עסען, און אַ ווינדטעל בלאָזט אַרײַן אין סוכּה דורך די דינע שוואַכע ווענטלעך און דורכ'ן שיטערן סכך, און די ליכטלעך שמעלצען זיך, און אַלע עסען, עסען געשמאַק די יום-טוב'דיגע סעודה — און עס שטעלט זיך מיר פאָר, אַז ס'איז נישט קײַן סוכּה, נאָר אַ פּאַלאַץ, אַ גרויסער, אַ ליכטיגער פּאַלאַץ, און מיר, יודען, מיוחסים, פּרינצען, בני יחידים, זיצען דאָ און עסען און טהוען זיך אָן וואוילטאָג: — אַשריכם ישראל — וואויל איז צו אײַך, יודעלעך, טראַכט איך מיר, קײנעם איז נישט אַזוי גוט, ווי אײַך! מכּות האָט נאָך עמיצער אַ זכיה צו זיצען אין אַזאַ שעהנער סוכּה, געדעקט מיט גרינעם סכך און אויסגעשאָטען מיט געלען זאַמד און בעהאָנגען מיט די שעהנסטע קאָלדרעס פון דער וועלט, און אויפ'ן טיש יום-טוב'דיגע קוילעטשען מיט אמת גוטע יום-טוב'דיגע פיש, וואָס דאָס אַליין איז מאכל מלכים, הײַנט יענער שמועסט, אַז מע וועט נאָך... פּלוצים — טררראַך! דער גאַנצער דאַך מיט'ן סכך אויף אונזערע קעפּ, און נאָכ'ן דאַך איין וואַנט און די אַנדערע וואַנט בויגען זיך, פאַלען כורעים, און עפּיס אַ ציגע פליהט פון אויבען אַראָב גלײַך אויף אונז, און מיט אַמאָל ווערד פינסטער חשך, אַלע ליכט אויסגעלאָשען, אַלע טישען איבערגעקעהרט, און מיר אַלע, מיט די קוילעטשען, מיט'ן געפעס, מיט דער ציגע, ליגען אין זאַמד, און די לבנה שײַנט, און די שטערען קוקען, און די ציגע חאַפּט זיך אויף מיט שרעק אויף די דינע פיסלעך, בלײַבט שטעהן אַ ווײַלע און קוקט זיך אַרום מיט נאַרישע אויגען, ווי אַ זינדיגער מענש, און באַלד חאַפּט זי די פיס אויף די פּלײַצעס און מאַרש, ווי איין עזות פּנים איבער טישען און איבער בענק און איבער קעפּ מיט אַ געשרײַ: מע-ע-ע-ע! די ליכט אַלע אויסגעלאָשען, דאָס געפעס צובראָכען, די קוילעטשען אין זאַמד, מיר אַלע איבער-געשראָקען אויף טויט. די ווײַבער קוויטשען, די קלײנע קינדער װײנען — אַ חורבן! איין אמת'ער חורבן!

* *
*

— אַ שעהנע סוכּה האָט איהר אַנידערגעשטעלט! — זאָגט צו אונז נאָך דעם דער בעל־הבית הערשקע מאַמצים מיט אַזאַ טאָן, גלייך ווי מיר וואָלטען ביי איהם גענומען פאַר דער סוכּה מי יודע וויפיעל—אַז איין ציעג האָט זי געקענט אַ נידערלעגען. אַ שעהנע סוכּה!

— שוין איין מאָל אַ סוכּה! — זאָגט שוין „איין מאָל משה", שטעהט ווי איין אויסגעפּאַטשטער און בעטראַכט מיט קאָפּ פון וואַנען אייגענטליך האָט זיך גענומען דער דאָזיגער חורבן — שוין איין מאָל אַ סוכּה!

— יאָ, שוין איין מאָל אַ סוכּה! קריִמט איבער דער בעל הבית מיט סם המות, און אַלע העלפען איהם אונטער אין איין קול:

— שוין איין מאָל אַ סוכּה!..

אַ טויזנטער אֶתרוג

(אַ מעשׂה לכבוד יום טוב).

דערצעהלט

פון

שלום־עליכם

א.

הייסען הייס איך לייב, צו דער תורה רופט מען מיך אויף יהודה לייב, דאָרט, אין דערהיים, שרייב איך מיך לעוו מאָיסעיעוויטש, צווישען דייטשען הייס איך הערר לעאָן, דאָ אין ענגלאַנד שרייבט מען מיר מיס־טער ליאָן, קינדווייס האָט מען מיך גערופען לייבעל און אין חדר האָט מען מיר צוגעגעבען אַ צונעמעניש: „לייב־דרויב־אָבדירעק". אין חדר ביי אונז דאַרפט איהר וויסען האָט איטליכעס יונגעל זיין צונעמעניש, למשל: מאָטיל־קאַפּאָטיל, מאיר־דרעהער מענדיל־פענדיל, חיים־קליינען, איציק־שפּיציק, בעריל־צאַפּ... געפעלט אייך אַ ביסעל אַ גראַם? מילא אַז איציק איז שפּיציק, מענדיל איז פענדיל און חיים איז קליינען — דאָס קען מען נאָך פערשטעהן; אָבער וואָס פאַר אַ מחותן איז בעריל מיט צאַפּ? למאי וואָס פאַר אַ משל איז לייב מיט אָבדירעק? פון דעסטוועגען וויל איך דאָס שטאַרק ניט ליידען און קריך זיך שלאָגען און האַפּ פּעטש מיט קולעקעס מיט סטוסאַקעס מיט בעכענציס מיט שטשיפּאַלקעס פון אלע זייטען. מען מאַכט מיך ברוין און בלוי, וואָרום איך בין דער קלענסטער ביי אונז אין חדר, דער קלענסטער און דער שוואַכסטער און דער אָרימסטער; קיינער וועט זיך פאַר מיר ניט איינשטעלען,

אדרבה, אז צוויי נגידישע יונגלעך בעכען מיך. איינער זיצט אויף מיר רייטענדיג און דער אנדערער דרעהט מיר איין אויער, שטעהט דער דריטער, איין ארעסטאנט א יונגעל, און פארטאקעוועט מיט א נגון:

אט אזוי! אט אזוי!
בעכעט איהם!
טעכעט איהם!
די עווערלעך,
די עווערלעך,
אט אזוי! אט אזוי!

דעמאלט ליעג איך שטיל ווי א קעצעלי, און אז מען לאזט מיך אפ, געה איך מיר אוועק אין א ווינקעלי און וויין זיך אויס שטילער-הייד, וויש אויס די אויגען, רוק זיך צוריק צו חברה און ווער ווידער א מענש... בקצור, אז איהר וועט בעגעגענען אין דער דאזיגער מעשה א נאמען לייבעל, זאלט איהר וויסען, אז דאס בין איך.

אליין בין איך א געפאקטער פוחלעק. א נידעריגער, נאר א גראבער, ניט אזוי מחמת פעטקייט, איך בין אויפן לייב דוקא א מאגערער, נאר דערפאר בין איך פוחלעקוואטע. ווייל איך טראג גראבע וואטאווע הויזליך, א גראבע וואטאווע לייבעל מיט א גראבע וואטאווע קאפאטקעלי, די מאמע, פערשטעהט איהר מיך, וויל עס זאל מיר זיין ווארעם און איך זאל מיך חלילה ניט פארקיהלען, האט זי מיך ארומגעוויקעלט מיט וואטען פון קאפ ביז די פיס. זי מיינט, די מאמע הייסט דאס, אז וואט קומט ניט צו נוטץ פאר א יונגער; וואט קומט זעהר צו נוטץ אויף א מיאטש, און נאך אויף א מיאטש. און נאך אויף א מיאטש — אלע יונגלעך האב איך איינגעטיילט מיט וואטע, געשלעפט פון די הויזלעך און פונ'ם קאפאטקעלע אזוי לאנג ביז מע האט דערזעהן, האב איך געחאפט פעטש מיט קולעקעם מיט סטוסאקעם מיט בעכענצעם מיט שטשיפאלקעם. נאר לייבעל טהוט זיך זיינס, טהיילט וואטען.

אויפן פנים בין איך רויט, די באקען זענען ביי מיר בלויעליך, און די נאז תמיד פארקאוועט, תמיד פול ווי איין אויג: „איין אוצר ביי איהם צו אלדע שווארצע יאהר!" — אזוי זאגט די מאמע און רייבט לייבלען די נאז מיטן פארטוך אום ברחמנות און שרייט צו איהם: „נאך..." „נאך!..." נא דיר איין אנשיקעניש! א נאז! ס'זאל ניט זיין קיין נאז וואלט דאך געוועזען גוט. ערשטענס פארשפארט מען דעקוטשען מיטן שנייצען און צווייטענס איז ניטא ווער ס'זאל פרוירען ווינטער

אויפן פראָסט... נישט איין מאָל פלעגט מיר איינפאַלען, ווי וואָלט זיין למשל ווען ס'זאָל גאָר לחלוטין נישט זיין קיין נאָז? ווען מענשען זאָלען ארומגעהן אָהן נעזער? אי וואָס פאַר אַ פּנים וואָלטען מיר דעמאָלט געהאַט? בלייבט אַ קשיא!... נאָר איך האָב אייך געוואָלט דערצעהלען אַ מעשה. מיט אַ טוידטען אתרוג און אַרויף בין איך גאָר אויף ווייס איך וואָס... לכן ריים איך איבער אין מיטען און קעהר מיך אום מיט אייך צוריק צו דער מעשה מיטן טוידטען אתרוג.

ב.

מיין טאַטע „משה יענקיל דער נאמן" דינט אין פּראָיעקט פון כמה וכמה יאָהרען, ער איז קאַסירער. ער בעקומט געהאַלט פינפטהאַלבען קאַרבען אַ וואָך און קוקט אַרויס אויף איין הוספה: אז מע וועט איהם געבען איין הוספה וועט ער, זאָגט ער, היינטיגס יאָר אם ירצה השם קויפען איין אתרוג. נאָר די מאַמע (בתיה ביילה די נאמנ'טע רופט מען זי) גלויבט ניט אין אַזעלכע זאַכען; גיכער, זאָגט זי, וועט אומפאַלען אַ קאַזאַרמע און מענשען וועלען געה'רג'ט ווערען איידער אַ בעל הבית וועט געבען איין הוספה.

איין מאָל פאַר ראש השנה איז לייבעל אָנגעקומען אויף אַזאַ מין שמועס צווישען טאַטע־מאַמע.

ער: עס זאָל זיך קעהרען די גאַנצע וועלט, מוז איך היינטיגען סכות האָבען איין אתרוג!

זי: די וועלט וועט זיך ניט קעהרען און דו וועסט קיין אתרוג נישט האָבען.

ער: אַזוי זאָגסט דו? ווי זשע איז אָבער דער דין אַז מע האָט מיר צוגעזאָגט געבען צו שטייער אויף איין אתרוג?

זי: וועט מען דאָס דאַרפען פאַרשרייבען אין ספר פּראַלניק, אַז ראש חודש קרעמעניץ האָט זיך געטראָפען אַ נס — עס איז גע'פגר'ט אַ בער אין וואַלד, נאָר וואָס דען? אַז איך וועל ניט גלויבען, וועל איך אויך ניט זיין קיין גרויסע אפּיקורס'טע.

ער: מעגסט דו יאָ גלויבען און ניט גלויבען — איך זאָג דיר אַז היינטיגען סכות האָבען מיר איין איינענעם אתרוג.

זי: אָמן, הלואי, פון דיין מויל אין גאָטס אויערען!

— אָמן! אָמן! — טראַכט לײבעל בײַ זיך אין האַרצען, און עס שטעלט זיך איהם פאָר, אַז דער פאָטער זײַנער קומט אין שוהל אַרײַן ווי אײן אַלטער שטאָדט בעל הבית מיט זײַן אײגענעם אתרוג און מיט זײַן אײגענעם לולב, און חאָטש משה יענקיל, דער נאָמען איז אַ יוד פון שפיגעל-באַנק, פון דעסטוועגען אַז ס'קומט צו די הושענא'ס און דער עולם מאַכט אַ שפּאַציער מיט די אתרוגים אַרום דער בימה, געהט משה יענקיל אויך אין קאָן גלײַך מיט אַלע מזרח-לײַט, און לײבילס האַרץ קוועלט און פרײדט זיך... געקומען אין חדר, קאָן זיך לײבעל נישט אײנהאַלטען און פּויקט אויס, אַז הײַנטיגען יום טוב וועלען זײ האָבען אײן אתרוג „אײן אײגענעם אתרוג!" נאָר קײנער וויל איהם נישט גלויבען.

— וואָס זאָגט איהר אויף זײַן טאַטען? רעדען חברה שקצים צווישען זיך — אַזאַ כּתרילִיק, אַזאַ קבצן שבקבצן גלוסט זיך אײן אתרוג! ער מײנט אַ פּנים ס'איז אַ לימענע, אײן עפּעל פאַר אַ גראָשען!...

אַזוי זאָגען חברה שקצים און מען איז איהם נאָך מכבד ווי אַלע מאָל מיט שעהנע עטליכע פּעטש, קוּלעקעס, סטוסאַקעס, בעבענצעס און שטשיפּאַלקעס... און לײבעל הויבט אָן גלויבען, אַז זײַן טאַטע איז אַ כּתרילִיק, אַ קבצן שבקבצנים. און אַ קבצן טאָר זיך ניט גלוסטען... ווי איבערראַשט איז ער אָבער אַז ער קומט אַהײם און טרעפט רב הענזעל דעם שוחט מיט דער נאַפּעליאָנקע אויפן קאָפּ זיצען מיטן פאָטער בײַם טיש און פאַר זײ שטעהט אַ קעסטיל מיט אתרוגים וואָס לאָזען זיך הערען מיט זײער גן עדן ריח איבער דער גאַנצער שטוב.

ג.

די „נאַפּעליאָנקע", וואָס רב הענזיל דער שוחט טראָגט אויפ'ן קאָפּ איז אַזאַ מין שטרײַמעל, אָדער אַ מיצעל, אַזעלכעס וואָס איז פאַרבליבען בירושה פון נאַפּאָליעאָן דעם ערשטען דאָרטען בײַ די פראַנצויזען איז דאָס מיצעל שוין לאַנג אויס מאָדע, נאָר בײַ אונז אין שטעדטעל האָט זיך נאָך פערוואַלגערט אײן נאַפּעליאָנקע, אָבער טאַקי מעהר נישט ווי אײנס בײַ דעם ר' הענזיל דעם שוחט. דאָס מיצעל איז אַ לאַנגס און אַ שמאָלס, פון פאָרענט מיט אַ שפּעלטיל מיט אַ קנעפּיל און מיט צוויי קאָטעסלעך. איך האָב תמיד חשק געהאַט צו די דאָזיגע קאָטעסלעך: ווען דאָס מיצעל

פאַלט צו מיר אַרײַן אין די הענד, האַטש אויף צוויי מינוט, זענען די קאַטעסלעך מײַנע... ! רב העניזיל דער שוחט, לייגט פאַנאַנדער די גאַנ-צע קראַם זײַנע, קלויבט אויס איין אתרוג, טראָגט איהם צו דעם טאַטען מיט צוויי פינגער און הייסט איהם בעטראַכטען.

— אַט דעם אתרוג זאָלט איהר נעהמען, רב משה יענקיל, וועט איהר האָבען הנאה...

— אַ קאַרפּירער? פרעגט דער טאַטע און בעטראַכט דעם אתרוג פון אַלע זײַטען ווי מע בעטראַכט אַ ברילייאַנט און די הענד ציטערן איהם פאַר פרייד.

— נאָך אַ מין קאַרפּירער! — מאַכט דאָס מיצעל מיט אַ גע-עכטערל און די קאַטעסליך באַמבלען זיך.

משה יענקיל דער נאמן שפּיגעלט זיך אינ׳ם אתרוג, שמעקט איהם, קאָן זיך אָן איהם ניט אָנקוקען, רופט צו בתיה-ביילה׳ן און ווײַזט איהר, מיט אַ גליקליך שמייכעלע אויפ׳ן אתרוג ווי מען ווײַזט אָן אויף זעהר אַ רייכען פּערמואַר, אַ צירונג, איין אֶבן-טוב אָדער ווי אויף אַ שעהן טהייער קינד אַ טרייסט. בתיה ביילה געהט צו, שטרעקט אויס די האַנד פּאַוואָלינקע, וויל נעהמען דעם אתרוג, גיט מען איהר נישט: „פּאַוואָלינ-קע מיט די הענד! אַ שמעק איוב דו ווילסט”... בתיה ביילה בעניגענט זיך האַטש מיט אַ שמעק, און מיר גיט מען אַפילו קיין שמעק אויך ניט טהון! מיך לאָזט מען אַפילו ניט צו, איך זאָל ניט שטעהן צו נאָהנט, איך זאָל גאָר ניט קוקען אפילו, וואָרום ס׳איז מסוכן נפש. — שוין אַט איז ער דאָ! — זאָגט די מאַמע — אַט לאָז איהם נאָר צו, בײַסט ער באַלד אָפּ דעם פּטום פון אתרוג!...

— לאָז גאָט היטען! — זאָגט דער טאַטע.

— שומר ומציל זײַן! — העלפט צו דאָס מיצעל, און די קאַטעס-לעך באַמבלען זיך... רב העניזיל שײַנקט זיי אַביסעל קלאָטשע אויף אײַנצוויקלען דעם אתרוג, און דער ריח, דער גן-עדן ריח, צעגעהט זיך אין אַלע ווינקעלעך... ווי אַ ברילייאַנט, ווי אַ זעלטענער שטיין, ווי אַ טײַערן פקדון, וואָס מע האָט איהם איבער געגעבען בעהאַלטען און אָפּ-היטען ווי דעם שוואַרצאַפּעל פונ׳ם אויג, אַזוי האָט מען גענומען דעם שמעקעדיגען אתרוג, אײַנגעהילט אין קלאָטשע ווי מע הילט איין אַ ציטעריג קינד אַ בן יחיד׳ל, ס׳זאָל חלילה ניט צוקיהלען דאָס העלזיל, און מע האָט פּאַוואָלינקע אויסגעבעט און באַלייגט אין אַ שעהנע קײַלעכדיגע הילצערנע, געטאָקטע, געפאַרבטע פּושקע פון צוקער; דעם צוקער האָט

מען געבעטען מחילה, און דעם אתרוג האט מען אריינגעבעטען ווי א ליעבהארציגען גאסט: — ברוך הבא רב אתרוג! אריין, אריין אין פושקע אריין!...

די פושקע האט מען פאוואלינקע צוגעדעקט מיט'ן דעקעל, אריינגעשטעלט אין דער גלעזערנער שאפע, צוגעמאכט דאס טירל און א גוטען טאג!

— איך האב מורא, דער משומד (דאס מיינט מען מיך) זאל זיך ניט דאביוועט צו דער שאפע חלילה און נישט אפבייסען דעם פטום פונ'ם אתרוג!... אזוי טהוט א זאג די מאמע נאך א מאל און נעהמט לייבלען פאר א האנד און שלעפט איהם אפ פון דער שאפע.

ווי א קאץ אז זי דערשמעקט פוטער, שפרינגט אראפ פון פריפעטשיק, גלייכט זיך אויס דעם רוקען, הויבט זיך אן ארומדרעהען, רייבען זיך, קוקען איטליכען בעזונדער אין די אויגען אריין און בעלעקט זיך, אזוי האט נעבּיך לייבעל א היבשע צייט זיך ארומגעדרעהט נעבען דער שאפע, אריינגעקוקט אינ'ם גלעזערן טירל, געשמייכעלט צו דער פושקע מיט'ן אתרוג, אזוי לאנג ביז די מאמע זיינע האט דאס דערזעהן האט זי א זאג געטהון דעם טאטען אז דער ווייסער חברה'ניק האט חשק זיך דאביוועט צום אתרוג און אפבייסען דעם פטום...

— אין חדר אריין, דו שקאץ איינער, ניט געדאכט זאלסט דו ווערען!...

לייבעל בייגט איין דעם קאפ, לאזט אראפ די אויגען און געהט אין חדר אריין.

ד.

די עטליכע ווערטער וואס די מאמע האט א זאג געטהון דעם טאטען מכח דעם פטום פונ'ם אתרוג זענען געווען פאר לייבלען, קאן מען זאגען, א סם המות, א גיפט אין די ביינער אריין.

פון יענער מינוט אן האט זיך דער „פטום פונ'ם אתרוג" באזעצט ביי לייבלען אין מח, נישט ארויסגעקראכען פון זיינע געדאנקען אויף קיין מינוט, ביי נאכט געקומען צו חלום, געטארעט איהם, געשרעפט פאר א האנד: „דו האסט מיך נישט דערקענט נארישו? דאס בין איך איך, פטום!..." לייבעל קעהרט זיך איבער אויף דער אנדערער זייט,

קרעכצט און ווערט אַנשלאָפען, טאָרעט מען איהם ווידער: „שטעה אויף נאַרישו! געה עפען אויף די שאַפע, נעהם אַרויס דעם אֶתרוג און בּײַם מיך אָפּ, וועסט דו זיך מחיה זײַן!...“

אין דער פריה, אַז לײבעל שטעהט אויף און גיסט אָפּ נעגעל־וואַסער, חאַפּט ער זיך צום דאַוונען, נעהמט דאָס אָנבּײַסען מיט זיך, חאַפּט אַ קוק פאַרבּײַגעהענדיג אַהין אין שאַפע, דורך דעם גלעזערנעם טירל, אויף דער פושקע מיט'ן אתרוג, און עס דאַכט זיך איהם אויס, אַז די פושקע ווינקט צו איהם, רופט צו איהם, מאַכט מיט אויגען: „אַהער!... אַהער, בּחור'ל!...“ לײבעל נעמט די פיס אויף די פלײצעס און מאַרש אין חדר אַרײַן.

איין מאָל אין אַ שעהנעם פריה מאָרגען, אַז לײבעל איז אויפגעשטאַנען, האָט ער דערזעהן, אַז ער איז אײנער אַלײן, אײנער אַלײן אויף דער גאַנצער שטוב. דער טאַטע איז אין פּראָיעקט, די מאַמע אין מאַרק, די דינסט פאָרעט זיך אין קיך. — „אַלע אַוועק, נישטאָ קײן לעבעדיגער מענש!...“ — טראַכט זיך לײבעל, גיסט אָפּ נעגעל־וואַסער און חאַפּט אַ קוק אַהין אין שאַפע אַרײַן דורך דעם גלעזערנעם טירעל, און דערזעהט די פושקע. זי ווינקט צו איהם, רופט איהם, מאַכט מיט אויגען! „אַהער! אַהער, בּחור'ל!..“ פּאַוואָלינקע, פּאַמעלעכען געהט לײבּיל צו צו דער שאַפע, עפענט אויף דאָס גלעזערנע טירעל, נעהמט אַרויס די פושקע, די שעהנע קײַלעכיגע הילצערנע געטאָקטע געפאַרבּטע פושקע, עפענט אויף דאָס דעקעל, און אײדער ער דעקט נאָך אָב די קלאָטשע פונ'ם אתרוג, טהוט איהם אַ זעץ אין נאָז אַרײַן אַ ריח אַ שטאַרקער, שאַרפער ריח, אַ גן עדן ריח! און אײדער ער קוקט זיך אַרום איז שוין דער אתרוג בּײַ איהם אין האַנד און דער פּטום טהוט איהם אַ שפּרונג אין די אויגען אַרײַן:

— ווילסט האָבען הנאה? ווילסט פיהלען אַ טעם גן עדן? נעהם בּײַס מיך אָפּ! האָב קײן מורא ניט, נאַרישו! קײנער וועט נישט וויסען, קײן בּן־אדם וועט ניט זעהן! קײן פויגעל וועט נישט אויסזאָגען! . .

. . . .

וואָס איז געווען ווילט איהר וויסען? איהר ווילט וויסען צי איך האָב אָבגעבּיסען דעם פּטום פונ'ם אתרוג? צי איך האָב זיך אײַנגעהאַלטען, ניט אָבגעבּיסען דעם פּטום פונ'ם אתרוג?... איך וואָלט וועלען וויסען, וואָס וואָלט איהר געטהון אויף מײַן אָרט, ווען מען זאָל אײַך אָנזאָגען צעהן מאָל איהר זאָלט זיך ניט דערוועגען אָפּבּײַסען דעם פּטום פונ'ם אתרוג? איהר וואָלט ניט וועלען וויסען וואָס פאַר אַ טעם

עס האָט אַ פּטום פון אַיין אתרוג? איהר וואָלט ניט געפאַלען אויף דער עצה וואָס איך: אָפּבייסען און צוריק צוקלעפּען מיט שפּייעכץ? איהר קאָנט מיר גלויבען אָדער ניין, דאָס איז אייער זאַך, נאָר בנאמנות שווער איך אייך, אַז איך ווייס אַליין ניט ווי דאָס איז געשעהן: נאָך איידער דער אתרוג איז געווען ביי מיר אין די הענד, איז שוין דער פּטום געלעגען ביי מיר צווישען די צייהן...

ה.

דעם טאָג פון ערב סוכות האָט זיך דער טאַטע געאיילט קומען פאַר פריה און האָט זיך בעשעפטיגט מיט אויסבינדען דעם לולב, צענויפקלויבען די פיער מינים און צוגרייטען אַלסדינג אויף דעם שענסטען אַרט. דעם צוגעקליבענעם אויסגעפּוצטען לולב האָט ער אַוועקגעשטעלט גאַנץ אויבען אָן אין אַ ווינקעלע, אַ ביסעל איהם צוגעשפּאַרט אויף אַ זייט און לייבלען האָט מען אָנגעזאָגט למען השם, ער זאָל זיך ניט דערוועגען צוריהרען צום לולב. נאָר ס'איז געווען אומזיסט דאָס אָנזאָגען. לייבעל האָט געהאַט זיינע אייגענע צרות: סטייטש דער פּטום! דער פּטום! צו וואָס האָט ער בעדאַרפט אָפּבייסען דעם פּטום? וואָס איז איהם דערפון אַרויסגעקומען וואָס פאַר אַ טעם האָט אַ פּטום פון אַיין אתרוג, אַז בסך הכל איז ער גאָר פּע — ביטער גאַל, אַ בייזע וויסטע חלשות! אומזיסט, אומנישט קאַליע געמאַכט אַ פּרי, גע'פּסל'ט אַיין אתרוג!.. און אַז דער אתרוג איז גע'פּסל'ט — דאָס איז לייבעל *שוין געוואָהר געוואָרען אין חדר* פון זיינע חברים, פרעגט זיך אַ קשיא: צו וואָס האָט דאָס איהם געטויגט? צו וואָס האָט ער דאָס געדאַרפט?.. עס האָט זיך איהם געדאַכט אַז ער איז „הורג נפש", גענומען אַ לעבעדיגע זאַך, אָבגעביסען דאָס קעפּעל און צוגענומען ביי דעם דאָס חיות; פאַר וואָס? פאַר וועגן?.. ביי נאַכט אין שלאָף איז דער אתרוג געקומען צו איהם צו חלום איהם געטאָרעט און געשלעפּט פאַר'ן אַרבעל, געוועקט איהם און געטענה'ט: „וואָס האָסט דו געהאַט צו מיר, דו שייגעץ איינער?.. פאַר וואָס האָסט דו אָפּגעביסען מיין פּטום? איך בין דאָך שוין איצטער פּסול, פּסול"!.. לייבעל קערט זיך איבער אויף דער אַנדערער זייט, קרעכצט און ווערט אַנשלאָפען, טאָרעט מען איהם ווידער „קוילער! וואָס האָסט דו געהאַט צו מיין פּטום? צו מיין פּטום"?..

ו.

געקומען דער ערשטער טאג סוכות. נאך דעם ביינאכטעגדיגען פרעסטיל איז אויפגעגאנגען די זון אויפ'ן לויטערן בלויען הימעל, און באגאסען די ערד מיט א פערשפעטיגט ווארעמקייט פון א שטיפמאמע... דעם טאג האט זיך משה יענקיל דער נאמן געפעדערט אויפצושטעהן פאר פריה, איבערקוקען די קריאה, איבערזינגען זי מיט דעם בעקאנטען שעהנעם יום־טוב'דיגען נגון. דעם טאג האט זיך אויך בתיה ביילה געפעדערט צו די יום־טוב'דיגע פיש מיט די יום־טוב'דיגע פארפעל, מיט'ן יום־טוב'דיגען מעהרען־צימעס. דעם טאג האט זיך אויך זלמן דער סטאליער געפעדערט אפבענטשען אתרוג ביי אונז אין דער סוכה פריהער פאר אלעמען, בכדי ער זאל קאנען טרינקען טיי מיט מילך און זיך אנטהון וואהלטאג לכבוד יום טוב.

— זלמן בעט דעם לולב מיט'ן אתרוג — מאכט די מאמע צום טאטען.

— עפען אויף די שאפע, נעם ארויס די פושקע, נאר פאוואלינקע! — זאגט צו איהר דער טאטע און אליין שטעלט ער צו א בייגקעל צו דער שאפע און נעהמט אראב דעם לולב און איז זיך אליין מטריח מיט איהם אין סוכה אריין מכבד זיין דעם סטאליער מיט דער מצוה.

— נאט בענשט אתרוג — מאכט ער צום סטאליער — נאר פאוואלינקע למען השם פאוואלינקע!..

זלמן דער סטאליער, אונזער שכן, איז קיין עין הרע א איד א גבור, און האט צוויי הענד וואס איטליכער פינגער פון זיי וואלט געקאנט אוועקלייגען דריי אזעלכע לייבעלעך ווי איך. אויף יעדען גראבען פינגער איז ביי איהם פאראן א נאגעל תמיד פארפאפט און רויט פון לאק, און מיט דעם נאגעל אז ער פיהרט דורך איבער א ברעט בלייבט א טיפער סימן אויסגעקריצט ווי מיט א שארף פון איין אייזען... לכבוד יום־טוב האט זלמן אנגעטאהן א ווייס העמד מיט א נייער קאפאטע, און האט אין באד זיך לאנג געזייפט די הענד מיט זייף און מיט זאמד און נישט געקאנט אפזייפען זיך; די הענד זענען געבליבען פארפאפט און די נעגעל רויט פון לאק ווי פריהער.

אט אין די הענד איז אריינגעפאלען דער ציטערדיגער שמעקעדיגער אתרוג. ניט אומזיסט האט זיך משה יענקיל דער נאמן אזש א ווארף געטאהן בשעת זלמן דער סטאליער האט א נעם געטהון דעם

אתרוג, אַ רעכטען קוועטש געטהון איהם און אַ גוטען טרייסעל מיט'ן לולב — פּאַוואָליִנקע! פּאַוואָליִנקע! — זאָגט צו איהם דער טאַטע, און ציטערט איבער'ן אתרוג — אָט היינט קעהרט, זייט מוחל איבער דעם אתרוג מיט'ן פּטום אַראָפּ און זאָגט „שהחינו", נאָר פּאַוואָליִנקע! פּאַוואָליִנקע! למען השם פּאַוואָליִנקע!

פּלוצים האָט זיך משה יענקיל דער נאמן געגעבען אַ וואָרף און אַ געשריי ניט מיט זיין קול „אוי"! אויף זיין געשריי איז געקומען צולויפען אין סוכה אַריין בתיה ביילה די נאמנ'טע.

— וואָס איז משה יענקיל? נאָט איז מיט דיר?!

— גראָבער יונגאַטש! עם הארץ! — האָט ער זיך צושריגען אויפ'ן סטאָליער און איז גרייט איהם דורם צו זיין מיט דער ראיה — ווי אַזוי איז מען אַזאַ גראָבער יונגאַטש? אַזאַ איין עם הארץ? איין אתרוג איז דען אַ האָק? צו אַ דאָלעטע! צו איין עקבויר? איין אתרוג איז ניט קיין האָק, ניט קיין דאָלעטע, ניט קיין עקבויר! איהר האָט דאָך מיר איבערגעקוילעט דעם האַלז אָהן אַ מעסער! איהר האָט מיר גע'פּסל'ט דעם אתרוג! אָט ליגט דער פּטום, אָט נאָט זעהט, גראָבער יונגאַטש! עם הארץ. וואָס איהר זיינט!..

אַלע זיינען מיר מיט אַ מאָל טוידט געוואָרען. זלמן סטאָליער איז געשטאַנען אַ טוידטער, ניט פאַרשטאַנען ווי אַזוי האָט זיך עם איהם געטראָפען אַזאַ מין אומגליק? פון וואַנען האָט זיך דאָס גענומען וואָס דער פּטום איז אָפּגעשפּרונגען? ער האָט דאָכט זיך געהאַלטען דעם אתרוג פון דער נריִנג, קוים מיט די שפּיץ פינגער! איין אומגליק! אַזאַ איין אומגליק!..

בתיה ביילה די נאמנ'טע איז געווען טוידט, געבראָכען די הענד.

— אַ מענש אַז עס געהט איהם ניט — זאָגט זי מיט טרעהרען אין די אויגען — זאָל ער בעסער נעמען און בעגראָבען זיך לעבעדיגערהייד אַ פרישער, אַ געזונדער אין דער ערד אַריין!..

און לייבעל? לייבעל ווייסט ניט צי זאָל ער טאַנצען פאַר פריידוואָס נאָט האָט מיט איהם געטאָהן אַזאַ נס, אויסגעלייזט פון אַזאַ צרה, פון אַזאַ איין אומגליק? צי ער זאָל וויינען אויפ'ן טאַטענס יסורים און אויף דער מאַמעס טרעהרען? צי זאָל ער אַרומחאַפּען זלמן דעם סטאָליער און איהם קושען די גראָבע הענד מיט די פאַרפּאַפּטע פינגער מיט די רויטע נענעל, דערפאַר וואָס ער איז געווען זיין שליח, זיין גוטער שליח, זיין מלאך הגואל, זיין אויסלייזער?... לייבעל טהוט אַ קוק אויפ'ן

טאַטענס פנים, אויף דער מאַמעס טרעהרען, אויפ'ן סטאָליערס הענד, אויפ'ן אֶתרוג, וואָס וואַלגערט זיך אויפ'ן טיש אַ טוידטער, געל ווי וואַקס, אָהן אַ פּטום, אָהן אַ טראָפּען חיות, אַ מת, אַ בר־מינן, אַ טוידטער נפש!.....

— אַ טוידטער אֶתרוג! — זאָגט דער טאַטע מיט איין אונטער־געבראָכענע שטימע.

— אַ טוידטער אֶתרוג! — זאָגט איהם נאָך די מאַמע מיט טרעהרען אין די אויגען.

— אַ טוידטער אֶתרוג, זאָגט זיי נאָך זלמן דער סטאָליער און קוקט זיך אין דיא הענד אַריין, און טראַכט אַ פנים בשעת מעשׂה: „אַ פּאָר ידים — אָפּגעגעדאַרט זאָלען זיי ווערען!....״

— אַ טוידטער אֶתרוג — זאָגט לייבעל מיט אַ פרייליכען טאָן און פערחאַפּט זיך. וואָרום ער ווייסט דאָך יאָ, אַז דאָס איז ער, לייבער, געוועזן דער גזלן, דער קוילער דער רוצח פונ'ם אֶתרוג!...

ענדע

אָפּגעשלאָגענע הושענות

א.

איסר דער שמש

I.

דערמאָהן איך מיך אָן איסר דעם שמש שטעלט זיך מיר פאַר אין דער פאַנטאַזיע אַ מין אַלכסנדר מוקדן אַנאַפּאָליאָן באָנאַפּאַרט, וכדומה אַזעלכע בילדער, גבורים פון דער היסטאָריע...

אַ קלייניגקייט איסר? אַ מענש וואָס פיהרט די גאַנצע שוהל מיט אַלע בעלי־בתים ביי דער נאָז. אַ מענש וואָס האַלט דאָס גאַנצע שטעדטעל ביי זיך אין בוזעם. אַ מענש וואָס דינט ביי אַלעמען און געוועלטיגט אויף אַלעמען. אַ מענש וואָס איז יעדען אונטערוואָרפען און האָט פאַר קיינעם קיין מורא ניט. אַ מענש וואָס האָט אַ בייזען קוק, מורא׳דיגע ברעמען, אַ מעשענע באָרד, אַ געזונטען קולאַק מיט אַ לאַנגען שטעקען. אַ ווערטעלע אויסצורעדען איסר!

ווער האָט געמאַכט איסרן פאַר אַ איסר? פרעגט מיך עפּעס גרינגערס. פאַרהאַן טיפּען וואָס מ׳קאָן זיי אָנרופען: „פערגליוועדטע”, „שטעהענדיגע” דאָס הייסט אַזעלכע וואָס ריהרען זיך ניט פון׳ם אָרט: אָט אַזוי ווי איהר האָט זיי געזעהן דאָס ערשטע מאָל, אַזוי זענען זיי געבליבען ווי אויף אייביג. עס ווייזט זיך אייך אויס, אַז זיי זענען תמיד אַזוי געוועזען און וועלען אייביג אַזוי בלייבען. קינדווייז פרעג איך מיך ניט קאָנען אָפּרייסען פון דעם איסרן; מיך האָט אינטערעסירט איין זאַך: ווי אַזוי איז געוועזען איסר, בשעת ער איז נאָך ניט געווען קיין איסר? דאָס הייסט בשעת ער האָט נאָך נישט געהאַט אָט די מורא׳דיגע ברעמען,

אַט די גרויסע האָרבאַטע נאָז, וואָס איז שטענדיג אָנגעשטופּט מיט טאַבּעקע, אַט די מעשענע באָרד וואָס הויבּען הויבּט זי זיך אָן דאַכט זיך אַזוי געדעכט און גראָב, און לאָזען לאָזט זי זיך אויס דוקא דין מיט עטליכע שיטערע לאַנגע בּייזע האָר? ווי אַזוי האָט ער אויסגעזעהן למשל בשעת ער איז געוועזען אַ יונגעל, געגאַנגען באָרוויס, געלערנט אין חדר און געחאַפּט פּעטש פון'ם רבּין? און וואָס איז געוועזען איסר בשעת די מאַמע זיינע האָט איהם געטראָגען אויף די הענד, איהם געגעבּען זויגען, איהם אויסגעווישט דאָס נעזעל: „איסר'ל, מיער קדיש מיינער, ליבּטיגער פּנים געטרייער, מיר זאָל זיין פאַר דיינע בּיינדעלעך!" —

אַט אַזוי פלעג איך זיך קינדווייז אַ מאָל פערטראַכטען, זיך ניט קאָנענדיג אָבּרייסען פון איסר'ן.

— אַ היים, ממזרים, אַ רוח אין אייער פאָטער און מוטער אריין! — פלעגט איסר אַפילו קלערען וועגען איהם נישט לאָזען.

דאַכט זיך, אַז איך בּין אַ י נ ע ר, פונדעסטוועגען היים איך בּיי איהם מיט אַ לשון רבּים: מ מ ז ר י ם! פאַר וואָס קומט מיר „ממזרים"? איסר האָט פיינט, פערשטעהט איהר מיך, אַז מ'שטעהט און מען קוקט איהם אין די אויגען אריין איסר האָט פיינט קליינוואַרג, קאָן נישט אָנקוקען קיין קינדער! קינדער זאָגט ער — דאָס זענען כל מום רע; קינדער זענען פּאַקאָסטניקעס, צו-להכעיס'ניקעס; קינדער זענען ציגען, וואָס שפּרינגען אין פרעמדע גערטנער: קינדער זענען הינט, וואָס סיפּען בּיי די פּאָלעס; קינדער זענען חזירים, וואָס קריכען אויפ'ן טיש, קינדער דאַרפען וויסען דרך-ארץ, קינדער דאַרפען ציטערען, קינדער דאַרפען האָבּען דאָס נייניעהריגע קדחת! און מיר האָבּען טאַקי געציטערט, טאַקי געהאַט דאָס נייניעהריגע קדחת

וואָס האָבען מיר מורא געהאַט פרעגט איהר? אַ נו פּרובּט, אדרבּה האָט ניט מורא, אַז מען טהוט אייך אַ נעם פאַר'ן אויער און מען פיהרט אייך צו צו דער טיר און מען גיט אייך האַלז-און-אָקען און מען זאָגט אייך:

— אַהיים, ממזרים, אַ רוח אין אייער פאָטער און מוטער אריין!

איהר וועט זיך אפשר קלאָגען אויף איהם פאַר דער מאַמען? נו, אדרבּה, פּרובּט! וואָס וועט זיין ווילט איהר וויסען? אַט וועל איך אייך זאָגען וואָס ס'וועט זיין: איהר וועט קומען אַהיים און בּעוויזען דער מאַמען אַנ'אָנגעריסענעם אויער; וועט די מאַמע אָנפאַלען אויפ'ן טאַטען

מיט אַ גוואַלד: „זעה נאַר, זעה דעם בן־יחיד דיינעם ווי דער רוצח דער גזלן האָט איהם אָנגעריסען אַנ׳אויער“! וועט אייך דער טאַטע נעהמען פאַר אַ הענטעל און וועט אייך ברענגען אין שוהל אַריין און צופיהרען גלייך צו איסר דעם שמש, ווי איינער רעדט: „נאַט, זעהט וואָס איהר האָט געטהון מיט מיין בן יחיד, איהר האָט דאָך איהם שיער ניט אָפּגעריסען אַנ׳אויער“. וועט איסר געבען אַ הוק אויפן טאַטען: „געהט אייך געזונדטערהייד מיט אייערע ממזרים!“ (איהר הערט? אַ בן יחיד איז ביי איהם אויך ממזרים!). און דער טאַטע וואָס וועט טהון? דער טאַטע וועט אָנרוקען דאָס היטעל און וועט געהן אַהיים, וועט איהם די מאַמע פרעגען: „נו?“ וועט איהר דער טאַטע זאָגען: איך האָב דאָס איהם מכבד געווען, אָט דעם המן הרשע, וואָס נאָך האָב איך איהם געקאָנט טהון?“...

זעהר ניט שען אפילו, אַז אַ טאַטע זאָל זאָגען אַזאַ גראָבען ליגען! נאַר וואָס זאָל מען טהון, אַז מען איז ביי אַ שמש אין גלות?

II.

מע קאָן זאָגען, אַז די גאַנצע שטאָדט איז ביי איסר׳ן אין גלות. וואָס ער וויל, דאָס טהוט ער. וויל איסר ניט הייצען די שוהל ווינטער אינ׳ם גרעסטען פראָסט, מעגט איהר צעזעצט ווערען רעדענדיג, וועט ער אייך הערען ווי דעם פאַראַיאָהריגען שניי, וויל איסר מע זאָל זיך שטעלען דאַוונען פריה, וועט איהר שוין פערשפעטיגען ווען איהר זאָלט ניט קומען. וויל איסר אייך נישט געבען קיין עליה אַכטצעהן וואָכען דורכאַנאַנד מעגט איהר קוקען צו איהם אויף דער בימה פון היינט ביז מאָרגען, הוסטען צעזעצטערהייד — ער וועט אייך ניט זעהן ניט הערען! דאָס אייגענע איז מיט׳ן טלית, און מיטן חומש, און מיט׳ן מחזור, און מיט׳ן אֶתרוג, און מיט דער הושענא. איסר וועט אייך ברייגנען דעמאָלט ווען ער וועט וועלען, ניט ווען איהר ווילט! וואָס זענט איהר איהם פאַר אַ „איהר“? „בעלי־בתים — זאָגט ער — זענען ווי די הינט, און ער איז איינער, איין שמש קיין עין הרע אויף אַזוי פיל עולם — משוגע צו ווערען!“

און איסר שמיצט זיך, וואַרפט זיך, מאַכט איטליכען מיט דער בלאָטע. דער גרעסטער בעל־הבית קאָן ביי איהם חאַפּען אַ פּסק, ער

LIBRARY OF THE
BUREAU OF JEWISH EDUCATION
CLEVELAND, OHIO

נים טרעפען די מיד. „מיך — זאָגט ער — זאָלט איהר בעסער נים זאַטשעפּען, וואָרום איך האָב קיין צייט נים מיט אייך צו רעדען! איהר זענט אַ סך און איך בין קיין עין הרע איינער!" און קיינער זאַטשעפּעט איהם נים; איהר זענט גערן, אַז ער טשעפּעט אייך נים.

ס'פערשטעהט זיך, אַז קיינער וועט זיך נים איינשטעלען פרעגען ביי איסר'ן, וואו קומט אַהין דאָס געלד וואָס פאַלט אַריין פון די כבוד שנדר'ס, פון די יאָהר-צייט ליכט, פון דער פושקע וכדומה אַזעלכע זאַכען וואָס זענען שייך צו בעל הבתיש'קייט, וואָרום בעל-הבית אין שוהל איז דאָך ער, הייַנט ווּעמען דאַרף ער דאָס אָפּגעבען דין וחשבון? דער עולם איז גערן, אַז ער לאָזט זיי צו רוה און וואַרפט זיי נים די שליסעל פון בית המדרש אין פנים אַריין: „געהט האַלט אויס אַליין אַזאַ שוהל מיט האָלץ און מיט וואַסער, מיט ליכט און מיט שוועבעלעך, און אַ האַנטוך אויסוואַשען דאַרף מען אויך. און אַ טאָפּלי אַרייַנשטעלען דאַרף מען אויך און אויסשמירען די ווענט מיט דער סטעלי דאַרף מען אויך און אַ סטענדער פאַררעכטען דאַרף מען אויך און אַ סדור צו קויפען דאַרף מען אויך, און אַ סליחה אייַנבינדען דאַרף מען אויך, און וואו איז אַ גרייַגער, וואו איז אַ דריידעל, וואו איז אַ חנוכה-ליכטעל, וואו איז אַ לולב, וואו איז אַן אתרוג, וואו איז אַ הושענא, און וואו איז אַ דאָס, און וואו איז אַ יענץ?... און חאָטש אַלע ווייסען גאַנץ גוט אַז אַ גרייַגער און אַ דריידעל און אַ חנוכה-ליכטעל און אַ לולב און אַן אתרוג און אַ הושענא און אַ דאָס און אַ יענץ — זענען אַלץ אַזעלכע זאַכען וואָס נישט נאָר מע דאַרף אויף זיי אויסגעבען געלד; אַדרבה, זיי ברייַנגען נאָך אַרייַן געלד, פונדעסטוועגען וועט זיך קיינער נישט דערוועגען אַרייַנשטעקען די נאָז; דאָס געהער צום שמש; דאָס איז זייַן הכנסה: „די שענע שכירות וואָס מען נעהמט זיך אָן ביי אייך... דער קאָפּ קאָן האַרט ווערן!... וואַסער אויף קאַשע!"... אַזוי זאָגט איסר און דער עולם שווייַגט.

דער עולם שווייַגט, חאָטש דער עולם ווייסט גאַנץ גוט אַז איסר לעגט אָפּ אַ קערבעל; דער עולם ווייסט גאַנץ גוט, אַז דער שמש איז אָנגעשטופּט מיט געלד. ס'איז גאָר אַ סברא, אַז שטילערהייד פערלייַהט ער אַמאָל עטליכע גראָשענס, כאַבּט אַ הלואה'לע, געוועהנליך אויף אַ בעוואָהרעניש, אויף אַ משכון. און אַ שטיבעל האָט איסר אַן אייגענס, און אַ בהמה אַן אייגענע, און טרינקען טרינקט ער אויס אַלע טאָג און

דוקא פון א גרויסער גלאז, און א פעלץ טראגט ער ווינטער ברוך השם! ווי דער שענסטער בעל הבית, און שיך טראגט די שמש'טע גאנצע, און א יפע האט זי זיך געמאכט ניט לאנג א נייע — פאר קהל'ס געלד, „פאר אונזער בלוט אויסקריינקען זאל זי דאס, רבונו של עולם"!...

אזוי מומלען די בעלי בתים צווישען זיך שטילערהייד, אז דער שמש זאל ניט הערען! און אז דער שמש נעהט צו, האקט מען איבער דעם שמועס און מען הויבט אן רעדען פון עפעס אנדערש, בלינצעלען מיט די אויגעלעך, סמארקען בשעת מעשה מיט די נעז און נעהמען ביי איהם א שמעק טאבעק מיט צוויי פינגער פון זיין הילצער'ן פושקעלע: „זייט זשע מוחל!"...

אט דער „זייט זשע מוחל" איז א פאסקודנער זייט זשע מוחל. איך איהם ליעגט א חניפה'לע: „זייט זשע מוחל, ביי אייך דארף זיין א רעכטער שמעק טאבעק"... אין איהם ליעגט אנ'אנצוהערעניש אויף אוועקצוגעהן: „זייט זשע מוחל, גיט א שמעק טאבעק און געהט אייך געזונדטערהייד"...

איסר איז א מבין סאי אויף דער חניפה'לע, סאי אויף דעם אנצוהערעניש. איסר ווייסט אז דער עולם האט איהם ליעב אזוי ווי אויגענווייטיג; איסר ווייסט אז דער עולם וואלט וועלען איהם מאכען אוים שמש אזוי ווי מען וויל לעבען, נאר ער הערט זיי אלעמען ווי המן דעם גראגער, איסר האלט זיי רעכט אין די לאפקעס. איסר ווייסט וואס ער האט צו טהון.

III.

ווער עס וויל יוצא זיין פאר אלעמען, דער איז נישט יוצא פאר קיינעם; און אז ס'איז באשערט זיך בוקען, זאל מען זיך בוקען צום קאפ נים צו די פים.

דאס האט פערשטאנען איסר און האט געשלאגען בלאט מיט די גבאים, מיט די עטליכע געצעהלטע רעדעלפיהרער פון שטאדט. זיי האט ער דוקא נעפאלגט, געקראכען אונטער די נעגעל, נישט געפוילט זיך פון זייערטוועגען געהן אנ'איבעריגען גאנג און נעחנפה'ט האט ער זיי אז ס'האט געשלאגען צו דער גאל! און ווער שמועסט אז ס'איז געקומען די צייט פון דער קלפא, פון קלויבען גבאים, — דעמאלט האט איסר נישט גערוהט. ווער עס האט נישט אנגעקוקט דעמאלט איסר'ן דער האט קיין שענם ניט

געזעהן. אַ פערשוויצטער, פערדריקט דאָס היטעל אַרויף, מיט'ן גרויסען שטעקען און מיט די לאַנגע שטיוועל האָט איסר געקנאַטען די בלאָטע, געשפריצט פון איין גבאי צום אַנדערן, געאַרבייט. געפלאָכטען, גע־פיהרט רכילות מיט אינטריגעס, אינטריגעס, אינטריגעס אָהן אַ שיעור!

אויף אינטריגעס פיהרען איז איסר פון תמיד אָן געווען איין ברית אין דער וועלט. אַ וואַנט מיט אַ וואַנט האָט ער געקאָנט צענויפפיהרען פערקאָכען אַ קאַשע אַזוי קונציג, אַז דער גאַנצער עולם זאָל זיך בלאָזען איינער אויפ'ן אַנדערן, זיך קריגען און זידלען און עס זאָל דערגעהן אַזש צו פעטש, און ער, איסר, גאָרנישט, גאָט די נשמה! איסר, פער־שטעהט איהר מיך, האָט געפיהרט דאָס רעדעל דוקא ניט שלעכט; ער האָט זיך געבראַבט: „רייסט זיך, רייסט זיך, בעלי בתים. בײַ די נעז, וועט איהר פערגעסען אויפ'ן שמש".

פערגעסען אויפ'ן שמש — דאָס איז געווען פאַר אונזער איסר'ן זעהר אַ נויטיגע זאַך, מחמת פון אַ צײַט אַז מען האָט זיך אָנגעהויבען צו איהם נעהמען, דולען אַ ספּאָדיק, ער זאָל אָפּגעבען דין וחשבון. וואו קומט אַהין דאָס גאַנצע געלד פון שוהל? און ווער? דוקא די יונגע־לײַט, דוקא יונג־וואַרג דוקא אָט די „ממזרים" וואָס ער האָט זײַ אַזוי פײַנט געהאַט פון תמיד, וואָס ער פלעגט זײַ אַמאָל דערגעהן די יאָהר!

פון קינדער, זאָגט מען, ווערען לײַט און פון לײַט ווערען קינדער. היבשע עטליכע דורות זענען געוואַכסען אויסגעוואַכסען און אַוועקגעגאַנ־גען. פון די קליינע ציגלעך זענען געוואָרען גרויסע צאַפּעס, פון די קליי־נע ממזרים זענען געוואָרען בעלי־בית'לעך; די בעלי־בית'לעך האָבען חתונה געהאַט, געוואָרען בעלי בתים; די בעלי בתים זענען געוואָרען אַלטע יודען און איסר איז אַלץ געווען איסר. נאָר מיט אַמאָל איז עפּעס אויסגעוואַכסען אַ דור, אַ נײַער, אַ יונגער, אַ משונה־מאָדנער דור, אַ דור פון סאַמע שקצים, עבּבּרושים, עזות מחוצף פנים'ער, מזיקים, הולטײַעס — מען זאָל בעהיט און בעוואָהרענט ווערען!

— וואָס איז איסר פאַר אַנ'אויבערהאַר? איסר איז נישט מעהר ווי אַ שמש, וואָס דינט בײַ אונז, ניט מיר בײַ איהם! ביז וואַנען וועט געוועלטיגען אויף אונז אָט דער אַלטער איסר מיט די לאַנגע פּיס און מיט'ן גרויסען שטעקען? חשבון! וואו איז חשבון? דין וחשבון!!...

אַזוי האָט געטענה'ט אָט דער נײַער דור פון סאַמע שקצים, עבּבּרושים, עזות מחוצף פנים'ער, מזיקים, הולטײַעס, און דוקא אין מיטען שולהויף, און דוקא הויך אויף אַ קול... תחלת האָט איסר געמאַכט זיך

כלא ידע, אַביסעל טויבליך שוין; נאָך דעם האָט ער אָנגעהויבען זיי טרייבען פון שול, פערלעשען די ליכט, פערשליסען די טיר; נאָך דעם האָט ער אָנגערייצט אויף זיי די בעלי־בתּים פון שטאָדט, דערצעהלט אויף זיי המנ'ס מסירות. אַז די הולטייעס מאַכען חוזק פון עלטערע מענשען, אַז זיי לאַכען אָפּ פון די גבאים, — אַ סימן: אָט האָט ער ניט לאַנג געפונען אַ פּאַפּירעל, עפּעס אַ לידעל, וואָס איינער פון די הולטייעס האָט פערלאָרען.

דאַכט זיך וואָס? אַ נאַרישׁ לידעל? וואָס פאַר אַ חתונה האָט אָבער דאָס דאָזיגע נאַרישע לידעל אָנגעמאַכט אין שטאָדט! וואָס פאַר אַן איבערקעהרעניש — אַי־אַי־אַי! הלוואי וואָלט דאָס איסר בעסער ניט געפונען און נישט בעוויזען דאָס די גבאים וואָלט געווען פאַר איהם אַ סך געזינדער! דאָס דאָזיגע לידעל, קאָן מען זאָגען, איז געווען דער אָנהויב פון זיין מפּלה. די נאַרישע גבאים, אַנשטאָט דעם מ'זאָל דאָס לידעל אַראָפּשלינגען און מאַכען אַ שווייג האָבען זיי דאָס אַליין צעשטירט. זיי האָבען זיך אַזוי לאַנג אַרום־געטראָגען מיט דעם פון איינעם צום אַנדערן, ביז דער עולם האָט דאָס אויסגעלערענט אויף אויסווייניג, לצים האָבען צוגעזעצט צו דעם אַ נגון פון אַן'אַלט בעקאַנט לידעל. און מ'האָט דאָס לידעל געזונגען אויף אַלע שטרעקען: בעלי־מלאכות האָבען עס געזונגען ביי'ם וואַרשטאַט, קעכינס — ביים אויווען, מיידלעך אויף די פּריזבעס, מוטערס האָבען מיט דעם פערוויגט קינדער... אַ נאַרישׁ לידעל האָט אין זיך אַ כח: בשעת דער האַלז זינגט, טראַכט דער קאָפּ; קלעהרט, קלעהרט אַזוי לאַנג ביז עס דערקלעהרט זיך עפּעס; מחשבות'ן דרעהען זיך דרעהען זיך, פּיקען אין מוח אַזוי לאַנג ביז עס פּיקט זיך עפּעס אויס, און פון אַ מחשבה ווערט אַ מעשה.

די מעשה וואָס איז אַרויס פון דעם לידעל איז געווען אַ שענע מעשה נאָר אַ קורצע. איהר מעגט דאָס האָרכען. עס קאָן אייך צו נוטץ קומען.

IV.

שקצים, עכברושים עזות מחוצף פּנים'ער לצים, ווייסע־חברה'ניקעס, הולטייעס האָבען אַזוי לאַנג געגראָבען אויף איסר'ן, געזוכט און גענישטערט, ביז מ'האָט זיך אַרויפגעשלאָגען אויף אַ שטיקעל דרך. איין מאָל אין אַ שענעם פריהמאָרגען איז מען אַרויף אויפ'ן בוידעם כּנ'ם אַלטען

בית המהרש און מ'האט ענטדעקט דארטען א גאנצען אוצר: סטערינאווע ליכט א גוזמא, עטליכע פוד וואקס, א פאר צעהנדליג טליתים נאך גאר נייע, א גאנצער סקלאד פון מחזורים נאך נישט קיין געניצטע, סדורים מיט סליחות מיט קינות מיט נאך גוטע זאכען, וואס ביי אייך קאן זיין האט דאס נישט אזא ווערטה ווי ביי א שמש פון א שול. מיט גרויס פאראד האט מען דעם דאזיגען אוצר אראפגעטראגען פונ'ם בוידעם, — און לאז אייך שוין אייער פאנטאזיע אליין פארשטעלען אט דאס בילד: פון איין זייט איסר מיט דער הארבאטע נאז, מיט די מורא'דיגע ברעמען, מיט דער מעשענע באָרד, וואס הויבען הויבט זי זיך אן דאכט זיך אזוי געדעכט און גראב און לאזען לאזט זי זיך אויס דוקא מיט עטליכע שיטערע לאנגע בייזע האר... און פון דער אנדערער זייט די שקצים, עכברושים, עזות מחוצף פנימ'ער, לצים, וויסע־חברה'ניקעס, הולטייעס, מיט'ן אוצר פון סטערינאווע ליכט, וואקס, טליתים, סדורים, מחזורים, סליחות און קינות א גאנצער סקלאד! מיינט נישט פון דעסטוועגען אז איסר האט זיך חלילה פערלארען, איסר איז נישט פון די מענשלעך וואס באלד עפעס פערלירען זיי זיך. ער איז גאר געשטאנען, געקוקט און געחדושט זיך, ווי קומט דאס גאר אהער אין שול אויפ'ן בוידעם?!..

אויף מארגען גאנץ פריה האט זיך בעוויזען אויפ'ן פארקאן פון דער שול אזא מין אנאנס, מיט קרייד אויפגעשריבען:

„בכאן פערקויפט מען יאהרצייט־ליכט במקח השוה".

אויפ'ן אנדערן טאג איז שוין געווען אנ'אנדער אויפשריפט. אויפ'ן דריטען טאג ווידער אנ'אנדער אויפשריפט און איסר האט געהאט א גוט שטיקעל ארבייט: אלע פריהמארגען פלעגט ער שטעהן מיט א נאסע שמאטע אפרייבען די דאזיגע שענע אנאנסען, וואס זענען געוואכסען אין דער לייננג און אין דער ברייט אויפ'ן פארקאן פונ'ם אלטען בית המדרש. אויך אין די סטענדערס האבען בעלי־בתים געפונען אלע שבת גאנצע פעק מיט בריוועלעך, וואס לצים האבען אונטערגעווארפען אויף איסר דעם שמש און אויף דעם בינטעל גבאים, וואס איסר האט נעשלאָגען מיט זיי בלאט.

א שווער שטיקעל צייט האט דעמאלט איבערגעלעבט איסר. ער האט ארויפגעפיהרט די גבאים מ'זאל אויסהענגען אין בית המדרש א מודעה אויף פארמעט געשריבען מיט גרויסע אותיות, בזה הלשון:

היות ווי עס האבען זיך בעוויזען ביי אונז בעונותינו הרבים יונגע

לײַט, ריקים ופוחזים, פערדאָרבענע מענשלעך, וואָס טרעטען אַרויס מיט פֿאַלשע מסירות קעגען די פּאָרנעמסטע לײַט פֿון שטאָדט, לכן זענען מיר מוסר מודעה בשם הגבאים דבית המדרש הגדול אַז מהיום והלאה וועלען מיר געבען השגחה אויף די דאָזיגע ענינים זעהר און זעהר, און דעם וואָס מען וועט חאַפּען וועט מען מיט איהם טהון על פּי הזאַקאָן״...

פֿערשטעהט זיך אַז די מודעה האָבען חברה באַלד אַראָפּגעריסען און אויף איהר אָרט איז אַרויסגעוואַכסען אַנ׳אַנדער מודעה; האָט מען זיך ניט געפֿוילט און מען האָט די נײַע מודעה אויך אַראָפּגעריסען, און עס איז אויף איהר אָרט אויסגעוואַכסען אַ פֿרישע מודעה, און די בעלי בתים האָבען געפֿונען אין די סטענדערס פֿרישע בריוועלעך אויפ׳ן שמש מיט די גבאים. הכלל דאָס איז געווען אַ שטיקעל צײַט, וואָס דער עולם האָט גע־האַלטען אין איין שרײַבען: די גבאים האָבען געשריבען מודעות, און די לצים די ווײַסע־חברה׳ניקעס האָבען געשריבען בריוועלעך, אַזוי לאַנג אַזוי ברייט ביז עס זענען געקומען די טעג פֿון ימים נוראים, די צײַט פֿון דער קלפּא פֿון קלויבען גבאים הייסט עס, און עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ שטרײַט צווישען ביידע צדדים: פֿון איין זײַט איסר מיט זײַנע פּאַטראָנען, די אַלטע גבאים, און פֿון דער אַנדערער זײַט די שקצים, עכברושים, לצים, ווײַסע־חברה׳ניקעס מיט זייערע קאַנדידאַטען. איטליכער צד האָט געצויגען צו זיך דעם גאַנצען איבעריגען עולם, יעדער מיט וואָס גאָט האָט איהם געבענשט: דער מיט הייסע ווערטער, פֿלאַם־פֿײַערדיגע דרשות, דער גלאַט מיט זיסע רעד, און דער מיט געבראָטענע קאַטשקעס, פּופּעקלעך, גוטע הבטחות צוזאָגעכצען אויף שפּעטער, — און שטעלט אײַך פֿאָר אַז גובר געווען האָבען... איהר וועט גאָרניט טרעפֿען... דוקא די שקצים, עכברושים, לצים, ווײַסע־חברה׳ניקעס! און אויסגעקליבען האָט מען נײַע גבאים, און דוקא פֿון די יונגעלײַטלעך, קורצע ווײַטעגלעך, רצים, קבצנים און — אוי וועה אַ שאַנד צו דערצעהלען! — בעלי־מלאכות. פּראָסטע בעלי־מלאכות!

V.

איך האָב מורא אַז איהר שטויסט זיך אָן, אַז די מעשה נעמט אַ סוף. ביז וואַנען איז דער שיעור צו ציהען? צי איהר ווילט איך זאָל אײַך טאַקי דערצעהלען, ווי אַזוי אונזערע נײַע גבאים האָבען זיך גערעכענט

מיט'ן אַלטען שמש? ווי אַזוי מען האָט נעבאַך דעם אַלטען איסר'ן געפיהרט יענעם שמחת-תורה מיט כבוד און מיט געזאַנג איבער אַלע גאַסען און קונדיסים, לצים, ווייסע-חברה'ניקעס האָבען געטראָגען אויף צופריהער מיט גרויס פּאַראַד דעם גאַנצען אוצר מיט סטעריגאָווע ליכט מיט וואַקס און מיט די אַלע טליתים, סדורים, מחזורים, קינות, און סליחות, וואָס מען האָט געפונען אויף'ן בוידעם פונ'ם אַלטען בית המדרש? ניין, איך מיין, אַז איהר וועט פון מיר אַזאַ זאַך ניט פערלאַנגען.

דערלעבען אַ נקמה אינ'ם שונא — מהכתיתי; נאָר באָדען זיך אין זיין בלוט — דאָס נישט. איך קאָן אייך נאָר דערצעהלען נישט מעהר ווי עטליכע ווערטער:

אויף היינטיגע ימים-טובים בין איך מיך דורכגעפאָהרען אַהיים, אין מיין געבורט-שטאָדט. שוין לאַנג נישט געווען. אַ סך, אַ סך וואַסערן זענען פון יענער צייט דורכגעלאָפען. פונדעסטוועגען האָב איך געטראָפען דאָס אַלטע בית-המדרש אויף'ן זעלביגען אָרט; דער אייגענער ארון-קודש מיט'ן זעלבען פרוכת, מיט דער אייגענער בימה, מיט די אייגענע הענגלייכטער. נאָר די מענשען, די מענשען האָבען זיך איבערגעביטען, שטאַרק פערענדערט געוואָרען, אַזוי אַז ס'איז כמעט נישט צו דערקענען זיי. די אַלטע לייט זענען שוין לאַנג אויסגעשטאָרבען און אויף'ן הייליגען אָרט זענען מסתמא צוגעקומען אַ שען ביסעל מצבות מיט שענע אויפשריפטען. די יונגעלייט האָבען בעקומען גרויע בערדלעך. די גבאים זענען נייע, אַ חזן אַ נייער, אַ שמש אַ נייער מיט נייע נגונים, מנהגים נייע, גאָלע נייעס און נייעס און נייעס!..

איינמאָל — הושענא-רבה איז דאָס געווען — דער נייער חזן מיט'ן נייעם כאָהר האָט זעהר שען געזונגען דעם „קול מבשר מבשר ואומר", און דער עולם האָט זיך אַ נעהם געטהון אָפּשלאָגען די בלעטלעך פון די הושענות (דער דאָזיגער מנהג איז אַ פּנים פערבליבען אויף שטענדיג?), און איך האָב בעמערקט פון דערווייטען אַ'אַלטעטשקען, אַ גריי-גרויען, אַנ'איינגעהויקערטען מיט אַ הארבאַטע נאָז, מיט מוראדיגע געדעכטע ברעמען און מיט אַ באָרד וואָס אָנהויבען הויבט זי זיך אָן דאכט זיך גראָב און געדיכט, און אויסלאָזען לאָזט זי זיך אויס דוקא דין מיט עטליכע שיטערע לאַנגע בייזע האָר, — און עס האָט מיך געטהון אַ ציה צום דאָזיגען אַלטעטשקען, און איך בין צו איהם צוגעגאַנגען און האָב איהם אויסגעצויגען די האַנד:

— שלום עליכם אייך... דאַכט זיך רב איסר... דער שמש?

— דער שמש? וואָסער שמש? שוין לאַנג אוים שמש. שוין לאַנג אַנ'אָפּגעשלאָגענע הושענא — חע־חע!..

אַזוי האָט מיר דער אַלטעטשקער אַ זאָג געטהון מיט אַ ציטעריג קול און אַ ווײַז געטהון מיט אַ ציטעריגער האַנד אויף דער אָפּגעשלאָגענער הושענא, וואָס האָט זיך געוואַלגערט פאַר זײַנע פיס, און אַ ביטער שמייכעלע האָט געשפּיעלט אויף דער גרײַז־גרויער באָרד, וואָס אָנהויבען הויבט זי זיך אָן, דאַכט זיך גראָב און געדעכט, און לאָזען לאָזט זי זיך אויס דוקא דין מיט עטליכע שיטערע לאַנגע נאָך אַלץ בײַזע האָר...

ב.

בּוֹעַז דער מלמד

I.

דאָס וואָס איך האָב געפיהלט דעם ערשטען טאָג, וואָס די מאַמע האָט מיך אָבגעפיהרט פאַר אַ האַנד צו בּוֹעַז'ן אין חדר אַרײַן, בעדאַרף פיהלען אַ יונג עופ'עלע בשעת מע שלאָגט אָב מיט דעם כפּרות און מע טראָגט דאָס אָב צו'ם שוחט. עס צאַפּעלט דאָס יונגע עופ'עלע, פלאַטערט נעבאַך; פערשטעהן פערשטעהט דאָס ניט, נאָר פיהלען פיהלט דאָס, אַז דאָ שמעקט נישט מיט קײַן פראָסטע, נאָר מיט עפּעס אַנדערש... ניט אומזיסט האָט זי מיך געטרייסט, די מאַמע מײַנע, אַז דער גוטער מלאך וועט מיר וואַרפען אַ גראָשען פון דער סטעלי; ניט אומזיסט האָט זי מיר געשענקט אַ גאַנצען עפּעל מיט אַ קוש אין שטערן אַרײַן; ניט אומזיסט האָט זי געבעטען בּוֹעַז'ן ער זאָל געהן מיט מיר אַ ביסעלע ווייכער, חאָטש אַ ב י ס ע ל ע ווייכער, מחמת „דאָס קינד האָט ערשט ניט לאַנג געמאָזעלט...“

אַזוי האָט אַ זאָג געטהון די מאַמע און אַ ווײַז געטהון מיט דער האַנד אויף מיר, גלײַך ווי זי וואָלט איבערגעבען בּוֹעַז'ן אין די הענד

אריין עפעס זעהר א טייערע כלי פון קרישטאל, וואס טאמער חלילה איין ריהר — איז אוים כלי!

א צופרידענע, א גליקליכע איז די מאמע געגאנגען אהיים און „דאס קינד וואס האט ערשט ניט לאנג געמאזעלט" איז איבערגעבליבען אליין. תחלת א ביסעל א וויין געטהון, נאכדעם אויסגעווישט די אויגלעך און מקבל געווען אויף זיך דעם עול פון דער תורה און פון דרך ארץ, און ארויסגעקוקט אויף דעם גוטען מלאך, וואס וועט איהם ווארפען מסתמא באלד א גראשען פון דער סטעלי.

אוי, אט דער גוטער מלאך! אט דער גוטער מלאך! בעסער וואלט די מאמע גישט דערמאנט דעם נאמען זיינעם, ווארום אז בועז איז צוגעגאנגען צו מיר, מיך געגעבען א נעם מיט זיין טרוקענע בעוואקסענע האנד און א וועך-אנידער צו'ם טיש, איז מיר שוין געווארען נישט גוט אויף צו חלש'ען און איך האב שוין אויפגעהויבען דעם קאפ ארויף צו דער סטעלי, און האב שוין געחאפט דעם שענעם פסק פונ'ם רבין מיט'ן רעכטען ציה פאר'ן אויער: „ממזר! וואהין קוקסט דו?"

אודאי האט זיך „דאס קינד וואס האט ערשט ניט לאנג געמאזעלט" א ביסעלע צעפעסטעט: „מא — מע!" און ערשט דעמאלט פערזוכט דעם אמת'ען טעם פונ'ם רבינס שמיץ: „א יונגעלע זאל נישט קוקען אהין וואו מע דארף ניט!... א יונגעלע זאל ניט רעווען ווי קעלבער מא-מע!..."

II.

די מעטארע פונ'ם רבין בועז איז בעשטאנען נאר אין איין זאך: שמיץ. פאר וואס עפעס שמיץ? ער האט דאס געגעבען צו פערשטעהן מיט'ן שכל און געבראכט א משל פון להבדיל א פערד: איבער וואס געהט א פערד? ווייל עס האט מורא. פאר וואס האט מורא א פערד? פאר א שמיץ. פונקט אזוי איז מיט א קינד. א קינד בעדארף האבען מורא: מורא פאר גאט, מורא פאר'ן רבין, מורא פאר טאטע מאמע, מורא פאר אנ'עברה, מורא פאר א שלעכטע מחשבה... און בכדי א קינד זאל טאקי מורא האבען וואס מורא הייסט, בעדארף מען דאס גאנץ פיין אבשפיליען, בעל-הבתיש אנידערלעגען און אריינצימבלען א פאר צעהנדליגג שמיצלעך. „אוי, שמיצלעך-מוצלח! ניטא קיין בעסערע זאך אויף דער וועלט ווי א רוט, און לעבען זאל דער קאנטשיק!"

אַזוי זאָגט בּועז און נעמט דעם קאַנטשיק אין האַנט אַריין פּאַוואָלינקע, ניִשט געחאַפּט, בּעטראַכט איהם פון אַלע זייטען, ווי מע בּעטראַכט אַן אֶתרוג, נאָכדעם נעמט ער זיך צו דער מלאכה ערנסט, מיט ישוב הדעת, זינגט צו בּשעת מעשה און שאָקעלט-צו מיט'ן קאָפּ

שמיצלעך!

מוצלח!

שמיצלעך!

מוצלח!

חדושים ונפלאות! בּועז צעהלט ניִשט און האָט קיין מאָל ניִשט קיין טעות. בּועז שמייסט און איז קיין מאָל ניִשט אין כּעס. בּועז איז ניִשט קיין מענש פון כּעס, אין כּעס איז ער נאָר דעמאָלט, ווען אַ קינד לאָזט זיך ניט שמייסען, רייסט זיך פון די הענט דריגעט מיט די פיסלעך. זעהט איהר דעמאָלט איז עפּעס אַנדערש. דעמאָלט ווערען די אויגען אָנגעגאָסען מיט בּלוט און ער שמייסט שוין אָהן אַ נגון און אָהן אַ צאָהל: אַ יונגעלע דאַרף ליגען שטיל אַז אַ רבּי שמייסט!... אַ יונגעלע דאַרף האָבּען דרך-ארץ אפילו דעמאָלט ווען מען שמייסט איהם!...

אויך איז בּועז אין כּעס טאָמער לאַכט אַ קינד בּשעת מען שמייסט דאָס, (פאַרהאַן אַזעלכע קינדער וואָס לאַכען בּשעת מען שמייסט זיי; אַ חולאַת זאָגט מען...) בּיי בּועזן לאַכען — איז סכּנות נפשות! בּועז האָט אַליין ניִשט געלאַכט זינט ער לעבּט, און האָט פיינט אַז דער אַנדערער לאַכט. מען האָט געקאָנט צוזאָגען די גרעסטע פּרעמיע יענעם מענשען וואָס וועט שווערען בּנאמנות, אַז ער האָט אַליין געזעהן בּועז'ן לאַכען. בּועז איז ניִשט קיין מענש פון לאַכען. זיין פּנים איז גאָר ניִשט מסוגל דערצו. בּועז'ס פּנים זאָל אָנהויבּען לאַכען וואָלט דאָס געוויס אויסזעהן אַ סך ערגער ווי בּיי איינעם וואָס וויינט. (פאַרהאַן, פאַרהאַן אַזעלכע פּנימער אויף דער וועלט!). און וואָס איז טאַקי באמת פאַר אַנ'-עובדא לאַכען? לאַכען — לאַכען דאַרף מענשען לעדיגגעהערס, פּוסטע קעפּ, לצים, הולטייעס. אָבּער מענשען וואָס האָבּען אויף זיך דאגות פּרנסה, וואָס טראָגען אויף זיך דעם עול פון תּורה און פון דרך-ארץ, האָבּען ניִשט קיין צייט אויף צו לאַכען. בּועז האָט קיין מאָל קיין צייט ניִט. בּועז אָדער ער קנעלט, אָדער ער שמייסט, דאָס הייסט ער קנעלט שמייסענדיג, אָדער ער שמייסט קנעלענדיג — שווער אָבּצוטיילען איינס

פונ'ם אנדערן און זאגען: וואו לאזט זיך אוים ביי איהם „געקנעלט" און וואו הויבט זיך אן „געשמיסען".

און געשמיסען האט אונז בועז, דארפט איהר וויסען, קיין מאל נישט אומזיסט. ס'איז תמיד געווען א טעם פאר וואס: פאר נישט גוט געלערנט, פאר נישט גוט געוואלט דאוונען, פאר נישט געפאלגט טאטע מאמע, פאר ניט אריינגעקוקט, פאר ארויסגעקוקט, פאר גלאט געקוקט, פאר צו גיך געדאוועגט, פאר צו פאוואלי געדאוועגט, פאר צו הויך גערעדט, פאר צו שטיל גערעדט, פאר אנ'אבגעריסענעם לאץ, פאר א קנעפעל, פאר א ריס, פאר א דראפ, פאר אויסגעשמירטע הענד, פאר א פערפלעקטען סדור פאר א נאשעריי, פאר א לויפעריי, פאר א שטיפעריי און אזוי ווייטער און ווייטער, אהן אנ'עק.

דאס זענען געווען, קאן מען זאגען, שמיץ פאר „על חטא שחטאנו לפניך ביודעים". היינט זענען געווען שמיץ פאר „על חטא שחטאנו לפניך בלא יודעים", דהיינו: שמיץ אויף להבא, אלע ערב שבת און אלע ערב יום=טוב און אלע ערב בין הזמנים, מיט א פירוש דערויף: „טאמער האט איהר די שמיץ נאך ניט פערדיענט, וועט איהר זיי אם ירצה השם כשר פערדיענען..." אדער שמיץ אזעלכע וואס עמיצער, אנ'אייגענער אדער א פרעמדער, האט איך געוואלט א טובה טהון, צו= געשטעלט א בענקעלע פארן רבי'ן. אדער שמיץ מיט אנ'אנצוהערעניש פונ'ם רבי'ן אליין: „דו ווייסט שוין אליין מסתמא פאח וואסערע מעשים טובים..." אדער שמיץ אויף א טשעקאוועסט: „לאס איך זעהן אקארשט ווי אזוי א יונגעלע לאזט זיך שמייסען..." מיט איינעםווארט: „שמיץ", „קאנטשיק", „מורא", „טרעהרען" — אט וואס אין יענער צייט האט געטהון געוועלטיגען אין אונזער קליין נאריש קינדערש וועלטעל, אהן א שום עצה, אהן א שום רפואה, אהן א שום שטראהל פון האפנונג אויף פטור צו ווערען פון דעם גיהנם!...

און דער גוטער מלאך, וואס די מאמע האט געזאגט? וואו איז ער ערגעץ, יענער גוטער מלאך?

III.

איך מוז מיך מודה זיין פאר אייך, אז איך האב צייטענווייז געקוויינקעלט זיך אין דער שענער מעשה מיט'ן גוט'ן מלאך. א פונק פ...

אַפּיקורסות האָט זיך אַ ביסעֶל צופּריה אַרײַנגעֶגנב'עֶט צו מיר אין'ם קינדעֶרש העֶרצעֶל אַרײַן. צופּריה האָב איך אָנגעֶהויבעֶן צו קלעֶהרעֶן: אפשר האָט מיך די מאַמעֶ אָבגעֶנאַרט? צופּריה האָב איך מיך בעֶקעֶנט מיט'ן געֶפיהל וואָס ווערט אָנגעֶרופעֶן שנאה. צופּריה, צופּריה האָב איך פײַנט געֶקראָגעֶן דעֶם רבי'ן בועֶז!

און ווי אַזוי זאָל מעֶן איהם ניט פײַנט האָבעֶן? ווי אַזוי, פרעֶג איך אײַך, זאָל מעֶן ניט פײַנט האָבעֶן אַ רבי'ן וואָס לאָזט נישט קײן קאָפּ אויפהויבעֶן: דאָס טאָרסט דו ניט! דאָרט שטעֶה ניט! אַהין געֶה ניט! מיט דעֶם רעֶד ניט!... ווי אַזוי זאָל מעֶן ניט פײַנט האָבעֶן אַ מעֶנשעֶן, וואָס האָט ניט אין זיך קײן קאָפּ רחמנות, וואָס האָט הנאה אַז יעֶנעֶם טהוט וועֶה, וואָס באָדט זיך אין יעֶנעֶמס טרעֶהרעֶן, שמירט זיך מיט יעֶנעֶמס בלוט?... דאַכט זיך וואָס קאָן שוין זײַן מעֶהר בזיון פונ'ם וואָרט „שמײַסעֶן"?... וואָס קאָן שוין זײַן מעֶהר בושה ווי אַז מעֶן טהוט אוים אַ מעֶנשעֶן אָדם-נאַקעֶט און מעֶן שטעֶלט איהם אַוועֶק אין אַ ווינקעֶלעֶ ווי די מאַמעֶ האָט איהם געֶהאַט? נײן, בועֶז'ן איז דאָס קאַרג! בועֶז פאָדעֶרט פון אײַך אַז איהר זאָלט אַלײן זיך אויסטהון, אַלײן אַראָפּציהעֶן מחילה די תחתונים'לעֶך, אַלײן נעֶמעֶן דאָס העֶמדעֶלעֶ איבעֶר'ן קאָפּ, אַלײן זיך אַנידעֶרלעֶגעֶן איך בעֶט איבעֶר אײַעֶר כבוד מיט'ן פּנים אַראָפּ, — און דאָס איבעֶריגעֶ וועֶט שוין בועֶז אַלײן טהון:

שמיצלעֶך,

מוצלח!

שמיצלעֶך,

מוצלח!...

און נישט נאָר בועֶז אַלײן האָט געֶשמיסעֶן. עֶס האָבעֶן געֶהאָלפעֶן שמײַסעֶן אויך די בעֶהעֶלפעֶרס זײַנעֶ, די „משוררים" ווי עֶר האָט זיי געֶרופעֶן, געֶוועֶהנטליך, אונטעֶר דעֶר השגחה פון בועֶז'ן מעֶ זאָל חלילה ניט פעֶרפעֶהלעֶן קײן שמיצעֶל. ווינציגעֶר מיט אַ ביסעֶל תורה און מעֶהר מיט אַ שמיצעֶל", אַזוי האָט געֶדרונגעֶן בועֶז און געֶגעֶבעֶן צו פעֶרשטעֶהן די דאָזיגעֶ טעֶאָריעֶ מיט'ן שכל-הישר: אַז מיט צופיעֶל תורה פעֶרשלאָגט מעֶן אַ קינד דעֶם קאָפּ, און אַנ'איבריג שמיצעֶל שאַדט ניט, וואָרום „לאָמיר דאָס נאָר פעֶרשטעֶהן, זאָגט בועֶז, עַל פּי חקירה: דאָס לעֶרנעֶן וואָס מעֶ לעֶרעֶנט מיט אַ קינד געֶהט דאָס גלײַך אין קאָפּ אַרײַן, לכן איז דאָס מבלבל די רעיונות און מטמטם דעֶם מוח; און דאָס שמײַסעֶן וואָס מעֶ שמײַסט איז אַדרבא פעֶרקעֶהרט, ביז עֶס דעֶרגעֶהט פון יעֶנעֶם חלק

דורכ'ן גאנצען גוף ביז'ן קאפ רייניגט דאס דערווייל די געבליטען און עם לייטערט דעם מוח. הייגט פערשטעהט איהר שוין ?"

און בועז האט נישט אויפגעהערט צו רייניגען אונז די געבליטען און צו לייטערן אונזערע מוחות. און אוי וועה! מיר האבען שוין מעהר נישט געגלויבט אין יענעם גוטען מלאך, וואס קוקט פון אויבען! מיר האבען שוין צעקייט אז דאס איז נאר געווען א פזמון, אנ'אויסגעטראכטע מעשה אויף צו פערנארען אונז צו בועז'ן אין חדר אריין, און מיר האבען אנגעהויבען צו זיפצען און צו קרעכצען אויף אונזער גלות פון בועז'ן, צו טומלען און צו רעדען און צו זוכען מיטלען ווי אזוי ווערט מען פטור פונ'ם דאזיגען שווערן ביטערן גלות?...

IV.

אין די מרה=שחורה'דיגע מינוטען, וואס צווישען טאג און נאכט, בשעת די רויטפארביגע פייעריגע [illegible] זיך געזעגנען מיט דער טונקעלער קאלטער ערד אויף א גאנצע נאכט. אין די מרה=שחורה'דיגע מינוטען, וואס דער פרעהליכער הילכיגער טאג מאכט א ויברח, און אויף זיין ארט טרעט צו מיט שטילע טריט די אומעטיגע שטילע נאכט מיט איהר אומעטיגען שטילען סוד. אין די מרה=שחורה'דיגע מינוטען וואס דער שאטען קלעטערט אויף די גלייכע ווענד, וואקסט אין דער לענג און אין דער ברייט. אין די מרה=שחורה'דיגע מינוטען וואס בין מנחה למעריב, בשעת דער רבי איז אין שוהל און די רביצין האט צו טהון מיט דער ציג, מיט די קריגלעך אדער מיט דער דייזשע בארשטש— דעמאלט זאמלען מיר זיך צענויף, קליינוואַרג, אין חדר, אלע אינאיינעם צווישען אויוען, זעצען זיך אוים אויף דער ערד, די פיסלעך אונטער זיך, שלאגען זיך צענויף ווי די אומשולדיגע שעפעלעך, כשר'ע לעמעלעך, און דארטען, אין דער פינסטער, רעדען מיר פון אונזער מורא'דיגען מיטום, פון אונזער מלאך=המות בועז יונגלעך עלטערע, פון דער גרויסער כתה, וואס לערנען ביי בועז'ן שוין ניט דעם ערשטען זמן, דערצעהלען זיך אן פון איהם מורא'דיגע מעשיות און שווערען מיט כל השבועות שבעולם, אז בועז האט פערשמיסען ניט איין יונגעל ביז צום טוידט, אז בועז האט אריינגעטריבען אין דער ערד אריין שוין דריי ווייבער, אז בועז האט בעגראבען זיין איינ=אונאיינציגען זוהן, וכדומה

אַזעֶלכעֶ ווִילדעֶ זאַכעֶן, וואָס די האָר שטעֶלעֶן זיך קאַפּויר! עֶלטעֶרעֶ יונגלעֶך דעֶרצעֶהלעֶן און די קלעֶנעֶרעֶ האָרכעֶן, האָרכעֶן מיט קאָפּשוואַרצעֶ אויגלעֶך אין דעֶר פינסטעֶר גלאַנצעֶן, יונגעֶ העֶרצלעֶך קלאַפּעֶן, און עֶס בלײַבט ביי אונז דעֶר הסכם, אַז בועז דעֶר רבי איז אָהן אַ נשמה. אַ מעֶנש אָהן אַ נשמה, און אַזאַ מעֶנש איז דאָך געֶגליכעֶן צו אַ חיה, צו אַ מזיק, וואָס ס'איז אַ מצוה איהם צו פטר'ן... און טויזעֶנדעֶר פּלאַנעֶן, נאַרישעֶ קינדעֶרשעֶ פּלאַנעֶן, וועֶבעֶן זיך ביי אונז אין די קינדעֶרשעֶ מוחות, ווי אַזוי מיר זאָלעֶן פטור ווערעֶן פונ'ם דאָזיגעֶן מלאך־המות... נאַרישעֶ קינדעֶר! די דאָזיגעֶ נאַרישעֶ קינדעֶרשעֶ פּלאַנעֶן האַלטעֶן זיי איטליכעֶר בעֶזונדעֶר טיף פעֶרבאָרגעֶן ביי זיך אין האַרצעֶן. זיי בעֶטעֶן גאָט עֶר זאָל טהון אַ נס: אָדעֶר דעֶר סידור זאָל פעֶרברעֶנט ווערעֶן, אָדעֶר דעֶם קאַנטשיק זאָל צונעֶהמעֶן דעֶר רוח, אָדעֶר... אָדעֶר... דעֶם לעֶצטעֶן „אָדעֶר" וויל קיינעֶר ניט אַרויסזאָגעֶן; מ' האָט דאָס מורא ברעֶנגעֶן פאַר'ן מויל, און דעֶר כוח־הדמיון ביי די קינדעֶר אַרבייט, די יונגעֶ פאַנטאַזיעֶ טראָגט, און חלומות, גוטעֶ זיסעֶ חלומות, פלאָנטעֶן זיך אין דעֶר וואָהר, חלומות פון פריי זיין, פון לויפעֶן אַראָפּ אַ באַרג, פון פּאָליאָסקעֶן זיך מיט באָרוויסעֶ פיס אין טייך, פון שפּילעֶן אין פעֶרדלעֶך, פון שפּרינגעֶן איבעֶר פּלויטעֶן, — גוטעֶ, זיסעֶ, נאַרישעֶ חלומות, וואָס ס'איז ניט באַשעֶרט זיי זאָלעֶן מקוים ווערעֶן, ווארום אָט הערט זיך אַ בעֶקאַנטעֶר הוסט פון אַ בעֶקאַנטעֶן פּאַרשוין, אַ קלאַפּעֶן פון בעֶקאַנטעֶ פּאָדעֶשוועֶס, אַ שליאָפּעֶן פון בעֶקאַנטעֶ שקראַבעֶס — און עֶס ווערעֶן אונז פעֶרקיהלט די געֶבליטעֶן, און עֶס ווערעֶן אונז פעֶרגליווערט, פעֶרשטאָרבעֶן אַלעֶ אֵברים. און מיר זעֶצעֶן זיך אַוועֶק צו דעֶר תורה און צו עבודת הבורא, צום לעֶרנעֶן און צום דאַוונעֶן, — פונקט מיט אַזאַ חשק, ווי געֶהן צום עֶשאַפּאָט, צו דעֶר תליה! מיר לעֶרנעֶן, און אונזעֶרעֶ ליפּעֶן שעֶפּטשעֶן: „רבונו של עולם! צי עֶס וועֶט קומעֶן אַמאָל אַ צייט אויף דעֶם דאָזיגעֶן עמלק, אויף דעֶם פּרעה, אויף דעֶם המן, אויף דעֶם גוג ומגוג? צי עֶס וועֶט קומעֶן אַמאָל אַ צייט וואָס מיר וועֶלעֶן פטור ווערעֶן פונ'ם דאָזיגעֶן שווערעֶן וויסטעֶן, פינסטעֶרן גלות? ניין, קיין מאָל נישט! קיין מאָל נישט! קיין מאָל נישט!..."

אַזוי האָבעֶן מיר אָפּגעֶפּסק'נט, אומשולדיגעֶ, נאַרישעֶ קינדעֶר.

V.

— קינדער! איהר ווילט הערען א שענעם פלאן, ווי אזוי פטור צו ווערען פון אונזער גוג ומגוג?

אזוי האט זיך אנגערופען איין מאל אין די אויבערדערמאהנטע מרה־שחורה'דיגע מינוטען איינער פון דער עלטערער כתה, מיט'ן נאמען וועל־וועל לייב אריה'ס, א יונגעל א שייגעץ, — און די אויגען האבען איהם בשעת מעשה געבלישטשעט אין דער פינסטער ווי ביי א וואלף, און די גאנצע חברה קליינוואַרג האט ארומגערינגעלט וועלוועלען אויסצוהערען דעם שענעם פלאן וואס ער האט צוגעקלערט ווי אזוי פטור צו ווערען פון אונזער גוג ומגוג. און וועלוועל לייב אריה'ס האט גענומען אונז פאר־לעגען זיין שענעם פלאן פריהער מיט א גאנצער דרשה: ווי אזוי ס'איז שוין פון דעם בוזען'ן ניט אויסצוהאלטען, ווי אזוי דער אשמדאי באדט זיך אין אונזער בלוט, ווי אזוי מיר זענען פערשעכענט ביי איהם ערגער פון הינט, ווארום א הונט אז מען דערלאנגט איהם מיט'ן שטעקען האט ער האטש א ברירה צו קוויטשען, און מיר טארען דאס אויך ניט, און אזוי ווייטער און ווייטער... און נאך דעם רופט זיך אן צו אונז וועלוועל:

— הערט, קינדער, וואס איך וועל אייך פרעגען? איך וויל אייך עפעס פרעגען.

— פרעג, — זאגען מיר איהם אלע אין איין קול.

— ווי איז דער דין א שטייגער, אז אויף איינעם פון אונז קומט פלוצים א קרענק?

— איז ניט גוט — ענטפערן מיר איהם אפ.

— ניין, ניט דאס מיין איך. איך מיין עפעס אנדערש: למשל, אז איינער פון אונז ווערט קראנק געהט ער אין חדר אריין, צי ער בלייבט זיצען אין דער היים?

— פערשטעהט זיך אז ער בלייבט זיצען אין דער היים — שרייען מיר אויס אלע אין איין קול, און וועלוועל פרעגט ווייטער:

— ווי זשע איז אבער דער דין אז אויף צוויי פון אונז קומט א קרענק?

— זיצען צוויי אין דער היים.

— נו, און אז אויף דריי? — הערט וועלוועל ניט אויף צו פרעגען און מיר מידען זיך ניט איין צו ענטפערן איהם:

— זיצען דריי אין דער היים.

— ווי זשע איז אָבער דער דין כּדומה למשל אַז אויף אונז אַלע איז געקומען אַ קרענק?

— זיצען מיר אַלע אין דער היים.

— לאָז זשע קומען אַ קרענק אויף אונז אַלע! — זאָגט וועלוועל מלא גדולה. און מיר ענטפערן איהם מיט כּעס:

— לאָז גאָט היטען, ביזט משוגע צי חסר דעה?

— איך בין ניט משוגע און ניט חסר דעה; נאָר איהר זענט בהמות — דאָס יאָ. איך מיין דען מיר זאָלען קרענקען אויף דער אמת'ן? אויף צו־כּלומר'שט מיין איך, כּדי מיר זאָלען ניט געהן אין חדר אַריין. היינט פערשטעהט איהר שוין?

אַזוי גיט אונז צו פערשטעהן אונזער חבר וועלוועל און מיר הויבען אָן דעם פּלאַן צו פערשטעהן און דער פּלאַן הויבט אונז אָן צו געפעלען און מיר הויבען אָן צו טראַכטען, וואָס פאַר אַ מין קרענק זאָל אויף אונז קומען? דער זאָגט: ציינווייטאָג; דער זאָגט: קאָפּוועהטיג; דער זאָגט: בויכוועהטיג; דער זאָגט: ווערעם. נאָר בּלייבען בּלייבט, אַז ניט קיין ציינוועהטיג און ניט קיין קאָפּוועהטיג און ניט קיין בויכוועהטיג און ניט קיין ווערעם, נאָר וואָס דען? עס דאַרפען אונז אַלעמען מיט אַמאָל אָנהויבען וועה־טהון די פיס. וואָרום אויף די אַלע אויסגערעכענטע קרענק איז דער דאָקטאָר אַ מבין; און אַז איהר זאָגט איהם: די פיס טהון אייך וועה, איהר קאָנט ניט ריהרען מיט די פיס — לאָז ער געהן טאַפּען!..

— געדענקט זשע, קינדער, מאָרגען אין דערפריה זאָלט איהר ניט אויפשטעהן פון אייערע געלעגערס! און כּדי מיר זאָלען זיין זיכער אַז מיר האָבען געמאַכט יד אחת און אַז קיינער פון אונז וועט ניט קומען מאָרגען אין חדר אַריין, לאָמיר זיך געבען איינס דאָס אַנדערע תּקיעת־כּף און איבערשלאָגען מיט אַ ציצה!

אַזוי האָט אויסגערופען אונזער חבר וועלוועל, און מיר האָבען זיך געגעבען איינס דאָס אַנדערע תּקיעת־כּף און איבערגעשלאָגען מיט אַ ציצי, און זענען געגאַנגען יענעם אויף דער נאַכט פון הדר אַ היים לעבעדיג, פרעהליך, און געזונגען לידער ווי די גבּורים, וואָס האָבען אַ מיטעל ווי אַזוי גובר צו זיין דעם שונא, איינצונעמען די מלחמה.

דָאס דְרֵײדְעל

א.

מעהר פון אַלע מײַנע חברים אין חדר און מעהר פון אַלע יונגלעך פון דער גאַנצער שטאָדט און מעהר פון אַלע מענשען אויף דער וועלט — האָב איך ליעב געהאַט מײַן חבר בעני מאיר פאָלקאָוואָים. דאָס איז געווען אַ מין ליעבשאַפט מיט אַ מאָדנע צוגעבונדקייט מיט אַ מורא האָבען אין אײנעם. ליעב האָב איך איהם געהאַט דערפאַר, וואָס ער איז געווען שעהנער און קליגער און בריה'שער פון אַלע יונגלעך און צו מיר איז ער געווען צוגעלאָזט, געטרײַ, זיך אײַנגעשטעלט פאַר מיר, געגעבען פעטש, געמאַכט פור מיט אַ „שלשלת‟. דאָס הײַסט, געריסען פאַר די אויערן אַלע יונגלעך, וואָס האָבען מיך געוואָלט זאַטשעפּען.

און מורא האָב איך געהאַט פאַר איהם דערפאַר, וואָס ער איז אַ גרויסער און שלאָגט זיך, און שלאָגען האָט ער געקאָנט ו ו ע מ ע ן ער האָט געוואָלט און ו ו ע ן ער האָט געוואָלט, מחמת בעני איז געווען דער עלטערער, דער גרעסטער און דער רײַכסטער פון אַלע יונגלעך אין חדר. דער פאָטער זײַנער, מאיר פאָלקאָוואָי, כאָטש ער איז געווען נישט מעהר ווי אַ פאָלקאָוואָי שנײַדער, איז ער אָבער געווען דערפאַר אַ יוד אַ נגיד און האָט געשפּיעלט אין שטאָדט אַ ראָלע פון אַ שעהנעם בעל־הבית: געהאַט אַ שעהנע שטוב און אַ שטאָדט אין מזרח־וואַנד (די דריטע פון'ם ארון־קודש), פסח די בעסטע מצה־שמורה, סוכות דעם שעהנסטען אתרוג, שבת גענומען צו זיך אײן אורח, אַ נדבה געגעבען די שעהנסטע, אַ נ מ י ל ת חסד געטראָגען אַקעגען. די קינדער אָבגעגעבען צו די בעסטע מלמדים — בקצור, מאיר פאָלקאָוואָי האָט זיך „געמענשעלט‟, געוואָלט ווערען אַ בעל־הבית צווישען אַלע בעלי־בתים, זיך אײַנשרײַבען צווישען חברה — נאָר בלאָטע! נישט אַזוי גיך קויפט מען זיך אײַן בײַ אונז אין מאַזעפּעווקע אין חברה אַרײַן, נישט אַזוי גיך פערגעסט מען בײַ אונז אין מאַזעפּעווקע יענעמס יחוס, פון וואַנען

ער שטאַמט אַרויס. אַ שניידער מעג זיך „מענשלען" צוואַנציג יאָהר כסדר, אויספּיינען זיך אויף'ן שעהנסטען אופן, וועט ער ביי אונז אין מאַזעפּעווקע בלייבען שניידער. נישטאָ גאָר, מיין איך אַזאַ זייף אויף דער וועלט, וואָס זאָל קענען אָבוואַשען ביי אונז דעם דאָזיגען פלעק. אַך! וויפיעל מיינט איהר וואָלט, אַ שטייגער, מאיר פאָלקאָוואָי געלאָזט זיך קאָסטען, מע זאָל איהם אויסמעקען דעם נאָמען: פאָלקאָוואָי? דאָס אומגליק זיינס איז געווען, וואָס אַ פאַמיליע האָט ער געטראָגען נאָך טויזענד מאָל ערגער ווי דער נאָמען. שטעלט זיך פאָר, אַז אין פּאַס איז ער געשטאַנען פערשריבען: „ק אַ נ י ע וו ס ק י מ ע ש ט ש אַ נ י ן, מ א י ר מ אָ וו ש אָ וו י ט ש ט ע ל ע צ י".

אַ מערקווירדיגע זאַך! מאיר'ס עלטער-עלטער-זיידע, זאָל האָבען דאָרטען אַ ליכטיגען גן־עדן, וואָס איז מסתמא געווען אויך אַ שניידער, אַז ס'איז געקומען צום אויסטראַכטען זיך אַ פאַמיליע, האָט ער גאָר נישט געקאָנט געפינען קיין לייטישערן נאָמען; נעחיי בי וואָלט ער געהייסען, מע זאָל איהם פערשרייבען: פינגערהוט, אונטערשלאַק, קניפּנאָדעל, גרויסלאַטע, לאַנגערסטאָן — אפילו אויך נישט אַזעלכע שעהנע נעמען, נאָר גאָרנישט, זיי האָבען חאָטש אַ שייכות מיט שניידעריי, אָבער טעלעצי! וואָס איז איהם געפעלען געוואָרען אַ טעלעצי? וועט איהר זאָגען, למאי ביק? ס'איז דען נישטאָ קיין מענשען, וואָס טראָגען דעם נאָמען ביק? זאָגט איך אָבער וואָס איהר ווילט, ביק און טעלעצי זענען טאַקי פון איין יחוס, ס'איז אָבער פאָרט נישט דאָס, ביק איז פאָרט נישט טעלעצי... נאָר מיר קעהרען זיך אום צו מיין חבר בעני.

ב.

געוועזן איז בעני אַ פיין בחור'ל, אַ פעטפּיקעוואַטער, אַ ראַבעטיניער, מיט געלע שטעכענדיגע האָר, מיט ווייסע פּעכקע בעקלעך, מיט שיטערע ציינדלעך און מיט מאָדנע רויטע בולבעוואַטע אויגעלעך ווי ביי פיש. די דאָזיגע בולבעוואַטע אויגעלעך האָבען תמיד געשמייכעלט און געקוקט ממזריש און דערצו האָט ער געהאַט אַ פערריסען נעזל, אַזוי, אַז דאָס גאַנצע פּנים'ל האָט אויסגעזעהן ביי איהם ווי ביי אַ גרויסען עזות־פּנים — און דאָך איז מיר דאָס דאָזיגע פּנים'ל דווקא געפעלען און מיר זענען געוואָרען מיט בענין חבר פון דער ערשטער שעה אָן, וואָס מיר האָבען זיך דערקענט.

דאָס ערשטע קענטשאַפט אונזערס איז געשלאָסען געוואָרען אונטערן טיש זיצענדיג מיט'ן רבי'ן בּיים חומש. אַז די מאַמע האָט מיך געבּראַכט צו פיהרען אין חדר, האָב איך געטראָפען דעם רבּין, אַ יוד מיט געדיכטע בּרעמען און מיט. אַ שפּיצעכיגער יאַרמעלקע, זיצען מיט אַלע תּלמידים בּיים חומש איבּער דער סדרה בּראשית. נישט געמאַכט קיין לאַנגע שהיות, אָבּגעבּען עקזאַמען האָט מען נישט בּעדאַרפט, צושטעלען מעטריקעס אויך נישט, האָט מיר דער רבּי אַ זאָג געטהון:

— קריך אַהינציצו אויף יענער בּאַנק צווישען יענע צוויי יונגלעך.

און איך בּין אַרויפגעקראָכען אויף דער בּאַנק, זיך אַריינגעחאַפּט צווישען צוויי יונגלעך און האָב שוין געהייסען, אַ „צוגענומענער". קיין בּעזונדערע שמועסען צווישען מיין מאַמען מיט'ן רבּי'ן האָט אויך נישט בּעדאַרפט זיין. ס'איז בּיי זיי געווען אָבּגערעדטע זאַך נאָך פון יום־טוב.

— געדענקשע זאָלסט זיך לערנען ווי סע געהער צו זיין — זאָגט צו מיר די מאַמע שוין שטעהענדיג בּיי דער טהיר. און דרעהט אויס נאָך אַמאָל דעם קאָפּ צו מיר און קוקט, קוקט אויף מיר מיט געפיהל, אויסגעמישט מיט פרייד, ליעבשאַפט און רחמנות. דער מאַמעס קוק פערשטעה איך זעהר גוט: זי האָט הנאה, וואָס איך זיך צווישען בּעל־הבּתּי׳שע קינדער און לערן, און סע טהוט איהר וועה דאָס האַרץ, וואָס זי דאַרף זיך מיט מיר שיידען.

איך בּין זיך מודה, אַז מיר איז געווען אויפ'ן האַרצען אַ סך פרעהליכער ווי מיין מאַמען; איך זיץ צווישען אַזוי פיעל נייע חברים, קיין עין הרע, וואָס בּעטראַכטען מיך און איך בּעטראַכט זיי, מיר בּעטראַכטען זיך איינס דאָס אַנדערע, נאָר דער רבּי לאָזט אונז לאַנג נישט זיצען אָהן אַרבּייט. ער צעשאָקעלט זיך און שרייט אויס אויף אַ קול מיט אַ נגון און מיר אַלע נאָך איהם, איינער איבּערן אַנדערן, אויף קולי קולות: והנחש און דער שלאַנג! היה איז געווען! ערום קליגער! מכּל פון אַלע! חית חיות! השדה פונ'ם פעלד! אשר וואָס! עשה ער האָט געטהון!

יונגלעך, וואָס זיצען אַזוי נאָהנט איינס מיט'ן אַנדערן, האָטש זיי שאָקלען זיך און שרייען, ווי איז דאָס מעגליך, זיי זאָלען נישט ווערען בּעקאַנט, זיך דורכוואַרפען מיט אַ פּאָר ווערטער האָטש? און ס'איז טאַקי אַזוי געווען.

בּעני מאיר פּאָלקאָוואָס, וואָס איז געזעסען מיט מיר אין־איינעם שטאַרק צונויפגעקוועטשט, פּרובּט מיך פריהער מיט אַ קנייפּ פאַר דער

פום און קוקט זיך איבער מיט מיר מיט די אויגען, און נאך דעם צעשאָקעלט ער זיך שטאַרק און זינגט גלייך מיט'ן רבי'ן און מיט אונז אַלע אויף אַ קול דעם חומש און וואַרפט אַריין זיינע אייגענע ווערטער, בזה הלשון:

— והאדם און דער מענש! ידע האָט בעוואוסט! נאַ דיר אַוועקעט די דאָזיגע קנעפּלעך! חוה חוה! אשתו זיין ווייב! גיב מיר אַ באָקסער, וועל דיר געבען אַ ציה פון מיין פּאַפּיראָס!

און איך פיהל עמיצענס וואַרעם הענדטעל אין מיין האַנד און איך טאַפּ אָן עטליכע קליינע, גלאַטע, גליטשיגע הויזען־קנעפּלעך. איך בין זיך מודה, אַז נישט איך דאַרף קנעפּלעך, נישט איך האָב באָקסערן, נישט איך רויכער פּאַפּיראָסען, נאָר מיר איז געפעלען דער דאָזיגער איינפאַל און איך ענטפער איהם מיט'ן זעלבען נגון וואָס ער און שאָקעל זיך גלייך מיט אַלע: —

— ותהר און זי איז טראָגעדיג געוואָרען! ווער האָט דיר געזאָגט! ותלד און זי האָט געוואונען! אַז איך האָב ביי זיך באָקסערן.

און אַזוי האָבען מיר זיך איבערגעשמועסט די גאַנצע צייט, ביז דער רבי האָט אַ פּנים אָנגעשמעקט, אַז חאָטש איך שאָקעל זיך גאַנץ געשמאַק, נאָר דער קאָפּ איז מיר נישט ביי'ם חומש, האָט ער מיך פּלוצים געגעבען אַ חאַפּ אויף דער וועַנטקע, צום עקזאַמען הייסט דאָס:

— זאָג נאָר דו! הער נאָר, ווי אַזוי הייסט דו דאָרטען, דו מוזט אודאי וויסען וועמענס זוהן איז געוועזען קין און ווי אַזוי האָט געהייסען קין'ס ברודער?

די דאָזיגע קלאָץ־קשיא האָט מיר אויסגעוויזען אַזוי ווילד, גלייך ווי מע וואָלט מיך אַ שטייגער פּלוצים אַ פרעג געטהון: ווען איז אויפ'ן הימעל אַ יריד, אָדער ווי אַזוי מאַכט מען פון שנעע גאָמעלקעס, און זיי זאָלען נישט צעגעהן, אַז בסך הכל איז מיר גאָר דער קאָפּ געוועזען ערגיץ, ווייס איך וואו, אונטען ביי די קנעפּלעך.

— וואָס קוקסט דו אויף מיר אַזוי? — פרעגט מיך דער רבי — דו הערסט נישט, וואָס מע רעדט צו דיר? איך פרעג ביי דיר, זאָלסט מיר זאָגען אויף אַ ווײַלע, ווי אַזוי האָט געהייסען אָדם הראשון קין'ס פאָטער און וואָס האָט זיך אָנגעקעהרט מיט קין'ן זיין ברודער הבל, וואָס חוה האָט זיי געהאַט?

איך זעה אַלע יונגלעך שמייכלען, שטיקען זיך פאַר געלעכטער און פערשטעה נישט, וואָס לאַכט מען דאָ?

— זאָג, נאַרעלע, אַז דו ווייסט נישט, וואָרום מיר האָבען דאָס נאָך נישט געלערנט — שעפּטשעט מיר בענין אויפ'ן אויער און שטורכעט מיך מיט'ן עלענבויגען, און איך פאָלג איהם און זאָג איהם נאָך וואָרט בייַ וואָרט, ווי אַ פּאַפּוגאַי, און אין חדר ווערט אַ געלעכטער ביז'ן הימעל.

— וואָס לאַכען זיי? — טראַכט איך מיר און קוק אויף די קינדער און אויפ'ן רבי'ן, ווי זיי קאַטשען זיך פאַר געלעכטער, און בשעת מעשה לעג איך איבער אונטען די קנעפּלעך פון איין האַנד אין דער אַנדערער, דאָרט איז פונקט אַ האַלב טוץ.

— אַ נו, ווייַז נאָר בחור'ל אָקאָרשט די הענרטעלעך דיינע! וואָס טהוסט דו דאָרטען מיט זיי? מאַכט צו מיר דער רבי און בויגט זיך אָן צו מיר אונטערן טיש...

. . . .

איהר זענט דאָך קלוגע קינדער, פערשטעהט איהר דאָך שוין מסתמא אַליין, וואָס פאַר אַ מין פסק איך האָב געחאַפּט פון מיין רבי'ן אויפ'ן ערשטען אַרויספאָהר מיט די קנעפּלעך!

ג.

שמייַץ פערהיילען זיך, בזיונות פערגעסען זיך. איך מיט בענין זענען מיר ניך געוואָרען גוטע ברידער, אָבער וואָס גוטע ברידער הייסט, נפש אחת, גאַר ווי אַנדערע צוויי. אַט, ווי אַזוי די מעשה האָט זיך געטראָפען.

געקומען אויפ'ן אַנדערן טאָג אין חדר אַריין, מיט'ן חומש אין איין האַנד און מיט'ן אָנבייַסען אין דער אַנדערער האַנד — האָב איך געטראָפען חברה שטאַרק האָפּערדיג, פרעהליך, דאָס וואָס ווערט אָנגערופען בגלופין. וואָס איז די מעשה? אַ גדולה — דער רבי איז נישטאָ! וואו איז ער? אויעקגעגאַנגען ערגיץ אויף אַ ברית, אין-איינעם מיט דער רביצין, דאָס הייסט, חלילה, נישט אין-איינעם, אַ רבי געהט קיין מאָל נישט אין-איינעם מיט אַ רביצין, פריהער געהט דער רבי און נאָך-דעם אונטען געהט נאָך די רביצין.

— אַ לאָמיר זיך וועטען! — רופט זיך אָן איין יונגעל מיט אַ בלויער נאָז, יהושע העשיל הייסט ער.

— צו וויפיעל געוועט? — זאָגט דער אַנדערער, קאָפּעל בונעס,

אַ יונגעל מיט אַ צעריסענעם אַרבעל און סיך זעהט זיך אַרום דער שפּיץ פינ׳ם שוואַרצען עלענבויגען.

— צו פערטיל פונט באָקסערן.

— לאָז זיין צו פערטיל פונט באָקסערן. איז וואָס, זאָגסט דו, לאָמיר האָרכען?

— איך זאָג, אַז מעהר ווי פינף־און־צוואַנציג וועט ער נישט אויס־האַלטען.

— און איך זאָג — זעכס און דרייסיג!

— זעכס־און־דרייסיג? אָט וועלען מיר באַלד זעהן! חברה נעמט איהם!

אָט אַזוי האָט אויסגעקאָמאַנדעוועט יהושע העשיל מיט דער בלויער נאָז, און עטליכע יונגלעך מיט אַמאָל האָבען מיך אַ נעם געטהון, ווי דער רוח דעם מלמד, מיך אַניעדערגעלעגט אויף דער באַנק און דוקא מיט׳ן פּנים אַרויף. צוויי האָבען זיך געזעצט מיר אויף די פיס, צוויי אויף די הענד, איינער האָט מיר צוגעהאַלטען דעם קאָפּ, איך זאָל זיך נישט דרעהען — און נאָך איינער האָט אָנגעשטעלט אַקוראַט אַקעגען מיין נאָז צוויי פינגער פון דער לינקער האַנד (אַ פּנים ער איז געווען אַ ליוואַק, אַ געלינקטער!) די צוויי פינגער האָט ער צונויפגעלעגט ווי אַ בייגעלע, איין אויגעל אַ ביסעל צוגעמאַכט, דאָס מויל האַלב געעפענט און גענומען מיר שנעלען אין גאָז אַריין, אָבער ווי אַזוי מיינט איהר שנעלען? יעדער שנעל האָט מיר געגעבען צו זעהן זיך מיט׳ן טאַטען פון יענער וועלט. רוצחים! קוילער! וואָס האָבען זיי געהאַט צו מיין נאָז? וואָס האָט זי זיי געטהון? וועמען האָט זי געשטערט? וואָס האָבען זיי אויף איהר דערזעהן? אַ נאָז ווי אַלע נעזער!

— חברה, צעהלט! — קאָמאַנדעוועט יהושע העשיל — אַחת ואחת! אחת ושתים! אַחת ושלוש!

נאָר פּלוצים...

כמעט אַלע מאָל, זינט די וועלט שטעהט, אַז סע טרעפט זיך חלילה איין אומגליק מיט אַ מענשען, גזלנים פאַלען אָן אויף איהם אין מיטען פעלד, בינדען איהם די הענד אַרונטער, שאַרפען אָן דאָס מעסער און הייסען איהם זאָגען ודוי, און סאַמע דעמאָלט ווען מע וויל שוין מאַכען חיק, טראָגט אָן דער גוטער יאָהר אַ סטאַנאָוואָי מיט אַ גלאָק — די גזלנים צעלויפען זיך און יענער ווערט נצול, הויבט אויף די הענד צו גאָט און בענשט נאָך דעם גומל.

מיט מיר און מיט מײַן נאָז איז אויך אַזױ געװען. איך געדענק נישט אַקוראַט, צי בײַם פינפטען, צי בײַ'ם זעכסטען שנעל האָט זיך געעפענט די טהיר און ס'איז אַרײַנגעקומען בעני מאיר פּאָלקאָיאָ'ס, און חברה האָבען מיך באַלד אָבגעלאָזט פרײַ, געבליבען שטעהן װי די סטאַטקעס, און בעני האָט זײ גענומען אײנציגװײַז צו דער אַרבײט: ער האָט זײ אָנגענומען אימליכען בעזונדער בײַ די אויערן, גוט אָנגעדרעהט, געמאַכט דערבײַ מיט אַ נגון פֿ־ז־ז־ז־ר! אָדער שלשל־ל־ל־ל־ת!!! און בשעת מעשה געזאָגט אַלעמען מיט'ן אײגענעם נוסח:

— נו? הײַנט װעסט דו שױן װיסען, װאָס הײסט זאַטשעפּען אײן אַלמנה'ס אַ יונגעל?

פון דעמאָלס אָן האָבען שױן „חברה" מעהר נישט צוגעריהרט זיך, נישט צו מיר, נישט צו מײַן נאָז; זײ האָבען מורא געהאַט זיך אָנהױבען מיט אײן אַלמנה'ס אַ יונגעל, װאָס בעני מאיר פּאָלקאָװאָס איז זײַן חבר זײַן אויסלײזער. זײַן בעשיצער.

ד.

„דער אַלמנה'ס יונגעל" — קײַן אַנדער נאָמען האָב איך נישט געהאַט אין חדר. װאָס עפּיס „דער אַלמנה'ס יונגעל"? מחמת מײַן מאַמע איז געװען אַ יודענע אײן אַלמנה, זיך דורך־געשלאָגען אַלײן מיט איהר אײגענער האָרעװאַניע, געהאַלטען אַ באַקאַלײַנע קלײט, װאָס מעהר פון אַלסדינג איז דאָרטען געװען, װעדליג איך געדענק, קרײַד און באָקסערן — די צװײ מינים, װאָס האָבען אַ שאַרפען אָבגאַנג בײַ אונז אין מאַזעפּעװקע: קרײַד בעדאַרף מען האָבען אויף שמירען די שטיבער, און באָקסערן איז אַ נאַשערײַ, װאָס איז אי זיס, אי עס געהט אַ סך אויף דער װאָג, אי עס קאָסט װאָלװעל. חדר־יונגלעך ברענגען אױס דערױף דאָס גאַנצע געלד פון די אָנבײַסענס מיט די מיטאָגס, און די קרעמער בײַ אונז ציהען דערפון שעהן פרנסה. בשום אופן האָב איך נישט געקאָנט פערשטעהן, פאַר װאָס די מאַמע קלאָגט זיך שטענדיג, זאָגט, אַז עס טראָגט איהר קוים קוים אויף קלײט־געלד און אויף שכר־למוד. און װאָס עפּיס גראָד שכר־למוד? װאו זענען די איבריגע זאַכען, װאָס אַ מענש בעדאַרף האָבען: למשל עסען, אַ קלײד, אַ שוך וכדומה? דער גאַנצער קאָפּ איהרער איז געלעגען אינ'ם שכר־למוד: „אַז גאָט האָט מיך געשטראָפט — זאָגט זי — און האָט צוגענו־

מיָן ביַי מיר מיַין נאָמען, אַ אַ מאַן, און מיך געלאָזט איין אַלמנה, אַ יונגענד, איינע אַליין, וויל איך חאָטש, אַז מיין זוהן זאָל קאָנען גוט לערנען". וואָס זאָגט איהר אויף דעם משל? איהר מיינט אפשר, אַז זי איז נישט געגאַנגען אַלע מאָל אין חדר אַריין געוואָהר ווערען ווי אַזוי איך לערן? פון דאַווענען שמועסט מען נישט, אַז זי האָט אַכטונג געגעבען אויף מיר, איך זאָל דאַווענען אַלע טאָג. זי האָט מיר נאָר געוואָלט איינרעדען, איך זאָל זיין חאָטש האַלב ווי מיין טאַטע, עליו השלום, איז געוועזען. און אַלע מאָל, ווען זי האָט זיך גוט צוגעקוקט צו מיר, פלעגט זי זאָגען, אַז איך בין אין=גאַנצען „ער", מיר צו לאַנגע יאָהר. און בשעת מעשה זענען ביי איהר די אויגען געוועזען ווי בענעצט. און מאָדנע פערזאָרגט איז געוועזען דאָס פנים איהרס, בעצויגען מיט אַ שוואַרצען טרויער.

לאָז ער מיר מוחל זיין, דער טאַטע מיינער, אויף יענער וועלט, איך האָב איהם נישט געקאָנט פערשטעהן, וואָס איז ער געוועזען פאַר אַ מענש, וואָס, ווערליג די מאַמע דערצעהלט זיך אָן פון איהם פלעגט ער כסדר אָדער לערנען אָדער דאַווענען? שוין זשע האָט איהם קיין מאָל נישט געצויגען ווי מיך אין דרויסען אַרויס זומער אין דער פריה בשעת די זון ברענט נאָך נישט אַזוי שטאַרק, הויבט ערשט אָן אַרויסטרעטען אויפ'ן גרויסען הימעל, שפּאַציערט מיט אַ גרויס איילעניש ווי אַ פייערדיגער מלאך אין אַ פייעריגער קאַרעטע מיט פייעריגע פערד, וואָס איז אונמעגליך צו קוקען זיי אין זייערע שטאַרק לויטערע, ברענענדיגע, גין=גאָלדענע פנים'ער? וואָס פאַר אַ טעם פרעג איך אייך, האָט אין אַזאַ געטליכען פריה=מאָרגען דאָס וואָכעדיגע דאַווענען? וואָס פאַר אַ טעם האָט נאָך=דעם דאָס זיצען און לערנען אינ'ם ענגען וויסטען חדר, בשעת די גין=גאָלדענע זון האַלט אין רעכטען סמאַליען, אָנגעגליהט די ערד ווי אַיין אַייזערנע סקאָווראָדע? דעמאָלס ציהט דאָס אייך גאָר אַהין אַראָב באַרג צום טייך, צו יענעם שעהנעם טייך, וואָס איז בעדעקט פון אויבען מיט גרינעם, און אַ מאָדנער ריח, אַ ריח פון שוויץ־באָד לאָזט זיך הערען פון דער וויַיטען, דעמאָלס גלוסט זיך אייך אויסטהון אויף דער גיך און אַריינשפּרינגען העכער האַלב אין דעם אָנגעוואַרעמטען וואַסער, וואָס אונטען ביי'ם דנאָ איז דאָס קיהלע=לעך און מאָדנע גליטשיג און וויַיך=בלאָטיג, און פערשידענע בעשעפעני=שען, וואָס ווידמענען זיך אין די אָבגרונטען פונ'ם טייך, האַלב פישלעך האַלב זשאַבקעלעך, שוועבען, שוועבען אָהן אַ שעור פאַר די אויגען און מאָדנע פליגען, קאָמאַרעס מיט די לאַנגע פּיס גליטשען זיך, שליטלען זיך איבערן וואַסער פון אויבען; דעמאָלס גלוסט זיך אייך אַריבערשווימען

אויף יענער זײַט, אַהין וואו די ברייטע, קײַלעכיגע, גרינע בלעטער וואַקסען און סע שעמערירט פון זיי אַרויס ווײַסע און געלע צוויקיעך, און סע קוקט אויף אײַך אַ גרינע פרישע ווערבע מיט ווייכע, פרישע צווײַגען. און איהר טהוט זיך אַ לאָז און פאַלט אַרײַן מיט די הענד אין בלאָטע און פּאָליאָסקעט־פּאָליאָסקעט מיט די פיס פון יענער זײַט, מען זאָל מיינען, אַז איהר שווימט. וואָס פאַר אַ טעם, פרעג איך אײַך נאָך אַמאָל האָט דאָס זיצען אין שטוב אָדער אין חדר זומער פאַר נאַכט, בשעת דער גרויסער רויטער הימעל־קוגעל לאָזט זיך אַראָב פון יענער זײַט שטאָדט אויף דער ערד, צינדט אָן דעם שפּיץ קלויסטער און בעלײַכט אויך דעם רויטען שינדעל־דאַך פון דער באָד און, להבדיל, די גרויסע אַלטע פענסטער פון דער גרויסער קאַלטער שוהל, און פון די ז׳רטען פון אונטערן שטאָדט געהט די טשערעדע, ציגען לויפען, שעפּעלעך מעקען, דער שטויב וואַקסט, געהט ביז׳ן הימעל, און זשאַבעס קוואַקען, זשאַבעס גרעגערן, סע רעשט, סע גריזצט — אַ טאַרעראַם, אַ יריד, אַ האַרמידער! ווער האָט אין זינען איצטער דאַוונען? ועמען קריכט אין קאָפּ אַרײַן איצטער לערנען? געהטזשע רעדט אָבער מיט מײַן מאַמען, — וועט זי אײַך זאָגען, אַז ער, עליו השלום, האָט נישט אַזוי געטהון, ער, עליו השלום, איז געוועזן גאָר איין אַנדער מענש. וואָס פאַר אַ מענש איז ער געוועזן, זאָל ער מיר מוחל זײַן, ווייס איך נישט; איך ווייס נאָר, אַז מיר דערקוטשעט די מאַמע זעהר שטאַרק, דערמאָהנט מיר אַלע מאָל, אַז איך האָב געהאַט אַ טאַטען און וואַרפט מיר אויס צעהן מאָל אַ טאָג דאָס שבר־למוד, וואָס זי צאָהלט פאַר מיר. און פערלאַנגט פון מיר נאָר צוויי זאַכען, זאָגט זי: גוט לערנען און וועלען דאַוונען.

ה.

מען קאָן נישט זאָגען, אַז „דער אַלמנה׳ס יונגעל״ האָט זיך שלעכט געלערנט, ער איז נישט אָבגעשטאַנען פון זײַנע איבריגע חברים אויף קיין האָר, נאָר וועלען דאַוונען — דאָס בין איך אײַך נישט ערב. אַלע קינדער האָבען איין נשמה און אַ קונדס איז ער געוועזן גלײַך מיט אַלעמען: גלײַך מיט אַלעמען ליעב געהאַט אַ שקאָצערײַ, גלײַך מיט אַלעמען ליעב געהאַט אַ שטיף־טהון. און מ׳שטײַנס־געזאָגט, דאָס שטיפערײַ פון יודישע קינדער: אָנטהון דעם קהל׳שען צאַפּ אויף די הערנער אַ שטרײַמעל פון דער רביצינס

וויכעט, וואס זי שמירט מיט איהם די ערד, און לאזען איהם איבער דער שטארט; אנהענגען דער קאץ א פאפירענע שלאנג אויפ'ן וויידעל, זי זאל לויפען משוגענער וויז און ברעכען טעפ אויף וואס די וועלט שטעהט; אויפהענגען א שלאס אויף דער ווייבערשער שול פרייטאג צו נאכטס פון דרויסען, מע זאל נאך דעם די ווייבער דארפען ראטעווען פון חלשות; צושלאגען דעם רבינ'ס פאנטאפעל צו דער ערד מיט טשוועקעס, אדער צו= חתמנען איהם מיט טריפוואקס די בארד צום טיש בשעת ער שלאפט, און לאז ער פרובען אויפשטעהן, נאר — אוי! וויפיעל שמיץ קאסט דאס אונז נאך דעם, אז מע דערגעהט זיך ווער דאס האט געטהון! סע פערשטעהט זיך פון זיך זעלבער, אז יעדע זאך מוז האבען אויף זיך איין עלטערן, איין אויבערהאר, וואס ער איז דער קאפ, דער פיהרער, דער וועג= ווייזער.

אונזער קאפ, אונזער פיהרער, אונזער וועג=ווייזער איז געווען בעני מאיר פאלקאוואי'ס. פון איהם האבען זיך אלע זאכען אנגעהויבען און צו אונזערע קעפ האט זיך דאס תמיד אויסגעלאזט. בעני, דער פעמפעקוואטער רויטער בעני מיט די בולבעוואטע רויטע אויגען איז תמיד פון אלע אומגלי= קען ארויס טרוקען ווי פעפער, ריין ווי א טרעהר און גאט די נשמה שולדיג ווי א טייבעלע. וואו ערגיץ א שעהנע תנועה, א מין העויה'לע, א שפיצעל, א אבשניצעל, האבען מיר דאס גענאשט פון בענין; ווער האט אונז אויסגע= לערנט בגנבה רויכערן א פאפיראס, ארויסלאזען דעם רויך פון ביידע נאזלעכער? בעני. ווער האט אונז ארויפגעפיהרט זיך גליטשען ווינטער מיט אלע שקצים'לעך אויפ'ן אייז? בעני. ווער האט אונז אויסגעלערנט שפיעלען אין קנעפלעך, אין קניפלעך, אין מ"ם שי"ן ה"א, אין „אום צי גראד" און פערשפיעלען די אנבייסענס מיט די מיטאגס? בעני. אויף שפיעלען איז בעני געווען איין מזיק, דאס הייסט: ער האט אונז אלעמען געמזיקט, אבגעוואונען ביי אונז וואו מיר האבען געהאט א גראשען, און געקומען צו עפים — אבגעווישט די ליפען, שא, נישטא בעני! דאס שפיעלען איז ביי אונז געווען איינע פון די בעסטע זאכען אין דער וועלט און פאר'ן שפיעלען האבען מיר אלע מאל געחאפט פונ'ם רבין דעם גרעסטען פסק; ער האט געזאגט, אז ער מוז דאס אויסקארעניען, ארויסרייסען ביי אונז מיט'ןווארצעל.

— שפיעלען וועט איהר ביי מיר? מיט'ן מלאך המות וועט איהר זיך ביי מיר שפיעלען! — אזוי פלעגט זאגען דער רבי און אויסטרייסלען

אונז די קעשענעס, צונעמען װאָס ער האָט געפונען און אײנטהײלען אונז שמיץ פון דער ברײטער האַנד.

נאָר אײן װאָך אין יאָהר איז געװען בײ אונז אַזעלכע. װאָס מע האָט געמעגט שפּילען. װאָס זאָג איך מע האָט געמעגט? ס'איז געװען אַ מצוה צו שפּילען.

די װאָך איז געװען — די װאָך פון חנוכה, און געשפּילט האָבען מיר „אין דרײדעל".

ו.

אמת, אין די הײנטיגע שפּילען, װאָס מע שפּילט אין קאָרטען, למשל: אָקע, סטוקעלקע, טערטיל-מערטיל, סטאָס, וכדומה, שטעקט אודאי מעהר שכל װי אין אונזער אַמאָליגען דרײדעל, נאָר דאָרט, װאו מע שפּילט אויף געלד, איז קײן חלוק נישט. איך אַלײן האָב געזעהן מיט מײנע אויגען װי צװײ שקצים זענען געזעסען און האָבען זיך געשלאָגען קאָפּ אין װאַנד, און אַז איך האָב זיך געפרעגט, װאָס טהוט איהר דאָס? איהר זענט משוגע צי חסר דעה? האָבען זײ מיר געזאָגט, איך זאָל נעמען דעם װעג, װאָרום זײ שפּילען אויף געלד — װער פון זײ װעט זיך ניבער אײנמיעדען... די שפּיעל פונ'ם דרײדעל איז אַ הײסע, אַ מורא'דיגע שפּיעל, זי קאָן אַרײנטרײבען אײך אין אֶלף הששי אַרײן איהר זאָלט פערשפּילען די נשמה. און נישט אַזױ דאָס געלד, װי דער פערדראָס: למאי געװינט יענער? למאי פאַלט בײ יענעם דאָס דרײדעל אויף דער גימל, און בײ אײך אויף דער נון, אויף דער ה"א אָדער אויף דער שין? און דאָס װײסט איהר דאָך מסתמא, װאָס בעדײטען די פיער אותיות פונ'ם דרײדעל: נ' מאַכט נײן, ה' מאַכט האַלב, ש' מאַכט שלעכט און ג' מאַכט גוט. דאָס דרײדעל איז אַ מין לאָטערײ, װעמען די הצלחה שפּיעלט, דער געװינט. אָט נעמט למשל בעני מאיר פאָלקאָװאָים, װיפיעל מאָל ער זאָל נישט לאָזען דאָס דרײדעל, מוז דאָס פאַלען בײ איהם אויף דער גימל.

— ס'איז דיר אַין אַנטיק מיט דעם בעניןן! — זאָגען אַלע יונגלעך און שטעלען אַלע מאָל פריש געלד און בעני „ענטפערט" אַלעמען, װאָרום װאָס הערט ער דאָס! „אַ נגיד'ס אַ יונגעל"!

— גימל! װידער גימל! אַין אַנטיק מיט איהם! שרײען אוים אַלע מיט אַמאָל און מע נעמט זיך צו די בײטעלעך און מע שטעלט פריש

געלד, און בעני „ענטפערט" אלעמען, לאָזט דאָס דריידעל „קאָזערעס", מיט'ן קעפּעלע אַרויף, דאָס דריידעל דרעהט זיך, קאַטשעט זיך אַהין און אַהער ווי אַ שכּור און פאַלט אַנידער.

— גימל! זאָגט בעני.

— גימל! גימל! ווייטער גימל! חדושים מיט איהם! שרייט אוים חברה און קראַצען זיך אונ נעמען זיך ווידער צו די בּיטעלעך.

די שפּיעל ווערט וואָס ווייטער פייעריגער, די שפּיעלערס היצען זיך, שטעלען געלד, שטופּען זיך אַלע צום טיש, קריגען זיך, דערלאַנגען איינס דאָס אַנדערע אין זייט אַריין, זענען זיך מכבּד מיט מאָדנע ווערטער: „דו, סמאַרק איינער! דו, פּאַנפּאַטש! שוואַרצער קאָטער! צעקנייטשטע יאַרמעלקע; צעשפּאָלטענע קאַפּאָטקע!" וכדומה אַזעלכע קאָמפּלימענטען, בּעמערקען גאָר נישט, אַז בּיי דער זייט שטעהט דער רבּי אָנגעטהון אין וואַרעמען טיזליק מיט'ן וואַטענעם מיצעל אויף דער יאַרמעלקע און מיט'ן טלית ותפילין אונטער דער האַנד; דאָס קלויבּט ער זיך נעהן אין קליינעל אַריין דאַווענען, נאָר דערזעהן די קינדער היצען זיך, האָט ער זיך אָבּגעשטעלט אויף אַ ווייל אַ קוק טהון פון דער ווייטען, ווי מיר שפּיעלען אין דריידעל. היינט מישט זיך נישט דער רבּי, ס'איז חנוכּה, זענען מיר פריי אַכט טאָג בּסדר און קאָנען שפּיעלען אין דריידעל וויפיעל מיר ווילען, אַבּי נישט שלאָגען זיך, נישט רייסען זיך בּיי די נעזער. אויך די רבּיצין האָט געכאַפּט דאָס קליינע, קראַנקע ראובלי אויף די הענד, איהם פאַרשטופּט דאָס מוילכעל מיט דער בּרוסט, ס'זאָל נישט שרייען, האָט זיך אוועקגעשטעלט אונטערן רבּינ'ס פּליינצעס און קוקט־קוקט ווי די יונגלעך שטעלען געלד, און בּעני „ענטפערט" אַלעמען, בּעני בּרענט, בּעני פלאַמט, בּעני פלאַקערט, בּעני לאָזט דאָס דריידעל, און דאָס דריידעל דרעהט זיך, קאַטשעט זיך און פאַלט אַנידער.

— ווידער אַמאָל גימל! אַ טרעיאַטער מיט דעם בּענין!

און בּעני האָט אונז אַזוי לאַנג בּעוויזען זיין בּריהשאַפט מיט זיינע גרויסע קונצען בּיז ער האָט אונז מחילה אויסגערייניגט אַלעמען די בּיטעלעך, צוגענומען וואָס ס'איז געווען ערגיץ אַ פּרוטה, אַריינגעלעגט די הענד אין די קעשענעס, ווי איינער רעדט, „נו, ווער וויל נאָך?"... און מיר זענען זיך צעגאַנגען אַהיים, אַוועקגעטראָגען מיט זיך אַ וועהטאָג אין האַרצען און אַ בּזיון פאַר זיך אַליין און נאָך געמוזט אין דער היים אויסטראַכטען „ליגענס", דער אַזאַ ליגען און דער אַזאַ ליגען. איינער האָט זיך מודה געווען", אַז ער האָט דאָס גאַנצע חנוכּה־געלד פערנאַשט, אויסגעגעבּען אויף

באָקסערן ! דער אַנדערער האָט אויסגעטראַכט אַ פּזמון , אַז מע האָט דאָס ביי איהם אַרויסגעגנבה'ט פון קעשענע נאָך ביי נאַכט , און דער דריטער איז געקומען אַהיים מיט אַ געוויין . וואָס איז ? וואָס וויינסט דו ? — סטייטש , ער האָט זיך געקויפט פאַר'ן חנוכה־געלד אַ מעסערל ! — וואָס זשע איז דער געוויין ? — סטייטש , ער האָט דאָס געהענדיג פערלוירען !

אויך איך האָב אויסגעטאָקט אַ גרויסען ליגען , דערצעהלט דער מאַמען אַ גאַנצע מעשה פון טויזענד־איין־נאַכט און אויסגעבעטען ביי איהר נאָך אַמאָל חנוכה געלד אַ האַרטען זעכסער מיט צוויי צווייערס , אָוועקגעטראָגען זיי צו בעניו און אָבגעטרייסעלט זיך אין פינף מינוט און אויסגעטראַכט דער מאַמען אַ נייעם ליגען ; בקצור קעפּ האָבען געטראַכט , מוחות האָבען גע־אַרבייט און ליגענס , ליגענס זענען געפלויגען אַזוי ווי האָלץ , און דאָס גאַנצע חנוכה־געלד אונזערס איז אַוועק מיט'ן דריידעל , אַוועק צו בעניו אין קעשענע אַריין , און פערפאַלען לעולם ועד !

נאָר איינער פון אונז האָט זיך אַזוי אַריינגעלאָזט אינ'ם דריידעל , אַז ער האָט זיך נישט בענוגענט מיט'ן חנוכה געלד אַליין און האָט נישט אויפגעהערט צו שפּיעלען און שפּיעלען מיט בעניו אין דריידעל כמעט אַלע טאָג ביז'ן לעצטען טאָג פון חנוכה .

און דער דאָזיגער איינער בין געווען טאַקי , מחילה , איך אַליין , „דער אַלמנה'ס יונגעל" .

ז .

וואו האָט גענומען „דער אַלמנה'ס יונגעל" געלד אויף צו שפּיעלען — דאָס זאָלט איהר גאָר נישט פרעגען . די גרויסע שפּיעלערס פון דער וועלט , די וואָס האָבען געפּרובט געווינען און פערשפּיעלען גאַנצע פער־מעגענס און מאַיאָנטקעס — די ווייסען , די פערשטעהען !... אוי וועה , די שעה זאָל גאָר נישט זיין , אַז דער יצר־הרע פון דער שפּיעל קומט אָן , איז גאָר נישטאָ קיין שווערע זאַך אויף דער וועלט . ער ברעכט דורך מויערן , אייזערנע ווענט . ער טהוט מעשים אשר לא יעשו — אַ ווערטעל אויסצורעדען : דער יצר הרע פון שפּיע־ען !

ראשית חכמה האָב איך זיך גענומען מאַכען געלד פון שוה כסף , דאָס הייסט , עס זאָל אייך צו קיין חרפה נישט זיין , פערקויפען אַלסדינג וואָס איך האָב , איין חפץ נאָכ'ן אַנדערן , פריהער דאָס מעסערל , נאָך דעם

דאָס בײַטעלע, נאָך דעם די קנעפּ׳לעך אַלע, און אַ קעסטעלע האָב איך געהאַט, וואָס פּלעגט זיך עפענען און פאַרמאַכען, און עטליכע רעדלעך פון אַיין אַלטען זייגער, גוטע, מעשענע, אַז מע רײַבט זיי אָ׳ם גלאַנצען זיי מיט סכנות נפשות, — אַלסדינג אַוועקגעגעבען בחצי חנם, געשניטען אויף וואָס די וועלט שטעהט און געלאָפען אַלע מאָל מיט פרישׁ געלד צו בּענין אַהיים און פאַרשפּילט איהם בּיז׳ן לעצטען גראָשען, אַוועקגעגאַנגען אַלע מאָל פון איהם אָבל וחפוי־ראשׁ, מיט אַ האַרץ פול וואונדען, מיט אַ שרעקליכען פּעדראָס, שטאַרק אויפגעטראָגען, נישט אויף בּענין! חלילה! וואָס האָב איך צו בּענין? וואָס איז בּעני שולדיג, אַז סע געהט איהם אין דער שפּיעל? ס׳זאָל בּיי מ י ר, זאָגט ער, פאַלען דאָס דרײַדעל אויף דער גימל, וואָלט איך געוואונען, עס פאַלט בּיי א י ה ם, זאָגט ער, אַלע מאָל אויף דער גימל, געווינט ע ר. אַזוי זאָגט בּעני און איז נעבּאַך זעהר גערעכט... נײַן, מיך פאַרדריסט אויף זיך, אויף מיר אַלײַן, למאי איך האָב צעטרענ־צעלט אַזוי פיעל געלד, דער מאַמעס פאַרהאָרעוועטע געלד, און צעפּלאָב־טען אַלע מײַנע זאַכען, געבּליבּען, ווי מע זאָגט, נאַקעט ווי די מאַמע האָט מיך געהאַט! אַפילו דאָס סדור׳ל אויך פאַרקויפט. אוי דאָס סדור׳ל! דאָס סדור׳ל!... דערמאָהן איך מיך אין׳ם קלײנעם סדור׳ל, פאַרקלעמט מיך בּײַם האַרצען און דאָס פּנים בּרענט מיר פאַר בּזיון! דאָס איז געווען אַ צאַצקע נישט קיין סדור׳ל! בּיי פּתחיה דעם פּאַקענטרעגער האָט דאָס מיר די מאַמע געקויפט, אַקוראַט צום טאַטענס יאָהר־צײַט. און אַ סדור׳ל איז דאָס געווען, — צווישען סדורים׳לעך אַ סדור׳ל! אַ „כּל־בּוניקעל״, אַיין אמת׳דיג כּל־בּוניקעל! אַ גראָבּס, אַ געפּאַקטס. פון כל טוב האָט זיך דאָרטען געפונען, פון פויגעל־מילך, וואָס אַ מויל קען רעדען: שיר השירים און פּרק, און בּרכי נפשי, און די הגדה, און אַלע תּפלות און אַלע דינים ומנהגים פון אַ גאַנץ יאָהר, און אַ תּהלים׳ל צום סוף! הײַנט די טעוועלעך מיט די גאָלדענע אותיות! דער שניט! דאָס רוקענדעל! אַ יצר הרע, זאָג איך אייך, אַ שטן נישט קיין סדור׳ל! אַלע מאָל, ווען פּתחיה מיט די בּול־מעס און מיט די שטאַרק אונטערגעשאָרענע וואָנסעס, וואָס דאָס מאַכט דאָס פאַרזאָרגטע פּנים זײַנס שמייכלענדיג, אַלע מאָל, ווען דער פּתחיה האָט זיך צעלעגט מיט זײַן קראָם אין בּית המדרש בּיי דער טהיר, האָב איך קײַן אויג נישט אַראָבּגעלאָזט פון דעם כּל־בּוניקעל.

— וואָס ווערסט דו זאָגען, יונגעלע? — פרעגט מיך כּלומרשט פּתחיה, גלײַך ווי ער ווייסט נישט, אַז איך האָב געוואָרפען אַיין אויג אויפ׳ן „כּל בּוניקעל״. שוין אַמאָל זיבּעצעהן איבּערגעטאַפּט מיט די הענד

און איבערגעפּרעגט וואָס סע קאָסט.

— נאָר נישט, זאָג איך, גלאַט אַזוי... און נעה צוועק פון איהם איך זאָל נישט זעהן פאַר זיך דעם יצר הרע.

— אוי, מאַמע! זאָלסט זעהן איז ביי פּתחיה'ן פאַרהאַן אַ כּל-בּוניקעל!

— וואָס פאַר אַ כּל-בּוניקעל — פרעגט מיך די מאַמע.

— אַ סדור'ל אַזעלכעס! ווען איך האָב אַזאַ סדור'ל וואָלט איך — איך ווייס אַליין נישט וואָס!

— האָסט דען נישט קיין סדור? און וואו איז דעם טאַטע'נס סדור?

— וואָס גלייכסט דו, מאַמע? יענץ איז אַ סדור, און דאָס איז אַ כּל-בּוניקעל?

— אַ כּל-בּוניקעל — זאָגט די מאַמע — אין אַ כּל-בּוניקעל איז דען פאַרהאַן מעהר צו דאַוונען, צי סע דאַוונט זיך געשמאַקער?

געהט גיט צו פערשטעהן אַ מאַמען, וואָס הייסט אַ כּל-בּוניקעל, אַיין אמת'דיג כּל-בּוניקעל, מיט רויטע טאָוועלעך, מיט אַ בלויען שניט און מיט אַ גרינעם רוקען!

— קום — זאָגט צו מיר די מאַמע איין מאָל אין אַ פאַר-נאַכט, און נעמט מיך אָן פאַר אַ האַנד — קום מיט מיר אין בית-המדרש, מאָרגען, אם ירצה השם, האָסט דו יאָהר-צייט נאָכ'ן טאַטען, וועלען מיר שטעלען ליכט און זיך זעהן אין איין וועג מיט פּתחיה'ן, וואָס איז ביי איהם פאַר אַ כּל-בּוניקעל אַזעלכעס?

איך ווייס פריהער, אַז צום טאַטענס יאָהר-צייט וועל איך ביי מיין מאַמען פּועל'ן ווי מע זאָגט, דאָס טעלערל פונ'ם הימעל און עס קלאַפּט מיר שוין דאָס האַרץ פאַר פרייד.

געקומען אין בית-המדרש, טרעפען מיר פּתחיה'ן מיט'ן זאַק נאָך נישט אויסגעפּאַקט די סחורה. פּתחיה איז, פערשטעהט איהר מיך, אַ יוד נישט קיין האַפּענדיגער; ער ווייסט גאַנץ גוט, אַז ער איז איינער אויפ'ן יריד. זיינס וועט פון איהם נישט אַוועק. איידער ער בינדט אויף דעם זאַק און צעלעגט די קראָם, געדויערט אַ יאָהר. איך ציטער, איך פלאַטער, קוים וואָס איך האַלט מיך אויף די פיס, און ער, גאָר נישט, גלייך ווי נישט צו איהם רעדט מען!

— ווייזט שוין דאַרטען — זאָגט צו איהם די מאַמע — וואָס איז דאָרט ביי אייך פאַר אַ כּל-בּוניקעל?

פּתחיה האָט צײַט, דער טײַך ברענט נישט. פּאַוואָלינקע, נישט געכאַפּט בינדט ער אויף דעם זאַק און לעגט אויס די גאַנצע קראָם זײַנע: חומשים און קלײנע חומש'לעך, מאַנסבילשע סדורים, און װײַבערשע קרבן־מנחה'ס, תהלים'ס און תהלימלעך, חק לישראל און תקינים'לעך, מחזורים, סליחות און תחינות אָהן אַ שעור! און ספּורי מעשיות, שבחי בעל־שם־טוב און װידער אַמאָל תחינות! עס דאַכט זיך מיר אויס, אַז עס װעט זיך קײן מאָל בײַ איהם נישט אויסגעמען, אַ קוואַל, אַ ברונען! קוים אַמאָל דערלעבט צו זעהן דאָס קלײנװאַרג און בתוכם האָט אַ שײן געטהון דאָס כל־בוניקעל.

— װאָס דאָס איז גאָר? — רופט זיך אָן די מאַמע — אַזאַ קלײניטשקע?

— דאָס קלײניטשקע — זאָגט פּתחיה — קאָסט טײַערער פון אַ גרויסעטשקע.

— װאָס קאָסט בײַ אײַך, גאָט זאָל נישט שטראָפען פאַר די רעד, דאָס דאָזיגע קלײנע װעװוריקעל?

אויף אַ סדור זאָגט איהר װעװוריקעל? — מאַכט צו איהר פּתחיה און נעמט בײַ איהר פּאַװאָלינקע דאָס כל־בוניקעל פון די הענד און כּיר רײַסט זיך אָב אין האַרצען.

— נו, זאָגט שוין, זאָגט, װאָס קאָסט דאָס? — בעט בײַ איהם די מאַמע, נאָר פּתחיה האָט זיך צײַט און ענטפערט מיט אַ נגון:

— דאָס סדור'ל װאָס קאָסט? אוי, סע קאָסט, סע קאָסט! איך האָב מורא, ס'איז נישט פאַר אײַער בײַטעל.

די מאַמע בענשט די שונאים מיט בײזע, װיסטע חלומות און הײסט זיך זאָגען אַ מקח.

פּתחיה זאָגט אַ מקח און די מאַמע ענטפערט איהם נישט, זי דרעהט זיך אויס מיט'ן פּנים צו דער טהיר, נעמט מיך פאַר אַ האַנד און זאָגט צו מיר:

— קום, לאָמיר געהן, מיר האָבען דאָ נישט װאָס צו טהון, דו װײסט דען נישט, אַז רב פּתחיה זענען אַ יוד אַ יקרן?

מיט אַ ביטער האַרץ געה איך נאָך דער מאַמע ביז דער טהיר מיט אַ שטיקעל האָפנונג, טאָמער װעט גאָט רחמנות האָבען און פּתחיה װעט אונז אומקעהרען צוריק. נאָר פּתחיה איז נישט אַזאַ יוד. ער װײסט, אַז מיר װעלען זיך אַלײן אומקעהרען, והראיה, מיר האָבען זיך טאַקי אומגעקעהרט און די מאַמע בעט איהם, ער זאָל זאָגען װי אַ „מענש". פּתחיה ריהרט

זיך נישט, קוקט אויף דער סטעלע און די ווייסע בולמעס גלאַנצען, און מיר געהען אַוועק און קעהרען זיך אום נאָך אַמאָל צוריק.

— אַ פּאַהאַנער יוד אַט דער פּתחיה! — זאָגט צו מיר נאָך דעם די מאַמע — מכּות מיינע שונאים וואָלט איך בײַ איהם געקויפט אַ סדור'ל! הײַנט קאָסט דאָס טאַקי יקרות, אַין עבירה כ'לעבען, דאָס געלד וואָלט צו נוטץ געקומען אויף שכר־למוד! נאָר גאָר נישט, צוליעב דעם, וואָס דו האָסט מאָרגען, אם ירצה השם, יאָהר־צײַט נאָכ'ן טאַטען, עליו השלום, און דו זאָגסט נאָך איהם קדיש, האָב איך דיר צוליעב געטהון, טהו זשע מיר צוליעב מײַן זוהן דו אויך, און זאָג מיר צו, אַז דו וועסט חאָטש דאַווענען געטרײַ אַלע טאָג.

צי איך האָב טאַקי אַזוי געטרײַ געדאַווענט ווי איך האָב צוגעזאָגט, צי ניין, דאָס וועל איך אײַך נישט זאָגען, נאָר דאָס כּל־בוניקעל האָב איך ליעב געהאַט דאָס חיות! איהר קענט פערשטעהן, אַז איך בין מיט דעם געשלאָפען, חאָטש איהר ווייסט? — מע טאָר דאָס נישט. דער גאַנצער חדר האָט מיר מקנא געווען אויף דעם סדור'ל, ווי דאָס שוואַרץ־אַפּעל פּונ'ם אויג האָב איך דאָס אָבגעהיט — און איצט, דעם דאָזיגען חנוכּה, האָב איך דאָס — וועה געשריגען! — אַליין מיט מײַנע אייגענע הענד אַוועקגעטראָגען צו משה דעם סטאָליאַרס יונגעל, וואָס האָט שוין לאַנג געוואָרפען דערויף אַין אויג — און נאָך געדאַרפט בעטען איהם, אויסשלאָגען אַ קניע ערד, ביז ער זאָל דאָס בײַ מיר קויפען. כמעט אומזיסט אַוועקגעגעבען דאָס קליינע סדור'ל! אוי דאָס סדור'ל! דאָס סדור'ל, און דערמאָהן איך זיך אין דעם קליינעם סדור'ל, פערקלעמט מיך בײַם האַרצען און דאָס פּנים פלאַמט מיר פאַר בזיון! פערקויפט, פערהאַנדעלט, און צוליעב וואָס? צוליעב וועמען? צוליעב בעניען, בעני זאָל האָבען אויף צו געווינען בײַ מיר נאָך עטליבע קאָפּיקעס? נאָר וואָס איז שולדיג בעני, אַז סע געהט איהם אַזוי אין דער שפּיעל!

— דערויף איז דאָס אַ דריידעל, רעדט מיר אוים בעני דאָס האַרץ און לענט אַרײַן צו זיך אין בײַטעלע מײַנע לעצטע עטליבע גראָשענס — ס'זאָל דיר אַזוי געהן ווי סע געהט מיר, וואָלסט דו געוואונען! עס געהט אָבער מיר, געווין איך.

און בעניס בעקלעך פלאַמען, און אין שטוב איז בײַ זיי ליכטיג און וואַרעם. און אַ זילבערן חנוכּה־לעמפּעל שטעהט בײַ זיי גרייט מיט'ן גוטען בוימעל, מיט'ן שעהנעם שמש און מיט אַלדעם גוטס, און פון קיך בײַ זיי לאָזט זיך הערען אַ ריח פון פרישע נאָר וואָס אויסגעפּרעגעלטע שמאַלץ.

— מע באַקט הײַנט בײַ אונז לאַטקעס — זאָגט מיר בעני און אַ בשורה אויף דער טהיר שוין און מיר קלעמט דאָס האַרץ פאַר הונגער און איך לויף מיט׳ן צעריסען טולעפּ׳ל אַהײם און טרעף די מאַמע געקומען שוין פון קלײט, רויט די נאָז, רויט די הענד און אָנגעדראָלען, איבערגעפרירען דורך און דורך, שטעהט און וואַרעמט זיך בײַם אויווען. מיך דערזעהן, הויבט איהר דאָס פנים אָן צו שײַנען.

— פון שוהל? — פרעגט מיך די מאַמע.

— פון שוהל — זאָג איך איהר אַ ליגען.

— געדאַווענט מעריב?

— געדאַווענט מעריב — זאָג איך איהר אַ נײַעם ליגען.

— וואַרעם זיך אָן, מײַן זוהן, וועסט דו מיר בענשען חנוכה-ליכטלעך. ס׳איז הײַנט, דאַנקען גאָט, דאָס לעצטע ליכטעל.

ה.

אַודאי, אַ מענש זאָל טראָגען אויף זיך נאָר צרות אַלײן און ניש׳ט האָבען קײן פּיצעל פערגעניגען, קײן ברעקעל נחת, וואָלט ער דאָס געוויס ניש׳ט איבערגעטראָגען און וואָלט זיך געוויס גענומען דאָס לעבען. איך זאָג עס אַקעגען מײַן מאַמען דער אַלמנה נעבאַך, וואָס האָט טאָג ווי נאַכט געהאָרעוועט, געפּרוּווירען, געהונגערט, ניש׳ט דערעסען, ניש׳ט דערשלאָפען, און נאָר צוליעב מיר, נאָר פון מײַנעטוועגען. פאַר וואָס זשע קומט דאָס אַז זי זאָל ניש׳ט האָבען טאַקי אַמאָל קײן שטיקעל פערגעניגען אויך? איטליכער מענש פערשטעהט דאָס וואָרט „פערגעניגען” נאָך זײַן השגה נאָך. בײַ מײַן מאַמען איז ניש׳ט געווען גאָר קײן גרעסער פערגעניגען אויף דער וועלט, ווי בשעת איך האָב איהר שבת און יום-טוב געמאַכט קדוש, פסח איהר אָבגעריכט דעם סדר און חנוכה איהר געבענשט חנוכה-ליכטלעך. וואָס פאַר אַ קדוש — צי איבער ווײַן צי איבער ביער? וואָס פאַר אַ סדר — צי מיט חרעמזלעך צי מיט צוגעפּרישטע מצה? וואָס פאַר חנוכה ליכטלעך — צי אין אַ זילבערן לעמפּעל צי פון געשניטענע קאַרטאָפלעס? גלויבט מיר, ניש׳ט אין׳ם ווײַן, ניש׳ט אין די חרעמזלעך, ניש׳ט אין דעם זילבער שטעקט דער גאַנצער יחוס; דער עיקר איז גאָר עפּיס אַנדערש, דער עיקר איז דאָס מאַכען פון׳ם קדוש, דאָס אָבריכטען פון׳ם סדר און דאָס בענשען פון די חנוכה-ליכטלעך. אָנקוקען בשעת איך מאַך

די ברכה מײַן מאַמעס פּנים, ווי סע שײַנט און סע לײַכט און סע עמ׳בעלט בעדאַרף מען קײַן סך ווערטער נישט רעדען און קײַן גרויסע פּרושים נישט מאַכען! מע זעהט, אַז דאָ איז דאָס רעכטע פערגעניגען, דאָס אמת׳ע גליק! איך בויג מיך אָן איבער די צעשניטענע קאַרטאָפלעס און מאַך די ברכה מיט אַ נגון. איך זאָג און זי זאָגט מיר נאָך שטילערהייד, וואָרט בײַ וואָרט מיט׳ן זעלבען נגון וואָס איך. איך זאָג און זי קוקט מיר אין די אויגען אַרײַן און מאַכט מיט די ליפּען, און איך ווייס וואָס זי טראַכט זיך בשעת מעשה אין האַרצען. זי טראַכט „אין־גאַנצען ע ר! ע ר מיט די בײנער, איהם צו לאַנגע יאָהר״!... און איך פיהל, אַז איך בין ווערטה, מע זאָל מיך נעמען און צעשנײַדען אויף שטיקלעך אַזוי ווי די צעשניטענע קאַרטאָפלעס: סטײַטש, אָבגענאַרט די מאַמע און אַזוי מיאוס אָבגענאַרט, פערקויפט פון קאָפּ ביז פיס!

די קנויטלעך אין די קאַרטאָפלעס, מײַנע חנוכה־ליכטלעך, טשאַדען, טשאַדען אַזוי לאַנג ביז זיי ווערען פערלאָשען און די מאַמע זאָגט צו מיר:

— געה וואַש זיך, וועלען מיר עסען קאַרטאָפלעס מיט שמאַלץ! לכבוד חנוכה האָב איך געקויפט אַ גלעזעלע גענזען־שמאַלץ, פרישע מחיה׳־דיגע שמאַלץ!

מיט פערגעניגען געה איך מיך וואַשען, און מיר זעצען זיך צום טיש.

— בײַ לײַטען איז אַ מנהג, צום לעצטען טאָג חנוכה באַקט מען לאַטקעס — זאָגט די מאַמע מיט אַ זיפץ, און עס קומט מיר אַרויף אויף דער מחשבה בעניס לאַטקעס מיט בעניס דריידעל, וואָס קאָסט מיך אַזאַ פערמעגען, און עס טהוט מיך אַ שטאָך אין האַרצען ווי מיט אַ נאָדעל, און מעהר פון אַלסדינג טהוט מיר וועה דאָס האַרץ און האָב חרטה אויפ׳ן סדור׳ל. נאָר וואָס העלפט עס? פערפאַלען! אָבגעטהון!...

אויך בײַ׳ם שלאָפען לאָזען מיך די געדאַנקען נישט רוהען. איך הער אַלץ די מאַמעס קרעכצען מיט איהר קנאַקען פון די פינגער, איך הער דאָס בעטיל ווי סע סקריפּעט, און עס דאַכט זיך מיר, אַז דאָס בעטיל איהרס נישט סע סקריפּעט, נאָר סע קרעכצט. און אין דרויסען בלאָזט דער ווינד, קלאַפּט אין פענסטער, רײַסט דעם דאַך, פײַפט אין קוימען, לאָזט אויס אַ לאַנגען לאַנגען וויו־ו־ו־ו! און אַ גריל האָט זיך צו אונז פערנאַדעט פון אַ צײַט און טשערעריקעט פון דער וואַנד אַרויס: טשירערי—טשירערי! און די מאַמע הערט נישט אויף צו זיפצען און צו קרעכצען און צו קנאַקען מיט די פינגער, און יעדער זיפץ און יעדער קרעכץ רופט זיך אָב בײַ מיר אין האַרצען. קוים, קוים וואָס איך האַלט מיך אײַן. אָט אָט נעם איך

דאכט זיך, און שפּרינג אַראָב פון מיין געלעגער און גיי צו צו מיין מאַמען און פאַל איהר צו די פיס און קיש איהר די הענד און בין זיך מודה ומתודה אויף אַלע מיינע גרויסע זינד. נאָר איך טהו דאָס נישט; איך דעק מיך איין מיט אַלע קליידלעך שטאַרקער-שטאַרקער איך זאָל נישט הערען ווי דער מאַמעס בעטיל סקריפּעט און ווי די מאַמע זיפצט און קרעכצט, און די אויגען שליסען זיך ביי מיר און דער ווינד פייפט און סווישטשעט וויו-ו-ו-ו! און די גריל מאַכט: טשירערי, — טשירערי! טשירערי — טשירערי! און סע דרעהט זיך עפּיס פאַר מיינע אויגען, ווי אַ דריידעל, אַ מענש אַזעלכער, אַ קענטליכער פּאַרשוין. איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז ס'איז דער רבי מיט דער שפּיצעכיגער יאַרמע-קע; אויף איין פוס שטעהט פאַר מיר דער רבי מיט'ן חומש און דרעהט זיך, דרעהט זיך, דרעהט זיך ווי אַ דריידעל, און די שפּיצעכיגע יאַרמעלקע אויפ'ן קאָפּ שעמערירט אין די אויגען. און די פּאות פליהען אין דער לופטען. ניין, ס'איז נישט קיין רבי, ס'איז גאָר אַ דריידעל! אַ מאָדנע דריידעל, אַ לעבעדיגס, מיט אַ שפּיצעכיגער יאַרמעלקע און מיט פּאות. ביסלעכווייז, ביסלעכווייז הערט אויף דאָס רבידיגע דריידעל אָדער דער דריידעלדיגער רבי זיך צו דרעהען, און אויף זיין אָרט וואַקסט אויס פּרעה דער קעניג פון מצרים פון דער סדרה „מקץ”, וואָס מיר האָבען געלערנט די וואָך וואָס פאַר חנוכה; נאַקעט שטעהט פּרעה דער מלך פון מצרים פאַר מיינע אויגען, נאַקעט, נאָר וואָס פון טייך אַרויס, און האַלט אין האַנד מיין סדור'ל, מיין קליין כל-בוניקעל, און איך פערשטעה נישט ווי קומט דאָס צו איהם, צו דעם דאָזיגען רשע, וואָס האָט זיך געבאָדען אין יודיש בלוט?... און איך זעה זיבען קיה מאָגערע, דאַרע, אויסגעדיווערטע הויט און ביינער מיט גרויסע הערנער און מיט לאַנגע אויערן, לאָזען זיך צו מיר אַלע מיט אַמאָל איינע נאָך דער אַנדערער, עפּענען די מיילער און ווילען מיך איינשלינגען. פּלוצים וואַכסט אויס בעני, מיין חבר בעני, חאַפּט זיי פאַר די לאַנגע אויערן און דרעהט זיי אַ לאַנגען „פּזר” מיט אַ „שלשלת”, און עמיצער וויינט שטילערהייד, זיפצט און חליפּעט, קרעכצט און פייפט און סווישטשעט און טשירעריקעט, און אַ מענש שטעהט נעבען מיר, נישט קיין מענשליכער פּאַרשוין, און מאַכט צו מיר שטילערהייד:

— זאָג נאָר, זוהנו, ווען האָסט דו נאָך מיר יאָהר-צייט?

און איך שטוים מיך, אַז דאָס איז דער טאַטע מיינער, וואָס די מאַמע דערצעהלט זיך אָן פון איהם אַזוי פיעל גוטע זאַכען. איך וויל איהם זאָגען, ווען איך האָב נאָך איהם יאָהר-צייט, האָב איך גראָד אַצונד

פֿערגעסען; איך מוטשע מיך, איך רײב דעם שטערן, װײל מיך דערמאַהנען, נאָר איך קען נישט! האָט איהר געהערט אַ מעשה? איך האָב פֿערגעסען, װען איך האָב יאָהר־צײט נאָך מײן טאַטען! געװאַלד, יודישע קינדער צי װײסט איהר נישט, צי װײסט איהר נישט, װען איך האָב יאָהר־צײט נאָך מײן טאַטען? װאָס שװײגט איהר? געװאַלד! געװאַלד! געװאַלד! . .

. . . .

— גאָט איז מיט דיר! װאָס שרײסט דו? װאָס געװאַלדעװעסט דו? װאָס טהוט דיר, חלילה, װעה?

איהר פֿערשטעהט דאָך, אַז דאָס זאָגט צו מיר די מאַמע. זי שטעהט איבער מיר, האַלט מיך בײ'ם קאָפּ און איך פֿיהל װי זי ציטערט און װי זי פּלאַטערט. דאָס האַלב פֿערדרעהטע לעמפּעל נישט סע לײכט נאָר סע טשאַדעט, און איך זעה דער מאַמעס שאָטען טאַנצט משונה אויף דער װאַנד, און װי צװײ הערנער זעהען אוים די שפּיצען פֿון איהר נאַכט־פֿאַטשײלע, און די אויגען איהרע גלאַנצען שרעקליך אין דער פֿינסטער.

— װען האָב איך יאָהר־צײט? מאַמע, זאָג! װען האָב איך יאָהר־צײט?

— גאָט איז מיט דיר! ערשט נישט לאַנג געװעזען דער יאָהר־צײט זײנער. דיר האָט זיך עפּים געחלומט? שפּײ אוים דרײ מאָל: טפו־טפו־טפו! לאָז זײן צו גוטען! אָמן, אָמן, אָמן.

*

* *

קינדער! איך בין אויסגעװאַקסען געװאָרען אַ גרויסער. אויך בעני איז אויסגעװאַקסען געװאָרען אַ גרויסער, אַ יונגער־מאַן מיט אַ בערדעל אַ געלם, און אַ בײכעל האָט ער זיך פֿערלאָזט, און אַ קײט אַ גילדענע אויפֿ'ן בײכעל טראָגט ער; װײזט אוים, אַ נגיד בעני.

מיר האָבען זיך בעגעגענט פֿאַהרענדיג אין באַהן; איך האָב איהם דערקענט נאָך די בולבעװאַטע אויגען װי בײ פֿיש און נאָך די שיטערע צײהן, אַזאַ צײט נישט געזעהן זיך, האָבען מיר זיך אַרומגעכאַפּט קושען און צערעדט זיך פֿון אַמאָליגע גוטע, ליעבע, זיסע קינדער־יאָהרען און דערמאָהנט זיך אָן אַלע נאַרישקײטען פֿון אַמאָל.

— געדענקסט, בעני, יענעם חנוכה, װי ס'איז דיר געגאַנגען אין דער שפּיעל, אינ'ם דרײדעל? אַלע מאָל איז בײ דיר געפֿאַלען גימל!

איך טהו אַ קוק אויף מיין בענין — ער איז ברוין און בלוי פאַר געלעכטער, ער האַלט זיך ביי די זייטען, ער קאַטשעט זיך, ממש ער־עקט זיך.

— גאָט איז מיט דיר, בעני, וואָס איז אויף דיר אַזאַ געלעכטער פּלוצים אָנגעפאַלען, בעני?

— אוי! — מאַכט ער צו מיר — גיי שוין אַוועק מיט דיין דריידעל! דאָס איז געווען דאָס גוטע דריידעל! שוין איין מאָל אַ דריידעל! דאָס איז געווען אַ קוגעל פון גאָלע שמאַלץ, אַ צימעס פון גאָלע ראָזינקעס!

— וואָס־זשע איז דאָס געווען פאַר אַ מין דריידעל, בעני? זאָג שוין, גיכער.

— דאָס איז געווען אַ דריידעל פון גאָלע גי־גי־גי־גימל!

אֶסְתֵּר

(דערצעהלט לכבוד פּורים)

נישט קיין מעשה פונ'ם חדר, נישט פונ'ם רבין און נישט פון דער רביצין וויל איך אייך דערצעהלען אַט דאָ. איך האָב אייך שוין פון דעם גענוג מאָל דערצעהלט. אפשר וועט מיר זיין ערלויבט איצטיגס מאָל, לכבוד פורים, צו דערצעהלען אייך אַ מעשה פון דעם רבינ'ס טאָכטער אֶסתר?

א.

אויב אֶסתר פון דער מגילה איז געוועזן אַזאַ יפת תואר ווי די אֶסתר וואָס איך דערצעהל אייך דאָ, איז קיין חדוש נישט וואָס זי האָט אַזוי אויסגענומען ביים קעניג אחשורש. די אֶסתר, וואָס איך דערצעהל אייך דאָ, האָט אויסגענומען ביי אַלעמען. אַלע האָבען זי ליעב געהאַט. אַלע, אַלע. אפילו איך, און אפילו מיין עלטערער ברודער מאָטעל אויך, כאָטש ער איז שוין לאַנג בר־מצוה, און מע רעדט איהם שוין לאַנג שדוכים, און ער טראָגט שוין לאַנג אַ זייגער מיט אַ קייטעל. (אויב איך האָב קיין טעות נישט האָט זיך איהם שוין דעמאָלס געשיט אַ בערדעל אויך). און אַז מיין עלטערער ברודער מאָטעל האָט זי ליעב געהאַט — פרעגט מיך. איך וועל אייך זאָגען אַקוראַט. ער מיינט איך ווייס נישט, אַז דאָס וואָס ער געהט אַלע שבת ביי טאָג אין חדר אַריין כלומרשט לערנען פרק מיט'ן רבין, איז אַ נעכטי־גער טאָג. דער רבי חראָפּעט אויף וואָס די וועלט שטעהט. די רביצין שמועסט מיט די ווייבער אין־דרויסען אויף דער פריזבע. און מיר חדר־יונגלעך שפּיעלען אין „סם שין היי”. און מאָטעל מיט אֶסתר'ן קוקען מיט אויגען, ער אויף איהר און זי אויף איהם. און אַמאָל מאַכט זיך, אַז מיר

הדר-יונגלעך שפּילען גאָר אין „קוציבאַבע". ווייסט איהר וואָס דאָס הייסט „קוציבאַבע"? אַט וועל איך אייך זאָגען וואָס דאָס איז. מע נעמט אייך און מע פערבינדט אייך די אויגען מיט אַ פּעטשײַלע, מע שטעלט אייך אוועק אין מיטען שטוב און אַלע דרעהען זיך אַרום אייך און מע זאָגט אייך: „גער — גער — גער חאַפּ מיך!"

מאָטעל און אסתר שפּילען אויך מיט אונז. „קוציבאַבע", זאָגען זיי, געפעלט זיי. איך ווייס פאַר וואָס סע געפעלט זיי. ווארום אַז זיי שפּילען מיט אונז אין „קוציבאַבע" האַלטען זיי אין איין יאָגען זיך, און איין חאַפּען זיך, ער זי און זי איהם.

און נאָך אַ סך סמנים האָב איך, וואָס איך וואָלט אייך געקאָנט דערצעהלען און דערצעהלען, נאָר איך בין נישט אַזעלכער...

איין מאָל האָב איך זיי געחאַפּט, ווי זיי האָבען זיך געהאַלטען בײַ די הענד. ער זי און זי איהם. דווקא נישט שבת, דווקא אין אַ וואָכענדיגען טאָג. פּאַרנאַכטליך איז דאָס געווען. בין מנחה למעריב. ער איז כלומרשט געגאַנגען אין שול אַרײַן. פערבלאָנדזשעט צו אונז אין חדר. „וואו איז דער רבי?" „דער רבי איז נישטאָ". און ער געהט און גיט איהר די האַנד. אסתר'ן הייסט עס. שטעה איך און קוק. נעמט זי צו איהר האַנד. גיט ער מיר אַ גראָשען איך זאָל קיינעם נישט דערצעהלען. זאָג איך — צוויי. גיט ער מיר צוויי. זאָג איך — דרײַ. גיט ער מיר דרײַ. איהר מיינט וואָס? ווען איך זאָל זאָגען פיער וואָלט ער מיר געגעבען פיער. און פינף און זעכס? נאָר איך בין נישט אַזעלכער...

נאָך איין מאָל האָט זיך געטראָפען אַ מעשה... נאָר גענוג מעשות, לאָם איך אייך בעסער דערצעהלען די רעכטע מעשה, וואָס כ'האָב אייך צוגעזאָגט.

ב.

מײַן ברודער מאָטעל, ווי כ'האָב אייך געזאָגט, איז שוין אַ גרויסער. אין חדר אַרײַן לערנען געהט ער שוין מעהר נישט. אין דערהיים לערנען וויל ער אויך נישט. רופט איהם דעריבער דער טאַטע „פּרא אָדם". קיין אַנדער נאָמען האָט ער נישט פאַר איהם נאָר „פּרא אָדם". וויל דאָס די מאַמע נישט לײַדען. „וואָס פאַר אַ תנועה, אַ בחור צו לײַטען, שוין באַלד אַ חתן, רופען „פּרא אדם?" זאָגט דער טאַטע: „אַז ער איז פאָרט אַ פּרא

אדם!" קריגנען זיי זיך. איך ווייס נישט ווי אזוי אנדערע טאטע מאמעס. מיינע טאטע מאמע האלטען אין איין קריגען זיך; טאג ווי נאכט, טאג ווי נאכט נאר מע קריגט זיך.

איך זאל איך דערצעהלען פון מיין טאטע מאמע ווי זיי קריגען זיך, וואלט איהר זיך האלטען ביי די זייטען, נאר איך בין נישט אזעלכער...

הכלל לערנט שוין מיין ברודער מאטעל מעהר נישט אין חדר. פונדעסטוועגען פערגעסט ער נישט דעם רבין שיקען אלע פורים שלח מנות. פארט אמאל געווען א תלמיד. שיקט ער איהם א שעהנעם שיר אויף לשון קודש געשריבען, מיט א מגן־דוד אויסגעמאלט, מיט צוויי פאפירענע קערב־לעך א מתנה. מיט וועמען שיקט מען א רבין אזא מין שלח מנות? פערשטעהט זיך מיט מיר. זאגט צו מיר מיין ברודער מאטעל: „נא דיר טראג אפ דעם רבין שלח מנות, און אז דו וועסט קומען צוריק וועל איך דיר געבען צעהן גראשען". צעהן גראשען איז טאקי א מטבע, מע קאן נישט זאגען, נאר וואס דען? איך וויל, זאג איך, די מטבע באלד. זאגט מיר מיין ברודער, אז איך בין א שייגעץ. זאג איך: „סע קאן זיין, זאג איך, אז איך בין א שייגעץ, איך וועל זיך מיט דיר נישט קריגען, נאר איך וויל זיך זעהן, זאג איך, מיט געלד". ווי מיינט איהר, ווער האט אויסגעפיהרט?

בעצאהלט מיר די צוגעזאגטע צעהן גראשען, גיט ער מיר דעם רבינ'ס שלח מנות, א פערחתמעט בריוועל, און אז איך האלט שוין ביים אוועקגאנג, רופט ער מיר אריין אין האנד נאך א בריוועל און זאגט צו מיר שטיל און גיך: „און דאס וועסט דו אפגעבען אסתר'ן"... „אסתר'ן?" „אסתר'ן"... אנ'אנדערער אויף מיין ארט וואלט זיך שוין הייסען בעצאהלען פאר אזא זאך צוויי מאל אזוי פיעל, נאר איך בין נישט אזעלכער...

ג.

— „רבונו של עולם! — טראכט איך מיר געהענדיג מיט'ן שלח מנות — וואס קאן מיין ברודער אזעלכעס שרייבען צו מיין רבינ'ס טאכטער? מע דארף אומישנע א קוק טהון. מעהר נישט נאר א קוק טהון. איך וועל דאך זיי דערמיט נישט אפבייסען"... און איך עפען אויף דאס בריוועל וואס צו אסתר'ן און איך לייען איבער א גאנצע מגילה. וועט איהר הערען.

איך גיב זי איך איבער וואָרט אין וואָרט:

„פון מרדכי'ן צו אֶסתר'ן.

איש אַ מענש, יהודי אַ בחור, היה איז געוועזען, בשושן הבירת ביי אונז אין שטעדטעל, ושמו מרדכי זיין נאָמען איז מאָטעל. ויהי אומן — ער האָט ליעב געהאַט, את הדסה — דאָס הדס'ל, היא אֶסתר — דאָס איז אֶסתר. והנערה — און דאָס מיידעל, יפת — איז אַ שעהנע, תואר — אַ קראַסאַוויצע, ותיטב הנערה — און דאָס מיידעל איז איהם געפעלען. לא הגידה אֶסתר — אֶסתר זאָגט נישט אויס קיינעם, כי מרדכי — וואָרום מאָטעל, צוה עליה — האָט איהר אָנגעזאָגט, אשר לא תגיד — זי זאָל נישט אויסזאָגען. ובכל יום ויום — אַלע טאָג, מרדכי מתהלך — געהט מאָטעל פערביי, לדעת שלום אֶסתר — חאַפּען אַ קוק אויף אֶסתר'ן. ובהגיע תר אֶסתר — און אַז ס'וועט קומען די צייט פון אֶסתר'ן, בת אביחיל — זי וועט דאַרפען חתונה האָבען, ותלקח אֶסתר — וועט ער נעהמען אֶסתר'ן, וימליכה — און ער וועט מיט איהר געהן, תחת ושתי — אונטער דער חופה”.

וואָס זאָגט איהר אויף מיין ברודער, ווי ער האָט דאָס אויסגעטייטשט די מגילה? איך וואָלט אַ בעלן געוועזען הערכען, וואָס וואָלט זאָגען למשל דער רבי אויף אַזאַ פירוש? נאָר ווי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער? שאַ! ס'איז דאָ אַן עצה, ווי איך בין אַ יוד! איך וועל איבערדרעהען די יוצרות: דעם רבינ'ס שיר וועל איך אַוועקגעבען אֶסתר'ן, און אֶסתר'ס מגילה וועל איך אַוועקגעבען דעם רבין, לאָז ער זיך קוויקען. אַז ס'וועט נאָך דעם ווערען אַ חתונה? וואָס בין איך שולדיג? טרעפט זיך דען נישט אַ מענש האָט אַמאָל אַ טעות? למאי דער בריעפטרעגער פון דער פּאָסט מאַכט זיך דען נישט אַז ער גיט נישט אָפּ קיין בריעף? ביי מיר וועט זיך אַזעלבע זאַכען קיין מאָל נישט טרעפען, איך בין נישט אַזעלכער...

ד.

— „אַ גוט יום טוב, רבי! — פאַל איך אַריין אין חדר מיט אַן אימפּעט, אַז דער רבי טהוט זיך אַזש אַ וואָרף — מיין ברודער האָט אייך געשיקט שלח מנות און געווינשעוועט אייך איהר זאָלט דערלעבען איבער אַ יאָהר”.

און איך געה און גיב אַוועק דעם רבין די מגילה. מיין רבי עפענט אויף די מגילה, קוקט און טראַכט און זוכט און דרעהט די מגילה אויף

אלע זייטען. א פנים ער זוכט עפּיס נאָך. „זוך, זוך, — טראַכט איך מיר. — דו וועסט דאָרט עפּיס געפינען"...

און מיין רבי טהוט אָן די זילבערנע בריל, לייענט דורך די מגילה און — איהר זאָלט זאָגען, ער זאָל זיך דאָס אפילו פערקרימען. נאָר א זיפץ געטהון נישט מעהר. נאָך־דעם מאַכט ער צו מיר: „וואַרט אויס, אַט וועל איך דיר אָנשרייבען א פּאָר ווערטער". און ער נעמט א טינט און פעדער און זעצט זיך אַוועק שרייבען א „פּאָר ווערטער". איך טהו מיר דערווייל א דרעה אַרום איבערן חדר, נעם ביי דער רביצין א לעקעכעל און א פלאָדעל און בינו לבינו, אַז קיינער זעהט נישט, טהו איך א גיב איבער אסתר'ן אין האַנד אַריין דעם רבינ'ס שיר מיט'ן שלח מנות. ווערד זי רויטליך, בעהאַלט זיך אין א ווינקעלע, עפענט אויף פּאַוואָלינקע דאָס בריוועל און ווערד אָנגעצונדען ווי א ליכט, און די אויגען ברענען סכנות נפשות!

„א פנים נישט צופריעדען מיט'ן שלח מנות" — טראַכט איך מיר און געה צו צום רבין גיט ער מיר די „פּאָר ווערטער", וואָס ער האָט אָנגעשריבען.

— א גוטען יום טוב אייך, רבי! — זאָג איך מיט'ן אייגענעם אימפּעט וואָס ביים אַריינקומען. — דערלעבט איבער א יאָהר! און איך לאָז מיך אַהיים.

שוין אַז איך בין געוועזען אויף יענער זייט טהיר, לויפט מיר נאָך אסתר מיט רויטע פערווייינטע אויגען: „נאַ, — זאָגט זי צו מיר מיט כעס — אַט דאָס וועסט דו אָפּגעבען דיין ברודער!"

אויפ'ן וועג עפען איך אויף פריהער דעם רבינ'ס בריוועל, דער רבי איז בילבער. שטעהט דאָרט אַזוי: „מיין ליעבער און געטרייער תלמיד מרדכי נ"י! איך דאַנק דיר פיעל מאָל פאַר'ן שלח מנות, וואָס דו האָסט אַריינגעשיקט. פאַר א יאָהרען און פאַר צוויי יאָהרען האָסט דו מיר אַריינגעשיקט שלח מנות טאַקי „שלח מנות" ממש... היינטיגס יאָהר האָסט דו מיר אַריינגעשיקט א נייעם פירוש אויף דער מגילה. דאַנק איך דיר פאַר דער מגילה. איך דאַרף דיר אָבער זאָגען, מאָטעל, אַז דער פירוש דיינער הויבט מיר נישט אָן צו געפעלען. ראשית איז „שושן הבירה" די „הויפּט־שטאָדט", נישט ווי דו זאָגסט „אונזער שטעדטעל". והשנית וואָלט איך וועלען וויסען, וואו שטעהט דאָס, אַז מרדכי איז געוועזען א בחור? און וואָס רופסט דו איהם עפּיס מאָטעל? וואָס פאַר א מאָטעל? און פון וואַנען האָסט דו דאָס גענומען, אַז „אומן" איז דער טייטש ליעב געהאַט? אומן איז דער טייטש ערצויגען פונ'ם וואָרט „אמן פדגוג". און וואָס דו טייטשט: וימליכה תחת ושתי — אַז ער וועט מיט איהר געהן אונטער דער חופה —

קומט דאס שוין אויס גלאט ווילד אהן א שום טעם. ערשטענס געהט דער „וימליכה" אויף אחשורש'ן נישט אויף מרדכי'ן. און צווייטענס איז אין ערגיץ נישט דערמאהנט אין דער מגילה, אז אחשורש איז געגאנגען מיט אסתר'ן צו דער חופה. א קונץ נעמען א פסוק און פערדרעהען איהם משו־געגער ווייז? יעדער פירוש דארף זיין מיט א גאנג. פאר א יאהרען און פאר צוויי יאהרען האסט דו מיר אריינגעשיקט עפּיס אנדערש. הייִנטיגס יאהר איז דיר געפעלען שיקען דעם רבין א פירוש אויף דער מגילה, און נאך א פערדרעהטען פירוש דערצו. נו מהיכא תיתי, מסתמא דארף אזוי צו זיין. לכן שיק איך דיר דיין מגילה אפּ צוריק און לאז דיר גאט געבען א גוט יאהר, ווי עס ווינשט דיר דיין רבי"...

אט דאס הייסט געריבען א מארדע! א מצוה אויף מיין ברודער! ער וועט שוין מעהר אזעלכע מגילות נישט שרייבען מיין איך.

אבגעפארטיגט זיך מיט'ן רבינ'ס בריעף, דארף מען שוין אין איין וועגס א קוק טהון, וואס שרייבט זי, דעם רבינ'ס טאכטער הייסט עס? איך עפען אויף איהר בריעף, פאלען נישט ארויס די צוויי קערבלעך? וואס איז דאס פאר א שלאק? איך לייען איבער — אין גאנצען צוויי שורות:

„מאטעל, איך דאנק דיר פאר די צוויי קערבלעך. קענסט זיי נעמען צוריק. אזא שלח מנות פון דיר האב איך נישט ערווארט. קיין מתנות פון דיר פערלאנג איך נישט, און קיין נדבה אוודאי נישט"...

חא-חא, וואס זאגט איהר דערויף? קיין נדבה פערלאנגט זי נישט! א שעהנע געשיכטע, ווי איך בין א יודיש קינד! הכלל וואס טהוט מען ווייטער? אנ'אנדערער אויף מיין ארט וואלט מסתמא ביידע בריעף צעריסען און דאס געלד אריינגעלעגט אין קעשענע. צוויי פייגען וואלט ער געבראכט אהיים נישט קיין צוויי קערבלעך. נאר איך בין נישט אזעלכער... איך האב בעסער אפגעטהון א שעהנערע זאך. וועט איהר הערען. איך האב מיך מישב געווען אזוי: שכר טרחה פאר'ן וועג האב איך דאך פון מיין ברודער מאטעל שוין בעקומען — הייִנט וואס זשע דארף איך איהם? און איך געה און גיב אפּ ביידע בריעף גאר דעם טאטען. איך וועל הארכען וואס וועט דער טאטע זאגען? ער וועט בעסער פערשטעהן די מגילה, ווי מיין רבי, חאטש דער טאטע איז א טאטע און דער רבי איז א רבי...